This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

STANFORD UNIVERSITY
LIBRARIES

RUSKOČESKÉ KAPITOLY.

NAPSAL

JOSEF HOLEČEK.

V PRAZE, 1891.

TISKEM J. PAKA V KOLÍNĚ. — NÁKLADEM VLASTNÍM.

STANFORD
LIBRARIES

D37.3
H64

Ruskočeské kapitoly.

Kniha tato, tvoříc samostatný celek, bude doplněna popisem cesty po Rusku, kterou spisovatel vykonal r. 1887.

I.

Půjčky a oplátky.

Začínaje psáti o Rusku, jsem na rozpacích, nemám li především konstatovati, že Rusové jsou lidé jako na západě. Skutečně! Nechodí po hlavě ani po čtyrech; mají nos mezi očima; mluví artikulovaně; nemají li čeho jíst, cítí hlad, jejž dokonce neukájejí lojovými svíčkami, a žízeň, nemají li čím hrdlo prolít, k čemuž neupotřebují rybího tuku; v létě tam bývá teplo a v zimě zima; prší li, dělá se tam bláto; tráva je tam zelená jako na západě: ano rozmnožují se dokonce týmže spůsobem, jako národové západoevropští.

Beze žertu, nemám za zbytečno, že jsem tyto pravdy zaznamenal. Jsouť o Rusech roztroušeny na evropském západě takové nesmysly, a zakořeněny takové zastaralé a hloupé předsudky, jakoby byli nějakými báječnými netvory. Ve sféře těchto nesmyslův a předsudků vězí poněkud i náš národ. Čech Rusa miluje, s touto láskou se narodil; ale maje málo příležitosti poznati Rusa vlastníma očima, myslí si, že strašidelné pověsti o něm přec aspoň s polovice musejí být pravdivy.

My Slované, všichni bez výjimky, dopustili jsme se těžkého hříchu na sobě, že jsme v posledních desítiletích málo anebo nic o to dbali, abychom se poznali, měli o sobě vlastní zprávy a názory, dívali se na sebe

svým vlastním, neskaleným zrakem. Německé zprávy měly velký vliv na představy a ponětí, jaké o sobě navzájem máme. Avšak stydno se přiznati, komu z Němců náleží hlavní zásluha tohoto zmatení. Ne vážným spisům o Rusku, jakých německá literatura má množství, třeba v nich všude vládl německý názor, který se nám příčí — ta zásluha nenáleží nikomu jinému, leč pseudohumoristickým plátkům pro otupení politického citu, lístkům toho druhu, jako je „Kikeriki“ a pod. To jsou prameny, z nichž Slované nejraději čerpají vědomosti o Slovanech, a radují se vespolek, že všichni dohromady jsou ničemové, smetí mezi národy. Jednomu Slovanu je blaživým zadostučiněním, dovídá li se o druhém, že není menší vývrhel než on sám. O Čechovi je spolehlivě známo po celém Slovanstvu, že má ústa po uši rozříznutá, že mu prší do nosu, že buď je muzikantem nebo zlodějem, nejlépe však obojím zároveň. Cestuje li Čech po slovanských zemích, způsobuje nemalou sensaci, řekne li, že neumí hráti na žádný nástroj. Nepozoroval jsem, že by Slované činili si o Čechu nemuzikantu závěrek podle německé logiky, když není muzikantem, že musí nevyhnutelně býti zlodějem. Naopak zdá se mi, že soudí tak: není li každý Čech muzikantem, nemusí být ani zlodějem. Vidno, že jini Slované snáze se zbývají od ciziny přijatého předsudku o Češích, nežli Čechové o nich.

Oč Němci Čechům ubrali na nosech, přidali Jihoslovanům, zejmena Černohorcům, kteří by byli zcela hodní lidé, kdyby neměli dvojí vášeň: řezat nosy a krást je-

hňata. Čtenář takových národopisných zpráv si pomyslí: zcela nepravdu ti Němci zajisté nemají, neboť není příčiny, aby tak psali ze strannictví a nepřátelství, založeného na jistých obavách — bylit by jim Černohorci věru nebezpečni, kdyby kradli telata. A dějiny dokazují, že vetřelci vždy se vraceli od Černé Hory s dlouhým nosem, nikdy s krátkým.

A co se Rusa týče, Němci ho v zimě jako v létě malují v huňatém kožichu, s beranicí přes uši, s knutem v ruce a láhví vodky v kapse. Slovanský čtenář z toho soudí, že v Rusku jsou i v červenci třeskuté mrazy, že knut je součástkou ruského národního kroje, že Rusové knutem se mrskají místo „pozdrav pán bůh“, a že již z lůna matky vycházejí na mol vodkou opilí. Němci dobře dělají, že si Rusa jinak nepředstavují, leda s pořádným „mementem“ v podobě knutu; ale Slované mohou se směle vymaniti z područí německého myšlení, aspoň na tolik, aby nedostávali husí kůži za německý strach. —

O lojových svíčkách, jakožto ruské národní pochoutce povím anekdotu, která snad nejednomu čtenáři není známa. Za panování Alexandra I. byl polským místokrálem se sídlem ve Varšavě carův bratr Konstantin. Alexandr I. Polákům přál a velkokníže Konstantin měl úkol, aby přátelským chováním polskou aristokracii Rusům naklonil. Konstantina, jenž celou ruskou náruživost lásky věnoval Polsce, nebylo třeba dvakrát pobízet. Brzy nastal na jeho dvoře tak srdečný poměr mezi polským

panstvem a ním, že jeho carský bratr nemohl si přáti lepšího. Když Konstantin myslil, že již všecko očekávání splnil, chtěl slyšet i pochvalu a potvrzení, že polské panstvo jeho snahu vděčně uznává a trochu snad jej i miluje. Umínil si, že se otáže svého intima, Žólkiewského, komika varšavského divadla. Žólkiewski přišel k velkoknížeti zle rozhněván. „Konstantine Pavloviči", praví velkoknížeti, „byl jsem svědkem lidské hanebnosti, která mne na dlouho humoru pozbaví". — „Snad jsi již byl bez humoru, když jsi se nahodil za svědka tomu, co nazýváš hanebností. Pověz, oč jde, možná, že tě opět se světem udobřím". — „Nemohu." — „Ostýcháš se, je ti stydno, přiznati se k urážce nebo křivdě, která ti byla učiněna?" — „Ó, jak bych byl šťasten, kdyby se ta urážka i křivda týkala mne! Ona však se týká tebe, a původci jejími jsou ti, kterým ty vždy laskavě a přátelsky vycházel jsi vstříc a kteří se ti za dobrotu odměnili mizernou klevetou za tvými zády." — „Tuším, žes mi přišel zvěstovati, kterak moje dobrá vůle podobá se zrní, padšímu mezi kameni a roští. Nedělej dalších okolkův a pověz, co se stalo." — „Byl jsem ve společnosti naší aristokracie a tam si o tobě, Konstantine Pavloviči, zcela do opravdy vypravovali, že lojové svíčky jsou ti nejmilejší lahůdkou a že bys onemocněl, kdybys jen jediný den musel býti bez nich. Dvorské hostiny strojíš prý jen na oko, jen abys jimi zakryl pravou povahu svého labužnictví; ale když jsi sám, zavíráš se, abys byl beze svědků, svlékáš se sebe frak nebo uni-

formu, oblékáš se do šatů z tuleních koží, polykáš lojové svíčky a zapíjíš rybím tukem.“

Novina byla velkokníže ti tím méně milá, čím spíš očekával, že právě opačné pověsti o něm kolují; ale dovedl potlačiti svůj dojem, což ne vždy se mu dařilo, a potvrdil pobratimu komikovi, že skutečně je tak, jak o něm slyšel. Hned vystrojil dvorskou hostinu, k níž bylo sezváno nejvznešenější panstvo varšavské; zvláštní péče při pozvání věnována nejněžnějším květům krásného pohlaví. Panstvo sjelo se ve vší slávě. Každý pokládal se za šťastna, může li se zatřpytit u dvora. Hostina byla nádherná, velkokníže, po jehož levé straně seděl pobratim komik, rozplýval se dobrým rozmarem a blahosklonností. Zbývalo hody dovršiti cukrovinkami. Lokajové odkryli stříbrné mísy a na nich — ó hrůza! — objevily se samé lojové svíčky. Hosté skameněli, ale hostitel byl ještě roztomilejší než dosud. Vzal chutě dvě svíčky, jednu položil sobě na talíř a druhou Žólkiewskému. Položil, rozkrojil a čekal, až si všichni hosté vezmou. Spanilá sousedka po jeho pravici div nepadla do mdlob; ale velkokníže pobízel ji tak laskavě a určitě, že jí nic jiného nezbývalo, než neodříci mu a sáhnouti po lojovce. Ctižádostiví důstojníci brali v hrdinském odhodlání, politikové snažili se jí dodati sladkosti sladkým úsměvem, který na své tváři vyčarovali.

Již přede všemi leželo po lojovce, ale nikdo z hostů nespěchal, aby ji ponořil do svých útrob. Jedni před ní oči mhouřili, druzí se jí zrakoma vyhýbali, a všichni

modrali a sinali. Velkokníže prohodil k sousedce na pravé straně, čím dnes milé hosty své uctívá, že jest nejmilejší jeho lahůdkou, ubil by se pro ni; jen jeden den kdyby musel býti bez ní, onemocněl by.

Hosté poznali ve slovech Konstantinových slova svoje vlastní, viděli vítěznou zlomyslnosť, která svítila z veselého oka jeho, ale doufali přece, že nedojde na nejhorší. Vždyť velknížeti šlo jen o to, aby dal na jevo, že hloupé klepy byly mu prozrazeny! Nyní zmizí úsměv, tvář se zakaboní, Konstantin Pavlovič povstane, zahřímá, dá svým hostům na pamětnou a propustí je opařené. Ale velkokníže učinil cos jiného, neočekávaného. Vzal knot rozpůlené lojovky do dvou prstů pravé ruky a shůry pustil do úst; kdo měl smělosti pohlédnout naň, pozoroval, jak se mu svíčka na jazyku rozplývá, jak nebyčejně mu chutná a rozkošný požitek působí.

Konec! Není zbytí, hosté musejí následovati příklad hostitelův. Žólkiewski si pospíšil za Konstantinem Pavlovičem. I na jeho tváři objevil se výraz sladkého požitku, což hostům dodalo odvahy, aby také divný dessert na jazyk položili. Ale tváře jejich nabyly jiného výrazu. Bylo na nich zděšení, úzkosť a ošklivosť. Ještě se nadáli spásy. Velkokníže je dnes tak dobré míry, zajisté neprovede pokutu až do konce. Ale obličej Konstantinův náhle se pokryl mraky. Veselá zlomyslnosť ustoupila hněvivé žádosti pomsty. Ústa jeho nenabízela, ale pohled přikazoval. Něžné krásky musely právě tak se přemoci a lojovku pozříti, jako staří generálové, jež před žádným nepřítelem

nepojímaly takové strachy jako před touto nepatrnou lojovkou.

Druhého dne Žólkiewski navštěvoval nešťastné hosty, kteří bez výjimky léčili se z následků včerejšího dvorského kvasu. Pobratim Konstantina Pavloviče nemohl se nadiviti: „Vám svíčka nechutnala? Vždyť to byla nejjemnější cukrovinka — přísahám!“ — „Nikoli, byla to skutečná lojová svíčka, jak ji mydlář stvořil.“

Ostatně ruský inženýr P. sám mi vypravoval anekdotu ze svého života o tom, jak na západě ve vší opravdovosti pokládají Rusy za loježrouty. Stalo se mu to ne v Praze, nýbrž v Saské Kamenici. Toulal se celý den po okolí a večer se vrátil do hotelu maje odřenou patu. Poručil, aby mu přinesli loje. Sklepník se zarazil, zbledl, zachvěl, nejinak, než jakoby se obával, že strašný Rus v pěti minutách mu odře kůži s těla a s potřebu si loje odkroji. Rusovi nenapadlo, jaká je pravá příčina sklepníkova zaleknutí. Pata pálila, neměl trpělivosti dlouho se vyptávati, ale dupl si: „Bude li pak to?“ Sklepník se uhnul, jakoby bylo vedle něho uhodilo. „Hned, hned, vaše milosti“, jektal a hnal se ze dveří. Trvalo hezkou chvíli, nežli se objevil zas. Přinesl na talíři asi půltřetí libry loje, položil před Rusa a k loji přistrčil vidličku a nůž, slánku, pepřenku, hořčici, ocet a olej. „Vaše milosti, račte odpustit, my ještě nikdy lůj neservírovali“ pravil na omluvu, že neví, co k loji patří dáti. Druhý den bylo na lístku mezi studenými jídly napsáno: Porce loje . . . . 2 marky. To se zmíněnému inženýru přiho-

dilo v letech nedávných, kdy každý zámožný Rus myslil, že by se prohřešil na svých pravnucích, kdyby každého roku neutratil v Drážďanech a Sasku několik tisíc rublů.

Rusové slýchali výsměchy západních Evropanů a myslili si: Bez příčiny se nám nerouhají; u nich musejí být poměry vzorné a žádoucí; jen ve spůsobu jejich života může býti blaho a lidská dokonalosť. I brali si západ za vzor tak horlivě, že již před sto lety Fonvizin pokládal za svou povinnosť satyrou tuto manii ze svých rodáků vyháněti. Jsi li dobrák, nalijou ti octa do koflíka a pobídnou: Pij, totě vínečko sladší medu — a ty piješ div se neupiješ, třeba ti kyselina útroby jako pilou řezala. Ale nebudeš přijímati ocet za sladké víno do smrti. Rozbřeskne se ti, poznáš, žes byl podveden a zanevřeš na podvodníka.

Přesvědčivše se, že ani na západě není všecko zlato, co se třpyti a co národové západu rádi by za zlato prodali, Rusové počali porovnávati život svůj se životem západu a shledali, není li u nich lépe, že ani není hůř, a že jsou stejně oprávněni jako každý druhý míti zálibu v tom, co jest jejich. A když někdo dospěje k poznání, že mu dobře je, státi na své půdě, nebude na ní státi tak dlouho, až by ho nohy rozbrněly, ale sedne si pěkně.

Nuže, slyšme Rusa, který sedě na ruském hledisku pozoruje a posuzuje život náš a společnosť naši. Dlužno hned z předu podotknouti, že nic tak pravému Rusovi není proti mysli, nic mu není tak protivno a směšno, jako to, co je výhradně německé; nikdo nebudí tak jeho

politování, jako ten, kdo je v porobě Němců, a nikým tak neopovrhuje, jako dobrovolným jejich nohsledou a pasořitníkem; nikdo netvoří naprostou protivu ruské povahy, cítění a myšlení, než Němec. My jsme propadli německému mravu a bytu. Svalujeme se sebe namahavě politické jarmo německé, avšak žijeme při tom po německu až do nejmenších podrobností.

Než pusťme již ke slovu našeho Rusa. Alexandr Alexandrovič je známým učencem. Studoval v Praze delší dobu českou historii a starou literaturu. Nemožno tedy říci, že by nás neznal z vlastního názoru, aniž ho lze podezřívati, že by schválně choval k nám nějaké předsudky. Kdyby nás neměl rád, šel by podle nás bez povšimnutí a nezdržoval by se studováním našich věcí. Že však nás i miluje i zná, musíme ho pozorně vyslechnouti, vypravuje li o nás. Příležitosť k tomu naskytla se mu v rodinném kroužku, kde jsme byli spolu hosťmi. Mne požádali, abych vylíčil společenský život v Praze, ale čipernější Alexandr Alexandrovič mne předešel a sám se ujal slova. Bylo by neslušno, skákati mu do řeči, nechme ho, ať se vymluví.

Alexandr Alexandrovič počal: O společenském životě v Praze nelze mluviti. Pražané žijou za dne na ulici, večer a v noci hospodě. Z domova je vyhání předně ta okolnosť, že v Praze, jako vůbec nikde na západě, není prostranných, volných a pohodlných bytův, a za druhé, že pražským domácnostem nedostává se toho, co by je, abych tak řekl, posvěcovalo.

Byty v Praze jsou těsné, nízké, temné, ačkoli ne laciné. Rus, jenž miluje prostornost, cítil by se v takovém příbytku jako v žaláři. Ale ani Pražanovi v něm není příjemno, ačkoli není si pravé příčiny vědom. Stále se mu doma čehosi nedostává, a to jej z domova vypuzuje. Chodí po ulici jako bezhlavý, jakoby hledal včerejší den, prochodí několik hodin a — kam potom? Přece nepůjde tam, odkud utekl! I jde tam, kde najde aspoň spolutrpitele, a octne se v hospodě, aby se naplnila pravda, že z deště přicházíme pod okap a z blátа padáme do louže.

Řekl jsem, že Čechové pociťují, že se jim dom[illegible] stále něčeho nedostává, aniž jsou si vědomi, co by t[illegible] bylo. Co dělá chrám chrámem? Oltář a božstvo. Ve st[illegible]rých domácnostech býval oltářem rodinný krb, božstve[illegible] hospodyně. U nás Rusů zastává místo krbu samova[illegible] Samovar jest oltářem v chrámu ruské domácnosti. Kole[illegible] samovaru shromažďuje se u nás rodina i její hosté. — V útrobách jeho to tajemně bublá a kypí; pomocí jeh[illegible] připravuje se kouzelný nápoj, jenž jazyky rozvazu[illegible] a srdce k srdci přibližuje. Nastaráš se dosti mimo dů[illegible], chodě za svým povoláním; ale doma jsa, chceš být svůj, své rodiny a přátel. Mimo dům cítíš se sluho[illegible], doma jsi pánem. Tu se tě zmocňuje docela jiné nastro[illegible]jení mysli: jsi blažen po knížecku, velik po královsku. Ba je to slast, býti hlavou své rodiny a viděti její členy podle sebe jako svůj vlastní organismus, je to slast, které se v Čechách spíše dostane chudému dělníkovi, než boháči!

Rodina je základem společnosti. V Čechách existuje rodina jen ve fysickém a právním smyslu, ve smyslu mravním jí není. Proto nelze ani o společenském životě českém mluviti s vyššího, ušlechtilejšího stanoviska. Muž, žena, syn, dcera — všichni členové rodiny vymykají se z lůna jejího. Je li ještě příliš záhy do hospodské sluje, potloukají se bez účelu po ulicích, bez cíle a myšlenky, jen proto, aby dojdouce jednoho konce obrátili se a potáceli se matným krokem ke druhému.

Nikde na světě nevidno tolik lidí na ulici jako v Praze. Vida to po prvé, myslíš si: „Ej, totě živé město! Jaký to ruch, jaká neobyčejná čilosť!“ Hádáš, že hmotný a duchovní rozkvět města musí odpovídati pouličnému hemžení a rojení. Ale brzy poznáš, že ruch v Praze je zdánlivý, že Pražané bloudí po ulicích bezúčelně, z nechvalného zvyku, který se nedá ničím vysvětlit ani omluvit, leda že je doma netěší.

Podotýkám, že co do spůsobu života panuje v Čechách příkladná shoda mezi Čechy a Němci. Na ulici nerozeznáš je okem, nýbrž uchem. Němec chodí hřmotně a křičí, byť i byl sám. V tom vězí kus apoštolské činnosti pražských Němců. Když trouba zní fortissimo a flétna při ní pianissimo, kdo slyší to duetto, arci řekne: „Trouba troubí“ — a jemný hlásek flétny zůstaví beze zmínky. Tak pražští Němci dodávají stoličnému městu Čech německého rázu.

Arterií Prahy jsou dvě široké, dlouhé a pěkné ulice: Příkopy a Ferdinandova třída. Mezi nimi jest ulička

uzounká, jmenuje se Ovocnou. Kdyby této uličky nebylo, Příkopy a Ferdinandova třída splynuly by v imposantnou, nádhernou ulici, jakou má málokteré velké město. Skutečně také před lety napadlo některé otevřené pražské hlavě, že by tři neb čtyry domky s jedné strany Ovocné ulice mohly býti od obce koupeny a odstraněny. Ale v Praze tento nápad vyvolal repot, nespokojenosť, kvašení. Slyšte, proč.

Na rohu Ovocné ulice je dům jistého hodináře a ten dům by také padl regulaci za oběť. To samo by Pražanům nevadilo. Ale na domě jsou velké průsvitné hodiny, které Pražanům, po ulicích jako komety se vlekoucím, ukazují, kdy mají jíti do hospody. Pražan by snad mohl žíti bez hlavy, ale nikoli bez hodin Suchého. Hodiny tyto jsou Pražanům tím, čím stádu zvonec, zvoucí je k jeslím.

Znamenité hodiny ukazují na sedmou večerní. Zástupy po ulicích courající najednou se rozptylují, jakoby je někdo karabáčem rozháněl. Pozoruješ li po prvé ten kvap, myslíš si nejinak, nežli že se lev dobyl z menažerie a sežere každého, kdo se opozdí. Za nedlouho spatřuješ po ulicích, jichžto živosti jsi se právě obdivoval, pouze osamělé chodce. Krámy jsou ještě otevřeny, ale nikdo již nekupuje. Prodavači mají siestu a ústa, mlevši po celý den chválu zboží, ještě setrvačně se pohybují, zívají. V osm hodin jsou již veškeré krámy zabedněny železnými dveřmi a padáky. Praha jest jako po vymření. V Pompejích, když ještě nebyly vykopány, bylo života víc.

Oč půvabnější jest ulice našeho ruského města za doby večerní! Tlačenice, pravda, na ní není. Lidé se pohybují normálně, stejnoměrně. Rychlí izvoščíci míhají se ti přes cestu, rozvážejíce lidi na večerní návštěvy a do zábav. Krámy zavírají se znenáhla, jak je kterému kupci líbo, tak že se ruch na ulicích udržuje do 10—11 hodin, třeba do půlnoci i přes půlnoc. Mnohé se ani nezavírají, nýbrž jen přivírají. Před každým sedí v huňatém kožiše hlídač, drží v ruce klapačku a klapáním ob chvíli varuje zlého člověka, aby se neopovážil ku hlídaným tovarům.

Co je příčinou toho náhlého spěchu v městě, které obyčejně nechvátá, které má věčně dosti času na opatření dobré vody pitné, na zřízení kanalisace, na přestavení židovského města? V Praze udeřila hodina, kdy veškeré obyvatelstvo musí se odkliditi do hospod. S pedantickou přesností, jako automat, musí každý v obvyklou minutu zasednouti na své obvyklé místo, nejinak, než jakoby od toho závisel pořádek všehomíra. Kdo se opozdí, platí u společnosti za člověka nepořádného a nesolidného, ne li dokonce za darebáka. Kdo však nejdéle na místě vytrvá, dobude si slávy, jakoby dokázal hrdinský kousek. Kdyby se Čechové byli tak statečně drželi na Bílé Hoře, jako se drží v hospodách, čím by dnešního dne byli!

Vstupme do pražské hospody a podívejme se, co tam společnost tak neodolatelně láká. Nechoďme do krčmy drvoštěpův, ale do renomované plzenské pivnice, kam se nemůže odvážiti každý chuďas.

Staneš před nízkou brankou domovní. Nahlédneš do ní, vidíš temnou chodbu, zarazíš se a jsi na rozpacích, jdeš li dobře a nejsi li přede vchodem do předpeklí. Co tak stojíš a váháš, udeří tě vší silou přes nos nelibý, z hnojišť ale dobře známý zápach, vycházející z postranných dveří za vchodem. Studený pot vyvstane ti na čele a řekneš si: „Pro bůh, snad nemusím tam, kam vedou tato dvířka?“ Ale tu z pološera tmy zazáří světlo. Oddechneš si, jako by oko tvé uzřelo spasnou hvězdu. „Trp, kozáče“, pobídneš se. „chceš li být atamanem!“ Směle vykročíš, zadržíš dech, zacpeš si nos, jeden — dva — tři — a již je šťastně úraz smradu za tebou! Jdeš tam, kam tě vede světlo.

Světlo tě uvede z chodby do malé a nízké koby, jejíž mocné klenuti upomíná na žalář nejtěžších zločinců, taktéž i zabedněná okna. V kobě jsou na jedné straně tři nebo čtyry stoly, za nimiž jeden sedí druhému na kobylce. Na druhé straně stojí velký kulatý stůl, za nímž dosud nesedí nikdo. Tabákového kouře je zde tolik, že by soustružník mohl z něho knoflíky kroužiti, světlo plynové v něm jedva mrká.

Nově příchozí nezasedají za prázdný stůl, ale zvětšují tlačenici za stoly obsazenými. Tu poprvé pochopíš instinktivnou družnosť sledí, které táhnou mořem v hustých massách, kde jest jich na milliardy a tím už jaksi upozorňují na své životní určení. Jsi Rus, syn volného, samostatného národa, jenž těsnoty nemiluje a nesnese. Jdeš ke stolu prázdnému a chceš se za ním uvelebiti.

Ještě nedosedneš a sklepník ti oznamuje: „Vašnosti, zde sedět nemůžete.“ — „Proč? Vždyť jinde místa není!“ — „Prosím, to je stůl výtečníků.“

Totě konečně platný důvod. Ty, obyčejný smrtelník, honem se klidíš z cesty polobohům společnosti. Bohy je vždycky lépe pozorovati z uctivé vzdálenosti než z blízka. Proto hledíš ztratiti se v tlačenici za jinými stoly a myslíš si, že poznání tolika nesmrtelných, kolik se jich směstná kolem velkého kulatého stolu, přece ti státi bude ta trochu nepohodlí.

Bohové musejí dbáti, aby nezevšedněli, aby mezi nimi a pozemčany byl stále jakýsi rozdíl a jistá vzdálenost. Jen oni mohou si dovoliti tak velikou výjimku od pravidla a přicházeti do hospody teprve kolem osmé.

Přijde první. Člověk jako člověk, skoro jsi sklamán. Ale ihned padne ti do oka zvláštní pozornost, kterou si věnuje. Vidíš na něm, jak sám své výtečnictví uznává, jak se ctí, miluje, zbožňuje. Každý pohyb je vypočítaný, bez promyšleni nedotkne se ani klobouku, i vrznutí boty je sebevědomé. Kdybys Apisa pustil do stáje, nebude se chovati důstojněji. Sklepník jej uctivě odstrojil. Výtečník pozastaví se u své židle, přeměří si společnost na druhé straně, vyčká jejích pozdravů, odpoví na ně vznešenými úklonami, načež teprve pozdvihne své šosy a posadí se.

„Co by bylo“, tážu se souseda, „kdyby na jeho židli již někdo seděl?“

„Toho se nikdo neodváží.“

„Ale kdyby to učinil nevědomky?“

„Jsou tu hostinský a sklepníci, aby jej na chy upozornili.“

„Kdyby však opomenuli?“

„Takového zločinu se nedopustí!“

„Dejme tomu, věřím rád. Jen bych si jako cizi přál věděti, co by se stalo, kdyby pan výtečník, j vysokoblahorodí, našel své každovečerní místo od něk jiného obsazeno?“

„Já nemám tak pružné fantasie“ — zněla odpo — „a právě tak nedovedu si představiti, co by b kdyby země na některém bodu své dráhy našla již tělesо.“

Znenáhla naplňuje se i stůl výtečníků. Jedva jeden druhého všímá. Zasedne si, zaryje se. Včera bezpochyby něco udělali, pohněvali se, a dnes nikdo chce zahájiti hovor. „Mok je dobrý“, podotknul po ho chvíli nejhovornější. — „Jako křen“, potvrdil druhý. „To je haupt-pivo“, doložil třetí, jenž už načínal dru sklenici a stával se po pražsku vtipným, t. j. cítil v s náladu opakovati tytéž řeči, slova, fráse, žerty, k s automatickou pravidelností na tomtéž místě odřík již po drahnou řadu let.

Při třetí sklenici tváře pozbývají zarytého výr jasní se, stávají se lidštějšími. Čtverák onen má již p sebou čtvrtou, roupy mu nedají dobře dělat, musí vtipným.

„Víte li pak“ — táže se souseda — „jaký je r díl mezi slonem a blechou?“ Usmívá se čtveračivě

stejný úsměv rozhostí se na tvářích ostatních. Slyšeli tu hádanku již před sedmi lety, ale co je duchaplné, může se opakovati třikrát ze sedm let a nepozbude účinnosti.

„Nevíme."

„Vzdáváte se?"

„Vzdáváme se."

„Slon může blechu zašlápnout a blecha slona nemůže."

Následuje homerický smích celé společnosti, která se zatím shromáždila do posledního muže. Nákaza smíchu šíří se do druhé polovice místnosti. Najednou vše je veselo. Jedna stará anekdota stíhá druhou, ošumělé hádanky padají si přes hlavu.

„Co by bylo" — tážu se opět souseda — „kdyby někdo přinesl s sebou novou anekdotu nebo hádanku?"

„Toho neučiní, protože by se minula s účinkem na společnosť. U nás čím starší anekdota, tím lepší. Nová je nám cizí, nemáme k ní důvěry, zrovna jako k jídlu, které je nám poprvé předloženo."

Při páté sklenici anekdoty ustoupí politické debatě. Debata začíná souhlasem všech, ale již při šesté vystrkuje růžky „proklatá slovanská nesvornosť", jak říkají v Praze. Při sedmé neslyšet už hádanek, ale hádky. Tváře se svatým rozhorlením rdí, že může mít někdo jiný úsudek, z očí šlehají blesky, pravice pevně svírají ucha sklenic, tak že ani Husité pevněji netřímali palcátů. V tobě, cizinci, srdce umírá. Myslíš si: Těch Čechů je beztoho málo, a nyní se ještě výkvět jejich povraždí!

„Neupírám“, řekl jsem, „že u nás hospodský život poněkud přerostl život rodinný a dusí jej; avšak náš společenský život nerepresentuje ani rodina, ani hospoda, nýbrž spolky, jichž je velmi mnoho. Naše spolky jsou nejvýmluvnějším svědectvím, jak jest u nás kulturný život vysoce rozvinut, jak naše společnosť pokročila a se zdokonalila.“

Na to Alexandr Alexandrovič: „Znám také trochu vaše spolky, ale obecně prospěšný účel má jich málo. Ano zdá se mi, že užitečným spolkům ubývá půdy a rozmáhá se bejlí společků ničemných, které stojí ve společenském životě hluboko níže pod životem hospodským, a to proto, že neplechu, která by jinak byla bezděčnou a nahodilou, organisují, uvádějí v soustavu, a tím ji dělají zúmyslnou. Pravý účel vašich spolků jest, aby členové mohli seděti v hospodě déle, než by jinak bylo, aby měli vždy pohotově látku k osobním třenicím a při tom duchovní život národa jak možno nejvíce změlčovali. Vašim spolkům nedosti toho, že pro tento vznešený účel získaly muže, a proto se snaží zesílit i ženským světem. Jaká to ctnosť a zásluha, býti členem spolku „Štvanice“, „Psí ucho“, „Podvazek“ a podobných! Chtěl bych se mýlit, ale nemohu jinak než vysloviti své přesvědčení, že takovýto společenský život může míti místo jen ve společnosti bez ducha, bez ideálu, bez umravňujícího cíle.“

„Křivdíte nám, Alexandře Alexandroviči. Nám je rodina příliš úzkou a proto jsme z ní přešli do hospody;

ale nastala již blahodárná reakce proti hospodě a naše společnost žene nyní do skutečného květu, jehož jméno je „český salon“.

„Stopuji pilně, co se u vás děje, a neušel mi ani váš „český salon“, jejž jste sobě zřídili — jinak už u vás nelze — opět v hospodě. Proto že však tam nebylo tak „útulno“ jako „u Fleků“, nechali jste „českého salonu“ za několik neděl a již nikomu ani nenapadne, aby se pokusil o vymanění ze společenské hniloby. Ostatně vaše touţebné snahy po něčem, co by se mohlo nazvati salonem, jsou tak roztomile naivné, že jsou neklamnou známkou toho stupně rozvoje společenského života, na kterém ještě nic není zkaženo. Chci říci, že celý ten rozvoj je před vámi a že toliko potřebujete dáti výhost cizímu společenskému mravu a řádu a sami svůj vlastní společenský život vytvářeti. Co se nazývá a rozumí slovem „salon“, neznamená vrchol společenského života, jak si představují čeští spisovatelé, kteří již déle než před 12 lety založili „Salonní bibliotéku“, oddávajíce se blahým snům, že „Salonní bibliotéka“ jim vykouzlí salon, tak jako někdo jiný se těši, když má klíček od hodinek, že i hodinky se mu do kapsy dostaví. Je konečně možná i to. Kdo má pánbíčka, jistě si naň pořídí kapličku, a kdo má kapličku, opatří si do ní pánbíčka. To je pěšky jako za vozem a já nikterak nehodlám houževnatě popírati, že by se horlivé a svorné snaze českého národa nepodařilo stvořiti něco, co by dosti dobrým právem mohlo dostati na křtu jméno „českého salonu“. Utvořiti český salon přec jen

e snáze, než utvořiti český stát. Jen bych si dovolil
ás napřed na to upozorniti, že salon i ve velkých lite-
árnych a uměleckých střediskách znamená úpadek lite-
atury a umění, a já bych vám neradil, abyste hned na
očátku svého vyššího kulturného života snažili se o jeho
padek a zničení. Kde jest literarný salon, jest i lite-
árná koterie, je kamaraderie, jsou intriky, je podroboá-
ání interesův umění interesům společenským, je zadá-
ání vznešených cílův umění cílům osobním. Řekněte
oma českému spisovatelstvu, že mu vzkazuji, aby věrno
ůstalo příkladu svých předchůdcův, aby probouzelo,
svěcovalo a k dobrému rozněcovalo svůj národ a aby to
inilo za každých podmínek, které jsou mu dány a ne-
ádalo od národní společnosti něčeho, k čemu v ní není
otřebného zárodku. Co mne se týče, já jako Rus a
lovan, znající, co je v Čechách chvály hodného, netajím
e nikterak, že čeští spisovatelé z doby probuzení více
ni svou vniternou hodnotou imponují, než nynější vaše
pisovatelské pokolení. Onino svůj národ idealně milovali
byli ochotni všechno své jemu obětovati, tito pak ná-
odu se odcizují duchovně i společensky, a při tom přec
d národa všechno pro sebe žádají — vděčnosť, uznání,
lávu, hmotné postavení, ano i český salon."

Alexandr Alexandrovič dostal se skoro do posvátného
ozhorlení. Nastala chvíle mlčení, načež Alexandr Alexan-
rovič dodal: „Je mé nejvniternější přesvědčení, že kořen
šech chyb a nedostatků, které vy noví Čechové máte,
ězí ve vašich hospodách. Ony zkazily celou vaši spo-

lečnost. [illegible] pominuly i ideály a seriosnost, místo nich nastoupila bezcílnost, chvilkové horování při sklenici, jež sami si vytýkáte, posměšně je nazývajíce „slaměným nadšením“. Ba nezřídka potkáte se v Čechách s takovou lhostejností a cynismem v otázkách národa nejsvětějších, že člověk nad ní užasne a nemůže ji nazvati jinak, než hlubokou společenskou chorobou. Až se opět přestěhujete do kruhů rodinných, kde konečně také můžete píti své nevyhnutelné pivo, dožijete se dokonalé nápravy i v literatuře a politice. Vaši spisovatelé a nakladatelé skoro každý rok úpěnlivě se doprošují obecenstva, aby podporovalo literaturu. U národů vzdělaných a života schopných nemůže to býti. Literatura musí býti potřebou obecenstva, musí býti chlebem — a řeknu vám po česku: i pivem obecenstva. Obecenstvo, aby knihu kupovalo, musí pociťovati její potřebu. Vaše obecenstvo někdy po zvláště důtklivých apelech se vzchopí a někdo nějakou knihu koupí, ale nečte ji. Tím se neprospívá literatuře — kniha koupená musí býti čtena. Ku čtení je třeba času a toho se Čechům nedostává. Za dne musejí pracovati na svém povolání, večer musejí do hospody. Kdy má Čech čísti knihu? Duchu, ochablému v hospodských výparech, nedostává se pružnosti a já pochopuji, že Čechové nemají ani fysického času ku čtení. Vraťte se z hospody do rodiny! I vaše politika potom stane lépe. V hospodě jste jako na trhu, každý vás může vidět a slyšet. Vy, rokujíce v hospodě o svých politických záležitostech, buď odkrýváte všechny své karty, anebo se

stáváte neupřímnými. Provozuje li se to tak dlouhá leta, stává se, že pravé mínění a politický směr národa potlačí se v samé duši člověka a nedojde výrazu. Nemluvím při tom ani o statečnosti."

Bylo by zbytečno dále náš hovor uváděti. Repliky mé a důvodů pro ni snadno se čtenář dovtípí. Chtěl jsem ho toliko seznámiti s ruským názorem na náš život. Netřeba, abych se slov Alexandra Alexandroviče setřel satyru a zůstavil jen kostru střízlivé kritiky. Západ také nebývá střízlivě kritický, mluví li o Rusech.

Že společenskému, či vlastně rodinnému životu ruskému náleží přednosť před naším, toho je nejlepším důkazem to, jak rychle naši krajané na Rusi jejich společenské formě se přispůsobují a v ní si zalibují. Ovšem nejsou to všichni. Někteří jsou tak konservativní, že do žádných jiných kolejí se nevpraví, kromě do těch, na které je postavili Němci. Bystrozraku jiných neušlo, že ani ruská rodina nedělá z lidí andělské bytosti. V rodině snáze zapřádají se romány, než jinde, ženy koketují, muži pěstují hazardné hry. Nechť si koketují, nechť si hrají! Obecně lidských vad a náklonností ani rodina nevyhladí, dosti je, jestli je zmírní a zjedná převahu náklonnostem dobrým. O tom ale nemůže býti sporu, že poesie života může býti jen v rodině.

Mluví li Rusové o životě v zemích západních, kde vládne mrav německý, nejsou hned tak hotovi s líčením stránek stinných. My podle nich neumíme pohodlně bydleti, neumíme si v bytu zatopiti, neumíme se obléci. Oni

rádi bydlí v bytech prostranných, vytápějí je tak, že se otepluje vzduch ve všech komnatách a rovnoměrná teplota udržuje se bez přestávky. V bytech tak zařízených jest jim zima rozkoší. Ale umějí vykořistit i rozkoš leta. V létě velká města ruská pustnou, kdo jen poněkud může, stěhuje se na venkov, do vsí, do lesů, k moři. Podle Rusův ani obouti se neumíme, neumíme ochrániti nohu před vlhkem a zimou, a tím na sebe přivoláváme rozmanité nepříjemné katary. I nedá se upříti, že ruské kaloše (přezůvky) jsou nejen velice solidným řemeslným výrobkem, nýbrž i potřebou civilisovanějšího člověka. Posuzují li v Evropě stupeň zcivilisovanosti podle pohodlí, podle toho, jak bydlíme, se šatíme, jíme, se bavíme, nesmí mezi těmi rozpoznacími známkami scházeti, jak se obouváme. A Rusové bez odporu obouvají se tak, že si na té přednosti mohou zakládati. Obuv jejich jest volná, lehká, vkusná, trvanlivá a při tom 3—4 krát dražší, než u nás. Přezůvky v zimě v počasí deštivém a sychravém chrání botu před vlhkem a jsou tak výborně zrobeny, že nohu nedělají těžší a botu objímají jako rukavička. Až západní Evropa počne se civilisovati od Ruska, ruští ševci budou tu chováni jako ministři.

Velice směšny jsou Rusům naše titulatury, kteréž opakujeme za každým slovem. Nespokojujeme se pouze titulaturami čestnými, ale titulujeme podle zaměstnání a živnosti. Oni každého, i cara, oslovují jménem křestným a otcovým. Příslušné nebo předepsané titulatury upotřebíš jednou, a na to používáš jen jména a „otčestva“.

Mužík oslovuje cara: „Vaše Veličestvo, Alexandr Alexandrovič, prosím Tě“ a pod. Oslovování toto dodává ruským společnostem nenucenosti, důvěrnosti a familiarnosti, a přednosť jeho nemůže býti dost oceněna.

Jsou, kdož myslí, že rodinný život vezme i v Rusku za své, až Rusové budou míti trudnější boj o život. Nyní se mají ještě příliš dobře, mohou jezditi na návštěvy a strojiti nákladné večeře.

Mně se zdá, že toto proroctví se nesplní. Pohostinnosť ruská je takového druhu, že vždy bude hostu příjemnou a hostiteli neublíží. On nečastuje až do ucpání jako Čech, ale také nedívá se na hosta, jako by ho byl za večeři koupil, jako Němec. Přijme li tě za hosta, dá ti, co má, ať je to třeba jen chleb a sůl nebo sklenice čaje.

Rodinný život na Rusi podporuje rozdělení denního času. Ráno Rus vypije sklínku čaje, o 11. hodině „zavtraká“ (snídá), obědvá ve 4—6 hodin. Hodiny polední, k práci nejvhodnější, nejsou zmarněny jako našim pořádkem. Večer jde na čaj ku přátelům a známým, do divadla, do zábavy.

Jak vidno, nemají se Rusové zle. Jen ještě musím je vziti v ochranu proti německým klevetám, které se týkají nemírného pití lihových nápojův, a zvláště vodky. Nepozoroval jsem, že by mezi Rusy bylo větší procento pilých, než kde jinde, a kdyby v jiných zemích tak přísně bylo k tomu hleděno, aby se lidu nesměla prodávati vodka leda čistá obilná, bylo by o polovic méně

příčiny brojiti proti ní. — Jako my se hrozíme ruské vodky, právě tak strašným a záhubným zdá se Rusům naše pivo.

„Štěstí naše“, pravil mi jeden Rus, „pokud zůstaneme věrni vodce a čaji; až se oddáme chlastu piva, schátráme tělesně i duševně jako Němci.“

Byl šetrný; neřekl: jako vy Češi.

II.

Rusko a Evropa.

Prosím, aby tomu, co jsem pověděl v předešlé kapitole, dobře se rozumělo. Není zdravých společenských poměrů bez spořádaného života rodinného. Rodina povždy zůstane základem společnosti národní i státní. Každý solidný, lidstvu prospěšný svazek společenský musí spočívati na úhelném kamenu rodiny, neboť jen v rodině chová se společenská mravnost. Nechať se společnost organisuje kteroukoli formou, známou či dosud neznámou, organisace její bude jen tehdy pevna, když rodina bude její osnovou. Kdo zachoval český národ? Že několik velkých mužů, plných vůle a nadšení, kteří se podjali na údiv smělé práce, aby svůj někdy slavný národ k novému životu vzkřísili? Nikoli. Česká rodina, a řeknu hned: česká rodina selská tu práci vykonala. Nepřetržitosť politických dějin a veřejného života českého národa byla přervána. Z toho přeryvu naši odpůrci i mnozí našinci dovozují, že český národ je dnešního dne společností novou, jež pouze neprávem dovolává se své historie a historických práv, — že tedy nynější český národ jakožto společnosť dříve nebývalá musí všechen svůj byt nově zařídit a žíti nezávisle od svého předchůdce toho jmena. Totě blud, vzniklý odtud, že tak zvané probuzení českého národa dlouho bylo vydáváno a považováno, aby se zá-

zračnějším zdálo, za úkaz nahodilý, za dílo jednotlivců, kteří by snad lépe byli učinili, kdyby náklad své obří práce byli věnovali něčemu člověčenstvu prospěšnějšímu. Nepřetržitosť života českého národa udržela se v selské rodině, jež byla nejvíc utištěna, aby útrapami se utužila, avšak i nejvíc ustraněna, aby chráněna byla před zhoubným vlivem cizáctví. Není to náhoda, že nejzasloužilejší vlastencové čeští z doby probuzení narodili se pod doškovými střechami vesnic. Není to náhoda, neboť jimi se projevilo organické žití nezmara, jehož jmeno je český národ.

Národ i stát je zdráv a rozvíjí se i rozkvétá, pokud rodinný život jeho obyvatelstva je prost úhony a porušení: naopak úpadek a znemravnění rodiny je bezpečnou známkou, že národ i stát poklesává, prohnívá. Že rodinný život Rusů je v plné síle, věcí je známou a uznanou. Nekonstatuji tedy nic nového, uváděje tuto skutečnosť, pro niž nezapomínám, že dlužno rozlišovati slupku od jádra a neztotožňovati vniternou hodnotu se zevnějškem. Nepřikládám větší váhy, než li je slušno, vnějším význakům Ruska. Zajímá li mne, co Rus jí, pije, čím se odívá, jak bydlí, nejsem tak horkokrevný, abych všemu světu doporučoval činiti taktéž, ačkoli přeju každému, aby jedl a pil tak dobře, šatil se tak účelně, bydlel tak pohodlně. Nerozhodují li vnější kulturné známky u Rusa, nemohou rozhodovat ani u jiného národa. Co jíme, pijeme, čím se odíváme, jak bydlíme, závisí spíš od našich hospodárských poměrů, než od naší osobní záliby. Není hříchem píti čaj, ani pivo, ani víno, ani vodku, je však

hřichem býti nestřídmým. Přiznávám se, že právě poznání ruského světa naučilo mne nepřeceňovati vše to, co tvoří plevu národa, naučivši mne zároveň tím více vážiti si jeho zrna.

Od západní hranice Ruska až po Urál, všude vidíme mizeti národní kroj. Kdyby národní kroj byl tak nezbytnou a podstatnou známkou národovosti, že každé nenárodní kalhoty značily by její úpadek, museli bychom udělati kříž nad národem ruským a uznati, že ho nelze více zachrániti. Povšechný kroj západní nabyl v Rusku půdy tolik, že již může jen dále a nazpět nikoli. Zachovaly se některé zvláštnosti, ale ty nezasluhují jména národního kroje. Národním v pravém slova smyslu je pouze ten kroj, který se hotoví doma podle zděděného, pradávného střihu z látky v domácnosti vyrobené. Na Černé Hoře tak dělají, tam lze mluviti o národním kroji, ale v Rusku jest jinak, třeba Rusové libovali si v některých odchylkách od kroje, na západě obvyklého. Ruský mužík nosí „rubachu", košili s krátkým podolkem, opaskem přepásanou, jako jest obyčejem i u vesnického lidu v Chorvatsku. U dělníka a sedláka je rubacha barevná, někdy kropenatá, nejčastěji rudá; sklepníci i v největších hostincích, nejsou li oděni lokajským frakem se stříbrnými knoflíky — promaštěných, špinavých a ošumělých fraků na hostinských sluhách v Rusku nikde nevídati — mají na těle sněhobílou rubachu. Rubacha je do práce praktická jako dělnická bluza a k širokým spodkům a vysokým botám velmi pěkně sluší. Proto ji časem chutě

stejně i mladý šlechtic, jen že jeho rubaška je hedvábná nebo atlasová. U mužů lepších vrstev nezřídka se potkáváme s posledním zbytkem rubašky — s národním vyšíváním na límcích a rukávech nejobyčejnějších našich košil. To jsou vesměs chatrné ostatky národního kroje, za nějž nelze považovati šerkové kaftany izvoščiků s tlustými záhyby na kyčlích a s plstěnou kolomaznicí na hlavě, právě tak jako se v některých končinách českoslovanských nesmějí s národním krojem stotožňovati rozličné zimníky, antikvované mody německých sedláků minulého století. Plátěná čepice, jež u Rusův obecné oblibě se těší, tak že ji nosí i mužík, i měšťan, i student, i professor, i šlechtic, i důstojník — u nižších vrstev je barvy černé, u „činů" barvy sněhobílé — sama postačí na důkaz, že Rusové národního kroje v pravém slova smyslu již nemají. Záliba všeho národa v jistém střihu a v jistých částech oděvu není ještě národním krojem, jakž dokazují také „kaškety" českých venkovanů.

Podobně se věc má s krojem ruských žen. Ruskou „kupčichu" na první pohled podle kroje poznáš, tak jako ruského kupce. Ona široké svoje poprsí halí starodávnou jupkou, jež ve svátek bývá z látky krásné, bohaté, drahé, která v Paříži bývala v modě asi před 50 lety. Na ruskou „kupčichu" dostala se sice teprvé po desítkách let, ale první počátek její přece jen dlužno hledati v Paříži. Selky ruské nosí se skoro tak jako naše venkovanky. Národní kroj ruských žen, jak jej vídáme na obrazech a v knihách, vymizel stejnou měrou jak u nás, ačkoli je velmi

vkusný. Upotřebení jeho pěstuje se toliko uměle. Zámožní rodiče v městech jím odívají chůvy svých dětí — ženský národní kroj potkal tedy v Rusku týž osud, jako na západě. Také mladé dámy jej oblekají při zvláštních příležitostech a pěkně jim sluší, dávají se v něm i fotografovati a pod. Takovými způsoby zdrží se snad jeho zaniknutí, ornamentické národní motivy dostanou se v široký oběh světový a snad vejdou v Paříži do mody a odtud dostanou se po letech do své původní vlasti, avšak upotřebení národního kroje v plném rozsahu umělými cestami se neobnoví.

Kdybychom měli zoufati nad každým národem, odvrhujícím národní kroj, naše zoufalství musilo by se rozprostřít i na Rusy.

Národní píseň stíhá týž osud, který hubí národní kroj. Obojí ustupují od velkých středisek obyvatelstva, od železnic, továren a kasáren, uchylujíce se v daleká ústraní. Štěstí pro národní píseň i pro národní kroj, že se jim dostává sběratelů z vrstev intelligence, kteří národní píseň konservují ve sbírkách a národní kroj v museích; národ sám nezachoval by ani jedno, ani druhé. Národní píseň slovanská u Čechů po stránce hudebné nejvíce se odchýlila od společného rázu, po stránce pak slovesné nejznačněji se zvrhla; avšak národní píseň ruská spěje k témuž konci. Ačkoli je dosud při síle, přece jest už patrný její úpadek, jenž bude stále větší. O ruské národní písni, jak se jeví ve sbírkách Rybnikova a Kirějevského, německý učenec Rudolf Westphal tak se vyjádřil: „Pře-

čítající jest ohromné množství ruských národních pís
jak svatebných a pohřebných, tak i všelikých jiných
ono nám otevírá tak bohatý, nepřehledný poklad prav
něčné poesie, čistě poetického názoru na svět, přiod
ného vysoce poetickou formou, že literární esthetika, p
javší jednou ruskou národní píseň v obor svého srovn
vajícího badání, nezbytně a bez podmínky vykázat
musí první místo mezi národními písněmi všech náro
zeměkoule.“

Národní ruská píseň nemůže si stěžovati, že je z
nedbávána. Ozývá se mezi lidem i v městských zába
štěch, veliké sbory Archangelského a Slavjanského
pěstují uměle a sbor posledního pána roznesl slávu je
po celé Evropě. A zvláštní věc: sláva neznamená je
rozkvět a vzrůst tvůrčí síly národa. Vede se jí jako sel
ské krasavici, jež obrátila na sebe pozornost velkých
pánů, kteří náhodou ji objevili v zákoutí vesnice a z
vezli do svého velkého města, kde ji ukazují jako d
prosté, samorostlé krásy; vše se jí koří, ji obléta a každ
chce pronésti něco nového na její pochvalu; objevitel
nevídané krásky zatím pozorují, že její svěží, nedělan
půvab mizí, že počíná se styděti za své prosté, nenucen
způsoby, že chce mermomocí býti měšťkou; i jmou se
zapřísahati, aby toho nečinila, aby byla stále tak přir
zená jako na počátku, aby kypré tělo své nesvírala m
čidlem šněrovačky, aby líbezný pel svého ruměnce n
pokrývávala vrstvou mrtvého líčidla — avšak všech
podobné úsilí je marno a konec konců je ten, že sm

šlení velkoměstské společnosti o vesnické Venuši náhle úplně se změní, jakmile jeden hlas upozornil, že již není jako druhdy. A byť i ona posléze poznala ze škody chybu svou a chtěla býti zas takovou, jako byla, nedokáže toho.

Sběratel paběrků na poli národní ruské poesie, A. Prugavin, dosvědčuje, že národní píseň i v Rusku všude hyne a se zvrhá, kde působí železnice, továrna, kasárny, hospoda. Tedy každá nová versta železných drah, každá nová továrna znamená krok na zkázu národní poesie; protože pak v tomto směru možno jen ku předu a nikoli na zad, jest jen otázkou času, kdy poetická mysl ruského národa tak umdlí, jako jest u národův evropského západu. Nemůže škoditi malá ukázka takové zvrhlé národní písně. Slyšte, kterak pěje nešťastná milenka nešťastného konduktora na železnici:

Po platformě ja chodila,
konduktora poljubila.
Rasprokljataja mašina
movo druga utaščila.
Provodila, žalko stalo,
stoju, plaču u vokzala.
Dajtě mně stakančik čaju,
ja o mileňkom skučaju atd.

Takové stopy zůstavuje po sobě evropeisace na svém postupu do Ruska. Naskytuje se otázka, zdaž ruská národnosť po těchto kolejích může jen dál, až i vnitřním obsahem úplně přispůsobí všeobecnému evropskému

[illegible] evropské [illegible] se Rusko kulturně [illegible] Evropou?

Na tyto otázky jen příští dějiny mohou odpověděti. Dnes jen tolik jest bezpečné jisto, že Rus pokládá za svého nejhlubšího nepřítele kultého, kdo mu tvrdí, že vlasť jeho stane se obětí Evropy, a že skutečné a přirození nepřátelé Ruska, aby zastřeli pravé svoje záměry, říkají, že chtějí Rusko získati evropské kultuře, a když se tomu vzpírá, že je k tomu přinutí. Hrozby ty jsou zneužitím svatých citů člověčenstva a Rusko již tím prospívá pravé lidské kultuře, staví li se takovým svatokrádcům na odpor. Nebývalo tak vždy. Po celé minulé století byla brána Ruska důvěřivě otevřena vlivu západní Evropy. Petr Veliký nelekal se ani násilí, aby ruský lid evropeisoval. Kateřina II. byla prodchnuta duchem encyklopedistův, Alexandr I. sympatisoval se svobodomyslnými hesly francouzské revoluce a ještě Alexandr II. stál aspoň jednou nohou na západě a v tom tkví tragická jeho vina, jako je nejskvělejší stránkou dosavadního panování nynějšího cara Alexandra III., že se postavil úplně na domácí půdu ruskoslovanskou.

Některé vnější známky evropeisace Ruska nesmějí nás zmýliti. Byť kabát Rusův podobal se kabátu západního Evropana, je přec mezi tímto a Rusem hluboký vniterný rozdíl, jenž nemizí prodlením doby, nýbrž tou měrou se prohlubuje, jakou se šíří sebepoznání ruského národa. Vladimír Solověv, jenž je za našich dnův apo-

štolem západu v Rusku, je zjevem ojedinělým, tak jako byl Čaadajev několik desítek let před ním.

Pokládám za největší nedostatek rozvoje národně-slovanské myšlenky v Čechách, že naše obecenstvo nebylo v čas a postupně obeznámeno s učením ruských slavjanofilů, jež vytýká rozdíly mezi slovanským pravoslavným východem a západní Evropou. T. G. Masaryk teprve v letech 1888 a 1889 obeznámil české obecenstvo s učením Kirějevského, prvního ze slavjanofilských filosofův, a procedil je dosti hustým sítem názorů západních. Avšak i to musí nám býti vítáno a my doufáme, že kritika Masarykova bude učení slavjanofilskému v dalším jeho rozvoji příznivější, než byla jeho počátkům, kdy z něho ještě nejeden smělý výhonek příliš směle trčel, jejž pozdější slavjanofilové sami ufali. Připouštíme volnou rozpravu o všem, co se týká lidského vědění, konání a myšlení. Tak i s učením slavjanofilů možno nesouhlasiti, možno mu odporovati, ale ono je pro vše Slovanstvo tak nesmírně důležito, že uvědomělý Slovan nesmí ho neznati.

Očekávaje od T. G. Masaryka, že ve svých „Slovanských studiích“ rychle bude pokračovati, chci zde svého čtenáře seznámiti s učením slavjanofilským, jak je zdokonalené, vytříbené, oklestěné a na vše Slovanstvo rozprostřené nalezáme v knize N. Ja. Danilevského „Rusko a Evropa“. V úvodních statích ku knize této mně o to jde, abych svého čtenáře, prve než jej uvedu na ruskou půdu, aspoň z hruba připravil k tomu, aby na ni vstoupil bez cizích předsudkův a duševně sblížen s ruským čle-

věkem. Mým účelem tedy není ani široký rozb
úplný referát o velké knize Danilevského, již k d
nému a častému čtení doporučuji všem svým kra
kteří o věcech slovanských hlouběji přemýšlejí.

Mám před sebou 3. vydání znamenitého díla, v
r. 1888 v Petrohradě N. Strachovem. Vydání p
liší se od prvních dvou tím, že jest poopraveno p
kami autorovými, jenž si je činil pro nové vydá
mezitím zemřel.

„Rusko a Evropa" nejvšestranněji, na základ
bokého rusko-slovanského přesvědčení a s obs
vědčením historickým i znalostí soudobých proud
litických maluje pohled Rusa na „kulturné a
tické poměry slovanského světa ku světu ger
romanskému". Kniha Danilevského stala se na Ru
rodním evangeliem v nejširším slova smyslu a p
třeba znáti ji každému, kdo chce mluvit o Rusech
jich snahách, politice, o jejich poměru k evrop
západu i Slovanstvu ostatnímu. Pravím li, že knih
nilevského je národním evangeliem Rusů, nero
tomu tak, jakoby ona byla měla tak mocný účinek
dolů, že by každý mužík uměl ji citovati jako
svaté. Kniha Danilevského není agitačním poli
spisem. Porod její byl dosti těžký, pozornosť r
obecenstva jen zvolna se k ní obracela. Danilevs
vymýšlí sám ze sebe, nefantasuje, nýbrž to, co n
cítí každý ruský člověk i co promyslil a procítil
sicileti, i co v něm třeba neuvědoměle dříme, shr

teprvé z tohoto zdiva staví budovu pevnou, která se před našima očima velebně zdvihá jako zlaté báně ruského chrámu. Mluvte s kterýmkoli Rusem, u každého se potkáte s názory slavjanofilskými. I u člověka neučeného potkáte se s nimi. A to je právě zásluhou slavjanofilských spisovatelů, že porozuměli duchu a charakteru svého národa a z jeho nitra své učení vážili. Zásluhou pak Danilevského jest, že učení slavjanofilské vyjadřuje formou nejčistší.

Že mezi Ruskem a západní Evropou je skutečně veliký kulturný rozdíl, že Rusko a západní Evropa představují dva od sebe různé kulturné principy, to markantně vyslovil Napoleon I. známým výrokem, že Evropa musí se státi buď republikánskou nebo kozáckou, to jest: buď zvítězí v Evropě kultura rusko-slovanská, nebo germanoromanská. To jest přiznání, že západoevropské kulturné principy, jichž přední představitelkou byla tehdy Francie, jdou si vokotrč s principy ruskými. Ale massy západoevropské rozuměly výroku svého genia tak, jakoby Rusko pouze stálo na nižším stupni jedné a tétéž obecné kultury, kteréžto jmenem francouzský plukovník Stoffel ještě r. 1889 volal Francouzy a Němce k ozbrojené jednotě naproti „rusko-slovanskému barbarství“.

Slované neruští, zvláště katoličtí, vězíce v kruhu západní kultury, vychováni jsouce v jejích pohrdlivých předsudcích a pevně věříce, že lidský duch vůbec a vesměs v její zaklení začarován býti musí, žijou dosud ve velikém nedorozumění se Slovany ruskými a slovem pravoslav-

nými. Slované katoličtí sní, že jest jim určeno veliké osvětné povolání u pravoslavných souplemenníků. V Rusku, domnívají se, jest ohromná fysická síla, ale ještě nezúrodněná a kulturně nezušlechtěná; oni Rusku dají kulturu a Rusko jim fysickou sílu, a takovou vzájemností slovanské plémě připraví se, aby mohlo hráti slavný a předácký úkol v člověčenstvě. Slované katoličtí — říkám tak správněji na místě západní — věří, že duševná převaha jest u nich. Rusové musejí se všemu učiti od nich, oni od Rusů ničemu. Z toho vznikla dlouholetá stagnace díla slovanského. — Rusové po krymské válce soustředili a uzavřeli se v sebe. Evropa jim dala lekci, na kterou nikdy nezapomenou. Dotud Rusové naivně myslili, že je s Evropou spojuje křesťanství a že nekřesťanské Turecko je společným nepřítelem všech křesťanských mocností. Krymská válka sňala jim bělmo s očí, ukázavši jim, že Turek skutečně může najíti na západě evropském spojence proti Rusku, a to ne jednoho a nejslabšího. Tato válka způsobila přelom v ruském smýšlení. Srdce ruské bylo naplněno sklamáním, bolestí a hořkostí. Rus viděl, že celá západní Evropa utvořila proti němu jediný nepřátelský tábor a podnikla boj spojenými silami na jeho zničení. Hledal odpověď na otázku, proč to? Západní Evropa zapomíná na své spory a neshody, jde li o zničení Ruska. Odkud to? Toť přece nemůže býti pouze náhodou! Mezi ní a Ruskem je rozdíl, mezera, propast, která není zarovnána ani překlenuta tím, že jedna i druhá strana vyznává učení Kristovo.

Rozevřeli knihu dějin a vyčetli z ní, že západní Evropa podobné boje podnikala již dávno proti slovanským kmenům, které s ní dříve byly ve styku, než Rusové.

Svět germano-romanský, němectví a katolictví, vedl společné boje naproti Slovanům kyrillo-methodějským i husitským. Ve Slovanech musí být jakýsi jiný kulturný element, než v národech západních. Rusko nejpozději do boje se západem vstoupilo, jeho slovanská samobytnost je západem nejméně porušena, je nejsilnější a nejmocnější: tedy Rusko je povoláno, aby kulturný boj slovanský vybojovalo a v čelo slabších příbuzenců se postavilo.

Danilevský sám na jednom místě knihy své přiznává, že koalice evropská proti Rusku za krymské války byla mu hlavním podnětem ku přemítání, kteréž nám vyložil. To bylo subjektivnou jeho pohnutkou k uvažování, ku hledání objektivné pravdy, v čem že vězí příčiny nesmířitelné různosti mezi slovanským východem a germano-romanským západem. Vzav si učení slavjanofilů za východiště, hledal dlouho, dlouho, a po bezmála třicíti letech uložil výsledky svého hledání v naší knize. Je charakteristické pro duch slovanský, který jej naplňoval, že dospěl k závěrku smírnému, nikoliv odvetnému a útočnému naproti světu Slovanstvu nepřátelskému, ale rovněž nikoli k závěrku podložnému.

Strachov o poměru Danilevského k slavjanofilství následovně se vyjadřuje:

„Rusko a Evropu“ náleží vřaditi do té školy ruské literatury, která nazývá se slavjanofilskou, neboť tato

kniha je založena na myšlence o duchovní samobytnosti slovanského světa. Při tom kniha tak hluboko a plně vyčerpává tuto otázku, že ji možno nazvati ruským katechismem anebo kodexem slavjanofilstva. Možná, že po čase N. Ja. Danilevský bude pokládán za slavjanofila vůbec a zvláště, za vrcholící bod v rozvoji tohoto směru, za spisovatele, jenž v sobě soustředil všechnu sílu slovanské myšlenky. V každém případě „Rusko a Evropa" je kniha, z které možno studovati slavjanofilstvo každému, kdo se chce o něm poučiti. Co se této knihy objevila, nelze již mluviti, že myšlenky o svéráznosti slovanského národa, o úkolech a budoucnosti Ruska existují pouze v sloupcích žurnálů, ve snech, frásích, allegoriích; nikoli, slavjanofilstvo existuje nyní ve formě přísné, jasné, vymezené, v takové přesné a logické formě, v jaké sotva existuje u nás nějaké jiné učení.

Rozprávějíce o „Rusku a Evropě", musíme rozšířiti a zobecněti smysl dávno upotřebovaného terminu „slavjanofilstvo". Ukázalo se, že je slavjanofilské učení zcela nepodobné tomu, co jsme navykli nazývati tímto jménem. V čem je podobnost a v čem různost? Podobnost je v praktických vývodech. Pochopitelno, že N. Danilevský, mluvě o požadavcích Ruska, o těch snahách, kterých se má přidržovati, značnou měrou se stýkal s někdejšími slavjanofily. Láďe živě a hluboce cítící prospěchy své vlasti, s láskou vnikající do její historické sudby, konečně nikdy nerozejdou se daleko v otázkách, co dlužno milovati, čeho dlužno si přáti. V té příčině, jak jsme

viděli z množství příkladů, vniterná pronikavosť přimívá mnohé k tomu, že mluví i konají dokonce proti vlastnímu smýšlení, proti nad slunce jasnějším zásadám, kteréž hledají. Jsou případy, kdy možno říci, že celé Rusko obrací se v slavjanofily.

Avšak jiné jest dílo, jíti za jakýmsi pudem, a jiné zas povznésti tuto snahu na výši uvědomělých názorů a uvésti je v lad s našimi obecnými a vyššími zásadami. Aj hle, kde je podstatná výbornosť N. Ja. Danilevského! Je li každý ruský sedláček v podstatě slavjanofilem, jest li časem nejzařezanější západnici mluví tak, jak on, jest li konečně někdejší slavjanofilové pochopili netoliko prospěchy, než i sám duch svého národa, tož Danilevský zejména jest oním spisovatelem, jenž vypracoval nejpřesnější theorii těch snah, jenž našel pro ně obecné a vyšší zásady, zásady nové, nikým do něho nevyslovené. V tomtě hlavní originálnosť „Ruska a Evropy“.

Kniha tato nazvána příliš skromně. Ona se neomezuje na Rusko a Evropu, ani širšími pojmy světa slovanského a germano-románského, nýbrž poskytuje nový pohled na celou historii člověčenstva, obsahuje novou theorii všeobecných dějin. To není práce publicistická, která si všechnu zajímavosť vypůjčuje ze známých praktických interessů; totě práce přísně vědecká, mající za cíl dopátrati se pravdy pokud se týče základních zásad, na kterých musí budována býti historická věda. Slovanstvo a poměry mezi Ruskem a Evropou nejsou více než

jednotlivým případem — příkladem, objasňujícím všeobecnou theorii.

Hlavní myšlenka Danilevského jest neobyčejně původní, neobyčejně zajímavá. On dal novou formuli ke zbudování historie, formuli mnohem a mnohem širší, než byly dřívější, formuli nad pochybu spravedlivější a způsobilejší vystihnouti podstatu předmětu. On zejmena zavrhnul myšlenku, jakoby v historii rozvoje a pokroku člověčenstva táhla se jakási společná nit nějaké společné civilisace. Takové civilisace není, praví Danilevský, jsou toliko zvláštní, jednotlivé civilisace, jest rozvoj rozličných kulturně-historických typů.

Dřívější názor na historii byl umělý, násilně vtěsnával úkazy do formule, vzaté odjinud a podčiňoval se libovolně vymyšlenému pořádku. Nový názor Danilevského jest názorem přirozeným, nedává se sváděti z předu přijatou myšlenkou, ale určuje formy a poměry předmětů na základě zkušenosti, pozorování, vnímavého nazírání na jich přirozenost. Převrat, jaký „Rusko a Evropa“ snaží se vnésti do historické vědy, podobá se vnesení přirozené soustavy v ty obory věd, kde panovala soustava umělá.

Ejhle, jakou důležitost, jak vznešený předmět a jakou sílu má toto nové hledisko, jež přináleží jedinému Danilevskému a jež jest rozvinuto v „Rusku a Evropě“. Neméně původním a mistrovským je spracování, kterému je podrobena historie s tohoto hlediska. Přijal li mnohé vývody od slavjanofilů, dal jim zcela jiný zevnějšek a opatřil je novými důkazy. Spisovatel „Evropy a Ruska“

nikde se neopírá na slavjanofilské učení jako na cosi již dobytého a přiznaného. Naopak, on rozvinuje pouze své vlastní myšlenky a zakládá je na svých vlastních zásadách. Svůj poměr k slavjanofilstvu on z části ukázal následujícím místem: „Učení slavjanofilů nebylo zcela bez odrazu humannosti, což ostatně ani nemohlo být jinak, protože mělo dvojí pramen: německou filosofii, ku které se mělo s velikou pozorností a větší svobodou, než jeho odpůrci, a studium zásad ruského a vůbec slovanského života v ohledu náboženském, historickém, politickém a bytovém. Jestli naléhalo na nezbytnosť samobytného národního rozvoje, činilo to z části proto, že, seznávajíc vysokou cenu slovanských zásad a rovněž vidouc jednostrannosť a nesmířitelný vniterný odpor zásad evropských, slavjanofilstvo pokládalo, jakoby Slovanům souzeno bylo rozřešiti všelidskou úlohu, čehož nemohli dokázati jejich předchůdci. Takové úlohy však naprosto není.

A tak Danilevský vychází z jiného pramene a hlavní jeho vývod nepodobá se slavjanofilskému. Danilevský nepřidržuje se germánské filosofie, nestojí k ní ani v tom volném poměru, jako slavjanofilové. Z toho následuje, že je samostatnějším. Jeho filosofii bylo by možno sblížiti s duchem přírodních věd, na př. s názory Cuvierovými. Hlavní vývod „Ruska a Evropy“ je tak samostatný a překvapující svou prostotou a střízlivostí, jako celá tato teorie. Slovanům není předurčeno obnoviti celý svět, najíti pro celé lidstvo rozřešení dějinného úkolu; oni jsou toliko

zvláštním kulturně-historickým typem, po jehož boku má a může se rozvíjeti řada typů jiných. — Totě rozřešení, rázem odstraňující mnohé překážky, kladoucí mezi nesplnitelným snům a uvádějící nás na pevnou půdu skutečnosti. Totě rozřešení čistě slovanské, představující ten charakter snášelivosti, kterého vůbec nenalezáme v názorech Evropy, násilné a panovačné nejen v praxi, nýbrž i v budování duševném. A proto celá teorie N. Ja. Danilevského může býti považována za pokus, aby objasněno bylo položení slovanského světa v dějinách. A že toto položení Slovanův uprostřed jiných národů nemá v dějinách příkladu úplně sobě rovného, souzeno Slovanům změniti zakořenělé v Evropě názory na vědu historickou názory, kteréž nikterak nemůže přijati slovanský svět.

Takové jsou hlavní črty knihy N. J. Danilevského. Z nich vysvítá mnohotvárný charakter této knihy. Ale spěchám dodati, že ponětí o ní nebude ještě úplné. Bohatství myšlenek, hojnosť skutečného obsahu tak jest veliká, že nové stránky díla objevují se na každé straně. Toto dílo obdivným spůsobem spojuje v sobě žár hlubokého citu a chladnou přísnosť vědy; ono jest plamenným provoláním a spolu přesnou, hluboce promyšlenou teorií.

Přistupme k věci blíže.

Kulturné postavení Slovanů, resp. Ruska, jakožto osobitého kulturného typu v poměru k ostatním středomorským kulturám Danilevský si představuje jak následuje:

Kulturná činnosť v obšírném slova smyslu dělí se na 4 třídy.

1. tř. Činnosť náboženská, stanovící poměr člověka k bohu; pojem člověka o určení vlastním i člověčenstva v poměru k určení všehomíra; národní nazírání na svět, kteréž se jeví jako pevná víra, kteráž je základem vší mravní činnosti člověka.

2. tř. Činnosť kulturná v těsném smyslu slova, určující poměr člověka ku vnějšímu světu: a) poměr teoretický, vědecký; b) estetický, umělecký (při čemž ku vnějšímu světu počítá se i sám člověk jakožto předmět badání, přemyšlování a uměleckého tvoření); c) technický, průmyslný, to jest dobývání a zpracovávání předmětů vnějšího světa k vůli potřebám člověka.

3. tř. Činnosť politická, určující poměr lidí mezi lidmi jakožto členů jedné národní celosti, a poměr této celosti, jakožto jednotky vyššího pořádku, ke druhým národům.

4. tř. Činnosť společensko-hospodárská, určující poměr lidí mezi lidmi ne bezprostředně, jakožto mravních a politických osob, nýbrž prostředně, v porovnání s podmínkami využití vnějšího světa, následovně i jich dobývání a zpracování.

Nyní přihlédneme, v jaké míře každý z kulturně-historických typů, jejichž život tvoří obsah světové historie, projevoval svou činnosť podle toho všeobecného roztřídění, a jakých se dodělal výsledků.

První kultury: egyptskou, čínskou, babylonskou, indskou a iránskou můžeme nazvati počátečnými čili autoch-

tonnými, protože vznikly samy sebou, soustřediv
rozličných místech zeměkoule slabé paprsky prvo
předstátové činnosti člověčenstva. Řečené kultury
přípravnými, úlohou jejich bylo vypracovati ony
mínky, za kterých je možným život v organisované
lečnosti. Vše bylo v nich ještě ve směsi; náboženstv
litika, kultura, společensko-ekonomická organisace
se nevyloupla ve zvláštní kategorii činnosti, a
připisuji těm prvobytným civilisacím — zejmena egy
a indské — specialně náboženský charakter. V těch
bytných dobách, kdy analysa hrála ještě velmi s
úlohu v duchovné činnosti člověka, mysticko-nábož
směr pronikal veškeren stroj tehdejší společnosti;
značí pouze, že náboženská část, jakož i všecky o
ještě se nevyloupla, neodloučila. Astronomická zamě
chaldejských kněží, geometrická kněží egytských
právě takovými posvátnými úkony, jako vykonáva
božensk ých obřadů. Kasty se vysvětlovaly a osprave
valy původem lidí z rozličných částí těla Bramova.
v takových příkladech možno viděti důkazy, že nábož
zasahovalo do vědy a společensko-ekonomického
možno týmž právem tvrditi, že věda a společensk
nomický stroj zasahovaly do náboženství, jakož sku
i bylo. V Číně, kde prosaický, realný směr nedával
mysticko-náboženským názorům, spatřujeme nicmén
smísení náboženství s ostatními sférami lidské či
zemědělství je konáním posvátným. Ale právě tak po
byly i věda a politika; astronomická pozorování byla

mětem státní služby. Proto neprávem nazývány bývají dávné státy egyptský a indský theokraciemi. V Indii kasta kněží, bramini, naprosto neměli politické ctižádosti, již vyhledávali ve svém duchovném povolání, v náboženství, vědě a umění, což pokládali za něco neskonale vyššího, než li všední pozemské politické záležitosti, kteréž ponechávali nižším kastám. Pro sebe požadovali úctu, nikoli však moc. Tohotéž druhu byl i vliv kněží egyptských.

Náboženství vylouplo se jakožto něco zvláštního a vyššího toliko v civilisaci židovské. Národ židovský jen svou náboženskou činnosť zůstavil potomstvu. Náboženství židů bylo bez příměsi, všemu vtiskovalo svou pečeť a všecky ostatní stránky činnosti zůstávaly zanedbány a židé v nich nevykonali ničeho, co by zasluhovalo pozoru současníkův i potomstva. Ve vědě židé si nevypůjčovali ani od svých sousedů, Babyloňanův a Egyptanů; z umění kvetla pouze náboženská poesie; v ostatních odvětvích umělecké činnosti byli tak slabí, že i za příčinou zbudování a okrášlení chrámu Jehovy, kdež bylo středisko jejich národního života, museli použiti pomoci Feničanů. Politické ústrojí židovského národa bylo tak nedokonalé, že nemohl obhájiti své samostatnosti nejen proti mohutným státům, jako byly Babylon a Assyrie, nýbrž ani proti drobným národům kanaanským, a celá politická činnosť židů, jakož i samo jejich společensko-ekonomické ústrojí, byly úplným odleskem jejich náboženských názorů. Ale za to náboženská stránka jejich života byla tak vypracovaná a dokonalá, že židé právem nazývají se náro-

dem od boha vyvoleným, neboť z nich vytvořil se onen náboženský názor na svět, který sobě podčinil nejvyšší, nejrozvinutější civilisace a kterému souzeno bylo státi se náboženstvím všech národů v jediné, věčné, nepomíjivé formě — jeť učení starého i nového zákona formou nazírání na svět, která se postupně vypracovala v národě židovském.

Podobně, jako židovská kultura byla výhradně náboženskou, kultura hellenská byla převážně umělecko-kulturnou. Před touto stránkou rozvoje ustupovaly všechny ostatní do pozadí. Ano možno říci, že v duši starých Řeků nebylo půdy pro rozvoj hospodářský, politický a náboženský. Řekové neměli ani hospodářského, ani politického, ani náboženského smyslu. O jejich společensko-hospodářském rozvoji nelze mnoho říci. Národ, u kterého otroctví bylo ne náhodným, pouze dočasným úkazem, tak říci přípravným procesem k dostižení jiných, vyšších forem a společenského ústrojstva, — nýbrž základným faktem, na kterém spolehal všechen jejich politický a umový život se vší svou filosofickou humannností a esthetickým přepychem, — takový národ nemohl přispěti k rozvoji společensko-hospodářské idey.

Řekové nedospěli ani k poznání politického jedinstva svého plemene, ačkoli sebe samy pokládali za jediný kulturný národ a všechny ostatní za barbary. Jenom v největších nebezpečích, jako byla bouře perská, ozývalo se všeobecné řecké vlastenectví, a to ještě neúplně. Spartanci schvalně pozdě dorazili na marathonské pole;

Argos a Boiotia ze strachu pokořily se Xerxovi a nesúčastnily se boje proti němu; Peloponezci navrhovali, aby pevninné Řecko vydáno bylo Peršanům a všechen řecký odpor aby se soustředil na obhájení Peloponézu. Jakmile zmizelo vnější nebezpečí, zmizel i vlastenecký zápal a historie domácích nesvárův a válek pro nejmalichernější příčiny znova se opakovala. Ano Spartanci dožebrávali se pomoci Peršanův, aby ovládnouti mohli ostatní řecké kmeny. A to se dálo nikoli v době prvobytné surovosti a divokých mravů, nýbrž v době největšího rozkvětu umového rozvoje Řeků. Slavný Demosthenes nerozuměje stavu věcí, nemaje smyslu pro všeřeckou myšlenku, upotřebuje svého krasořečnictví, aby dostal Athéňany na záhubnou dráhu odporu proti Filipovi; Athéňané pak, rovněž postrádajíce veškerého politického smyslu, chovají se dle jeho rad. A tak se děje neustále až do pokoření Řekův od Římanů.

Podobně ani náboženské učení Řeků nemá pravdivého náboženského smyslu a citu. Jejich náboženský názor jest jedním z nejmělčích a nejsmutnějších a dokonce není důstojen národa, který ve filosofickém přemyšlování zajímá tak vysoké místo. Ze tří stránek náboženství: dogmatiky, ethiky a kultu jen stránka poslední skutečný má význam, odpovídajíc umělecké organisaci Řeků. Učení o Prozřetelnosti, kteráž vesmír spravuje, cizí je řecké dogmatice, a nejvyšší idea, na kterou se zmohl náboženský názor Řeků, je slepá víra v nevysvětlitelné a nepochopitelné fatum, víra ve hmotnou nevyhnutelnost.

Ethická stránka pro chudobu dogmatického obsahu nemá půdy a základu; ona nám není svodem mravních pravidel posvěcených nejvyšší světskou autoritou, který by mohl býti vodítkem praktického života. Historie původu jejich božstev, která by mohla nahraditi mravní kodex živým příkladem, je spíše školou nemravnosti a svůdnictví. Ve všech těchto směrech náboženství Řeků nesnese žádného srovnání ani s filosofickým pantheismem bramaismu, kde pod hrubými formami vždy tají se hluboký smysl, ani s hlubokou metafysikou buddhismu, ani se vznešeným učením Zoroastra, ani s přísným jednobožstvím mohamedanismu. Náboženství hrálo tak nepatrnou úlohu v řeckém životě, že nikdy nemělo svého svatého písma, kterýmžto jmenem nelze nazvati Hesiodovu Theogonii, kteráž je spíše systemisovaným sborníkem národních legend než náboženským kodexem. Náboženství Řeků jest uctíváním krásy a zevšad z něho vane epikureismus, jenž jest vlastním názorem Řeků na svět, jejich národní filosofií, projevovavší se ve všem jejich praktickém životě i dříve, než byla formulována Epikurem, i po něm. Mravouka jejich zavírala se značně v citu míry a cit tento je vše, co může dáti esthetický názor na svět. Ale tento cit míry je spíše základným pravidlem umění, kterak užívati života, než zásadou nábožensko-mravní, jejíž podstata vždycky tkví v sebeobětování.

Kulturný typ římský byl právě tak jednostranný jako řecký a židovský; rozvinulť a uskutečnil také jedinou jen stránku lidské činnosti, totiž politickou. Politický

nysl Římanů nemá rovně. Kolem malého zrna soustře-
ují se nejprve plemena latinská, znenáhla pak, ale ne-
ustále a systematicky stává se středem celého bassinu
ředozemného moře a všech západoevropských zemí při
lantském oceáně. Římané jsou svobody milovni, avšak
kdy nezapomínají podrobovati vůli osobnou vůli obecné.
ostupně, jako stát jejich vzrůstá, Římané mění formu
ádní, proměňují republiku v císarství, kteréž jest u nich
řízením úplně národním, drženým nikoli vnější silou —
eboť kolik bylo slabých, ničemných císařů! — nýbrž
ůlí národa, jenž instiktivně cítil nevyhnutelnosť, aby
ísarství bylo oporou daleko rozprostraněného státu v do-
ách trudných a nebezpečných. Vzájemné poměry občanů
ytýkají a vymezují se prodlením státního života Říma
ejpřesnějším a nejúplnějším spůsobem a tvoří nejdoko-
alejší kodex občanských zákonů. Ale v Římě právě tak,
ako v Řecku, otroctví je základným faktem společenského
troje. Kulturná činnosť v těsném slova smyslu také není
namenitá: ve vědě, filosofickém přemyšlování, rovněž
ak i v umění krom architektury Řím nevydává ničeho
ůvodného.

Co bylo řečeno o náboženství Řeků, platí též o ná-
oženství Římanů. Ono je rovněž tak chudo vniterným
bsahem, prázdno hlubokého dogmatického a ethického
bsahu a smyslu, svatého písma se mu nedostává. A jen
ro tuto bezobsažnosť mohl Řím býti tak lhostejným
i každé náboženské formě, tak že bohové všech po-
řených národů stávali se i jeho bohy; národní bož-

stva Řeků slila se s božstvy Římanů, kteráž jsou takořka překlady oněch, — Jupiter stal se synonymem Zeusa, Neptun Poseidona atd. Bytný rozdíl je pouze v tom, že náboženství Řeků mělo charakter esthetický a náboženství Římanů politický. Proto jen taková učení, která se nemohla podčiniti politickému nazírání Římanův, a která nedovolovala svým vyznavačům klaněti se zbožnělému římskému státu, ochotnému za touto podmínkou posyniti jejich zvláštní vyznání, — jen taková učení byla vydána v šanc náboženskému pronásledování.

Další dějinný pokrok mohl a musel tkvíti převažně v rozvoji čtvrté stránky kulturné činnosti, stránky společensko-hospodárské, jakož i v dosažení větší mnohostrannosti spojením v jednom a témž kulturném typu několika stránek kulturné činnosti, které se dotud jevily oddílně. Na tuto širší dráhu, na tento složitější stupeň rozvoje vystoupil ten typ, který pode jmenem evropského čili německo-římského zaujal dějinné jeviště po rozpadení západního římského císarství. V historii germano-romanských národů slily se staré kultury. Časové okolnosti ten proces podporovaly. Náboženská pravda ve věčné formě křesťanství byla objevena a noví národové, bohati dary duchovné přírody, osvojili ji sobě s pokorou a nadšením.

V učení tom skrývala se nevyhnutelnosť, aby bylo zrušeno otroctví, což se ukázalo přechodnou formou bytu germansko-romanských národů. Národové ti byli rovněž bohatě nadáni smyslem politickým a způsobilostí ku roz-

voji kulturnému, jehož ale nedosáhli ve všech směrech úplně. Překážky toho byly: příliš energický jejich charakter, velký vliv římské vládochtivosti a římského státního stroje. Zkažením opravdu vážného ponětí o významu církve zkazila se křesťanská pravda a církev obrátila se v nábožensko-politický despotismus katolicismu. Tento církevný despotismus ve spojení s despotismem feudálným, jehož kořen vězí v násilenství germánského charakteru, dále ve spojení s despotismem scholastiky, jenž kořenil se v patolízalství ku formám dávné vědy, obrátil celou historii Evropy v těžký boj, skončivší se trojí anarchií náboženskou, t. j. protestantismem, jenž hodlal založiti náboženskou věrohodnost na osobní autoritě; anarchii filosofickou, t. j. vše popírajícím materialismem, jenž počíná přijímati charakter víry a znenáhla zaujímá v umech místo náboženského přesvědčení; anarchií politicko-socialnou, t. j. vniterným rozporem mezi politickým demokratismem, stále více půdy nabývajícím a hospodárským feudalismem.

Proto že tyto tři anarchie jsou předzvěsty a zbraně rozkladu, nemohou býti považovány za vklady do všeobecné pokladnice člověčenstva a germano-romanský kulturně-historický typ nemůže býti pokládán za zdárného představitele ani náboženské, ani společensko-hospodárské stránky kulturné činnosti. Naproti tomu s politické a zvláště tak zvané kulturné výsledky dějinného života Evropy jsou ohromné. Národové Evropy nejen založili mohutné říše, jež državu svou rozprostranily do všech konců světa, nýbrž i ustá-

lily právní poměry jak občanů mezi sebou, tak i občanů ku státu. Jinými slovy: jim se podařilo spojiti politickou mohutnost státu s jeho vnitřní svobodou, t. j. rozřešiti zcela uspokojivě obě stránky politického úkolu. — Jest li svoboda ta dosud nemá v praxi výsledků, očekávaných v minulosti i přítomnosti, příčina je v tom, že dosud není rozřešena jiná úloha, t. j. společensko-hospodářská. Ačkoli rozličné národové Evropy nemají stejnou dávku politického smyslu, přece poslední události dokázaly, že ti z nich, kteří dlouho nebyli s to politicky se ustrojiti, jako Italové a Němci, na konec dospěli anebo aspoň se přiblížili k politické jednotě — k první to a nevyhnutelné podmínce politické mohutnosti.

Ještě více a hojnějších plodův evropská civilisace vydala ve zvláštním kulturném smyslu. Methodami a výsledky evropské vědy tak mnohými a dokonalými nemůže se žádný z předešlých kulturných typů rovnati germano-romanskému. Totéž platí o plodech průmyslu a techniky.

Co pak umění se týče, národové evropští, byť nepřekonávali Řeků dokonalostí, získali si zásluhu, že značně rozšířili oblast umění a proklestili v něm nové dráhy. Z těchto všech příčin musíme germano-romanský kulturně-historický typ nazvati politicko-kulturným, s přívlastkem vědeckého a průmyslného rázu kultury.

Spisovatel nyní obrací své pozorování ku světu slovanskému a hlavně Rusku, aby prozkoumal, tvoří li i Slovanstvo zvláštní kulturný typ, co může od něho obecná

kultura lidská očekávati, v čem zvláštní slovanská civilisace tkví a půjde li cestou samostatného rozvoje.

Rus je člověk náboženský. Rusům a většině slovanských národův dostal se historický los, aby spolu s Řeky byli chraniteli pravé náboženské pravdy — pravoslaví, a tim spůsobem aby byli pokračovateli velikého díla, vzneseného na Israel a Byzancii — aby byli národem vyvoleným. Se strany subjektivné Rusové a ostatní Slované obdařeni jsou žízní náboženské pravdy, což potvrzují nejen normálné, nýbrž i abnormálné úkazy jejich duchovného života. Slované přijímali křesťanství ne z donucení, nýbrž z vlastní vůle, která byla výsledkem nespokojenosti s pohanstvím a bažením po dokonalejším náboženství. Sám charakter Slovanů, prostý násilenství, charakter měkký, pokorný, uctivý, nejvíc odpovídá křesťanskému ideálu. U Rusův i duchovné choroby vyplývaly z náboženskosti. Rozkol staroobřadců je náboženským konservatismem, jenž urputně se protiví sebe menší změně a novotě; sekty pak, zvláště duchoborství, svědčí o spůsobilosti k náboženško-filosofskému přemítání. U druhých Slovanů vidíme náboženské hnutí husitské — nejčistější, nejideálnější z náboženských reforem, v níž projevil se nikoli buřičský, převratný duch reformy Luterovy a Kalvinovy, nýbrž charakter obnovovací, snažící se o návrat k duchovné pravdě, hlásané někdy sv. Kyrillem a Metodějem. I v tom, že zhoubný vliv latinstva tak hluboko se dotekl národního charakteru Poláků, je důkaz, že i tato větev západoslovanská podržela své obecně slovan-

ské vlastnosti. — Pravda, že náboženská činnosť ruského národa byla převažně konservativnou, což mu někteří pokládají za vinu. Ale náboženská činnosť je konservativná celou jsoucnosti svou, jakž to vyplývá ze samého významu náboženství, jež jest buď skutečným zjevením, aneb aspoň věří za zjevení je pokládají. Jest li charakter pravé náboženské činnosti je skutečně konservativný, jest jím zvláště v pravoslavném křesťanství po odštěpení západní církve. Podle pravoslavného učení neomylnosť náboženské autority přináleží pouze veškeré církvi; následovně výklad křesťanských pravd nemůže diti se jinak, nežli sněmy všeho křesťanstva, jimž ale od 8. století historické okolnosti bránily, aby se shromažďovaly. S tohoto hlediska ruský rozkol nabývá významu živého svědectví o tom, jak přísně byl zachováván náboženský konservatismus. Kde nepatrná změna mohla vzbouřiti svědomí milionů, tam bylo dosti lidí toho bdělých. A tak můžeme říci, že náboženská stránka kulturné činnosti tvoří neodlučnou přináležitosť slovanského kulturného typu a zvláště Ruska, což dokazuje jak positivná, tak negativná stránka náboženského života Ruska a Slovanstva.

Obrátíme li se k politické stránce otázky, k tomu, jakou slovanští národové ukázali státotvornou spůsobilosť, potkáme se na prvý pohled s úkazem velmi neveselým, neboť kromě Rusův ani jeden slovanský národ nedovedl založiti samostatný stát, aneb aspoň nedovedl obhájiti jeho samostatnosť a nezávislosť. Ale přihlédneme li ku věci blíž a důkladněji, shledáme, že většina slovanských

kmenů založila ohromný, celistvý stát, jenž už přetrval tisíciletí a rostl a stále roste v síle a mohutnosti navzdor všem bouřím, které mu bylo vydržeti po čas jeho dlouhého historického života. Tím je dostatečně dokázán politický smysl Slovanů.

Když německé císarství po nedlouhé době své slávy a moci obrátilo se v politické monstrum, zdaž byl by spravedlivým závěrek, že germanské plémě nemá schopnosti k politickému životu?

Kdyby všichni západní a jihovýchodní slovanští národové byli skutečně neschopni politického života, ruský stát postačuje za důkaz, že Slované mají politický smysl ve vysokém stupni. Ale právem liž vytýká se ostatním slovanským národům, že nemají politické schopnosti? Západní Slované ještě v době neustálenosti a měkkosti byli pod nepřetržitým nepřátelským vlivem politiky a kultury národů germano-romanských, kterým se podařilo dříve stát utvořiti. Avšak bez ohledu na to západní Slované již v 9. stol. založili mocný stát moravský se zárodky samobytné kultury v pravoslaví a slovanském písmě, o čež je později nepřátelský vliv německo-katolický připravil. Vpád Maďarů rozerval svazek mezi západními Slovany. Jižní část západních Slovanů nemohla si nalézti pevný střed, nemajíc k tomu pokoje od Byzancie, Turků, Benátek, Maďarů, Ostmarky. Severní část, obdrževši duchovné oživení reformou Husovou, utvořila za Jiříka Poděbrada dobře spořádaný stát; ale mohl liž obstáti tento slovanský ostrov nebo výběžek uprostřed německého roz-

livu, neopřen na celou sílu sjednoceného Slovanstva Nemohl právě tak, jako ani nyní nemůže bez přímého a dějného účastenství Ruska v jeho osudu.

Nezávislosť Polsky trvala déle, avšak Polska, nevy dána tak jak ostatní západo-slovanské země rdouse germano-romanského světa, přec podrobovala se kultu němu panství západu, přilnuvši cele k latinstvu a fe dalismu. Tím spůsobem, zatím co ještě tělo její živořil slovanská duše byla ztracena, a aby opět byla nalezen Polska musela býti těsně s Ruskem sjednocena, žel ne dobrovolně!

Proto jest li ze všech Slovanů jediní Rusové dovedi zbudovati pevný stát, jsou za to zavázáni nejen svý vniterným vlastnostem, nýbrž i té okolnosti, že v ústra své zeměpisné polohy mohli prožíti prvé formy svéh rozvoje, prosti při tom cizího vlivu západu.

Na příkladě Malé Rusi, dlouho živší oddílně o ostatního Ruska a dobrovolně s ním se sjednotivší, kdy si vybojovala svou nezávislosť, vidíme důkaz, že ne pou velkoruský kmen, jak někteří myslí, obdařen jest hlub kým politickým taktem. Ať dále budoucnosť Slovanstv je jakákoli, my z těch úkazů, které jsou před námi, mi žeme uzavříti, že Slované právem mohou býti připočte k těm rodinám lidského pokolení, které se vyznamen vají největším politickým smyslem.

Politická činnosť, jak se jeví ve vzrůstu ruskéh státu, má zvláštní ráz. Ruský národ nevysílá ze seb podobně včelám roje, které tvoří nové politické spole

nosti, jako v starověku dělali Řekové a v novém věku Angličané. Rusko nemá toho, co se nazývá panstvími nebo osadami, jako mival Řím a má Anglie. Ruský stát od samých dob prvých moskevských knížat jest Rusko samo, znenáhla, ale stále šíří se na vše strany, obydluje neobydlená prostranství na svých hranicích a spodobuje si jinorodé obyvatelstvo. Sibiř neprávem někteří rovnají koloniím. Kolonie brzy se odcizují materské zemi, ale Rusové, ať zašli do kteréhokoli kraje, nikdy za střed svého života pokládati nepřestávali staroruskou Moskvu a cara za představitele nejvyšší světské moci. Prvým krokem ruských lidí vždy bývalo, když opanovali cizí země, že pospíšili odevzdati je materské zemi ruské a složiti carovi přísahu. Neoddělují se od ruského národa a státu a za jeho cíle vše obětují. Slovem, netvoří nových středisek ruského života, ale rozšiřují kruh kolem střediska jediného. Obydlování na skok, přes moře nebo na vzdálenosť nedaří se jim, byť tomu vláda i přála. Neměli štěstí s ruskou Amerikou, nebudou ho mít ani na Amuru.

Takovému charakteru osidlování ruského národa, nejvýše příznivému jednotě a celistvosti ruského státu, odpovídá i spodobovací síla ruského národa, přetvořující ve svoje maso i krev národů jinorodých, s kterými přicházejí ve styk po dobrém anebo po zlém, ovšem jest li to nekazí vláda chybnými kroky. Avšak založení, rozšíření státu a jeho upevnění a zmohutnění tvoří pouze jednu stránku politické činnosti. Ona má ještě stránku

jinou, kteráž určuje právní poměr občanů mezi sebou i k státu, t. j. stránku občanské a státní svobody, jíž národ nezbytně musí býti schopen, aby mu v plné míře mohl býti přiznán politický smysl. Nuže je li ruský národ schopen svobody?

Nedada se másti hlasy národních nepřátel, Danilevský prohlašuje, že sotva kdy byl a jest národ, schopný větší dávky svobody a mající méně náklonnosti zle jí užívati. Ruský národ má vlastnosť nemíchati se do věcí, ku kterým není povolán. Vnikneme li do příčin všech politických revolucí u rozličných národů, shledáme, že kořenem jejich nebylo vlastní snaženi o svobodu, ale chtivosť vlády a marná vášeň lidí míchati se do věcí, do kterých jim nic není. Rusy naproti tomu vládní moc málo vábí, panovačnosti naprosto nemají. Totě příčina, že Rusko jest jediným státem, který nikdy neměl a jak se podobá, nikdy míti nebude politické revoluce, t. j. revoluce, mající za cíl omezení vládní moci a strženi její buď z části nebo docela ať na některé třídy národa, ať na celou massu občanstva. Veliké byly v Rusku domácí bouře, ale ráz jejich je zcela zvláštní, ne politický v přísném smyslu toho slova. Příčinami bývaly: pochybnosť o zákonitosti panující osoby, nespokojenosť ve stavu nevolnictví, a konečně ty živly svévolné a zbojnické, které se nutně vyvíjely na dálných hranicích říše ve stycích s Tatary a jinými kočovníky.

Se zabezpečením pravidelnosti a zákonitosti v posloupnosti na trůně, se zavedením občanského řádu a

pořádku mezi kozáctvem a konečně osvobozením sedláků zmizely všechny příčiny, znepokojovavší dříve národ, a veliká revoluce, ano i prostá vzpoura, která by překročila míru politování hodného nedorozumění, jsou v Rusku nemožny potud, pokud se nezmění mravní charakter ruského národa, jeho na svět nazírání a sklad jeho myšlení.

Ruský národ je schopen úplné svobody. Dělati opatření proti jeho milovnosti svobody bylo by tolik, jako dělati opatření proti povodni při řekách, u kterých nebývá rozlivu z mezí koryta. Jak jest ruský národ umírněný a klidně rozvážný, toho jsou jasné důkazy z posledních dob. Vezměme osvobození selského stavu. Podobná převratná společenská změna nikde nebyla provedena tak rychle a tiše. Ve Francii zničovali feudálné otroctví po celé věky, v Rusku bylo odstraněno rázem. Přechod z ujařmení k úplné svobodě byl okamžitý. Věkové soustředili se v nějaké tři roky, jichž bylo zapotřebí k uvažování a vypracování plánu. Než bylo vše zřízeno, národ zůstal některou dobu sám sobě zůstaven, bez nejbližší úřadní správy a přece pořádek nikde nebyl porušen a žádné podpalování nebylo s to lid znepokojiti. Kdo radí, aby svoboda takového národa byla ohraničena, buď je naplněn chorobnou bázlivostí před nebezpečím, kterého není, anebo třeba bezděky podlehá vlivu, ruskému národu a státu nepřátelskému. Totéž možno říci o ostatních slovanských národech, a jest li Polsko prodlením svého dějinného života dalo příklad, že slovanský národ pozbyl politického smyslu, poučuje nás tento negativný

příklad, že zkušení slovanských principů přináší ovoce tomu odpovídající.

Co tkne se společensko-ekonomické organisace, Rusko jest jediným vědomím, kde není masy bezzemků, kde následovně budova společnosti nestaví se na nouzi většiny občanstva, ne na bezmocnosti jejich stavu, kde není vnitřního odporu mezi ideály politickými a ekonomickými. Naproti tomu evropské společnosti hrozí s jedné strany Charibda cesarismu nebo vojenského despotismu s druhé pak strany Scylla sociálné revoluce. Podmínky této výbornosti ruské společenské organisace tkvějí v tom, že každý vesnický člověk má svůj pozemek a že obec vládne pozemky svých příslušníků. Protože slovo „obec" etymologicky rovná se francouzské komuně, nesvědomiti lidé snažili se vrhnouti stín na obec ruskou. Ale nesmí se zapomínati, že ruská obec, ať výsledky jejího hospodaření jsou dobré nebo špatné, jest historickým právem, právě tak posvátnou a nedotknutelnou formou vlastnictví, jako každá jiná, i vlastnictví soukromého. Tato zdravost společensko-hospodárského stroje Ruska jest příčinou, opravňující k nadějím, že slovanský kulturně-historický typ nabude vysokého významu, neboť jemu náleží úkol, dáti pravidelný, normálný ráz tomu odvětví lidské činnosti, která zahrnuje poměry lidí mezi sebou ne toliko jako mravních a politických osobností, nýbrž i co tkne se jejich působení na vnější přírodu jakožto na pramen lidských potřeb a nedostatků.

Zbývá nám přihlédnouti, možno li očekávati, aby slovanský kulturně-historický typ zaujal slušné místo v kultuře v těsném významu toho slova. Nelze upírati, že vědecká a umělecká činnosť všech Slovanů dohromady nerovná se dosud výsledkům činnosti dvou velikých kulturně-historických typů, řeckého a germano-romanského či evropského. Příčina je v tom, že Slované jsou národem mladším a jako tací později vystoupili na jeviště kulturně historické působnosti. Germanští národové přešli z ethnografického života v dějinný o 400 let dříve, než li Slované. Právě tak i germanská slovesnosť, t. j. prvé zrno kulturného rozvoje — Ulfilův překlad bible na gotský jazyk, — jest o 500 let starší slovanského překladu sv. Kyrilla a Metoděje. Kromě toho evropské národy započaly svůj dějinný život na půdě staré kultury, za kteréžto podminky mohly se zdárněji rozvíjeti. Národové po ethnografické periodě svého života, jejížto prodlením ustalují a vyhraňují se zvláštnosti jejich ducha, to, co je dělá svými a samobytnými historickými subjekty, vstupují nutně v periodu činnosti státotvorné. Nevidíme v dějinách ani jediného příkladu, aby vlastní kulturná činnosť počínala se dříve, než li se upevnila národní nezávislosť a vymezily hranice národní a státní. Byť i byly bývaly příklady, že kultura některých národů trvala ještě po ztrátě jejich samostatnosti, nepřihodilo se nikdy, aby kultura se začínala pod jinoplemenným jhem.

Je li národ pokořen ještě v plné síle své energie, nedospěv ještě plného kulturného rozvoje, to síly jeho

nejnadanějších jednotlivců snaží se, aby národu navrátily největší národní statek — samostatnosť; všechen heroism národní nabývá charakteru vlastenecko-bojovného. Usíná li naproti tomu energie národa, buď že skutečně síly jeho jsou vyčerpány, buď že podlehl umělé uspávací politice svých pokořitelův, a cizí vliv začíná se znenáhla rozšiřovati mezi přemoženými: to, jakž přirozeno, vliv tento zachvacuje hlavně vyšší vrstvy, ty, které mají možnosť obdržeti vzdělání, jemuž vítězové v tom případě vždycky dávají charakter svůj. Stejný osud potkává ty jednotlivce nižších vrstev, které přirozené nadání pudí, aby z nich vybočili. Tím spůsobem všecky výsledky duševné práce podrobeného národa obohacují vítěze a jemu prospívají.

Těžko naučiti Francouza nebo Angličana mysliti německým spůsobem, a ještě tíže Slovana, protože ethnografická různosť mezi ním a Němcem jest ještě značnější. Samo sebou se rozumí, že to, co tuto praveno, platí též o duchovné podčiněnosti národa jednoho kulturného typu národu typu druhého. Jen že v tomto případě zachovává se v národě podčiněném jistá míra národní samobytnosti, zůstává národní jazyk nejen jako prostředek k výměně myšlének, nýbrž i jako orgán literatury a vůbec osvěty a v části myslících hlav takového národa chová se vědomí, že samobytný, národní charakter kultury jest věcí nevyhnutelnou. Toto uvažování ukazuje, že nám netřeba mnoho se šířiti, proč západním Slovanům nedostává se úplně samobytné kultury, neboť oni nemají nejvyššího národního statku, nezávislosti.

Čechy ve svém někdejším poměru k německé říši byly státem polonezávislým; přece však i v tom poměru Čechové u sebe vypěstili překrásné výstřelky kultury, které vyrostše na náboženské a hluboce národní půdě husitství byly by vydaly i znamenité plody, kdyby celé toto heroické hnutí k slovanské samostatnosti nebylo bývalo uduseno v slovanské krvi, nebylo zadáveno společnou silou latinstva a germanstva.

Rusko jest jediným nezávislým slovanským státem. Budování státu, jak už pověděno, jest první historickou činností národa, který vykročil z prvopočátečné, pouze ethnografické doby. Teprve po státotvorné činnosti následuje činnosť kulturná. Ruský národ měl při konání činnosti prvního druhu mnohem větší obtíže, než národové západní, budovalť svůj stát po celé tisíciletí. Rusko mezitím, co se budovalo, bez přestání muselo se hájiti proti nepřátelům vnějším, kteří se všech stran dílo jeho chtěli překaziti, uvnitř pak mělo velké překážky v tom, že bylo příliš obšírné, málo obydlené a nedostávalo se mu státní soustředěnosti. Muselo napjati všecky síly na zlomení nepřátelského odporu, jinak by nevyhnutelně bylo ztratilo svou národní nezávislosť. Zvýšená a stále napjatá státně politická činnosť byla možna toliko při silném, samovládném a jedinovládném způsobu vlády, který všechnu soukromou činnosť uváděl ve směr obecných cílů. Zatím činnosť vědecká a umělecká musela ustoupiti stranou. Charakter petrovské reformy byl čistě státně-politický a nikoli kulturný. Doba vyžadovala, aby vše bylo obětо-

váno státu. Konečně vědecká a umělecká činnosť může býti toliko plodem prázdně a přebytku sil, kterých netřeba ke konání práce historické.

To jsou příčiny, pro které ani Rusko, ani Slovanstvo vůbec nemohlo zaujati přední místo mezi kulturně činnými národy. Ale všichni slovanští národové za okolností nejvýš nepříznivých dali na jevo ty schopnosti, ty duševné síly, kterých je zapotřebí ku skvělé působnosti vědecké a umělecké. Zdaliž Slované nemají Koperníka, Rokytanského, Purkyni, Šafaříka, Ostrogradského, Pirogova? V některých odvětvích krásné literatury Rusové vytvořili plody, které se mohou rovnati nejpřednějším produktům evropských literatur. Gogolovy „Mrtvé duše“ nemají rovně kromě „Don Quixota“. Jeho „Starosvětští zemané“ a „Plášť“ jsou svrchované vzory pravého humoru. S „Borisem Godunovem“ Puškina nemohou se rovnati nejlepší plody Schillerovy. Žádná z evropských literatur nemá podobné románové epopeje, jako je „Vojna a mír“ Lva Tolstého. Poláci mají Mickevičova „Pana Tadyáše“, Jihoslované mají nedostižné národní písně. —

Netřeba větší řady jmen k důkazu, že Slované mají schopnosti dostoupiti vrcholu činnosti vědecké a umělecké, a jest li ho dosud nedostoupili, že příčina vězí jen v mladosti jejich plemene a v tom, že dosud museli síly své na jiné cíle obraceti. To však nás nermutiž, neboť ukazuje na pravidelný postup našeho rozvoje. Dokud místo neočištěno, nevykopán pevný základ, nelze pomýšleti na vystavení pevné budovy, možno zřizovati pouze

prozatímná obydlí a vidíme li na nich známky nadání stavitelova, postačí nám. Základem tím jest politická nezávislosť plemene, bez níž nemůže býti samobytné kultury, j. j. sama kultura je nemožna, neboť ona nezasluhuje svého jmena, není li samobytnou. Sám zápas se světem germano-romanským, bez něhož není slovanské nezávislosti, musí Slovanům býti lékem, který zacelí tu ránu nápodobení a otrockého následování západu, ránu, kterou Slovanům zadaly nepříznivé podmínky jejich historického rozvoje a která posléze zažrala se v tělo i duši jejich.

A tak, vykonavše analysu činnosti předchozích kulturně-historických typův a srovnavše je se zvláštnostmi a dary slovanské přírody, můžeme kojiti se oprávněnou nadějí, že slovanský kulturně-historický typ bude prvním, v němž všechny stránky ostatních typův úplně se složí. Můžeme se nadíti, že slovanský typ bude prvním úplným, čtyrstranným kulturně-historickým typem.

* * *

Takové jest jádro učení Danilevského o významu a určení Slovanstva v člověčenstvě a zejmena v poměru k evropskému západu. Kdo se s ním obeznámí, vyjasní se mu chování Ruska v rozličných případech a politických otázkách, týkajících se jeho vniterných záležitostí, poměru ke Slovanům neruským, k Němectvu, katolicismu a protestantismu, jenž s ruského hlediska jeví se jaksi stupňovaným katolictvím přese všechen svůj odpor naproti Římu a papeži. Objasní se mu, proč Rusové lpí na své vládní formě a proč jsou tak přísnými pravoslav-

nými od cara do posledního mužíka. Objasní se mu, pr
navzdor politickým okolnostem, které nutí Rusko ke sp
jenství s Francií, jest mezi oběma státy neustále jis
mezera, a proč Rusko nechce se k Francii připout
formalnou smluvou, chtějíc si zachovati volnou ruku
naproti ní. Objasní se mu, v čem Rusové spatřují n
vyšší národní svobodu a že sebe pokládají za národ sv
bodný, jímž podle západního názoru nejsou. Pochopí ce
běh nynějších evropských udalostí, které spějou k tom
aby Slovanstvo změřilo své síly s Němectvem a b
svoje vznešené kulturně-historické poslání splnilo, anel
podlehši otevřelo do svých zemí širokou dráhu němect
a katolicismu a část po části připravilo si týž osud, jal
stihl ne li Slovany polabské, aspoň dosud žijící Slovan
západní, a jaký si nyní strojí Slované jižní.

Názory Danilevského vybízejí ke hlubokému a vá
nému přemýšlení. Zal, že dílo jeho nevešlo u nás ve zn
most už po prvním svém vydání, což by se zajisté by
stalo, kdyby již naši předchůdcové byli se zabývali st
diem slavjanofilské filosofie a nebyli si dali vnutiti náz
na ni se stanoviska historických odpůrců Slovanstva.

III.

Rusko a Slovanstvo.

Myšlenka slovanská hluboko kotví v duši každého Čecha. I domnívám se zajisté právem, že vlastenecký čtenář žádá si, abych mu zodpověděl rozličné otázky nikoli o poměru Ruska k Evropě, nýbrž k menším národům slovanským, a to nejen jak tento poměr v nynější době se jeví, nýbrž i jak by se dal upraviti, aby z něho prospěch vyplynul všemu Slovanstvu.

Vyložím své názory v několika článcích.

1.

Myšlenka slovanská a české státní právo.

Myšlenka slovanská byla zázračným slovem, kterým český národ se obrodil, čili, abychom použili obvyklé fráze, kterým český národ vzpružil se „z dvěstaleté mdloby k novému životu“. Myšlenka slovanská při obrodu českého národa dříve naň působila, než idea historického práva koruny svatováclavské, jež nabyla určitější podoby teprve Palackým a stala se praporem, pod nímž dosud všichni bojujeme. Idea státoprávná vypučela u nás teprve z půdy, kterou připravila myšlenka slovanská, mlhavá sice a nejasná, ale široká a veliká. Myšlenka slovanská zkypřila v našem národě utuchlý cit pro národnost a velicí buditelé toho citu, když pochybovali nad budoucností malého a

úzkého češství, měli útěchu ve snu, že češství splyne v jedno s ohromným, neobsáhlým slovanstvím.

V tom je rozdíl mezi námi a Maďary. Ačkoli Maďaři již v minulém století se pokoušeli, aby našli jakési pojítko mezi kmeny urálo-čudskými, z nichžto jedním sami jsou, nepodařilo se jim a všecky jejich podobné snahy nejsou ničím jiným, leda snem, charakteristickým ovšem pro ony doby, kdy myšlenka národní a národní pospolitosti hlásila se ku svému právu u všech národův evropských. Za to pak Maďaři věnovali se vší silou svého živého temperamentu myšlence historického práva koruny svatoštěpánské, pro niž bojovali naproti Rakousku ještě počátkem století XVIII., kdežto my Čechové v podobném boji podlehli jsme již sto let před tím. Když pak Maďaři za Leopolda II. počali se sbírati k novému politickému životu, dálo se to hned za vůdcovství šlechty, nedoznavší nikdy krutých následků Bílé Hory, na pevném podkladu státněhistorického práva. Na té cestě mohli dojíti a došli uspokojení svých tužeb dříve, než my.

Ačkoli naše historické právo není o nic špatnější uherského, rozdíl je nicméně v činitelích, kteří se o jeho restauraci zasazovali u nás a v Uhrách. V době, kdy stav selský byl bez práv, kdy měšťanstvo vyrůstalo v omezenosti, Maďaři měli mocnou, uvědomělou, svobodomyslnou, obětavou šlechtu, které my jsme neměli a již nemáme dosud, aniž kdy míti budeme. Šlechta vybojovala obnovení uherského státu, jejž až do let čtyrycátých si před-

stavovala jako středověký stát feudálný. Avšak r. 1843. dobrovolně se vzdala svých práv na osobu i majetek sedlákův a učinila jej plnoprávným občanem, čímž dala příklad, že historické státní právo samo sebou nikterak není překážkou, aby stát současně s obnovením byl i zmodernisován.

Česká šlechta v době předbělohorské měla za ideál společenské pořádky šlechtické republiky polské a v tom už tkvěla vniterná příčina úpadku českého státu, k jehož osudu vlastní lid český byl tehdy lhostejný. Je přirozeno, když se koncem minulého a počátkem našeho století ohlásila Evropě nová doba, že český lid, že český sedlák, jenž od Lipan nezasahoval samočinně v dějiny své vlasti, utvořil si, sám žádných sil nemaje a na nikoho ze své blízkosti nespoléhaje, proroctví, že „českému národu teprve potom bude dobře, až kozácký kůň napije se vody z Vltavy", aniž při tom měl určité představy, jak by ten blahý stav českého národa mohl býti zaveden a ustanoven.

Vlastencové čeští, z lidu pošlí, pochopovali myšlenku slovanskou stejně mysticky nejasně, jako lid sám. Horovali pro ni, byli pro ni nadšeni a nadšení to dále šířili, kázali za povinnosť míti slovanské vědomí a lásku, poznávati slovanské bratry, učiti se jejich jazykům, ale pevného slovanského programu nikdy nevytvořili. Tak se stalo, že slovanská myšlenka zůstávala u nás — a podobně u jiných menších kmenů slovanských — stále myšlenkou, ku svému uskutečnění nikterak se nepřibližujíc. I musela nadejiti doba skepticismu, kdy každý,

kdo se chtěl nazývati „praktickým politikem“, myšlenku slovanskou za nic podstatného a obsažného nepokládal, ač veřejně se jí nikdo nikdy neodřekl, netroufaje si dotýkati známých citů národa a konečně nemaje k němu ani té upřímnosti, aby mu otevřeně pověděl, co myslí, a vyvedl jej z domnělého bludu.

Tento druh našinců našel vynikajícího představitele ve F. L. Riegrovi, jenž na jubilejném sjezdu „Ústřední Matice školské“ v Pardubicích, dne 17. srpna 1890. po dlouholetém zatajování svého pravého mínění o myšlence slovanské a zahrávání si na jedině pravého Slovana objasnil svůj názor na poměr a úkol českého národa v Slovanstvě. Podle Riegra úkol tento jest už naplněn tím, že Čechové převzali od Němců úkol kulturtregerů, nosičů kultury na východ. Jak Rieger věci spatřuje, již Čechové nejsou nejzápadnější baštou Slovanstva, posunutou v sám střed německého tábora, nýbrž jsou předvojem Němců na slovanském východě, jejž olizují, aby snáze vjel do nenasytného jícnu Němectva. Čechové podle Riegra dosáhli na východě svého slovanského ideálu tím, že v Bosně, Srbsku i Bulharsku našli pěkné živobytí a majíce se dobře šíří ve všem pohodlí obvod západní civilisace do oblasti slovanského barbarství.

Myšlenka slovanská nikdy v Čechách nebyla potupena slovem tak rouhavým. Avšak Riegrovi to lze odpustiti, neboť on jest muž, který činy svými proti vlastní vůli dokázal, že v národě českém dvojí ideál, myšlenka slovanská a státoprávná, po bludech staročeské politiky

v letech osmdesátých přichází k nové cti, skví se novým leskem, budí nové naděje a vlévá nové síly. Na politice Riegrově nezvratně se ukazuje, že myšlenka státoprávná nedá se v Čechách odloučiti od myšlenky slovanské. — Kdo se jedné odřekl, musel odpadnout i od druhé. Kdo si bytí českého národa představuje podobně Riegrovi jako živoření propadlé existence, které nic na světě nepatří, která žádného práva nemá a jest odkázána pouze na milost těch, kteří se svého stolu mohou uštědřit i mastné sousto, ale raději udělují drobečky, kdo český národ má za takového Lazara mezi národy, ten ovšem se nepovznese na zlomených perutech své praktické politiky na výši ideálu, spojujícího stomillionový národ slovanský. Kdo ochotně vzal na svá bedra od vídenských kruhů sobě svěřenou úlohu přitlumiti plamének národního českého vědomí, zatím co národní vědomí německé hárá plným plamenem a jako divý požár zachvacuje budovu sousední, kde Rieger se sborem dobrovolných hasičů kahanec shasínají a požáru nevidí, ten ovšem musí se protiviti také národnímu vědomí v širším, slovanském slova smyslu. Kdo neštěstí českého národa na Bílé Hoře pokládá za americký souboj, ve kterém ten, komu náhoda vsunula do prstů černou kuličku, sám se musí o život připraviti, aniž má před sebou jiného východiště, ten zajisté nebude se namáhati, aby českou národnost osvěžil a podepřel myšlenkou slovanskou, jež v tom případě musí se mu zdáti stejnou zbytečností, jako vodička na utišení bolení zubů, podaná na smrť odsouzenému večer

před popravou. Kdyby Riegrovo pojetí o katastrofě bělohorské bylo správné, kdyby boj našich předků proti Ferdinandu II. byl povstáním a nebyl bojem, přikázaným tehdy vlasteneckou povinností — úloť o obhájení práva českých stavů na svobodnou volbu krále — zdaž by z toho následovalo, že trestající paže věčně musí toporem býti do našich šíji, že není konce našich běd, že rehabilitace není pro nás v Rakousku možnosti? Kdyby tvrzení Riegrovo bylo pravdivé a my Češi neměli v Rakousku jiné naděje, leč na nekonečné pokračování té křižové cesty, na kterou jsme nastoupiti museli po Bílé Hoře, museli bychom na svůj život v Rakousku pohlížeti jen se zoufalstvím v duši a nikdy bychom nemohli se nadíti, že byt náš ve svazku Rakouska bude normálně uspořádán. Avšak Rieger osudným onim výrokem netlumočil ani rakouský názor. Vždyť Maďaři povstali proti Rakousku vícekrát a poslední povstání r. 1848. vůbec platí za bránu, kudy Hungaria r. 1867. prošla do sesterského objatí Austrie a dosáhla státoprávného vyrovnání.

Staročeská strana dožila se slávy a dobyla si zásluh o věc národa tehdy, když ve svém lůně svatě chovala oba životodárné české ideály: myšlenku slovanskou a státoprávnou. To bylo hlavně v letech šedesátých, na počátku našeho konstitučného života až do vrcholu passivné opposice. Ačkoli slovanství staročeské strany nemělo jasně vytčeného cíle a pevného programu, přece ukázalo se nevyčerpatelnou zásobárnou vědomí českého a kromě toho osvědčilo se jako přízrak, jenž odpůrce českého národa

naplňuje strachy, i když jmeno jeho pouze šeptem je vysloveno. Okolnosť tato zdá se býti jednou z psychologických příčin, že slovanské vědomí v Čechách zastavilo se v samých počátcích svého mnohoslibného rozvoje. Kdyby nepřítele plašila a na útěk obracela pouhá představa meče, nikdy by meč nebyl býval ukut. Nepřátelé českého národa nesčíslněkráte dali na jevo, jakými strachy je naplňuje myšlenka slovanská. Nějakou dobu pouze vzpomínání a narážky na myšlenku slovanskou osvědčovaly se výborným prostředkem sebeobrany. Podobalo se to spůsobu boje Černohorců, kteříž z úkrytu rodných skal pouštívají na Turka strachy svoláváním všeho svého rodu do devátého kolena nazpět, aby se nepříteli zdáli mnohokráte četnějšími a silnějšími, nežli skutečně jsou. Spůsob ten osvědčuje se v zápase krátkém, rychle rozhodnutém. Ale jakmile nepřítel poznal, že mužové proti němu citovaní jsou dávno nebožtíci, strachy jeho promění se v odvážnou veselosť. Tak i myšlenka slovanská přestala plašiti naše národní nepřátele, jakmile poznali, že se stala v našich ústech prázdným zvukem, jalovou frází. My v takovém položení zapomněli jsme, že nyní nadešla doba, aby slovo bylo učiněno skutkem, aby železná ruda slovanské myšlenky podrobena byla námi processu, který by z ní udělal ocel a z ocele ukoval meč, a v zapomnění tom cítili jsme se bezbrannými a dávali se na ústup.

Co Rieger v Pardubicích pověděl o tom, jak si představuje úkol národa českého ve Slovanstvu a vzájemné styky slovanských národů vůbec, je logickým postupem

před popravou. Kdyby Riegrovo ponětí o kat
lohorské bylo správné, kdyby boj našich p
Ferdinandu II. byl povstáním a nebyl bojem,
tehdy vlasteneckou povinnosti — šlof o obh
českých stavů na svobodnou volbu krále —
z toho následovalo, že trestající paže věčně mu
bíti do našich šiji, že není konce našich běd
litace není pro nás v Rakousku možností? K
Riegrovo bylo pravdivé a my Češi neměli
jiné naděje, leč na nekonečné pokračování
cesty, na kterou jsme nastoupiti museli p
museli bychom na svůj život v Rakousku
se zoufalstvím v duši a nikdy bychom ne
díti, že byt náš ve svazku Rakouska bud
uspořádán. Avšak Rieger osudným oním vý
močil ani rakouský názor. Vždyť Maďaři p
Rakousku vícekrát a poslední povstání r.
platí za bránu, kudy Hungaria r. 1867. p
sterského objatí Austrie a dosáhla státoprávn

Staročeská strana dožila se slávy a dol
o věc národa tehdy, když ve svém lůně
oba životodárné české ideály: myšlenku slov
toprávnou. To bylo hlavně v letech šedesátý
našeho konstitučného života až do vrcholu
sice. Ačkoli slovanství staročeské strany
vytčeného cíle a pevného programu, přec
nevyčerpatelnou zásobárnou vědomí českéh
osvědčilo se jako přízrak, jenž odpůrce

nale četnějšími, uvědomělejšími, obětavějšími a nadšenějšími vrstvami národa. Pracujíce k obnově českého státu, musíme stále býti pamětlivi, že jeho porušený historický základ vyspraviti dlužno žulovými kvádry zásad slovansko-demokratických.

2.

Samočinnosť Slovanů v rámci slovanské myšlenky.

Jsou, pravda, lidé, kteří nejsou stvořeni pro svobodu a samostatnosť, nýbrž proto, aby jiným sloužili, aneb aspoň aby žili a pracovali pod vedením a dozorem jiných. Avšak moderná společnosť nedělá pro taková individua žádných zvláštních zákonů, popřává jim stejných práv s občany vyššího duchovného uspůsobení, nečiní s nimi výminek, nezaklíná je do kast, nýbrž zůstavuje praxi života, aby je prosela na řešetě zdravé konkurence a tím je oddělila od jednotníků, schopnějších práce, kterouž sobě opatřuji lepši podmínky existence a spějou tím ke svobodě hmotné i mravní.

Klatba otroctví je sňata s jednotlivých lidí i jednotlivých vrstev společnosti civilisovaných národův, i ona nemůže současně tížit národy, odnímat jim právo svobodného rozvoje a sebeurčení. Jestliže v naší době některý národ chová nečisté pudy a snahy po zotročení národa jiného, objevila se u něho recidiva barbarství a na obranu národa ohroženého musejí zároveň vyvstati všichni národové, kteří věří v pokrok člověčenstva Nedá se vtěsnati do rámce XIX. věku, aby v Africe osvobozoval otroky

a v Evropě lhostejně dopouštěl, aby celým národům, které žíti chtějí, hlásáno bylo odnárodnění a vyhlazení. Proti těm národům, které vyhlazení svých sousedů napsaly na svůj prapor a práci na jich odnárodnění organisují, musejí se v jeden šik seřaditi všichni národové lepší, kulturnější, mravnější, třeba moderné barbarství nehrozilo každému z nich přímým nebezpečím, neboť oni musejí konati svou povinnosť, kde jde o obhájení vysokých cílův a vznešených ideálův člověčenstva.

Právo na práci, existenci, rozvoj, svobodu zásadně nesmí býti upíráno žádnému jednotlivci, ani národu. Avšak od práva na papíře jest ještě dlouhý krok ku právu provedenému, skutkem učiněnému O provedení svého práva především každý sám starati se musí, jinak právo zůstane mrtvou literou a posléze se promlčí. Kdo právo má, musí znáti cesty, kterými se jeho provedení domůže, musí nové cesty k němu vedoucí vyhledávati, za ně bojovati, obětmi si je vykoupiti a pojistiti.

Všichni národové mají právo, aby se státně uspořádali a žili sobě svobodně. Ač možno říci, že s tímto právem každý národ se rodí, že je to jeho právo vrozené a přirozené, přece zkušenosť učí, že neosvědčuje se svoboda, kterou některý národ byl obdržel podobným způsobem, jako dostával za onoho času prorok Eliáš každého dne svůj bochánek. Svobodu a samostatnosť národ musí nejprve chtíti, chtíti všeobecně a upřímně, musí v ní spatřovati statek nade statky, pro jehož získání žádná oběť není dosti veliká. Že svoboda, vydobytá národu tak, že

tu nelze mluviti o pomoci, nýbrž pouze o daru, národu obdarovanému neprospívá, vidíme na současném Bulharsku, jež po několika málo letech od svého osvobození ruskými životy a penězi svým osvoboditelům se zpronevěřilo, svobodu darovanou dalo jinému v zástavu, ano i tím plánem opětně se zanášelo, že na nový kníže ci svůj trůn volbou dosadí tureckého sultána, z jehož moci tolikým úsilím ruským jedva bylo vyprostěno.

Příklad s Bulharskem je tak křiklavě jasný, že lze z něho stanoviti pravidlo: žádný stát a žádný národ národu některému osvobození nedávej, nech jej zápasiti a své síly tužiti, ale zápasícímu buď přítelem a spravedlivým rozhodčím; — a obráceně; žádný národ neblouzni o darování svobody, nespolehej na takový dar, nepočítej s ním, ale počítej toliko s vlastní silou a tu cvič a tuž, abys mohl sebe většího nebezpečí vítězně podstoupiti a sám ze svého vítězství prospěch míti. Svoboda jest mravný egoismus; ústupek z ní možno učiniti jen tomu, kdo pomáhal jí dobyti a kdo proto zajisté i hájiti jí bude.

Čím více národ se vyvíjí, tím mocnější je touha jeho po svobodě; čím jest vyvinutější, tím jest i jeho svoboda větší. Svobody ale není bez svobody národnosti. Kdo přichází k nám pod rouškou přátelství, jako r. 1888 kníže Clary a r. 1889 kníže Schönburg, a snaží se oslabiti houževnatosť našeho boje za národnosť vzkazy, důkazy a příkazy, že „toho boje o národnosť má již býti dosti“, na toho nemůžeme pohlížeti jinak, než jako na vlka v rouně beránčím. Kdo nám nepřeje svobody národ-

nosti, nepřeje nám svobody vůbec, je překážkou na dráze naší, kterouž musíme odkliditi, která nás nemůže v postupu zastaviti. Kdo nepokračuje, jde nazpět. Kdybychom se před takovou překážkou byť jen zastavili, dávali bychom se na zpátečný pochod do stavu občanského otroctví.

Které jsou cesty k našemu osvobození? Zajisté ty, po kterých jsme dospěli k národnímu uvědomění. Uvědomění to je v užším slova smyslu české, v širším — slovanské. České vědomí zavírá se ve slovanském a jest obsaženo v něm tak, jako malý kruh ve velkém kruhu. Velký kruh dává volné pole našim plánům a snahám do budoucnosti, malý kruh je půda pro naši dělnou práci v přítomnosti. V malém kruhu stojíme nohama, po velkém se rozhlížíme očima. Pracovati můžeme jen tam, kde můžeme nohou se opříti. Naplnili li jsme svou úlohu jako Češi, dostáli jsme své úloze jako Slované. Abychom ale mohli vykonati svoji českou úlohu, musíme pamatovati, že jsme částí slovanského celku, z něhož vymknouti se nechceme, a z něhož se ani vymknouti nesmíme, nechceme li upadnouti do svých starých, historických chyb. Má li nám historie býti učitelkou života, nemůžeme si tajiti, že všechen minulý i přítomný život národů slovanských poskytuje obraz neladné rozháranosti. Národové slovanští (kromě Ruska) proto nedosáhli svobody zvláštní, že nebylo mezi nimi vzájemnosti, že neměli a neuznávali svých interessův obecných, společných, že se dělili a různili do nekonečna, že každý vždy byl hotov na povel cizákův tasiti meč na hruď svého bratra. Slovanské ná-

rodní vědomí musí slovanské národy k tomu nabádati a vésti, aby podobné udalosti, žalostné právě tak jako nectné, v budoucnosti se neopakovaly. Totě hlavní věc, hlavní účel slovanské myšlenky a vzájemnosti. Upraví li každý slovanský národ svůj poměr ke slovanské rodině vůbec a ke každému jejímu členu zvláště naznačeným způsobem, bude bezúčelno žádati od něho, aby ve prospěch slovanského celku se vzdával své osobitosti, své historické individuality.

Známá legenda o prutech Svatoplukových je příkladem k tomu, co zde pověděno a zároveň důkazem, jaký Slované v dobách nejstarších měli pojem a ideál o svornosti. Svatopluk na smrtelném loži nepodal svým synům polínko, aby zkusili je zlomiti, ale pruty oddělené, společným, jediným úvazkem spojené.

Nepřátelé dobře uznamenali u Slovanů neobyčejnou náchylnosť ke tvoření individualit a využitkovali tu vlastnosť ke svým účelům, k většímu rozdrobení a oslabení Slovanů. Vyhledáváme li podmínky síly a mohutnosti Slovanů, nepropůjčíme se ovšem za nástroj těm, kdož jsou nyní ještě překážkou té síly a mohutnosti, ale jednou bohdá budou zkušebným kamenem, jenž na drobty se rozpadne, až do něho křísne tvrdosť a síla slovanská.

V našem století pořád ještě k životu vstávají národnosti, pohřbené v ssutinách historie, avšak přece národnosti historické; ale které národnosti dosud jsou toliko národopisnými a nevytvořily své vlastní historie, ty v naší době ani se o to nepokoušejí a ve svůj osud odevzdány

splývají s národnostmi mocnějšími, panujícími nebo ke svobodě tíhnoucími po dobrém, bez bolesti, ano radostně. Příkladů je hojně v Rusku a i v Rakousku je vidíme. Tvoření se národností historických mělo právě tak svou dobu v životě člověčenstva, jako tvoření se horstev v životě zeměkoule. Národnosti, nemající dosud historie, jsou odkázány na to, aby se obrátily v tělo a krev takových historických národností, které jim národně stojí nejblíže, anebo jichžto zlomkem jsou. Teprve potom, nemají li národnosti nehistorické vedle sebe srodných národností historických, k nimž by přimknuly, slívají se s národností, která je opanovala, jak to vidíme u drobných národků urálo-čudských v Rusku.

My Čechové jsme národností historickou a jako národnost historická musíme si vést i při upravování svého poměru ku světu slovanskému, při řešení otázky české a slovanské. Náš historický život je podroben kritice právě tak, jako všecko, co náleží do oblasti lidského poznání. Kritiky té nesmíme se báti, naopak musíme si jí přáti a z ní si naučení bráti pro budoucnost. Ze škody své učí se člověk, ze svých historických chyb a nezdarů musí se učiti národ. Dějiny naše byly dosud hlavně kritisovány od Němců, kteří mají v tom pochopitelný interes, aby dokázali, že český národ není nic jiného, než družice podle německé stálice. Se stanoviska slovanského české dějiny dobře probral Josef Perwolf ve III. díle svých „Slovanů“. Bylo by prací velikého významu pro náš národní život, kdyby dějiny českého národa byly ještě

podiny se stanoviska demokratického, aby sepsány byly dějiny českého lidu. Historie naše není nepřetržitou řadou úspěchův a slávy. Není nijaké zapotřebí, abychom pokládali každého Přemyslovce, který nám vodil Němce do země, dával jim práva a výhody na škodu domácího obyvatelstva, ano i soudy pro ně zřizoval, před kterými světectví Čecha méně platilo než Němce, za nedotknutelného svatého, o němž pravdu povědětí je tolik, jako bezbožně se rouhati. Avšak skvrny jsou i na slunci a nám by nejméně slušelo, kdybychom všechny listy svých dějin sami zuřivě vytrhávali a všecko šmahem zavrhovali, co vykonali naši předkové. Útěchou nám může býti, že jiní zas panovníci mnoho vykonali pro rozšíření cti a významu jazyka českého, tak jako na př. Karel IV. Zlatou bullou uložil všem kurfiřtům římsko-německé říše, aby si osvojili český jazyk. Martin Schwartner (Statistik des Königreiches Ungern, Pest, 1789.), klade do doby Tomy Štítného a Jana Husa zlatý věk české literatury a praví: „V české literatuře již byl jasný den, když v Německu a Francii byl teprve první úsvit. Kdyby byla česká kultura tak pokračovala, snad by při blízké příbuznosti větví obrovského slovanského kmene v Evropě bylo se stalo, že Evropa nesháněla by se dnes po učitelích francíny, nýbrž že by hledán byl slovácký petit maitre.“ Národ, který udělal takový náběh na světový význam, nemusí sám na svou minulost plivati. A což hnutí husitské? Neotřepávejme jeho význam pro náboženskou reformaci, ani jeho válečnou slávu; tenkráte český národ promyslil a procítil

vše, co dosud hýbe myslemi člověčenstva, všecky idey, dobré i převrácené, které dosud v lidské společnosti vrou, rodily se a spolu zápasily v malém českém národě. A mezi nejprvnějšími ideami, které českým národem v době husitské hýbaly, byla myšlenka slovanská. Celá obec národův evropských může se přiznati s Alfredem Meissnerem:

Vše, co nám hrdosť v prsa lije,
v nás z toho lidu nesmrtelně žije.

Žádati od českého národa, aby se vzdal své historie, nesmí nikdo, nesmí to ani jmenem slovanské myšlenky. Myšlenka slovanská musí ukázati, že je životodárná a nikoli životozmarná. Myšlenka slovanská nemůže ukládati žádnému slovanskému národu, aby v sobě ducha svého ubil, neboť to, co by jí pak odevzdal, byla by mrtvola, kterou by ani slovanská myšlenka nevzkřísila. Není ani možno dosti horlivě odporovati těm, kdož úplné sebezničení přikazují slovanským národnostem za podmínku, aby vešly do slovanského ráje, a každou činnosť, takořka i pouhé dýchání každé slovanské národnosti odsuzují jako provinění proti veliké myšlence slovanské.

Nikdy nebude jednotného národa ani státu slovanského toho jména. Snažíme li se představiti si takovou jednotu, shodneme se v tom, že by vzniknouti mohla jen tím způsobem, že jeden ze slovanských národů tak by politicky zmohutněl a tak by se kulturně vysoko vyšinul, že by ostatní, menší slovanské kmeny přirozenou silou nejen k sobě vábil, nýbrž je sobě také zcela zpodobnil.

Dovedeme si představiti, že ruský národ a stát slova
ské kmeny v sebe pojme a v sobě obsáhne, ale fantasi
jakoby se měl ze slovanských kmenův utvořiti jaký
aritmetický střed, nestane se skutkem nikdy, a jest
časem slovanská myšlenka povede k realným výsledkům
fantasie zmíněná, mající dosud ve Slovanstvu porůzn
přívržence, bude míti podobnou zajímavosť, jako by měl
dětské botičky potomního obra pro každé museum. Jak
nelze několik lidí rozemlíti na moučku a z ní stvořit
člověka jednoho, který by byl průměrem všech oněc
semletých, rovněž tak není možno, aby z národů slovan
ských, kteří po více než tisíc let žili vlastním historickým
životem, utvořil se nyní jednotný národ slovanský, v něm
by všechny rozdíly jeho součástek zmizely. Není naděj
ani možnosti, aby vznikl ve Slovanstvě „Všekmenove
slavjanský“ nebo „Všeslav“, o němž blouznil Michal M
Hodža. (Dobruo slovo, str. 85.). A není ani zapotřeb
takového slovanského media. Jest ale možno, aby sv
slovanský se sorganisoval a sešikoval na základě svýc
skutečných, společných a již nalehavých potřeb. To je
nejen možno, nýbrž i nevyhnutelno. Abychom však tol
cíle dosáhli, musíme hleděti, abychom se postavili
půdu realnou, abychom si vytýkali cíle dosažitelné
sobě na vzájem prospěšné, a za obranými cíli abycho
se dávali cestou nejbližší, určitou, širokou, osvětlen
jasným vědomím, že nevnikáme do bludiště fantomův
utopií, nýbrž zasazujeme se o dílo dobré jak pro všech
tak pro každého zvlášť.

U Slovanů západních a jižních nepřátelé slovanského dorozumění úspěšně agitují ukazováním, že Rusové jinak rozumějí slovanské myšlence, než Slované menší, že pojmu panslavismus podkládají význam panrussismus. Jestliže každý z malých kmenů slovanských tak si na své samobytnosti zakládá, že na př. Bulhaři, kteří tím, čím jsou, jen Ruskem jsou, vášnivě staví mezi sebou a Ruskem přehrady, aby s Ruskem v jedno splynouti nemohli, je pochopitelno, že Rusové, nejmocnější stát a národ Evropy, své samobytnosti, svobody, mohutnosti a slávy váží sobě aspoň tak, jako každý z menších slovanských národů. Chce li každý slovanský národ při společném díle působiti pod svou firmou, nemožno Rusům klásti za vinu, že dělají totéž. A jest li hřivna jejich jest bohatší a prostředky jejich vydatnější, nežli všech ostatních Slovanů dohromady, tím lépe, neboť pak nemá v rodině slovanské místa závisť a soupeření, pak je přirozeným spůsobem rozřešena otázka o hlavě Slovanstva, o vůdcovství ve slovanském táboře.

O poruštění Slovanů se nejedná. Všeliké podobné obavy a strašáky jsou bezpodstatny, ač by sotva mohlo býti nazváno neštěstím slovanských národů, kdyby jednoho krásného jitra probudily se s ruským sebevědomím. Jak se může poruštiti Čech, Slovinec, Chorvat nebo Srb, kteří jsou od Ruska odděleni tolikými velikými a těžkými překážkami? Kdybychom my Čechové chtěli se „přenárodnit“, neměli bychom na vybranou leda národnost německou, jež jako plíseň proniká veškeren náš

organismus. Poněmčit se můžeme, ale nikoli poruštit. Nechceme li se poněmčit, zbývá nám zůstati Čechy. Stejně je s jinými slovanskými národnostmi. Rusko, jež zřizuje samostatné státní domácnosti slovanským národnostem, které jsou mu bližší zeměpisně a duchovně (pravoslavným náboženstvím), Srbům a Bulharům, nemůže pomýšleti na poruštění Čechů nebo Chorvatů. Skutečně také v Rusku nikdo nemá v plánu porušťování Slovanův, ač ovšem a to právem si přejou, aby Slované obeznámili se s jejich jazykem.

Slovany porušťovati nemyslí ani ruská vláda, ani ruský národ, ani slavjanofilové, kteříž vůbec podezříváni jsou z porušťovacích tendencí. Vláda proto, že odnárodňování takové, jak je provozují Němci, naprosto se nesnáší s její taktikou. Při úzkostlivém šetření všeliké zákonnosti a slušnosti, jakým ruská vláda se vyznamenává i naproti svým nepřátelům, je naprosto vyloučeno, že by chtěla porušťovati mimo své hranice, ale i ve svých hranicích. Ruská vláda v té příčině varuje se všech umělých prostředků, jsouc přesvědčena, jestliže někdo nedá se „přenárodnit“ přirozenou silou a kulturnou i politickou převahou jiného, že je zhola neužitečno k tomu jej uměle nabádati a přidržovati, protože právě tím způsobem budí se v slabším národě odpor. Když ale jedna národnost přetápí se v druhou bez násilí, jenom neodolatelným působením národnosti kulturnější a vyšší, pak nelze proti takovému přenárodňovacímu processu ničeho namítati, neboť děje se cestou přirozenou. Desítky národův ural-

ských a asijských přijímají znenáhla ruský jazyk a ruskou národnosť, aniž je ruská vláda k tomu nutí nejmenším nátlakem. Takové taktiky upotřebuje ruská vláda naproti neruským jazykům napořád. Ukáže li někdo na Polsko, kde není tak, dlužno mu na paměť uvésti, že Polsko je dosud v trestu pro své dějinné nepřátelství k Rusku, a že i v tom postavení Poláci sní o pomstě a obnově starého soupeření s Ruskem. Pokud Poláci nesmíří se s Ruskem upřímně, nepřiznají se ku svým chybám a slabostem a budou se zanášeti plány na poškození Ruska; pokud budou Rusy nutit, aby se měli před nimi na pozoru a nedůvěřovali jim, potud sami nesmějí se diviti, že ruská hrst je tak pevně svírá, aby své úmysly skutkem učiniti nemohli. Poměr Rusů k Polákům je abnormalný, pročež nemůže býti brán za měřítko poměrů mezi Rusy a takovou národností slovanskou, která Rusům v minulosti nikdy neublížila a která je proniknuta pevným úmyslem, půjde li jednou s Rusy do bližšího styku, že bude toho dbalá, aby nezbloudila na scestí osudného nepřátelství Poláků s Rusy. Nám Čechům Rusové nikdy ani stéblo křížem nepřeložili a my jim také ne. Proč by se mezi nás a ně měl klásti stín nedůvěry a nevčasných pochyb?

O národu ruském jest obecně známo a uznáno, že mu nic není cizejšího, než jinému národu vnucovati svůj jazyk. I Poláci uznávají tuto vlastnosť ruského národa, a to může býti dostatečným rukojemstvím, že ruský národ nikdy nebude odnímati svému slabšímu druhu jazyk,

který je mu nade vše milý. Ruský člověk v příčině jazyka je tak nekonečně snášelivý, že je pravým opakem Němce, jenž při vrozeném sobě násilenství šíří na našich dnů právě tak výbojně svou řeč, jako ve středověku fanatismem zapálen podnikal křižácká tažení, aby ohněm a mečem rozšířil svou víru. „Moskevské Vědomosti“ v září 1890 přinesly dopis z Novorossijska na Kavkaze, že v tamním okolí nachází se sedm českých vsí; čtyry z nich byly založeny českými osadníky a byly od počátku české, v ostatních pak třech Češi usadili se vedle Rusů, kteří za nemnoho let od nich se počeštili. Podobné příklady jsou známy také z jihozápadních gubernií. Když tedy Rus na své vlastní půdě neupotřebí svého nepopiratelného práva na odnárodnění příšlého osadníka, a naopak sám jeho příbuzný jazyk přijímá, žádný slovanský národ nemůže se plašiti obavami, že by ruský národ proto chtěl s ním ve styk vejíti, aby jej o jeho jazyk oloupil.

Avšak ani ruští slavjanofilové nemají v programu poručení Slovanů. Chomjakov, pravda, pěl, že „slovanské řeky slijou se v ruské moře“, avšak už nerealnost tohoto obrazu je důkazem, že básnický vzlet Chomjakova přestřelil. Kdyby uskutečnění slovanské myšlenky bylo závislé od toho, až řeky slovanské obrátí tok svůj do ruského moře, nedošlo by na ně nikdy. Vzpomenutý verš Chomjakova bude ještě dlouho opakován od slovanských nadšenců, ale žádný slovanský politik neučiní jej základem svého programu.

Ivan S. Aksakov byl tím ze slavjanofilů, jehož učením Němci neruské Slovany nejvíce strašívají. A jak si tento hrozný muž představoval vzájemný poměr slovanských národností? Naprosto ne tak, jako splynutí a zaniknutí menších Slovanů v obrovském tělese Ruska. Slyšme, jak se o této věci vyjádřil na slovanském sjezdu v Moskvě dne 1. června r. 1867, když pozdvihl pohár na bratrství mezi všemi Slovany. „Bratrství, poloviny světa! Bratrství, obsahující sto millionů bratrů! Je li něco, co nevměstná se do rámce zeměpisných a politických poměrů, je to slovanské bratrství. Člen slovanské rodiny, který zavrhuje její bratrství, zavrhuje tím samým bytnost svoji. Ale co jest bratrství? Láska a rovnost. V bratrstvu není nižších, není vyšších, neboť bratři všichni jsou si rovni. Kdo lepší z nich a silnější, na tom spočívá i větší zodpovědnost. Od toho, kdo mnoho má, mnoho se žádá. Povinností silného je pomáhati slabému. Rusko má na sobě velkou a těžkou povinnost: uskutečniti na zemi slovanské bratrství a pozvati všecky bratry ke svobodě a životu. Poznejme všichni ducha Slovanstva! Vyhledávejme především bratrství a ostatní bude nám přidáno!“

Tomu, kdo tak idealně sobě představuje vzájemný poměr členů slovanské rodiny, členové tito mohou slušně pouze jedno odvětiti: S díky přijímáme, ale s tím, že bratr náš, berouci na sebe největší povinnosti k nám všem, nebude se zpěčovati, jestliže mu společně nabídneme i největší práva.

Rok na to měl Ivan S. Aksakov příležitosť vysloviti se zvláště o poměru Ruska k Čechám. Bylo to dne 22. června 1868, když Beust v soukromé rozmluvě strašil Palackého a Riegra, že Rusko dohovořilo se s Pruskem o společný plán, podle kterého by Rusko v případě rozkladu Rakouska nečinilo nároků na Čechy. Načež Ivan Aksakov odpověděl ve své „Moskvě“: „Rusko by ovšem nežádalo Čech pro sebe, ale rovněž by také nesmělo dopustit a nedopustilo by, aby Čechy kdy připadly k Prusku nebo Německu. Toť bylo by tolik, jako utvořiti veliké nebezpečí nejen pro ostatní Slovany, nýbrž i pro Rusko samo. Myšlenka o připojení k Prusku nových slovanských zemí příčí se zájmům Ruska tou měrou, že ruská diplomacie dopustila by se největšího zločinu na Rusi a hanby takové, kdyby k tomu svolila, že by jí všechny naše výboje v Střední Asii nesmyly! Rusko nepotřebuje zvětšovat území své zeměmi českými, avšak nemohlo by nikdy zůstati lhostejným, kdyby šlo o osud zemí českých. Naopak v případě nebytí Rakouska vlastní zájmy Ruska přímo nás nutí, abychom přáli utvoření neutrálných států mezi Německem a Ruskem.“

Určitěji vyjadřuje se Danilevský, jenž si představuje, že by potřebám svobodného rozvoje Slovanů nejlépe hověla „všeslovanská federace“, kteráž jediná by uspokojivě rozřešila všecky čtyry stránky slovanské otázky: ruskou, rakouskou, cařihradskou a polskou, protože jen ona jediná zjednává pevnou půdu, na které je možný samobytný rozvoj slovanského kulturně-historického typu.

politicky nezávislého, silného zevně, rozmanitého uvnitř. Ve hlavě 15. své knihy Danilevský obšírně rozvádí, jak by se „všeslovanský spolek“ měl uspořádati a odůvodňuje jeho nevyhnutelnosť. My, chtějíce dokázati, že ruští slavjanofilové nikterak nehlásají poručtění Slovanů, musíme se při zmíněné kapitole déle pozastaviti.

Rusko — rozumuje Danilevský — má před sebou jen dvě možnosti: buď spolu s ostatními Slovany utvořiti zvláštní samostatnou kulturnou jednotku, anebo pozbýti všelikého kulturně-historického významu — státi se ničím. Možno li býti a zůstávati členem spolku nebo společnosti, ve všech směrech nám nepřátelské, trpící nás jen k vůli tomu, aby z nás vytěžila výhody, aniž by nám dala náležité náhrady? Spolek, společnosť, — slovem každý svazek osob, národův a států, — jsou možny jen při vzájemnosti, při obapolnosti úsluh a výhod; když ale jedna strana má jen oběti přinášeti a druhá jen prospěchy míti, pak takový poměr nelze nazvati jinak, leč vykořisťováním slabého, hloupého nebo důvěřivého od silného a chytrého. Rusko ve společnosti evropských států dosud hrálo úlohu vykořisťovaného a za nos tahaného. Ať Rusko dělalo pro Německo a Rakousko sebe víc, ať bylo sebe nezištnějším, přece jen mělo pověsť lva, který řva obchází a hledá, koho by sežral. Rusko nemá v Evropě na koho se opříti, ano nemůže takové opory ani za žádné oběti si koupiti. Vykořisťujíc Rusko, nedopouštějíc mu skutečně s sebou obcovati, Evropa se svého hlediska jest úplně v právu. Nepřináležíc k podstatě Evropy, Rusko

již samými rozměry svými tvoří anomalii v germano-romano-evropském světě, a tato anomalie bude větší a větší již samým přirozeným vzrůstem obyvatelstva Ruska. Rusko již tím, že jest a trvá, porušuje evropskou rovnováhu. Žádný stát nemůže se odvážiti do boje s Ruskem jeden na jednoho, a kdyby nebylo žádné jiné příčiny, již proto, že jeho prostředky jsou nevyčerpatelné a jeho obranci mají mysl srdnatou. Nelze nevysloviti, že Rusko je příliš velké a mohutné, aby bylo pouze jednou z evropských velmocí.

Avšak při sousedstvu s Evropou, při hraničné čáře, kterou se stýká s ní na tisících verst, úplná odloučenosť Ruska od Evropy nedá se mysliti; takovou odloučenosť nemohly si zachovati ani Čína a Japonsko, oddělené od Evropy průměrem zeměkoule. Jestliže Rusko nemůže a nesmí býti v intimném, příbuzenském svazku s Evropou, jako člen evropské společnosti; jestliže s druhé strany nechce se Evropě podrobiti, přispůsobiti se jejím přáním, vyplniti všecky její velkopanské požadavky, pak mu nezbývá nic jiného, leč zůstati ve své skutečné, národopisnými i dějinnými podmínkami sobě předurčené úloze a býti protiváhou ne tomu nebo jinému evropskému státu, nýbrž Evropě vůbec, v její celosti a obecnosti.

Ale na to, byť bylo sebe větším a mohutnějším, Rusko přec jen je příliš slabé. Ono nezbytně musí zmenšiti síly nepřátelské strany tím, že dostane z počtu nepřátel ty, kteří mohou být jeho nepřáteli jen z přinucení, a že je převede na svou stranu jako přátele. Úděl Ruska

jest úděl šťastný; aby zvětšilo svou moc, ono nemusí pokořovati, potlačovati jako všichni představitelé síly, živší dosud na naší zemi: Makedonie, Řím, Arabové, Mongolové, státy germano-romanské, — nýbrž osvobozovati a obnovovati; a jest li svět náš není pouze bídným seřaděním náhod, nýbrž odleskem vyššího rozumu, pravdy a blahosti, pak musíme v této předivné a snad jediné pod sluncem shodě mravných pohnutek a povinností s politickou výhodou a nevyhnutelností spatřovati záruku, že Rusko naplní veliké svoje určení.

Nesmíme se klamati. Nepřátelství Evropy je příliš patrno; ono nevězí v nahodilých kombinacích evropské politiky, ani v ctižádosti toho aneb onoho státníka, nýbrž v samých základných interessech její. Domácí její účty nejsou dokončeny, ale jakmile dokončeny budou, Evropa opět obrátí se všemi silami i pomysly naproti Rusku, pokládajíc je za svého přirozeného, souzeného nepřítele. Jestliže Rusko nepochopí svého povolání, postihne je nevyhnutelně osud všeho přestárlého, zbytečného, nepotřebného. Jeho dějinná úloha bude stále menší a užší, ono bude nuceno skloniti hlavu před požadavky Evropy, jež nejen že ho nepustí ke vlivu na Východ, nejen že postaví (podle okolností v té nebo jiné formě) hradby proti jeho svazku se soukmenovci na Západě, nýbrž jednak při pomoci tureckých, německých, maďarských, italských, polských, řeckých a snad i rumunských pomahačů svých, vždycky hotových požírati nesjednocené slovanské tělo, jednak svými politickými a civilisátor-

skými svody tak vyvětrá samou duši Slovanstva, že ono rozpustí se, roztopí se v evropejství a stane se pouze hnojem jeho půdy. Rusku pak, nenaplnivšímu své určení a tím samým ztrativšímu příčinu svého bytí a trvání, svou životnou podstatu, svou ideu, nic jiného nezbude, leč neslavně dožívati svůj bídný věk, trouchnivěti jako historické haraburdí, zbavené smyslu a významu, anebo tvořiti massu bez života, jakési tělo bez duše a v nejlepším případě také rozpustiti se v národopisný materiál k novým neznámým historickým kombinacím, ano ani nezůstaviti po sobě živé stopy.

Rusko, jsouc cizo evropskému světu svým vniterným souladem, jsouc kromě toho příliš silno a mohutno, aby mohlo zaujati místo jednoho ze členův evropské rodiny, býti jednou z evropských velmocí, nemůže jinak zaujati v historii místo sebe i Slovanstva důstojné, než stane li se hlavou zvláštního, samostatného politického systému států a bude li Evropě protiváhou ve všem všude. Totě jsou výhody, užitečnost, smysl všeslovanského spolku pro Rusko.

Pro západní Slovanstvo význam spolku jest ještě důležitější. Rusko, nestane li se představitelem slovanského světa, zbaví se tím arci historického účelu svého trvání, poskytne světu smutný vzor historického nedospělce v ohromných rozměrech; avšak hledě s nižšího stanoviska ono přece může ještě dlouho — léta a věky — nejen zachovávati si vnější státní nezávislost, nýbrž býti velkou politickou silou, byť i prostou vniterného smyslu

a obsahu. Pro ostatní slovanské kmeny otázka zní mnohem ostřeji. Zde neběží o historický smysl jejich života, ani o velikosť historického úkolu, nýbrž prostě o bytí a nebytí, — abychom tak děli o chleb vezdejší jejich národního života. Otázka ta je pro západní Slovanstvo otázkou dne, a právě proto je forma její hrozná, tragická.

Do soustavy všeslovanské federace Danilevský pojímá kromě Slovanů také Řeky, Rumuny a Maďary, „jež (Hlava XIII., 395) nerozryvně, na žalosť i radosť, svázala s námi historická sudba, vetknuvši je do slovanského těla. Avšak tato cizí národopisná příměs, tratíc se takořka v masse Slovanů, nemůže již míti na všeslovanský spolek ten škodný, rozkladný vliv, jako na částečné slovanské spolky. Více ještě: hlavní z těchto neslovanských, členů slovanské federace, Řekové a Rumuni, ani se nemohou pokládati za cizí příměs v ní, protože nedostatek pokrevného příbuzenstva nahrazuje se pro ně příbuzenstvím duchovným: jsouť pravoslavnými, nejsouce Slovany. A ještě více: národové tito nejsou ani po krvi Slovanům tak cizí, jak by si mnozí přáli; oni jsou prosyceni slovanskými živly a v systému germánských národů tvoří analogický článek s těmi románskými národy, kteří, jako Francouzové, prosáknuti jsou živly germánskými. Co se týče Maďarů, na ně hodí se přísloví: „když rád koníku, běháš, můžeš také rád sáňky vozit“. Vtrhnuvše do slovanských zemí, obdrževše v nich ničím neospravedlněné panství, Maďaři musejí také sdíleti všechny osudy velikého plemene, když před tím z pánů stanou se pod-

robenými.“ „Pro jediné Uhry (XV. 442) perspektiva takového spolku, dělající přítrž jejich veškerým ctižádostivým, vzdušným plánům, nemůže se jeviti v růžovém světle; avšak i ony mohou se naditi, že všecky jejich zákonité snahy budou uspokojeny; jen své nezákonné panovačnosti musely by zanechati.“

České království v theorii Danilevského (XVI. 423) skládá se kromě z vlastních Čech, Moravy (kde zůstalo Slezsko?) a ze severozápadních Uher, jež jsou obydleny výhradně anebo většinou Slováky; má 9 mill. obyvatelstva a 1.800 čtv. mil prostranstva.

Podobně seskupuje a na základě národopisném sceluje ostatní národnosti, jež zahrnuje do svého projektu.

Z mladších ruských slavjanofilů M. M. Filipov (Chorvaté, 11—14) zabývá se přemýšlením o příštím osudu neruských Slovanů. Zajímavý jest jeho úsudek o snahách rakouských Slovanů. „Rakouští Slované“ — praví — „propracovávali tak zv. slovanskou otázku nejen theoreticky, nýbrž i v neustálém boji o život. Není divu, že mnohé pojmy, o kterých my soudíme pouze abstraktně, jim jsou známy mnohem lépe, často z hořké zkušenosti. Do řady takových, u nás málo pochopovaných pojmů, přináleží učení o státním právě. Proto kromě čistě plemenných (úzce národních) interessů, přestávajících na ochraně své víry, jazyka a obyčejů, jsou ještě národní interessy vyššího řádu, jichž může býti dosaženo leda samostatným politickým životem. Každá národnost má

právo na život a rozvoj, ale to ještě není vše. Rovněž nelze upírati každé národnosti práva na samostatný politický život, čímž ostatně není již rozřešena otázka o vnějším politickém svazku. Abychom se uvarovali hrubých omylů, musíme v tomto případě míti na zřeteli rozdíl mezi národy, které mají samostatné státní právo a nikdy nezachvacovaly cizích zemí (tací jsou Chorvaté a Češi); mezi národy, které nikdy nežily zvláštní státní život, a konečně mezi národy, které nad jinými panovaly (Poláci vně národopisné Polsky). Slováci, Slovinci, vůbec národy, postrádající pravidelných a pevných státoprávních základů, mohou ve svém vlastním prospěchu přimknouti ke státním principům těch národností, s kterými jsou nejpříbuznější (Slováci k Čechům; Slovinci k Chorvatům, Malorusové k Velkorusům). Totéž možno říci o národech, které sice měly státní právo, ale takové, které se zakládalo na uchvácení cizích práv, bez čehož samo jejich politické bytí bylo by trudným. (Polsko bez Litvy). Takové národy v konci konců přinuceny budou přimknouti k jiné národnosti a zůstane jim na vybranou, ku které. (Poláci k Rusům.)

Projekt Danilevského je negací Rakouska. On tvrdí, že Rakousko nedá se vůbec nijak, ani federativně uspořádati. Rakousko pokládá za stát, který již 150 let odumírá. R. 1740 zemřel Karel VI. a vystoupil na jeviště Bedřich Veliký — historická úloha Rakouska přešla na Prusko. Historickým úkolem Rakouska nazývá obranu

střední Evropy proti Francouzům s jedné a proti
kům s druhé strany. Francouzy bere si na starost Pr
Turky Rusko.

Filipovu naproti tomu tane na mysli jako hlav
nejbližší úkol, aby soukmenovci Rusů v soustavě Rako
byli ohrazeni před německo-maďarským panstvím. T
se dosáhne, když slovanské národnosti Rakouska sorga
sují se v přirozené, historicko-národní skupiny. Prozat
praví, je důležito jen to, aby se vytkla zásada nik
úzce národopisného, nýbrž státního seskupení národnos
Připouští, že program jeho může býti praxí podstat
poopraven a upravení vnějšího poměru státních skupi
které by tak vznikly, zůstavuje nedotčeno, pokládaje bez
pochyby, že by se potom vyvinulo samo sebou jako při-
rozený následek určité příčiny a pevných podmínek
Pravé ponětí o národě nedá se mysliti bez princip
territorialné nedělitelnosti, jemuž časem musejí se pod-
čiňovati zásady národopisné. Tento princip ani dost mál
nevylučuje zásadu úplné rovnoprávnosti všech národnosti
jež jisté území obývají, ovšem s podmínkou, že uznaj
společné státní právo. Z toho, že Chorvaté n. př. budo
hospodáři v Chorvatsku a Češi v Čechách, nikterak nená
sleduje, že by Srbové nebo Němci trpěli ujmu ve svých
právech; naopak v národním ohledě musí být úplná
rovnoprávnosť.

Podle mínění Filipova v Rakousku dříve nebo později
vytvoří se následující státní skupiny:

1. České království, t. j. země, mající české státní právo, k nimž mohou ve svém vlastním prospěchu přimknout i kraje Slováků;

2. Polská Halič čili veliké knížectví Krakovské (Krakov a celá západní Halič) — pokud všichni Poláci neprohlásí se pro solidárnosť s ruským národem;

3. Ruská Halič (východní Halič a Bukovina);

4. Chorvatské království, kamž náležejí všechny země, na které Chorvaté mají historické státní právo; k Chorvatsku přidává také země Slovinců (Krajinu, Gorici, Terst, Štýrsko a Korutany), jakožto nejbližší příbuzné Chorvatů.

Kdo menším Slovanům tvrdí, že Rusko, přibližuje li se jim, má na mysli jen to, aby je pohltilo a sobě assimilovalo, nedovede tvrzení své opříti žádným poněkud závažným výrokem ruským. Výroky nepřátel a soků Ruska to dokázati nemohou. Hrozilo li by tedy Slovanům nějaké nebezpečí z připojení k Rusku, mohou býti pokojni, nepomýšlí v Rusku nikdo, aby Slovany do takového nebezpečí uvrhnul. Ovšem zase naopak marně by některý slovanský národ zanášel se ideami, že Rusko jej v sebe pojme a další částí svého celku učiní. Na Polsko není možno ukazovati. Myšlenka rozdělení Polska nevznikla v Rusku, nýbrž v Prusku. Rusko chtělo celistvosť Polsky zachránit a dle svědectví Bobřinského jediné ze tří súčastněných velmocí chovalo se k Polsce lojalně. Z nynějších Bulharů nikdo do opravdy nevěří, že by je Rusko bylo proto osvobodilo, aby z nich udělalo svou gubernii a poruštilo je.

Rusko, ač dosud se všemi Slovany nevěš
tak úzký, aby mělo mocný a rozhodující vli
vymanění z nadvlády cizího živlu a na utvoř
vlastní státní existence, přec už na Slovanec
jasně ukázalo, jak Slovanům chce a co s
Právem J. S. Aksakov (Sebrané spisy, I. 557
nul, že v době, kdy Rusko vstoupilo na polit
Evropy (za Petra Velikého), nebylo ani jedin
vanského kmenu svobodné a samostatné:
provincií rakouskou, či po tehdejším Svaté
vydanou úplně v šanc germanisaci; Slovinci
chovali jiskru národnosti; Slováci ztráceli s
království, k němuž patřilo i Chorvatsko; d
vanské pobřeží bylo podrobeno Benátkám a
kultuře; na balkánském ostrově pravoslavní S
haři sténali pode jhem mohamedánů. Jen
Hoře hrstka srbských junáků mužně hájila
nosti. Jmeno slovanské zdálo se v Evropě
Němci hrdopyšně nazývali Slovany nižší
k otroctví a odnárodnění. (Polsko různí
sudby Slovanstva.) A jaké skutky (viz dál
Rusko učinilo s těch dob, kdy vstoupilo d
ských států? Osvobodilo od polsko-lati
Bělorus a Ukrajinu, osvobodilo Multany, V
Řecko a Bulharsko ode jha tureckého a
statný život. Totě jeho „panslavism“!

Ustrjalov ve své „Historii Petra V
německý originál nařízení rakouské vlády

průchodě carských vojsk zemí českou byla učiněna zvláštní, opatrná opatření, aby obyvatelstvo Čech nestýkalo se s ruským vojskem a nepoznalo v nich své soukmenovce a příbuznost svého jazyka s jazykem jejich. Nařízení toto je dostatečným toho důkazem, že pouhý zjev mohutného zakladatele nového Ruska jevil na zbité tělo a zmalátnělého ducha českého národa účinek přímo zázračný, jako slunce v prvý jarní den, když roztápí sněhový pokrov země a pod ním probouzí útlou travinu. Ještě to nebyla ani myšlenka, byť nejasná a mlhavá, ještě to ani nebyl cit živého organismu, nýbrž jakési neurčité trnutí, a již vláda rakouská větřila veliké nebezpečí z toho, kdyby Čech a Rus poznali v sobě blízké příbuzné, národy jednoho slovanského jazyka! Horlivý český vlastenec té doby, plzeňský měšťan Antonín Frozin, byl nadšen a hrd, že „daleko na východ panuje slavná máť Čecha řeč „mozuchevská“ (moskevská!) přes země Tatarův a Arabáků (!) k Sinanům a Činám a ku vzdáleným Indům“, ale neuměl tu řeč ani správně pojmenovati. I nejnepatrnější, nejztracenější větvička slovanská, Lužičané, cítili se osvěženými zdravým větrem, jenž zavál od východu, když na té straně Petr Veliký náhle dokořán otevřel bránu, která Rusko dělila od Evropy. Když Petr r. 1697 cestoval po Sasku a Lužici, lužický duchovní a spisovatel Michal Frencel (Perwolf, Slované, II., 18) podal mu přípis latinský a srbský, kterým jej nadšeně vítá jako „našeho“ slovanského cara.

Příklady tyto tuším nade vše jasně ukazují, že Rusko má na život Slovanů vliv blahodárný, i když do něho

přímo zasahuje, jako bylo u národů balkánských, i když je pouze — abychom tak dělí — ozařuje.

Co následuje z toho pro poměr menších slovanských národů k Rusku v budoucnosti?

Dvojí.

Menší národové slovanští mají z toho nepopíratelný velký mravní prospěch, je li Rusko mocné, silné, ve své působnosti volné, nahání li strachu našim nepřátelům pouhým zjevem svým, roste li neustále, předčívá li všecky, kdož by se mu chtěli rovnati až do nemohoucnosti. Ruská moc — je moc Slovanů, ruská sláva — sláva Slovanů. Dobrý Slovan nemůže Rusku záviděti. K velikosti Ruska mimo jiné přičinilo se i štěstí, jehož jiní Slované neměli v té míře. I jiní Slované učinili zdárné počátky, aby se stali velkým činitelem dějin světových, avšak štěstí v osudném okamžiku se od nich odvrátilo a oni znova museli započati boj o život a svůj význam v životě. Z národů slovanských jen Rusové mohou se pochlubiti, že štěstí zůstalo jim věrno aspoň po celé tři poslední věky. Slované jsou povinni Rusku toho štěstí přáti jako věrní bratři a upřímně se radovati z každého jeho úspěchu. Ve štěstí — jež není v moci člověka ani národa, jež jest účinkem vyšších příčin — ve štěstí Ruska Slované mají spatřovati prst Prozřetelnosti, která proto jednomu ze slovanských národů tak dala vyniknouti nad ně všecky, že nemůže býti mezi nimi sporu o tom, kdo má býti hlavou slovanské rodiny, komu náleží primát a vedení.

Avšak velikosť a moc Ruska žádný slovanský kmen nesmí pokládati za záminku k vlastní nedbalosti a bezstarostnosti. Kdyby Rusko bylo ještě desetkrát mocnější, z toho pro ostatní Slovany nenásleduje, že by sami měli v lenosti shníti. Přirovnali jsme účinek Ruska na menší národy slovanské účinku jarního slunce na zchřadlou zelinku, která se dobývá zpod sněhu. Zelinka, sluncem z ledových pout osvobozená, neroste a nerozvíjí se dále jen působením slunce, nýbrž i silou vlastní, která vězí v její kořenu, jenž výživu a sílu čerpá z půdy, do které je zasazen, z půdy rodné. Rostlina bez slunce a světla živoří, ale bez kořene a půdy vlastní hyne, umírá. Velikosť Ruska vybízí Slovany k samočinnosti, jež musí týmž poměrem růsti, jakým přibývá velikosti Ruska. Rusko žije samo sobě, samo sobě dostačuje, samo sobě je světem. To nemůže o sobě říci žádný jiný stát. Avšak právě proto Rusko, pokud takovým bude, vždy bude míti málo smyslu pro denní potřeby menších Slovanů, jichžto život by za své vzal, kdyby v ukájení těch potřeb nastala dvoudenní nebo třídenní přestávka. „Sytý lačnému nerozumí“, říkávají trpce menší Slované, když se přesvědčují, že „ruský strýc“ nepochopuje dobře jejich bídy a potřeby, ani když upřímně o to se snaží.

To je tak, nad tou skutečností nesmíme hlavy pozbyti.

Svět slovanský dá se přirovnati vojanskému táboru. Rusko je hlavní voj, jenž dosud v zápas utkán nebyl. Mužstvo jeho žije si klidně po svém; na poplašné znamení do boje čeká tak dlouho, že již ani na ně nemyslí.

Slovanští národové jsou před nim posunuti směrem k nepříteli jako přední stráže. Některé z nich, jako česká, dlouho již v tuhém boji s nepřítelem zápolí. Čechové v zápalu boje příliš daleko se zasekali do středu nepřátel, a již jim hrozí nebezpečí, aby nebyli zaskočeni a od hlavního voje odťati. V tom položení musejí, bráníce se na frontě, starati se, aby nebylo přerušeno jejich taktické spojení ani s ostatními předními strážemi, ani s hlavním vojem.

Člověče, přičiň se, a bůh ti pomůže. Slovane, nedej se, a Rusko bude s tebou. Člověče, konej svobodně, ale nech milosť boží, aby s tebou spolupůsobila. Slovane, živ buď jako Čech, Chorvat, Srb, Polák, ale zůstaň věren slovanské myšlence, slovanské vzájemnosti, slovanské rodině!

3.

Spojitosť osudu slovanských národů.

Nyní jest na místě, abychom ukázali, je li mezi Slovany jakási páska, která osudy jejich poutá dohromady a která brání, aby odstředivá síla nenabyla v osudech jejich vrchu nad silou soustředivou.

Spořádaná, svého cíle vědomá, dobře organisovaná společnosť musí se podobati hodinovému stroji. V něm kolečko zasahuje do kolečka, zub do zubu a stroj celý v úkrytu svého obalu koná odměřeně ruch pravidelný, jehož postup ukazuji ručije.

Ačkoli Slovanstvo, tak jak se našim očím v přítomnosti jeví, můžeme přirovnati jenom nedokonalému stroji hodinovému, který chvíli jde, aby léta nešel, stroji, jehož kolečka hrubě jsou porouchána a nad nímž hodináři často v zoufalých rozpacích stojí, přece v dobách pochyb a popírání, že by myšlenka slovanská byla schopna života, již to mnoho značí, může li se konstatovati, že jednotlivá, různá kolečka v hodinách Slovanstva do sebe zasahují, že pohyb jednoho v pohyb uvádí ostatní, že si odpovídají a na sebe reagují. Shledá li strojník součástky stroje, dovede je i sestaviti, aby každá svoje místo zaujala a konala ruch i sama, i v seřadění se součástkami ostatními.

Obraťme svou pozornosť na poslední období života slovanských národův. Uznamenáme li, že v přítomném jejich životě jeví se jakási pospolitosť, jakési společenství osudu, jakási vzájemnosť historie, nebude nám zapotřebí sháněti se po takových známkách v minulosti.

My všichni byli jsme svědky velkolepého boje za osvobození Jihoslovanů v letech sedmdesátých. V boji tom veškeré Slovanstvo bratrsky stálo za své členy na na Balkáně, kteří boj zahájili a o něžto šlo. Již na počátku zápasu do pozadí ustoupily rozdíly, které, byť uměle, jednotlivé kmeny slovanské různí. Katolíci pomáhali dle možnosti pravoslavným, Slované rakouští nelišili se idealným nastrojením ducha v ničem od Slovanů ruských, kteří tu vzali na sebe věkopamátný úkol a dali činem, vítězným mečem výraz citu, smýšlení, snaze všeho Slovanstva. Válka za osvobození balkánských Slovanů po

prvé sjednotila všechny Slovany k jednomu cíli. Totě moment tak veliký, že je spůsobilý, aby všem Slovanům na vždy utkvěl v paměti a stal se úhelným kamenem jejich nové historie.

Ono jednotné nastrojení slovanských myslí dlouho netrvalo. Jakmile Rusové podepsali smlouvu berlinskou, nastalo ve Slovanstvě rozčarování, vystřízlivění, ano i sklamání. Hodinový stroj se zastavil, ručije, jež po dvě leta správně označovaly bystrý rozvoj slovanské myšlenky, najednou počaly padati zpět. Nastala reakce, po příboji nadešla doba odboje. Avšak i v tom se jeví společenství. Reakce zachvátila opět všechny Slovany bez výminky. Nastala zdánlivá negace slovanské myšlenky, v níž Rusko zaujalo náčelné místo právě tak, jako málo před tím ve smělém razení dráhy svobodě a samostatnosti slovanských kmenů.

Víme, jak došlo k osudné diplomatické porážce Ruska při zeleném stole v Berlíně. Vítězné ruské voje stanuly před samými branami Cařihradu, které by se jim byly dobrovolně, ano ochotně otevřely, kdyby byly se odhodlaly do nich vkročiti. Cařihrad čeká na obsazení Rusů ne proto, že jsou Slované, nýbrž proto, že jsou pravoslavní. Jeť Cařihrad dosud městem od Turkův opanovaným, od nich vykořisťovaným, jim poplatným, ale vlastní jeho ráz je křesťansko-pravoslavný právě tak, jako býval ráz Byzancie, když se jí ve věku 15. asijští dobyvatelé zmocnili. Vypuzení Turků z Cařihradu jest jedním ze světových úkolů Ruska. Rusové byli již tak daleko, že

potřebovali po Cařihradu pouze ruku vztáhnouti. Oni toho neučinili a pustili báječného ptáka, po němž ruka jejich po tisíciletí lapala, právě v tom okamžiku, když už byl takořka v jejich hrsti. Tím vzdali se chabě a nerozvážně ovoce svého vítězství, a slabosť v okamžiku rozhodném brzy se na nich krutě vymstila. Ustoupivše od Cařihradu, Rusové z vítězů stali se poraženými. Kdo prohrál, jest vinen, a skutečně evropský areopág jako viníky citoval je na kongres berlínský, kde úspěchy jejich zbraní úplně jsou paralysovány. Ústup Rusů od Cařihradu po několika letech byl vysvětlen tím, že císař německý Vilém I. „dovolil“ před opovězením války caru Alexandru II. proti Turkům táhnouti a je porážeti, avšak s tou podmínkou, že Cařihrad bude poraženým Turkům svatým asylem, za jehož prahy budou v úplné bezpečnosti. Alexandr II. podmínku tu přijal a zachoval se podle ní jako čestný soukromý muž. Avšak panovník je soukromým mužem jen v uzavřeném kruhu své rodiny, všude mimo rodinu je představitelem státu a národa, jejž Prozřetelnosť jeho správě svěřila. V té úloze má jiné povinnosti, než by měl jak obyčejný člověk, povinnosti k dějinám svého státu a národa, jichž minulosti i budoucnosti jest odpověden. Bismark po svém svržení prozradil zpravodaji jistého ruského listu, že ředitelům Německa tehdy ani ve snu nenapadlo, že by car Alexandr II. tak do opravdy bral slib, zadaný německému císaři. Naopak byli již připraveni přijati dobytí Cařihradu od Rusů jako skutek dokonaný.

Dobromyslná sousedskosť, která se tehdy projevila v jednání Ruska, ukázala se tragickou vinou přede tváří ducha dějin. Mravní pouto, kterým Rusko, táhnouc za Dunaj, semklo veškeré Slovanstvo, bylo evropskými diplomaty rozraženo, a hned všechny ty síly, které ruka Ruska třímala jako dlaň Perunova blesky, se rozdvojily a rozptýlily. Již nebylo, kdo by je pohromadě držel a jim společný cíl dával.

Nastal horempádný úpadek slovanské myšlenky, jehož následky nejzřetelněji postihly Rusko samé. Nihilism jako společenský ruch existoval v ruském národě již dávno, ale neslýchané zločiny počal páchati teprve po r. 1878. Rusové často podezřívali Bismarka, že on pomocí poštivačů nihilism podpaluje. Toho snad nebylo. Avšak ukazování na Bismarka jako patrona nihilistů je psychologicky odůvodněno cítěním každého Rusa, že divé rozpoutání nihilismu datuje se od berlínského kongresu, jenž byl dílem Bismarkovým. Rusové líčí svůj duševní stav za doby nihilistických úžasů tak: Nevíme, co se s námi dálo. Obecná nespokojenosť nás zachvátila, podlehli jsme nevysvětlitelnému nervovému rozčilení, ve kterém jsme měli pokušení ničiti vše, co jest, a hlavně sebe. Rozčilení tomu aspoň ve vzdělaných třídách nikdo neunikl. Po městech tvořily se nihilistické kroužky, do jichž místností členové posléze scházeli se veřejně jako do klubu. Kdo činil nárok na vážnosť svých spoluobčanů, musel býti zapsán v takovém kroužku, kde zasedal státní úřadník vedle professora, kupce, měšťana. Gymnasijní učitelé hlá-

sali ve školách převratné idey a nedospělí žáci jim rozuměli tak, že mohou klásti patronu pod kathedru každého neoblíbeného učitele. Byly prohlídky, stíhání, zatýkání, vysílání na Sibiř nebo do vzdálených gubernií „na poselení". Avšak takové internování nebylo trestem, nýbrž výletem pro zábavu. Neměl li internovaný vlastních prostředků, přátelé ho penězi zásobili. Kdo se z poselení vrátil, býval i ve státním postavení beze všeho rehabilitován, mnohdy i povýšen, a k tomu se mu dostávalo důvěry spoluobčanstva ve větší míře, než před trestem. Muži, ženy, děti — vše bylo samý nihilista. Již i nejpřednějším státníkům se zdálo, že není zbytí a že musejí být učiněny nihilistickému hnutí koncesse.

Nihilism nebyl spiknutím, ale byl duševní chorobou ruské společnosti.

Po krátké době pozorujeme obrat, jenž velmi rychle pokračuje. Západní Evropa ještě počítá s nihilismem jako se svým spojencem, avšak počet její je mylný, neboť síla nihilismu je zlomena a mizí tak kvapně, až div.

Západ pokládal za jisto, ano nevyhnutelno, že Rusko stane se žertvou obecné revoluce, na jejíž hrůzy již se přátelsky těšil. Byla očekávána revoluce, která by byla přiměřena nesčíslnému počtu ruského obyvatelstva a neobuzděné duševné síle. Nikdo již nepochyboval, že Rusko dnes a nejdéle zítra stane se jevištěm sopečného výbuchu tak mohutného, že dějiny světové ničeho podobného neznají. A náhle jakoby ufal. Rozčilení ruské společnosti se utišilo, aniž k tomu bylo zapotřebí se strany

státní moci prostředků, které by se rovnaly nihilistickému terroru. Vše se vsunuje do starých kolejí. Nihilistické kroužky se rozptýlily a členové jejich, potkají li se, dělají, jakoby se neznali.

Co se přihodilo? Který zázrak spůsobil tento obrat? Spůsobil jej panující car Alexandr III. Car zamítl rady a návrhy, aby revolučnému hnutí učiněny byly ústupky, aby státní moc uzavřela s ním kompromis; avšak získal pro sebe a pro své záměry národ tím, že jej obrátil na přirozenou dráhu dějinného rozvoje, kterouž ozařuje myšlenka národnostná. Carem Alexandrem III. ruský národ jest navrácen sobě samému a svému historickému úkolu. Národ byl v takovém nastrojení, že si žádal jen věci nových a převratných. Car Alexandr III. překvapil národ svým vystoupením. Národ vidí na svém čele mohutnou postavu svého nejvyššího vůdce a postava ta mu připadá jako dávná známá. A poznává v novém caru skutečně starého známého, neboť Alexandr III. jeví se zosobněním národního ruského ducha, zosobněním ruské historie i tradice. To národu imponuje — a již je spasen a ruský stát zachráněn před těžkými zkouškami a nebezpečnými otřesy.

Příklad s Ruskem je nade vše poučný. Car Alexandr III. zvítězil nad nihilismem myšlenkou národnostnou, která se tu jeví jako blahodárný lék společenské choroby. Je tedy třeba národnostnou myšlenku nikoli zapuzovati a zatracovati, nýbrž přirozený její rozvoj podporovati a národ

le prospívati jako strom, který volně může rozkládati vé kořeny, i svou korunu.

Nihilisté byli nuceni před carem Alexandrem III. pitulovati. V listech Rusku nepřátelských sice dosud čas vyskytují se zprávy o útocích jejich na cara, ale rávy ty mají na sobě všechny známky prolhanosti, jíž matkou je nenávisť k Rusku. V Rusku již není ísta pro nihilism. R. 1889 kajicně se vrací jeden z čel- ch nihilistů, Tichomirov, a dělá veřejné vyznání, že našel ve společnosti nihilistů co hledal: lidi nadšené, lealné, svobody milovné, dokonalejší, nežli společnosť, terou chtějí rušiti, nýbrž lidi schátralé, kteří vědomky evědomky slouží cizině proti Rusku, a terror, kterým ihilisté sebe navzájem ohrožují, když už nemají proň le jiného. Car sám po tomto uveřejněném vyznání za- čil Tichomirovu úplnou beztrestnosť, čímž jemu povo- n i návrat do Ruska. R. 1890 vláda francouzská dala ozházeti hnízdo nihilistů v Paříži a tu se ukázalo, ze ihilismu zůstávají věrni již jen židé a z části Němci.

Nihilism je nyní v posledním tažení. Skutečnosť uto nezmění ti, kdož Rusku přejou všeho nedobrého nejraději by je viděli rozsápáno a zničeno.

Po tragické udalosti 1. března 1881 vůdcové nihi- istické emigrace s Dragomanovem, nynějším professorem . zv. university v Sofii, v čele, vstoupili ve styky s hra- ětem Ignatěvem, jenž byl tehdy po Lorisu Melikovu inistrem vnitra, a prostřednictvím jakéhosi Malčinského aložili v Ženevě orgán „Volné Slovo“, jenž už nestál

na půdě revolučné, nýbrž opposičné. Za „Volné Slovo“ postavili se nihilisté rozumnější, kteří se styděli za ohavnou vraždu 1. března. Krajní nihilisté strany Lavrova vystoupili proti mírnějším svým druhům, kteří opovrhovali mrzkým násilím anarchismu, a jeden z nich, terrorista Čerkezov, vydal proti Dragomanovu brožuru, ve které ho nazval agentem „Svaté družiny“, která se byla utvořila pod vůdcovstvím velikého knížete Vladimíra a měla za účel působiti proti nihilistům.

Car Alexandr III. není přítelem ani kompromissův, ani krutých opatření. On učinil konec smlouvání s nihilisty, ale zároveň rozpustil „Svatou družinu“. A toto mužné, přímé, otevřené vystoupení nového cara vykonalo divy. Ono upomíná na legendu o sv. Jiří, jenž vstoupil směle do tlamy obrovského draka a jal se mu vytínati jazyky. Takový spůsob cara Alexandra III. na dobro nihilisty rozdvojil. Dragomanov a jeho stoupenci v táboře nihilistů přervali všechno spojení s anarchisty.

Anarchisté uchýlili se do Londýna, kde se marně pokoušeli, aby se soustředili na nějakou činnosť. Jednotlivci z nich zasedli v redakcích londýnských listů jako „specialisté pro slovanské záležitosti“, kteroužto funkci plní vymýšlením rozmanitých nesmyslův o Rusku, jež odtud přecházejí do listů na pevnině, ale již si získaly jmeno falešného peníze, jehož lichosť je známa na prvý pohled. Teprve r. 1890 pomocí známého spisovatele lživé knihy o ukrutnostech v žalářích sibirských, Kennana, byli s to pořiditi si vlastní orgán pode jmenem „The

free Russia". Ale i tento nihilistický časopis už upouští od původných zásad nihilistů, jakož svědčí stať, odpovídající jakémusi Laninu (nesmí se ztotožňovati s vydavatelem zašlého „Ruského kurýru" v Moskvě), jenž uveřejnil ve „Fortnightly Review" paskvil na ruský národ.

Takový jest process úplného rozpadu nihilismu, jejž i všichni Slované pokládati musejí za svého úhlavního nepřítele, protože jest nepřítelem té síly, která jest nadějí Slovanův, a nejen nepřítelem, nýbrž úplnou její protivou. Se vzrůstem nihilismu po berlínském kongresse rostl v Rusku i úpadek sympatií ke Slovanům. A naopak zase: čím více nihilism hyne, tím více otevírá se srdce ruské citu pro slovanské soukmenovce. Car Alexandr III., odzbrojiv nihilism, stal se heroem slovanské myšlenky.

Rusové po berlínském kongresse počali litovati obětí, které přinesli osvobození Jihoslovanův a zvláště Bulharů, styděli se za své zahanbení v Berlíně a zdálo se jim, že každý jejich poměr ku kterémukoli slovanskému kmenu vésti musí k týmž nežádoucím následkům. Slované vesměs obdrželi titul „bratuški", jenž měl význam velmi nelichotivý. Opanovalo heslo: přervati všechno více méně nepatrné spojení se Slovany, nevšímati si jich, ponechati je osudu a starati se egoisticky jen o sebe. Tak Rusové nerozmyslně sami pracovali do rukou politice svých odpůrců, kteří v tom spatřovali hlavní svůj cíl, aby ze zemí slovanských vytlačili vliv ruský a nasadili tam vliv svůj. Měkká slovanská povaha usnadňovala odpůrcům Ruska práci. Němec nebo Angličan byl by zvolal: A teď zrovna

nepovolím! a byl by pamatoval, že ve válce krále s kr
lem nepatrný sedlák musí dávati přípřež i králi svém
i nepřátelskému. Rusové však svedli vinu na sedlák
a naň se rozhněvali. Tak ale ztratili přitažlivosť pro Sl
vany, která je nemožna při lhostejnosti anebo i nepříz
Rusů ke Slovanům.

O ideálu platí fysický zákon o neprostupnosti. K
jest jedna velká idea, nemůže býti současně druhá; k
ale jedna ustupuje, nemůže nastati stav naprosté be
idealnosti a místo její musí zaujati idea druhá, jež mů
býti třeba jejím surrogátem nebo padělkem.

Období po berlínském kongresse dokazuje právě t
jsoucnosť myšlenky slovanské, jako tříletý boj za osv
bození Jihoslovanů. Do berlínského kongressu sebedůvě
Slovanů společně na celé čáře stoupá, po berlínské
kongresse právě tak všude upadá. Společenství osudu je
se v odboji slovanské myšlenky právě tak, jako se jevi
v jejím příboji. Když nastal odboj slovanské myšlen
v Rusku, v pravém a bohatém zřídle svém, nemoh
jinak být u Slovanů menších.

Pamatujeme se, že do naší české společnosti by
v zápětí berlínského kongressu heslo: Nyní jsme př
stali býti Slovany, jsme Rakušáky. Heslo toto bylo sl
chati od lidí, kteří nikterak nebyli náčelnými, ano a
ne výkonnými politiky, nýbrž od lidí, kteří si v po
tváře své vydělávají denní chléb a v politické příči
pokládají se za třtinu, která se povolně nachyluje v

nu, ve kterou vítr věje. Zdá se býti nepochybným, naše česká společnosť byla preparována jakousi tajnou tací, již nelze bylo polapiti při skutku, která však je ázána svým ovocem. Znamenati bylo v té době dvojí: tislovanská agitace šířila se neviditelně, pod hladinou, nad hladinou, ve veřejnosti, nikdo se neopovážil šlenku slovanskou zapříti. Myšlence slovanské povstalí ešní proroci, kteří ji usilovali svésti na dráhy nepravé oludné, ale nikdo z těch falešných proroků nevystoupil vně před národ a hlásati se nejal: Není slovanské šlenky! Naopak pozorovali jsme, že i takové plány, éré podle zásady „divide et impera“ hodlaly Slovanstvo le děliti a drobiti, vždy se maskovaly škraboškou slo-nskou. V Rakousku staly se rozhodné kroky k vyvo-ní důsledků dualismu, ale při tom šířena paidea ustroslavismu“, která měla za účel spůsobiti anta-nism ve světě slovanském a proto nemůže býti po-dána od Slovana jasně vidícího za blahodárnou. Mezi-n, co dobromyslným dušičkám ve slovanských národech kouska vrhána vnada austroslavismu, maďarism v Uhrách stoupil až i ku kradení slovenských dětí, podminoval bům uherským instituci samosprávné národní církve, dual hrázi chorvatského vyrovnání, v Cislajtanii pak rmanism pokoušel se nápodobiti příklad svého maďar-ého dvojčete. Přes to era, nastolená po berlínském ngresse v Cislajtanii, dostala jmeno „ery slovanské“ koby na posměch zdejším Slovanům, kteří krok za rokem byli vedeni k tomu, aby nad svými jazyky uznali

superioritu jazyka německého jako státního a s ní hegemonii německého živlu.

Kdyby nebylo diplomatické porážky Rusů v Berlíně, to vše by se nebylo stalo. Nechceme říci, že by dualism nebyl se snažil uvésti ve skutek úpis svůj, ale ono trapné oslepení a zmatení pojmů, které stalo se neblahým údělem rakouských Slovanů po r. 1878 a dosud všude úplně napraveno není, nebylo by je postihlo. Slované rakouští nebyli by bývali uvedeni v onen hypnotický stav, ve kterém mluvili, psali a konali to a jedině to, co jim neodolatelně vnukala vůle magnetisera. Slované po r. 1878 poskytují obraz tábora, v němž po prohrané bitvě ozve se hlas: Spas se, kdo můžeš! Nikdo se neptá a nevyšetřuje, zdaž je skutečná a poslední příčina k útěku, zdaž by nebylo výhodnější zachovati se chladnokrevně a znova se sešikovati, nikdo nevyšetřuje, zdaž hlas, vybízející k útěku, nenáleží najatci, jenž vzal na sebe úkol, tábor v prvém dojmu nezdaru zdemoralisovati, a všechno již o zlomkrky pádí v divé vřavě a bezhlavém nepořádku. Ejhle, jakou cenu má pro Slovany úspěch Ruska! Ač je nepoutají k Rusku svazky materielné, přece osud jejich je závislým na osudu Ruska. Padl li pevný hrad, padlo též podhradí pod ním. Není to planá fráze, že Slované mají Rusku vděčni být už za jeho existenci. Kdyby nebylo pně, nebylo by ani větví. Ale Rusko nemá práva Slovanům zazlívati, přejou li si, aby nebylo jen ohromnou hromadou hmoty, nýbrž aby také vyvinovalo život, přiměřený jeho velikosti a jeho důstojný.

Dobře mají Rusové, když objasňují úpadek staročeské politiky odpadnutím od slovanské myšlenky. Ale dlužno nezapomínati, že Staročeši při myšlence slovanské věrně stáli až do berlínského kongressu a že jejich neslavná úloha v eře Taaffově byla jedním z účinků, které diplomatická porážka Ruska měla na slovanský svět. Vlastní chybou Staročechů jest, že nepostřehli obratu, jaký ve světě slovanském nastal brzy po nastolení Alexandra III. a neviděli moment, který i jim přikazoval, aby také obrátili. Na štěstí pro český národ druhá politická strana česká měla více bystrozraku a životného pudu. —

V Bosně a Hercegovině není politického ani veřejného života. Není tam neodvislých časopisův a r. 1890 bylo k tomu zapotřebí zvláštní koncesse bosenské vlády, aby v Sarajevě směl býti vydáván srbský list. Do Bosny a Hercegoviny nikdo nepovolaný nesmí, a odtud smí jen ob čas nějaká deputace, s kterou zástupci vlády nastudovali, co má mluviti. Není tedy možno okázati ani na vzrůst, ani na úbytek slovanského vědomí v okupovaných zemích, jejichž obyvatelstvo jest vedeno k tomu, aby nazývalo svůj jazyk „bosenským“ a učilo se vyhledávati různosti mezi sebou a tím obyvatelstvem jihoslovanským, s nímž národopisně tvoří jeden celek. Avšak i tento stav, jako celá okupace Bosny a Hercegoviny jest ovocem ruské porážky u zeleného stolu v Berlíně. Bosňáci a Hercegovci, když r. 1875 povstali proti sultanovi, jinak si představovali svůj osud po dokonaném vymanění

z panství tureckého, než jaký jim připravil berlínský kongress. Stalo se sice několik pokusů rozvinouti nad povstalci černožlutý prapor, ale všechny takové pokusy selhaly. Rakouští Slované jevili tak živý interess pro povstalce proti Turecku, že nemohli býti v žádných pochybnostech o cílech a přáních jejich. Ještě v poslední chvíli, když okupačné voje již překročily Sávu, i hlavy mohamedánské šlechty bosensko-hercegovské nabízely své poddanství a poslušenství Černé Hoře. Nicméně hned, jakmile berlínský kongress dal Rakousku mandát k okupaci, názor i poměr rakouských Slovanů k Bosňákům a Hercegovcům rázem se změnil. Včera ještě hájili naproti Turecku právo sebeurčení povstalého obyvatelstva, dnes táhli proti nim jako proti „povstalcům“, že se práva sebeurčení nechtěli vzdáti v tu minutu, kdy berlínský kongress libovolně jimi naložil. Přinese li okupace štěstí Rakousku a okupovaným zemím, ukáže se v budoucnosti; avšak rakouskému Slovanstvu ku štěstí nebyla a již nebude. Rakouské Slovanstvo dalo se svésti k podporování okupace vyhlídkou, že přírostkem Slovanů rakousko-uherských Rakousko promění se ve stát slovanský. Jak osudný to blud! Rakousko by se mohlo státi spolkem samosprávných zemí nebo polonezávislých států a v tomto spolku mohli by Čechoslované, Poláci, Jihoslované tvořiti osobité celky, avšak slovanským nestane se nikdy, ani potom ne, kdyby nebylo zdvojnásobeného dualismem centralismu a kdyby zlomena byla nadvláda Němců v Cislajtanii, Maďarů v Translajtanii. Rakousko nebude a býti nemůže slovanským, protože tu

není jednotného národa slovanského s jednotnými interessy. Slovanské Rakousko je straka na vrbě.

Není tedy tak zv. „slovanská era“ (lucus a non lucendo) v Rakousku úspěchem Slovanstva a slovanské myšlenky, nýbrž poblouzením a uvedením rakouských Slovanů na cesty nepravé.

Obrat k lepšímu jeví se v tom, že jednotlivé slovanské kmeny v Rakousku na dobro se vzdaly přeludu o slovanském Rakousku. Na místě toho ukazuje se u nich zdravá a přirozená snaha podporovati se na vzájem ve svých zvláštních potřebách. Tím ale rakouští Slované vstupují opět v pravý poměr k Rusku, jež takovou vzájemnost rádo u nich vidí a svými orgány tisku jednomyslně ji schvaluje.

Myšlenka slovanského Rakouska je myšlenka neslovanská Nejsouc schopna uskutečnění, je přec ideou antagonismu s Ruskem. Antagonism takový byl by sebevraždou Slovanů, kteříž jsouce každí sami o sobě nedostatečni, nemohou, i když jenom na sebe myslí a o zabezpečení jen své nepatrné existence se starají, počítati na jinou pomoc, než na vzájemnost mezi sebou, a vzájemnost malých Slovanů bez Ruska je pára a dým.

Ovšem nesmíme zapomenouti, že Němci, kteříž v létech osmdesátých snažili se vykořistiti odstředivou sílu, Slovany rozkydávající, počítali i na jejich naivnost, i na jejich platonickou sice, ale přece opravdovou lásku, a proto uznali za dobré hnáti Slovany proti Rusku jménem lásky slovanské. Neříkali: vše, co je ruské, jest

ohavné a musí býti ze základů vyvráceno jako Sodoma a Gomorrha — nýbrž byli chytřejší a učili, že ruský národ je dobrý, hodný milování, avšak jest uhněten „carismem“ a činovnictvem tak, že mu bude pravým dobrodiním, bude li od trojspolku poražen a bude li ruská země rozdělena mezi vítěze.

To byl „panslavism“ Bismarkův. Jmenem tohoto „panslavismu“ byli Slované verbováni proti Rusku až do konce r. 1887. Dnes už je pohozeným agitačným prostředkem, který by leda smích Slovanů zbudil, kdyby ho znova bylo použito. Avšak my jej máme v dobré paměti a čerpáme z něho vývod takový: ani přirozený nepřítel Slovanstva nemůže neviděti, že Slovany spojuje jisté ideálné pouto, které však dosud spočívá skoro jen v citu a málo v jasném vědomí, v kterémžto stadiu ještě může býti obratnou rukou zrušeno.

I církev katolická použila mdloby a poblouzení slovanského vědomí v letech osmdesátých k tomu, aby vody jeho nahnala na svůj mlýn. Katolická církev v tom se podobá církvi mohamedánské a papež sultánovi, že obojí pokládají veškeren okrsek zemský za svůj úděl, jehož ovšem teprve zmocniti se musejí. Pustivši mezi katolické Slovany hlas, jakoby jim chtěla povoliti slovanský obřad, ano jakoby v zásadě ničeho nenamítala ani proti zřízení slovanských národních církví s Římem sjednocených, katolická církev jala se pro sebe dělati propagandu mezi pravoslavnými Slovany a vydávati se jim za duševnou jednotitelku Slovanstva. Hlavním pro-

pagátorem „katolického panslavismu“, jenž kráčel ruku v ruce s „austroslavismem“, jest chorvatský slavný mecenáš, biskup Strossmayer. Katolická propaganda mezi Slovany učinila znamenité pokroky mezi Bulhary. Srbové jí odolali, ačkoli bývalý jejich král Milan Obrenovič v posledních dobách svého panování jevil chuť přestoupiti ke katolictví, kteréžto krok byli by po jeho příkladu učinili i napredňáci. Také o nebožtíku patriarchovi národní církve uherských Srbův, o Germanu Anděličovi, proslýchalo se, že ve vhodném okamžiku přidá se k církvi katolické. On sám to popíral, a co na těch pověstech pravdy, zjistí historie jeho působení na patriarším stolci Crnojevičův, jež cele bylo posvěceno podrývání základů samosprávné národní církve Srbův uherských. Velký rozběh učinilo katolické slovanství do srbských zemí okupovaných, chtějíc kořistiti ze změny v jejich správě, avšak přese všechnu přízeň okolností mnoho tu nezískalo. Katolické slovanství dotklo se i ryze pravoslavné Černé Hory, jež prostředkováním Strossmayerovým uzavřela s papežskou stolicí konkordát za cenu slovanského obřadu pro černohorské katolíky. Když Řím roku 1890 chtěl se ze svého závazku vyzouti, biskup Strossmayer vážil cestu do Vatikánu, aby papeži vyložil, jak neblahé následky takové zrušení daného slova mělo by pro katolické dílo mezi Slovany. Papež vymluvil se, že váhal slovu dostáti na naléhání Rakouska, avšak uznal za prospěšno prozatím slib obnoviti. Mezi pravými Černohorci katolíků není. K vyznání katolickému přiznávají se na

Černé Hoře pouze Albanci, po válce k ní připojení. Není tedy smlouva Černé Hory s Vatikánem prosta výhody pro slovanský jazyk, ačkoli pro katolické Slovany, blouznící o národních katolických církvích, velice je památno, že papežská stolice, když na opětné zakročení knížete Nikoly, biskupa Strossmayera a barského arcibiskupa Šimona Milinoviće viděla se nucena Černé Hoře slovo ve vlastním prospěchu úplně nezrušiti, pomohla si tím, že určila pro potřeby slovanské katolické církve na Černé Hoře obřadné knihy glagolské na místě staroslovanských, kyrillských. Mezi současnými apoštoly katolictví ve světě slovanském vynikající místo přináleží ruskému filosofu Vladimíru Solověvu, jenž sice sám je pravoslavný, avšak jen v katolictví spatřuje pokrok, pravou kulturu a svobodu. Na jaře 1890 vystoupili proti němu doma s úspěchem odpůrci jak theologičtí, tak slavjanofilští, a když mu ještě politické úřady daly výstrahu, Vladimír Solověv byl nucen umlknouti. Tím, zdá se, jest jeho katolicko-apoštolská působnosť ve pravoslavném Slovanstvě ukončena a překonána, aniž se papeži podařilo zachrániti ji lichotivým přípisem Solověvu zaslaným.

Dlužno se jen diviti, že v desítileti pochyb a bludů Slovanův o slovanské myšlence také Turecko nepřihlásilo se za spasitele a sjednotitele Slovanstva. Bylo by to zajisté učinilo, kdyby se nemusilo léčiti z těžkých ran, od Ruska obdržených, a kdyby mohlo mysliti ještě na něco jiného, než na poslední věci člověka. Dokud bylo v síle, i Turecko mělo svůj „panslavism“. R. 1527 vel-

vezír Mustafa paša, rodem Bosňák, navrhoval Polákům, aby se dobrovolně dali pod žezlo sutánovo. „Všichni jsme členové jednoho národa, já Bosňák a ty Lech, a již ze vrozené lásky musíme milovati svůj národ více než cizí.“ Podivná to náhoda, že bublina tohoto tureckého panslavismu vyskočila právě v dobu, kdy Ferdinand I. po zvolení za krále českého kladl základy nynější říše habsburské.

Odstředivá síla, jež od roku 1878 Slovanstvo různila, vtělila se v Srbsku v osobu Milana Obrenoviče IV., jenž jí veškerou živostí svého temperamentu a celou zvrhlostí své duše napomáhal k úspěchům. Toto jeho působení dosáhlo vrcholu r. 1885, když podnikl bratrovražednou válku na Bulhary, jež co do mrzkosti pohnutky nemá sobě rovné v dějinách. Historie ukázala se tu spravedlivým rozsudím: vinník hanebné války byl poražen a zahanben. Kdo si zachoval trochu vlasteneckého citu, trochu národního vědomí, trochu víry v konečné vítězství dobrého principu, musil se odvrátit i od Milana Obrenoviče, i od směru, jehož byl představitelem. Prudkosť, netrpělivosť a neomalenosť Milanova byla příčinou, že v Srbsku dříve nastal přelom v poměru k Rusku jakožto hlavě Slovanstva, než v sousedním Bulharsku.

Rok 1885 vůbec je v nových dějinách Slovanstva památný. Víra v Rusko počala se opět pozdvihovati, neboť Slovanstvo přese všecky agitace nepřátel, kteří se ani nejhanebnějších klevet a lží neštítili, počalo poznávati, že Prozřetelnosť postavila v čelo Ruska panovníka,

který svým srdcem a charakterem je vzorem muže na trůnu. Jako slunce, znenáhla vystupujíc nad obzor, nejprve rozhání mrákoty noční, potom trhá a zapuzuje mlhy, které mu chtějí zatarasit cestu na blankytnou oblohu, tak před šlechetným zjevem Alexandra III. prchali nejprve nepřátelé vniterní, potom nepřátelé zahraniční. Dnes už jsou vzácné vlastnosti Alexandra III. tak známy po celé Evropě, že nikde nemá nepřátel, zvláště ne mezi evropskými národy, které v něm spatřují hlavní záruku trvalého míru.

Negativným prostředkem k oživení národního vědomí slovanského byla zmíněná válka Milanova na Bulhary a černý nevděk bulharských politiků k Rusku. V kom zbyla jiskerka slovanského citu, musí se styděti za jedno jako za druhé, a tento pocit studu byl očistou duše Slovanů, jež naplnila se předsevzetím, že podobné úkazy mravní rozháranosti a bahnité rozbřidlosti nesmějí se v světě slovanském opakovati. Svět slovanský při těch potupách ideálu slovanské vzájemnosti a lásky pronikla touha, aby se příště jevil pevnou žulou, a nikoli blátem, po němž každý šlape.

Současně tisíciletá památka úmrtí slovanského apoštola, sv. Metoděje, oslavená upřímně Slovanstvem pravoslavným i katolickým, uvedla Slovanům na oči ty vznešené ideály, za které již prvoučitelé slovanští bojovali a trpěli, a k nimž Slovanstvo po tisíci letech o nic se nepřiblížilo.

Zde přestává reakce myšlenky slovanské a počíná nový její povzlet. Zde přestává převládati síla odstředivá a síla soustředná počíná ji rušiti. Zde přestává odboj slovanské myšlenky a nastává příboj. Se všech stran světa slovanského slyšna jsou hesla: Dosti dlouho jsme se rozdvojovali — nuže, začněme se nyní sjednocovati! Odstraňujme překážky, které se nastavily mezi nás, odklizujme předsudky, které jsou beztoho cizím našeptáním, a nedorozumění, která netvoří podstatné různosti a mohou býti odčiněna pouhou dobrou vůlí! Buďme pány svého osudu, a budeme jimi, budeme li všichni za jednoho, jeden za všecky, svedeme li svou příští historii na společný základ — budeme li všichni proniknuti slovanským vědomím a prosáknuti slovanským citem!

Tu a tam přece ještě slýcháme pochybnosti, že by slovanská myšlenka za našich dnů byla se octla v processu pravidelného a všestranného rozvoje. Pochybovači nejprve ukazují na Rusko a tvrdí o něm, že má pilnější starosti v Asii než v Evropě a že tedy nemůže myslit ani na osud všech Slovanů dohromady ani každého Slovanského národa zvlášť. Je třeba vyvraceti tento blud? Tvrzení takové není pravdou ani v ústech Rusových! Rusko má v Asii interessy, ale v Evropě má svou střechu, svůj domácí krb. V Evropě má vlasť, v Asii kolonie. Historie, poslání, ctižádosť Ruska je v Evropě. Kde je vlastní život jiných velmocí, majících kolonie v jiných světa dílech? Kde jest ohniště života Anglie? Kde Francie? Ochabuje tím život Německa v Evropě, že nabylo kolonií

v Africe? Před takovou alternativou Rusko není, aby muselo voliti mezi Evropou a Asií, a když by nechtělo vydati svým soupeřům své země asijské, že by jim muselo postoupiti svou zemi evropskou a vystěhovati se do Asie! Je to ovšem zbožné přání Němcův, ale již Angličané by se tomu příliš netěšili, kdyby Rusko posunulo svůj těžník z Evropy do Asie.

Také nám ukazují na to, že v Rusku vymřeli velcí slavjanofilové a že tam nyní ani jediného orgánu není, který by se výhradně věnoval propracování slovanské myšlenky. Konečně našly by se i takové orgány, jež netřeba zde vypočítávati. Ruské listy samy se občas pozastavují nad tím jevem, kam se děli proroci slovanské myšlenky, kteří uprostřed let sedmdesátých svým nadšením zanítili celé chladné Rusko a pohnuli celou Evropou. Jev ten je přirozený. Myšlenka slovanská přestala býti majetkem jednotlivých nadšenců, ať básníků, nebo učenců a publicistův, a znenáhla přechází do krve a masa ruského lidu. Rusové mají v přítomné době skutečně málo specialistů v oboru slovanské vědy a politiky. Nedostatek tento je zvláště v denním časopisectvu znatelný a v té příčině nelze Rusům lichotiti, že by byli opatřeni přiměřeně tomu velkému poslání, které jim dějiny v životě všeho Slovanstva vytkly. Avšak dlužno také vydati svědectví pravdě, že za našich dnů není v Rusku jediného listu, který by byl zásadným odpůrcem slovanské myšlenky. Rusové vůbec málo jsou rozpoloženi k horování, bez kterého podle názoru u nás panujícího bojovník za jakoukoli

myšlenku naprosto býti nemá. Avšak právě tato vlastnosť činí je schopnými věcného poznání a rozhledu, z něhož vyroste pevné, hluboké, nezvratné přesvědčení. Méně horování a více poznání a přesvědčení odporučuje se v každé jiné otázce a tím spíše v otázce tak staré jako je slovanská. A to přesvědčení, že Rusku je třeba Slovanstva, klesti si tam dráhu přese všecky neblahé zkušenosti, jakých Rusko ve svých dosavadních stycích s národy slovanskými nabylo. Není však Rusku Slovanů zapotřebí k tomu účelu, aby své panství ještě více rozšířilo, nýbrž k tomu, aby mohlo osvědčiti, že cítí v sobě povolání i schopnosť býti náčelníkem širokého kulturného života.

My menší Slované přejeme si od ruské žurnalistiky a společnosti mnohem čilejšího interessu, než jaký dosud pro nás jeví. Avšak uspokojením a nadějí nás naplňuje, že dobrý genij slovanstva vzbudil v Rusku slovanské myšlence činitele rozhodujícího.

Všecko jednání panujícího cara Alexandra III. prozrazuje, že on je největším a nejšlechetnějším slavjanofilem na Rusi. Jako národní vědomí u každého Slovana, je li opravdové, musí se přes užší meze kmenové rozprostírati na vše Slovanstvo, tak pozorovati můžeme i u cara Alexandra III., že má širší národní vědomí než ruské. Všechny jeho skutky tak přesně odpovídají zásadám učení slavjanofilského, že si lze téměř matematicky vypočísti, jaké stanovisko Rusko zaujme v té aneb oné politické otázce. Car Alexandr III. je největším, nejryzejším slav-

janofilem. On je zosobněným slavjanofilským evangeliem. To cítí veškeré Slovanstvo a proto pohlíží k Alexandru III. se stále rostoucí důvěrou. — Ukazujete na Bulharsko, že ono je vyvrácením tohoto tvrzení? Není nikterak. Bulharsko urovná svůj poměr k Rusku, až se toho soupeřové Ruska nejméně nadají. Nynější nedobrý poměr bulharsko-ruský vyvinul se již za předešlého panování, nyní pouze dodržuje. Z něho se nedá nic všeobecného vyvoditi pro negaci slovanské myšlenky, jež uvedla si Bulharsko v posledním desítiletí do systemu ostatních menších Slovanů, kteříž nyní vesměs pociťují, že jeden nepřítel je ohrožuje: Drang nach Osten, a jeden společný interess je váže: obrátiti nazpět tento Drang nach Osten. Tato společná potřeba všechny Slovany jednotí.

4.

Otázka společného jazyka a písma slovanského.

Osvěžení ducha a sebevědomí slovanského, jež datuje se od významného metodějského jubilea r. 1885, vzbudilo současně skoro ve všech slovanských končinách snahu po sblížení. Tu potřebu cítíme všichni, tu vůli máme všichni. Avšak jak sblížení dosíci?

Slovanská otázka počala býti znova přetřásána a vyhledávány cesty, které by mohly k žádoucímu sblížení dovésti. Obecně uznáváno, že myšlenka slovanská musí na dráze svého vývoje učiniti další krok, že se octla před kritickou dobou, kde buď ukáže svou podstatnost

a života schopnost, anebo kde se rozplyne jako sen, jako illuse, jež byla průvodkyní nezralého věku slovanských národů. Slýchali jsme odevšad, že slovanská myšlenka musí postavena býti na půdu realnější; že nesmí déle býti výhradným majetkem archeologův a filologů; že nesmí spokojovati se platonickou, mrtvou láskou, která je tím větší, čím více jsou od sebe vzdáleny milující strany a prchá, když se přibližují. Ale jakmile Slované, shodnuvše se o společném ideálu, počnou uvažovati o cestách, kudy by k němu dospěli, vidíme zmatek babylonské věži, ve kterém se tísní stará známá hesla, avšak z jejich tlačenice žádné nemůže se prodrati v před, aby zaujalo místo náčelné a stalo se heslem vůdčím. Takového vyjasnění slovanské myšlenky je nevyhnutelně zapotřebí. Musí být konec učiněn dosavadnímu chaosu. Slované musejí se dorozuměti ne o tom, co pokládají za svůj cíl nejvzdálenější, jehož dostihují jenom nejbujnějším vzletem fantasie, nýbrž o svém společném cíli nejbližším. Musejí odložiti všechno blouznění o tom, co by bylo krásné, a oddati se věcným úvahám, co je potřebné a nezbytné. Slovanští působitelé musejí uznati, že na vždy minula doba proroků slovanské myšlenky, a jest li někdo z nich přece v sobě cítí prorocké nadšení, že je musí v prsou svých zmraziti a přispůsobiti se požadavkům, které klade doba. Je nevyhnutelno, abychom si vyhledali nikoli maximum, nýbrž minimum toho, co Slované společně chtějí a chtíti musejí. My musíme pro práci slovanskou získati nikoli mládež, nikoli jednotlivce,

nýbrž široké massy slovanských národů. Mají li slovanští národové jistý společný interess, není vyloučena možnosť, že byl nalezen základ pro společné působení, že byla nalezena realná páska všeslovanská.

Nejčastěji v posledním pětiletí byla přetřásána otázka o kulturném spojení aneb aspoň sblížení Slovanů. Kulturného spojení by se dosáhlo přijatím jednoho jazyka a jedné víry, sblížení pak — přijatím společného písma a zřízením národních církví pro katolické Slovany.

Promluvíme v tomto odstavci o jazykové otázce slovanské.

Myšlenka o sjednocení Slovanstva pomocí jazyka a písma není nová. Nad jiné horlivým — a snad nejhorlivějším jejím apoštolem byl ten, kdo ji po prvé hlásal: Chorvat Jiří Križanič (nar. r. 1617). Križanič už tehdy pochopil veliký význam Ruska pro všechny slovanské národy, ačkoli Rusko bylo pravoslavné a on syn katolického národa slovanského a katolický duchovní. Polsko bylo tehdy ještě velmi mocným státem a nebezpečným soupeřem Ruska. Avšak Križanič prohlédal, že neodvislosť Polska je zdánlivá a že kruté boje naproti pravoslavnému Rusku podniká jen z cizího návodu, pro cizí prospěchy, ku své škodě. Proto nepojal ani lásky ani důvěry k Polákům. Ruský jazyk pokládal za hlavní, ostatní slovanské jazyky za jeho nářečí. Slované, mluvíce svými nářečími, mluví rusky. Bulhaři, Srbové, Chorvaté, Lechové i Čechové, všichni vyšli ze země ruské a založili sobě vlastní, avšak slabé státy. — „Stanovito jest“, praví, „ježe rusko pleme

i jme jest ostalnim vsim veršina i korenika". Jako s jazyky, jest i se státy slovanskými. Všechny zanikly, podpadnuvše pod panství Němců, Maďarův a Turků, jen ruský stát zůstal samostatný, svobodný, veliký a silný.

Križanič byl tedy pro ruštinu, aby byla společným jazykem Slovanův. Avšak jak si to v praxi představoval? V předmluvě ku spisu „Ruský stát" vysvětluje příčiny, pro které přišel na Rus: hodlalť „opraviti slovanský jazyk", jenž je pokažen vlivem jazyků cizích. To zamýšlel pořídíti „dobrou" grammatikou a slovníkem, kteréžto knihy viděly se mu nevyhnutelnými, aby ustanoven byl pravidelný literárný jazyk. Avšak nejčistším ruským jazykem zdál se mu ten, kterým mluví „Rusové" v Chorvatsku, zvláště pak v tom koutě, odkud sám byl rodem, okolo řek Kuny a Vuny. I kyrillské písmo opravil, sved je na 25 značek, z nichž 24 jsou kyrillské a jedna (j) latinská. Ve své grammatice umístil oddíl „O zkaženosti jazyka". V předmluvě prosí čtenáře, aby se nedivil spůsobu jeho psaní a „govorení", neboť on píše takovým jazykem, který, jak doufá, bude srozumitelný Rusům, Slovincům, Lechům i Čechům. Kulakovský praví o pokusech Križaničových: Takové nakládání se živým slovem, jež nemůže trpěti na sobě pout, vymyšlených grammatikářem a nevyplývajících ze samé přírody jazyka, nemohlo ovšem vésti k vývodům vědeckým a závazným pro slovanské jazyky. Výsledkem byl jazyk zmrzačený, abych řekl, rusko-chorvatsko-srbský, zbavený zejmena toho, co dělá jazyk přesným a lehkým, jasným a živým.

Myšlenkou Križaničovou, aby se utvořil všeslovanský jazyk promísením slovanských nářečí, zanášeli se v našem století Slovák Jan Herkel a Slovinec Matija Majar.

Herkel r. 1826 vydal v Budíně spis, nazvaný „Elementa universalis linguae slavicae e vivis dialectis eruta et sanis logicae principiis suffulta“. Zvláštnosti nářečí měl za „zlozvyky“, kterých všeslovanský jazyk musí se zbýti „logickými kombinacemi“. Písmo chtěl míti latinské, ale č, š a ch zaměnil ruskými písmeny. Ukázka nejlépe poví, kterak Herkel všeslovanský jazyk sobě představoval. „Jisti vladar už na smertnej lože život svoj konajuci pred skonanim svojim svolal synov svojich a jim mnoge razdilne nauky daval, medzi jinimi verejnimi naukami tato byla najglavnejša: dal každemu po prutu do ruki, a kazal, da by jedenkaždi svoj prut zlomil, čto lahko každi udielal: po tim skazal vsi pruti sebrati a do vjedna sviazati, a dal každemu, da bi zviazek lamal; ale žaden zlomiti ne mogel; na to mudri vladar a pečlivi otec ova Slova mluvil: Premili sinove! Jednotu a svojnost milujte; neb jeli jednotu budete medzi sebu imati, nepritelji vas neovladajo, po tej nauke blagoslaviv jim na vjeki usnul.“

„Všeslovanský jazyk“ Herkelův, jak vidno, není žádný jazyk. Nicméně charakteristické jest, že Herkel právě tak jako Križanič chorvátštině dával ve svém návrhu převahu nářečí slovenskému, svému materskému.

Také Slovinec Matija Majar pokoušel se o sestavení umělého jazyka všeslovanského. Co se písma týče, byl

pro kyrillici, avšak učinil na ní některé libovolné změny. R. 1848 vydal knihu „Pravila kako izobraževati Ilirsko narečje i uobče slavenski jezik“. Hlásal, že všecky slovanské jazyky musejí se vzájemně sbližovati, ale zvláště mu šlo o to, aby illyrská nářečí, slovinské, chorvatské a srbské sblížily se tak, až by splynuly v jazyk jeden. Myšlenky své Majar už se nespustil a stále ji rozšiřoval. R. 1865 vydal v Praze spis „Sveta brata Ciril i Metod, slavjanska apostola“, v níž prohlásil se pro písmo kyrillské, jemuž náleží toho zásluha, že „svatá církev křesťanská nade všecky vzrostla, že služba boží na slovanském jazyku nade všecky se rozšířila a staroslovanská slovesnost nejvíce se obohatila, zvláště těch dob, co veliké a četné rusko-slovanské plémě přijalo svaté křesťanské vyznání víry“.

Jazyk slovanský jest jeden. Také starořecký jazyk byl jeden, ačkoli měl 4 nářečí. Hlavní slovanské jazyky jsou: ruský, chorvatsko-srbský, český a polský. Vedlejší jsou: bulharský, korutansko-slovenský, uhersko-slovenský a lužicko-srbský. Nechť si Slované mluví jakkoli, nechť ale píšou jazykem jedním, společným, „vzájemným“, jenž musí opanovati na místě osmi „nevzájemných jazyků a jazýčků“. „Psáti vzájemně znamená psáti nynějšími literárnými jazyky, ale tak, aby se postupně spolu sbližovaly a staly se tak sobě podobnými, že by každý vzdělaný Slovan v případě potřeby mohl rozuměti každé vzájemně napsané slovanské knize“. Kdo by chtěl psáti vzájemně, psal by tak, aby se jeho jazyk přibližoval všem

slovanským nářečím, při čemž by zvláštnosti rodného nářečí co možná stíral. Avšak ne všecko šmahem by se psalo vzájemně, nýbrž jen to, co by mělo význam všeslovanský; co by mělo význam jen pro jednotlivý kmen, bylo by psáno jako dosud jazykem přirozeným.

Jak řečeno, Majar byl velikým ctitelem kyrillského písma. Praví: „Graždanské kyrillice musíme užívati ve spisech a knihách, určených pro všecky Slovany, jakožto abecedy všeslovanské". Ruská graždanka musí býti zavedena za vzájemné písmo slovanské z následujících důvodů: 1. jest nejúplnější; 2. jest posvátná, majíc počátek od sv. Kyrilla; 3. je majetkem Slovanstva a proto každému Slovanu drahá; 4. je velmi pohodlná a krásná; 5. píše jí veliká většina Slovanův a od Rusů ji přijímají asijští národové. Avšak nicméně vidělo se mu nutným azbuku potřebám slovanských nářečí přispůsobiti, a ve svém návrhu i on dává na jevo přílišnou zálibu ve svém rodném nářečí, jehož vlastnosti nejlépe zná. Způsobem takovým nedostane se všeslovanské písmo a pravopis, neboť ony musely by býti jednotnými, pro všecky slovanské jazyky stejně vhodnými i výhodnými.

Roku následujícího (1865) vydal v Praze knihu „Uzajemni pravopis Slavjanski", kdež myšlenku svou dále propaguje. Vykládá, které tvary pokládá za vzájemné: 1. ty, které jsou obvyklé všem Slovanům nebo většině slovanských nářečí; 2. ze dvou tvarů, stejně rozšířených v slovanských řečech, spisovatel může sáhnouti ku kte-

rému koli, neboť oba jsou vzájemné; 3. ze dvou tvarů, z nichž jeden je založen v etymologii jazyka a jest ospravedlněn dějinami jazyka, druhý pak nikoli, má býti zvolen prvý; 4. není li v daném případě slova, které bylo by rozprostraněno ve většině nářečí, vzájemná forma ustálí se jen sblížením slovanských literárných jazyků.

Pro sloh (besednju) vzájemného jazyka Majar stanoví následující pravidla: 1. spisovatel musí znáti všecky spisy, jež o tom předmětu, o kterém on píše, vyšly ve všech slovanských literaturách; 2. datum musí kladeno býti podlé julianského i gregorianského kalendáře; 3. spisovatel musí bráti obrazy ze slovanské mythologie, dějin, života atd.; 4. každý slovanský spisovatel musí čítati knihy ve všech slovanských nářečích; 5. spisovatel nesmí si vypůjčovati slova z cizích jazyků, nýbrž vypůjčená již zaměňovati jinými, vzatými ze slovanských nářečí.

Sbližovací práci na celé čáře představuje si tak, že zatím, co by se spolu sbližovala 4 hlavní nářečí, s každým z těchto sbližovala by se jeho nářečí vedlejší: s chorvatsko-srbským slovinské a bulharské, s českým slovenské a lužické.

Nepraktičnosť návrhů Majarových zajisté je patrna. Nedospěl ani v teorii k tomu, co obmýšlel: k jednotě písma a jazyka slovanského. Abecedy slovanské, třeba byly „vzájemné“, přece by se od sebe odchylovaly a jazyky taktéž! Spisovatelem by nemohl býti nikdo jiný, než slavista. Kdyby byl vydán takový zákon a kdyby

každý slovanský neslavista, který se také odvažuje spisovati, byl na hrdle pokutován, brzy bylo by po slovanských literaturách. A i slavista, chtěje knihu psáti, musel by nejvíce času a ducha obrátiti na vyhledávání „vzájemných“ slov a tvarů, které by konečně i samým slavistům spíše byly směšny, než jasny a srozumitelny. —

Vizme ukázku Majarova všeslovanského jazyka z jeho „Uzajemného pravopisu slavjanskoga“: Podloga i podstata književnoga jezika je govor naroda pa govor slovoizpitno uredjen — slovoizpit nije tvoritelj, nego upravljatelj (regulator) književnoga jezika, za to se ne smě etimologisovati neograničeno, sicer bi si napravili jezik na polo izmišljen i na polo staroslavjanski i ako bi slovoizpitovanje ješče dalje gnali, bi se nám izlegel jezik na polo izmišljen i na polo sanskritski“.

Buditelé slovanští záhy obrátili svoji pozornosť na to, že slovanská nářečí, kdyby užívala jednoho písma a pravopisu, velmi značně by se tím sobě přiblížila. — V Čechách Jaroslav Puchmír vystoupil r. 1805 s návrhem, aby čeština přijala písmo a pravopis od Rusů. Ve spisku, nazvaném „Pravopis rusko-český“, vydaném potom ještě r. 1851, Puchmír v teorii úplně rozřešil otázku, kterak by vypadal český jazyk, psaný ruským písmem a pravopisem. On odstranil diakritické značky, ř psal jako měkké r, ů jako ó — věci to, které dosud nejsou jasny mnohým, kdož třeba jen jmena česká při rozličných příležitostech píšou azbukou.

Tehdy, na počátku našeho věku, byla nejvhodnější doba k zavedení do češtiny ruského písma a pravopisu. Nová česká literatura byla teprve ve skromných počátcích a potřeba, aby švabach zaměněn byl písmem vhodnějším, byla obecně cítěna, ačkoli byly obavy, že lid, dá li se mu nové, nezvyklé písmo, spíše se čísti odučí, než naučí. Téhož roku, co po prvé byl vydán Puchmírův „Pravopis rusko-český“, František Tomsa v knize „Über die Veränderungen der čechischen Sprache“ učinil prvý a to skromný pokus o zavedení latinky do češtiny. Latinka opanovala pole, avšak dálo se to znenáhla přes to, že vláda byla této změně přízniva. Jan Kollár, jenž už v 30. letech skutky se zasazoval o rozšíření latinky, ještě roku 1843 v listě k Ant. Markovi (Č. M. Č. 1887, 70) takové vyslovil rozpaky: „Druhý díl mojich kázání . . . k tisku hotov. Ale ještě na rozpacích vězím, jakými literami to tisknouti dáti: švabašskými či latinskými?“

Koncem minulého a počátkem našeho století čeští gramatikáři rádi porovnávali abecedy, kterých užívají slovanské jazyky, s patrným při tom úmyslem, aby širší kruhy probudilých vlastenců věc uvažovaly. Jsou to zejmena: Fortunata Duricha „Dissertatio de Slavo-Bohemica sacri codicis versione (Pragae, 1777); Neues Hülfsmittel, die Russische Sprache leichter zu verstehen, vorzüglich für Böhmen (Prag, 1799); Uiber die Čechische Rechtschreibung, von Franz Tomsa (Prag, 1802); Mluvnice čili Saustawa českého gazyka podlé Dobrowského, od Wáceslawa Hanky, w Praze u Boh. Háze 1822.

Nejpovolanější autoritou, které náleželo v té příčině slovo pronésti, byl patriarcha slavistiky, Josef Dobrovský. Avšak Dobrovský z jakékoli příčiny určitě se nevyslovil, ačkoli výroky jeho v té příčině dosud jsou pozoru hodny. On stál na stanovisku jazyka lidového. O tom svědčí výrok: „Kultura nezačíná u národů dříve, dokud nepíšou vlastními jazyky“ (Slavín, 254). Odporuje Schlözerovi, jenž navrhnul r. 1771 Slovanům, aby si uměle utvořili „jednu obecnou srovnavací slovanskou mluvnici s několika abecedami (Slavín, 261), avšak v zásadě souhlasí s ním, aby byl sestaven srovnavací slovanský slovník v etymologickém pořádku (tamtéž 262). Dodává: „Avšak jak velikou překážkou byly by rozmanité litery a nestejný pravopis! Musí tedy nejprvé učiněn býti návrh, kterak by se psal jazyk slovanský ve všech nářečích stejněji, snad latinkou.“

Dobrovský (Brandl, Život, 146) píše dne 1. ledna 1810 Kopitarovi: Kdybychom se v literárné republice k jedné všeobecné spisovné řeči spojiti mohli, hlasoval bych často proti Čechu, t. j. proti sobě. . . . . S návrhem všeobecné latinské ortografie snad by se lépe dařilo. . . . Já jsem již na to myslil, číslic 2, 3, 4, 6, 8, 9 na místě písmen užívati . . . Co tedy činiti? . . . Slovanský samoderžce by zde více pořídil, než li učený sbor národní.

Kopitar blouznil o tom, aby ve Vídni byla založena slovanská akademie, která by mu poskytla pěkný úřad a stala se baštou austroslavismu proti Rusům, kteří sice

podle něho duševnými vlastnostmi stojí za Čechy a Lechy, avšak přes to by se ruská akademie v Petrohradě směla státi filialkou slovanské akademie vídenské. Kopitar by vídenské akademii za prvý úkol uložil, aby vypracovala všeslovanskou abecedu, k níž Dobrovský by podal návrh. Dobrovský o tom odpisuje Kopitarovi počátkem března 1810: „Ať tedy začne nová slovanská akademie, jak si toho přejete! Jen ať déle potrvá, než česká hromada, kterou nebožtík Pelcl zřizoval, avšak záhy zanechal, když mu Riegger od ní zrazoval, jako od schůze vládě podezřelé. To předkem sluší uvážiti. Ale buďsi, a shromáždí se přece ve Vidni s presidentem anebo bez něho slovanšti mužové a počnou své dílo ustanovením abecedy. Pan Kopitar vstoupí na řečiště a mluvě o důležitosti jednakého spůsobu psaní navrhniž latinské litery. Rusové a Srbové horlí pro zachování kyrillských písmen, glagolity lze snáze přemluviti, že své abecedy se vzdají. Konečně jsou kyrillisté přehlasováni a přijmou se písmena latinská. Nyní se zdvihne nová hádka o litery, jichž se latince nedostává.“ Vylíčiv pak humoristicky, kterak učení mužové boj svedou, jak by se měly litery, jichž latina nemá, v jednotlivých nářečích slovanských nahraditi, praví dále: „První sedění se ukončí a neustanoví se více, než že se latinskými literami psáti má a že zatím každý si pomáhati má, jak může. Druhé sedění: předkládá se návrh Bilzův; jedni se smějí, druzí se zlobí a nechtějí, aby se to přijalo do protokolu ... Po několika seděních, když se ještě neshodli o potřebných zna-

meních ve psaní, již mnoho členů nepřijde, akademie se rozpustí, t. j. přestane sama sebou.“ V listu ke Kopitarovi ze dne 1. pros. 1810 Dobrovský vyslovuje pochybnosť, že by ruská graždanka mohla býti přijata k označení zvuků všech slovanských jazyků. R. 1820 Kopitar píše Dobrovskému, že myšlence o slovanské akademii ve Vídni nepřikládá již takové ceny, protože se nedá uskutečniti bez společné slovanské abecedy, na tu však není naděje.

Josef Jungmann náleží mezi nejnadšenější slovanské vlastence v Čechách. Cítě potřebu, že rozdrobené Slovanstvo musí se sjednocovati a scelovati, ač velice miloval své přirozené češství, byl vždy ochoten obětovati je slovanské jednotě, třebas ne úplné, nýbrž jen nejbližší štěpiny slovanského kmenu v jedno sbírající. Roku 1817 vypravovalo se, že Čechy, Morava a Halič mají býti spojeny v jedno velké království slovanské. Jungmann jest všecek u vytržení z této noviny: bylo by to království po jeho srdci; ať by si byla čeština nebo polština jazykem úřadním, vždy by bylo slovanské. „Bože“, psal A. Markovi, „jest to tuze pěkná myšlenka, tu buď angel vynašel, aby mne potěšil, buď ďábel roztrousil, aby mne soužením mučil.“ Jeho životopisec vydává o něm svědectvi: „Věci české národní splývaly v srdci Jungmannově s věcmi obecně slovanskými a cokoli se týče některého kmenu slovanského, i sebe vzdálenějšího, hne vždy mocně jeho myslí.“ Když r. 1831 polské povstání bylo povaleno. takto vyjádřil, co cítilo jeho slovanské srdce,

co myslila jeho slovanská hlava: „Já Polákův lituji, ale Slovanstvu se raduji, vida an mu nejhoršího nepřítele — domácího — ubylo. Potlačením polštiny rozšíří se ruština".

Vroucí tato láska k Slovanstvu (Václava Zeleného Život Josefa Jungmanna, str. 359) vštípila mu velmi záhy přání, aby Slované rovněž jako západní jejich sousedé Němci užívali jednoho jazyka spisovného. Za mladších let zdálo se mu, že by společný jazyk slovanský mohl povstati nenáhlým vzájemným sbližováním rozličných nářečí.

Později teprve odříkal se myšlenky, že by různí kmenové slovanští, celým rozvojem historickým od sebe oddělení, mohli kdy spojiti se jedním jazykem spisovným; než na samém sklonku života vrátil se k myšlence mladých let a vyslovil s nevšedním důrazem přesvědčení, že Slovanům jednoho jazyka písemného zapotřebí, i ochotnosť obětovati češtinu písemnému jazyku všeslovanskému. Ve svých Zápiskách (Časopis Českého Musea, 1871) napsal: „Vzájemnosť literatur slovanských v nových časech poněkud probuzená jest jednoty německé slabý nemnoho platný důstavek. Jak mnohem lépe bylo by dle Němcův jednoho kteréhokoliv nářečí vůbec co písemného jazyka užívati, kterýž by se druhými nářečími věčně a nesmírně bohatil a šlechtil. Jsem upřímný, národnosti naší milovný Čech, ale všeslovanskému písemnému jazyku i češtinu v oběť přinésti hotov, věda, že kterýmkoliv nářečím píšíce vždy Slované bychom zůstali. Kéž vladařové vzne-

šení s tou myšlenkou se spřízní a nám toho přejí, k čemu nás příroda dovolala."

Jungmann byl toho mínění, že Slované mohou se literárně sjednotit jako Němci, kteří se jednoty písemného jazyka dopracovali přes to, že žili v celé řadě států. Avšak porovnání s Němci nehodí se na Slovany právě tak, jako porovnání s jinými národy, které k jednotě spisovného jazyka dospěly, jako Francouzi, Španělé, Italové. Literárná jednota všude předpokládala ne sice hned jednotu státu, avšak aspoň jednotu historie. Když kmeny jednoho národa uvedeny byly na společný historický základ, nastávalo soustředění literárné, jež bylo přechodem k sjednocení národa pod krovem společného státu. Literárná jednota německá vedla ke zbudování velkého německého císařství. Tato skutečnosť nastoupila teprve drahně let po Jungmannovi. Jemu tedy možno porozuměti, představuje li si uskutečnění literárné jednoty slovanské jako výsledek „přízně vladařů vznešených". Osoby nad Slovany panující jen jednou se v této věci vyslovily. Když dne 26. května 1867 slovanští poutníci na cestě do Moskvy byli v Petrohradě představeni carským manželům, carová vyslovila své politování, že slovanští národové pořád ještě nemají společného písma a pravopisu. Car Alexandr II. pak je přivítal těmito významnými slovy: „Vítám vás všecky, moji drazí slovanští bratři, na této naší společné slovanské zemi a naději se, že budete spokojeni přijatím jak zde, tak v Moskvě. Na shledanou!" Kdyby přízeň vznešených vladařů ruských k literárné

jednotě slovanské neutuchala, nýbrž stále rostla, přece dosavadní zkušenosť dostatečně Slovany poučila, že na obzoru neukazuje se pravdě podobnosť, aby byli literárně sjednoceni jakousi společnou dohodou svých panovníkův a vlád. Ačkoli slovanský cit Jungmannův byl tak ryzí a mohutný, že byl schopen největšího sebeodříkání, přece nevidíme při něm žádoucího rozhledu po širém Slovanstvě, ani určitého cíle, ani energie, bez které žádná velká věc provésti se nedá.

Slovanským citem nikdo tak silně neotřásl, jako Jan Kollár. Rozbouřiv tento cit, přivedl každého Slovana k přísaze, že vše učiní, aby národnosť jeho nepropadla bídnému osudu polabských Slovanů, že vše nasadí, aby Slovaństvo bylo veliké, mocné, dokonalé. Ale jak do toho? Kollárovou povinností bylo povědĕti, kterými cestami Slovanstvo mohlo by k tomu vznešenému cíli dospěti. Kollár povinnosť tu uznával a tehdejším všeslovanským jazykem, němčinou, vyložil své mínění, rady a příkazy, celé své slovanské učení v knize „Über die slavische Wechselseitigkeit“, jež vyšla r. 1837 a později také česky vydána byla.

Kollár hlásá, že Slovanům je nevyhnutelno sjednotiti se duchovně, ne však vněšně. Vyvrací podezření, že by snaha o literárnou vzájemnosť mohla Slovany vésti ku revolucím proti rozličným vládám, pod kterými žijou. Tvrdí, že literárná vzájemnosť slovanská jest možna bez jednoty, jež se mu zdá býti něčím nepodstatným, vněj-

ším, neboť jeho vzájemnosť nevyžaduje ani smísení jazyků slovanských v jeden, ani povýšení jednoho z těch jazyků za společnou řeč spisovnou. — Nářečí slovanská jsou jednak od sebe příliš vzdálena, jednak příliš jazykově rozvinuta a literárně bohata, než aby byla v nich možna taková reakce, která by je svedla v pravidla jediného jazyka. Kromě toho dlužno počítat i se sebeláskou, dejme tomu se slabostí každého slovanského kmenu, jenž nikdy nebude ochoten vzdáti se toho, což jeho jest, ve prospěch svého bratra. Většina Slovanů drží se vrozenou a zkouškami mnohých věků posvěcenou láskou svého nářečí, z nichžto žádné nemůže klidně ustoupiti anebo zapomenouti toho, čeho tak krvavě si dobyla (§ 3.)

Nejsa pro literárnou jednotu, Kollár není ani pro jednotu abecedy (§ 15.)

Kollár nechce jednotu, chce vzájemnosť, jež stane se skutkem, když Slované zachovají se podle následujícího receptu: Slovan 1. stupně, ne tuze učený a jsoucí v počátcích slovanského vědomí, jest povinen znáti 4 hlavní nářečí: ruské, srbské, polské a česko-slovenské; Slovan 2. stupně musí znáti všecka nejen hlavní, nýbrž i vedlejší nářečí, jako maloruské, slovinské, bulharské, lužické atd.; Slovan 3. stupně musí znát všecky slovanské jazyky živé i mrtvé (§ 4.). Ovšem každý, kdo podle Kollárovy klassifikace patří do které třídy Slovanů, musí také čítati knihy, vyšlé a vydávané v těch nářečích, která z povinnosti zná.

Kollár uměl poradit i kterými praktickými prostředky dosáhlo by se literárné slovanské vzájemnosti. Ty prostředky jsou: 1. ve všech větších slovanských městech založí se knihokupectví, kde bude možno kupovati knihy ve všech slovanských nářečích; 2. spisovatelé rozličných kmenů budou si plody své vzájemně vyměňovati; 3. zřídi se stolice všech slovanských nářečí; do čítanek dají se stati, které budou záhy obeznamovati se slovanským životem, s dějinami, s působením slovanských velikánův atd.; 4. založí se sborník, který bude přinášeti stati ve všech slovanských nářečích a oceňovati novinky slovanských literatur; 5. zřídí se soukromé i spolkové knihovny, které budou zásobárnami knih všech slovanských literatur; 6. vydají se srovnavací mluvnice a slovníky; 7. budou se sbírati a vydávati národní písně a přísloví slovanské; 8. cizí slova a tvary, zobecnělé ve slovanských nářečích, budou se odstraňovati a zaměňovati slovanskými, kterýmžto spůsobem obdržíme „všeslovanský jazyk, t. j. takový, který bude snadně srozumitelný každému Slovanu každé národnosti“; 9. musí býti sdělán jednotný „filosofický“ pravopis, souhlasný, duchem slovanského jazyka; pravopis takový musejí si osvojiti všichni Slované — aneb aspoň ti, kteří upotřebují stejného písma (§ 19).

Brošura Kollarova obrátila na sebe pozornost všech slovanských vlastenců ve všech slovanských zemích. Byla přeložena do rozličných slovanských jazyků a vytkla na půl století hranice slovanské myšlence. Po dnes vídáme, že Slované horují pro slovanskou „vzájemnost“,

ale pojem její, jak jej Kollar určil, vymizel už ze slovanských mozků.

Co nám ještě o slovanské „vzájemnosti“ v uších zní, jest ozvěna, ozvěna daleká, umírající nikoli bezprostředný účinek hlasu mohutného pěvce „Všeslavie“. Nebudiž to řečeno na ujmu nesmrtelných zásluh Kollarových o slovanský ruch, jenž nemizí a nevymizí. Avšak jiný je život Slovanstva nyní, než před padesáti lety, jiný stupeň jeho rozvoje a uvědomění, dosti je zjinačen i poměr mezi jednotlivými slovanskými kmeny a jejich nářečími. My po padesáti letech nevzdáváme se myšlenky, ale hledáme jiné cesty k ní a jiná hesla, cesty a hesla, odpovídající době a poměrům.

Obecný zápal, Kollárem ve Slovanstvě vyvolaný, věru nezůstal i bez praktických účinků, byť jeho návod sám sebou praktickým nebyl. O některých jeho bodech dosud lze mluviti jako o návrzích, hodných uvažování a v skutek uvedení. Knihokupecké spojení mezi Slovany zajisté jest velmi chatrné. Kdyby slovanští spisovatelé na vzájem se znali, své spisy si vyměňovali, spolu si dopisovali, plány své si svěřovali a myšlenky své tříbili, aby spíše společným směrem se dali, kdož by v tom neviděl známku příštího úspěchu slovanské myšlenky?“. A podobně dál každý z „praktických“ návrhů Kollárových je krásný a prospěšný. Avšak představme si, jaké by bylo položení Slovanstva, kdyby všecky ty návrhy byly úplným skutkem, představme si i to, což v praxi provésti se nedá, že by

Slované všechny své schopnosti a všechen svůj čas obrátili na vzájemné studování svých nářečí a literatur, byla by tím na př. odstraněna otázka rusko-polská? bylo by tím učiněno nemožným druhé vydání bratrovražedné války, jako bylo r. 1885 tažení Milana Obrenoviče na Bulhary? byla by tím zodpovědena otázka makedonská, kdyby i Srbové i Bulhaři makedonské podřečí zevrubně znali? Kdyby r. 1885 všichni Srbové byli uměli výtečně bulharsky, byl by se tím výsledek války změnil?

Produkce slovanských literatur je dnes tak obsáhlá, že je naprosto nemožno, aby někdo všecko stopoval, co v nich vynikajícího vychází, o spisech prostředné hodnoty ani nemluvě. Ano i každá z hlavních literatur slovanských produkuje tolik, že je spisovateli té neb oné z nich dokonce fysicky nemožno, aby všemu pozornost věnoval, co vychází v literatuře, které on svou působnost posvětil. Jako ve všech vědách, i ve vědě slovanské museji hustěji a hustěji vyskytovati se specialisté, jejichž práce může býti potřebně intensivná. Budou li všichni slovanští působitelé míti jisté společné přesvědčení, bude dána záruka, že dosáhnou i společného cíle.

Návod Kollárův má dvě veliké chyby: 1. obrací se výhradně na intelligenci, od „ne příliš učených počínaje“ a massy národů slovanských úplně vypouštěje z programu, kdežto každý slovanský program právě na massách se musí zakládati, zabezpečení jejich národního bytí na zřeteli míti, podmínky jejich volnému rozvoji zjednávati;

2. úplně zanedbává politickou stránku slovanské otázky, obávaje se, že by se to vládám, pod kterými Slované žijou, mohlo nelíbiti, a v obavách těch zavrhuje politiku slovanskou jako věc vnější, nepodstatnou, ano nebezpečnou. A přece již tehdy politika slovanská dokázala velkou věc, osvobození Srbska a zřízení srbského knížectví, kteréžto fakt zajisté byl spůsobilý, aby slovanské vlastence tehdejší doby přiměl k uvažování o tom, že Rusko, pomáhajíc osvobození Srbska, netázalo se Miloše Obrenoviče, jenž neuměl se ani podepsati, zná li dokonale všecka slovanská nářečí.

Kdyby každý Slovan, který při nejlepší snad vůli Kollárovým zákonům o dobrém slovanství nedostál, uvržen byl do jeho slovanského pekla, stomillionový národ slovanský vesměs by se musel přestěhovati do podzemí a ustoupiti své místo na této bídné zeměhrudě Němcům, kteříž by jim ani sobě ničeho lepšího přáti nemohli. Kollár, velekněz slovanské myšlenky, vytknul jí cesty, po kterých sice dlouho se brala, avšak k žádnému cíli dospěti nemohla, protože cíl ten byl nedosažitelný. On dal posvěcení onomu platonickému poměru slovanských národů, jenž v konci konců zplodil ne čilý pokrok slovanského díla, nýbrž jeho hnilobu. On učinil slovanskou myšlenku privilejem intelligence, jež si o ní vzájemně deklamovala při rozličných příležitostech, ale nevěřila v ni, z čehož vznikla nynější trapná neupřímnosť Slovanů k sobě. On dal původ tomu spůsobu myšlení Slovanů, jež vyhýbalo se všem praktickým otázkám, nevšímalo si

toho, co je potřebno anebo nutno a teoretisovalo pouze o tom, co „by bylo hezké“, aniž se zasazovalo, aby to, co by bylo hezké, bylo také uskutečněno. Myšlenka slovanská dosud se nevymanila z toho čarovného kruhu krásných teorií, do kterého ji Kollár vepěl. Kdož o slovanské myšlence píšou a mluví, hromadí jeden povětrný zámek na druhý a posvědčují si navzájem, ač tomu neváří, že jednou nadejde Slovanstvu taková doba slavná a zázračná, že pevná půda vzhůru vystoupí a pod ty povětrné zámky se podloží, aby jim byla pevným základem. Kdo by slovem chtěl upozorniti na vrátkosť oněch krásných teorií, je v nebezpečí, že bude prohlášen za špatného Slovana. A přece ty krásné teorie neměly dosud žádného praktického výsledku, jejž konečně ani míti nechtěly. Po vyloučení Kollárem hromady slovanských národů z dosahu slovanské myšlenky máme právo tázati se, zachovala li se intelligence podle zákonů, které jí Kollár předepsal? Jak uspěla ve znalosti slovanských jazykův a literatur? Kolik je těch Slovanů, kteří jen hlavních jazyků Slovanských dokonale jsou mocni, znají jejich literatury a stopují jejich literárnou činnosť? Ani netřeba na ty otázky dávati odpověď; žádná odpověď je také odpověď.

My však po takové zkušenosti máme také právo položiti si otázku, byla li Kollárova teorie o slovanské vzájemnosti šťastná a správná? Kryje li se jeho slovanská vzájemnosť s pojmem slovanské myšlenky? Kdyby pojem slovanské myšlenky byl kollárovskou vzájemností

vyčerpán, dnes bychom nemohli jinak, než odložiti dosavadní přetvářku a vyznati: není žádné slovanské myšlenky. Jestli ale slovanská myšlenka přece jest, následuje ze všeho, že musíme hledati jiné cesty k ní, než které nám naznačil Kollár a že musíme také rozšířiti řady jejích bojovníkův, a ty nenajdeme jinde než v massách slovanských národů, kterým smysl pro ni je vrozen, kdežto v intelligenci je vssánim cizích názorů proti její vlastní vůli více méně udusen.

Krajan Kollárův Karel Kuzmány současně s ním snažil se rozřešiti jazykovou otázku slovanskou. On nejprve r. 1837 v „Hronce“ zastával se volného pěstění všech slovanských literatur, o čemž tak se vyjádřil: „Jsme co do jazyka jednoho stromu rozličné ratolesti. Kdo se domnívá, že mu to nic neuškodí, byť vyschla ratolesť ta neb ona, když zůstane jen v celosti ratolesť, na niž on visí, ten odvisne od ní jako Absolon.“ O všeslovanském jazyku mínil, že již minula doba, kdy se mohl vytvořiti. Když Slované přijali křesťanství, mohli, kdyby osudem nebylo bývalo souzeno jináče, mohli se sjednotiti i životem i jazykem. Rok později Kuzmany prohlásil se, aby ruský jazyk přijat byl za všeslovanský.

P. J. Šafařík litoval, že církevní jazyk slovanský nezůstal všeslovanským; co pak se týče utvoření všeslovanského jazyka nového, mínil, že se jím stane jazyk toho ze slovanských národů, který za společnou věc nejvíce krve prolije, což je řečeno dosti srozumitelně. Ve smyslu tom psal Kollárovi r. 1826.

Z vynikajících českých spisovatelů tehdejší doby Fr. L. Čelakovský a Hanka byli známi svými sympatiemi k ruskému národu i literatuře a oba se přičiňovali, aby známost jejich v Čechách rozšířili. Avšak nikdo v Čechách nevyslovil se tak rozhodně a neprohlásil se tak cele pro kulturnou jednotu s Ruskem, jako hlavní zakladatel zvláštní slovenské literatury, jako Ludevít Štúr. Štúr byl pro přijatí pravoslavného vyznání i ruského jazyka. Je však podivno a není logické, že právě z myšlenky o kulturné jednotě Slovanstva vyvozoval právo Slovákův odtrhnouti se od literatury české, neboť sám pojem jednoty předpokládá, že nejbližší částka lne k nejbližší a jejím prostřednictvím podává si ruku s částkou další. Kdyby mimoruské Slovanstvo rozemlelo se na prášek a rozdělalo na kaši, kdyby té kaši obětovalo všecky své, třeba ne absolutně cenné vymoženosti v oboru organisace a duševné práce, kaše tak obětavě stvořená, byť měla nejlepší vůli a vřelá byla nadšením, byla by špatným materialem slovanské jednoty, na niž je zapotřebí žulových kvádrů. Štúr chtěl, aby ruština byla Slovanům obecným jazykem ve vědě a ve vzájemném obcování, jinak ale ukládal každým Slovanům, majícím ještě nějaké nářečí anebo podřečí, aby v něm knihy psali a lid svůj vzdělávali. To povzbudilo roku 1850 nějakého Šaryšana, že se přihlásil také o právo literárného jazyka pro šaryšskou „reč". „Ked Vy plnú šlebodu" — napsal do časopisu „Cyrill a Method" — „poněchavace jak totym Bernolákovcom, tak tíž Štúrovcom, aby vov svojej reči, a sice totamte

vov trnavčine, teto ale vov liptovčině hutoric a dopisovac mohli; i my Šariščane še hlašime a žadame, aby še tiž na našu šarišku reč hledelo; ku tomu mame pravo, jak toti trnavčaňa a luptáci, lebo i nas nie bardzo menej jako totych. My Šariščane nikdy, jako pred tym tak teraz i buducně še neprihlašime ani k bernolačině ani k štúrovčině."

My se můžeme smířiti s literárnou roztržkou československou jako s dokonanou skutečností, můžeme přiznati, že roztržka tato byla přirozeným následkem dlouhé politické i kulturné mdloby Čechů, kteří neměli dosti přitažlivosti pro část svého národa, obývající za hranicemi českého státu, avšak nemůžeme schvalovati zásadu, která Slovanům přímo ukládá, aby se literárně drobili do nekonečna. Zásada tato se stanoviska rakouské vlády, Němcův a Maďarů je výborná, avšak se stanoviska slovanského musí býti zavržena, neboť jinak byly by i chvalitebny i pokusy okupačné vlády, aby v Bosně vynalezen byl „bosenský" jazyk pro „bosenskou" literaturu.

Štúr zůstavil po sobě v rukopise německý spis z r. 1853, jejž prof. Lamanský r. 1867 v ruském překladě vydal pod názvem „Slavjanstvo i mir buduščago". V něm Štúr rozvinul svou teorii o slovanské jednotě a dospěl v ní k těm koncům, ku kterým dojíti musí každý čistý slovanský teoretik, myslí li logicky a má li smělost domysliti co mysliti počal: k idealnému obrazu úplného sjednocení kulturného i politického. Jedinou

cestu, aby se Slovanstvo zachovalo, vidí v tom, slije li se s Ruskem v nerozdílný celek, stane li se ruský car jeho panovníkem, přijme li pravoslavnou víru a ruský spisovný jazyk. Zdá se mu, že Rusko je takovou prasilou slovanské národnosti, v níž Slované najdou bohatou náhradu za obětování svých růzností, v níž najdou a poznají samy sebe v té podobě a s těmi vlastnostmi, které slovanský národ měl, dokud se nerozdělil a nerozešel. Ze všech slovanských národů jediný ruský obhájil si nepřetržitosť slovanského života od časů nejdávnějších. Nepochybuje, že ruský stát je mocný dost, aby politickou jednotu světa slovanského skutkem učinil. Pravoslavná víra byla někdy společna všem Slovanům. I vzývá ji: „O navrať se opět k nám, svatá církvi našich otců, jež vylila jsi na národy naše prvé požehnání s výšin Nitry, Velehradu a Vyšehradu!“ Ze slovanských literatur žádná není s to „posunouti rozvoj člověčenstva“. Slované, chtějí li býti velkým činitelem v člověčenstvě, musejí míti jedinou literaturu. Přetřásá li se otázka, který jazyk mohl by býti uznán za všeslovanský, každý musí přisvědčiti, že může se kolísati jen mezi dvěma: mezi staroslovanským a ruským. Avšak staroslovanština jest jazyk téměř mrtvý, prostý ohebnosti a půvabnosti jazyka živého, a nám je zapotřebí živého slova. Nezbývá tedy než jazyk ruský, jenž k úloze vytčené má všechnu spůsobilosť: jeť jazykem největšího, nejmocnějšího a jediného samobytného slovanského národa, jenž i bez toho je hlavou Slovanstva. Kromě toho je ze všech jazyků slovanských nejbohatší,

nejjadrnější, nejzvučnější. Ruské písmo je nejvhodnější k označení slovanských hlásek.

Při tom Štúr neodstraňuje zcela ostatní slovanské literatury, jež by i dále byly otevřeny básníkům, novellistům, vůbec belletristům.

Štúr je přirozeným spůsobem ruským přátelům myšlenky slovanské nejmilejší ze všech slovanských spisovatelů, kteří myšlenku tuto rozvíjeli. Šelt on ve své teorii nejdál a v ní se Rusům ne přiblížil, nýbrž zrovna do jejich srdce vnikl. Charakteristické jest, že Štúr byl po náboženství protestantem a že svou všeslovanskou teorii sepsal jazykem německým. Chceme li porozuměti teorii Štúrově a ji oceniti, musíme si na mysl uvésti nejen tehdejší dobu romantismu, jemuž ve fantasii a na papíře nic nebylo nemožno, nýbrž i obecné politické položení Evropy. V metropoli nad Nevou panoval mohutný car Mikuláš, jeden z nejsympatičtějších samovládců co jich dějiny znají. Slovo jeho i v Rusku, i v celé Evropě bylo svato. Ono rozhodovalo, přání jeho bylo rozkazem. — Ve své odvislosti od vůle cara Mikuláše Evropa vybájila si přízrak „universálné monarchie“, jejž i Palacký zažehnává ve svém „Psaní do Frankfurtu“ dne 11. dubna 1848, nazývaje monarchii takovou „nepřehledným i nevyslovitelným zlem, neštěstím bez míry a hranic, jehož bych já, Slovan tělem i duší, pro dobré lidské neméně těžce želel, byť i tato monarchie prohlašovala se za slovanskou .... již pouhá možnosť universálné monarchie

Ruské nemá odhodlanějšího protivníka i odpůrce, nežli mne; ne proto, že by monarchie ta byla Ruská, ale že by byla universálná.“

Co Palackému, jenž tehdy ještě „dobro lidské a vědecké cenil nad dobro národní“ a byl toho přesvědčení, „kdyby nebylo Rakouska, že bychom si je museli utvořiti“, co Palackému bylo postrachem a hrozným pomyšlením, zdálo se jiným Slovanům dokonce ne tak strašidelným. Oni nepochopovali, proč by se měli obávati takového vzrůstu jednoho člena své rodiny, že by vévodil celé Evropě a tím stal se světovládcem. Nynější sjednocené Německo zcela nepokrytě přiznává, že se snaží nabyti světovládného významu a k tomu pracují svorně nejen všechny německé státy a kmeny, nýbrž i všecky zlomky německého národa za hranicemi Německa, ano i všichni jednotlivci toho národa, nechť jsou rozptýleni kdekoli po zemském okrsku. Němci zajisté si myslí, že jejich světovláda mohla by škoditi jiným státům a národům, avšak nikoli jim. Kromě toho Slované, nesdílející názor Palackého, měli přesvědčení, že národ, nemající ani státní samostatnosti, ani plné politické svobody, ani volného rozvoje své národnosti, nemůže býti mezi působiteli prvého stupně pro „dobro lidské a vědecké“. Ruskému státu a národu, jenž těmito vlastnostmi všemi jest opatřen, nelze upírati, že má schopnosti a podmínky, aby ve práci pro „dobro lidské a vědecké“ zaujal náčelné místo. Obavy tedy, které Palacký pronesl ve svém psaní do Frankfurtu, neprýštily jen ze starosti o „dobro lidské a vědecké“, nýbrž hlavně

z péče o zachování rakouského mocnářství, jež o rok později zachránil car Mikuláš sám.

Slované druhu Štúrova nelekali se myšlenky, žeby ruská moc obsáhnouti měla celou Evropu, naopak doufali v ni a při horoucnosti fantasie tehdejšího pokolení i za obecné situace před krymskou válkou domnívali se míti již jistotu, že říše Mikulášova, byť nebyla „universálnou monarchií“, jistě aspoň všechno Slovanstvo, kromě snad Čechův a Poláků, v sebe zahrne.

Lidstvo prvé poloviny XIX. věku vůbec vyznačovalo se pevnou věrou v úplné a brzké vítězství svých ideálů. Štúrovi dlužno přiznati, že on jediný z nemnohých Slovanů slovanskou myšlenku domyslil, kteréžto smělosti a logičnosti zejmena Čechové postrádali. Nejzáslužnější Čechové doby té zaráželi a zajikali se, jakmile bylo na ně doleháno, aby podali obraz toho, jak si svou oblíbenou „slovanskou myšlenku“ představují ve skutečnosti. Štúr ji domyslil, třeba jeho „Slavjanstvo i mir budušćago“ nebylo bývalo sepsáno pro veřejnosť.

Názory a celé duševné nastrojení evropského lidstva v druhé polovici tohoto století úplně se změnily. Pokolení naše, stojící na prahu století dvacátého, nerozumí již dobře svému romantickému předchůdci. My méně se kocháme sny o tom, co by býti mělo, aby všecko bylo krásné a dobré, jako spíše uvažujeme, co krásného a dobrého za daných podmínek a okolností sami můžeme vykonati. My nesnažíme se povzlétati nad půdu, která jest pod našima nohama, ale pokládáme ji za stanovisko

které je nám k práci určeno. Na něm je naše působiště, od něhož odtrhnouti se nechceme, vědouce, že by to bylo tolik, jako zpronevěřiti se svému úkolu a zanedbati svou povinnosť. My nepočítáme se zázraky, ale se skutečností!

A skutečnosť ukázala se nám Slovanům v letech 1875—1878. Hnutím balkánských Slovanů za osvobození a zasažením ruské pravice v jich osud byl dán příklad, kterak otázka Slovanská chce býti řešena. Příklad ten vidíme ne na všech zemích, které hnutí ono zachvátilo, nýbrž jenom na těch, kterých ruka Ruska přímo se dotkla. Rusko jejich samostatnosť založilo, upevnilo, hranice jejich rozšířilo. Ono se objevilo dárcem svobody Slovanům a ruský panovník, pod kterým se to stalo, plným právem zasloužil si příjmí Osvoboditele. Ono neosvědčilo se v praxi býti nepříznivcem slovanských individualit, nýbrž odpoutalo je a v činnosť uvedlo. Ovšem na osvobozených kmenech slovanských jest, aby nezapomínaly ruského dobrodiní a považovaly za svou hlavní povinnosť upraviti lojalně v duchu slovanské myšlenky svůj poměr k Rusku.

Tenkrát pracovala historie slovanská. Ji musíme porozuměti, jejímu směru se přispůsobiti, jejímu dílu napomáhati a zdar v budoucnosti bude nám zabezpečen. — Historie není sama silou, nýbrž je výslednicí nejrozmanitějších sil vlastních i cizích, přátelských i nepřátelských. To dlužno míti na paměti, hledáme li historickou cestu.

R. 1856 Čech F. Jezbera zaslal Srbu Danilu Medakoviči, jenž tehdy redigoval týdeník „Sedmicu“, českou báseň, psanou kyrillským písmem. Medakovič vidí, že čeština této básně, přioděné rouchem kyrillice, je srbskému oku zplna srozumitelna. Stejný dojem měli čtenáři jeho časopisu. Pokus Jezberův učinil sensaci ve všech slovanských zemích. Z Rusů zalíbil se zejmena Nilu Popovu. Mezi Slovinci Jezbera našel nadšeného spojence v Matiji Majarovi. Koncem let padesátých ve všech slovanských zemich ozývali se hlasové, aby kyrillice byla přijata za společné písmo slovanské. Zdálo se jim, že kyrillice je pravým a dostatečným poutem, které Slovany spojí v jednotu a učiní je svornými. Své odpůrce nadšenci pokládali prostě za nevědomce a zlobochy, kteří ze řemesla rozsévají mezi Slovany nesváry; doufali však pevně, že dobro zvítězí a myšlenka jejich dojde uskutečnění. V Čechách s Jezberou souhlasili Hanka a Franta Šumavský. Mezi odpůrci kyrillice uváděn bývá Jan Ev. Purkyně, jemuž kladen bývá do úst nesmyslný výrok, že kyrillice škodi zraku, což kdyby pravda bylo, všichni Rusové již by museli býti slepými. Jezbera ale v „Slovech k povyjasnění naší slovanské vzájemnosti“, (v Praze, 1864) píše, že mu Purkyně řekl tak: „Já nebyl nikdy takým nepřítelem písma kyrillského. Mne by těšilo, kdyby všichni Slované už tak psali.“ Rozhodným odpůrcem Jezberovým byl Josef Jireček, jenž r. 1858 ve „Světozoru“ str. 126., příloze to „Slovanských Novin“, neměl pro počínání Jezberovo ani slov. „Jest to věru pomýšlení, jež může zro-

diti se v hlavě nepraktického blouznivce, žo bychom my a Poláci mohli proměniti posavadní své písmo a odtrhnouti se tím nejen od vzdělané Evropy, ale též od veškeré posavadní literatury naší.“

Poslední důvod něco váží. Česká literatura je stará, písmo i pravopis, kterých nyní užíváme, po drahné věky postupně se vyvíjely a jsou posvátným odkazem našich předků, mezi nimiž tvůrce nynějšího pravopisu českého, Jan Hus, zaujímá místo prvé a je srdci českému nejdražší. Národ český, jenž ku své historii uvědoměle lne jako málokterý jiný, miluje způsob, kterým píše svou mateřštinou, k vůli sobě samému, ale nikoli k vůli cizině.

Důvod, že při užívání latinky setrvati musíme, protože nás spojuje se vzdělanou Evropou, naprosto jest lichý a může být udáván leda nemyslivým dětem. Bude někdo tvrditi, dokud jsme psali švabachem, že tím český jazyk přibližoval se německému? Bude tvrditi dále, že nyní, když jsme švabach zaměnili latinkou, přiblížili jsme se jazykům italskému, francouzskému, anglickému? Umí Čech od té doby, co píše latinkou, již proto čísti francouzsky nebo anglicky a naopak? Jest Angličanům nebo Francouzům něco po tom, jak my píšeme? Nesměřuje všecko naše úsilí k tomu, abychom svou individualitu ohradili proti tomu „vzdělanému světu?“ Jsme již proto vzdělanější, že užíváme latinky? Zajisté nikoli. Kdybychom pokládali za svou největší povinnosť spojováti se s tím „vzdělaným světem“, který nepíše kyrillicí, museli bychom za své přijati poněmčovací teorie svých sousedů,

kteří nás týmž důvodem přemlouvají, abychom jim obětovali svůj jazyk a národnosť — museli bychom se střemhlav vrhnouti do propasti germanismu. Je li však naší snahou, abychom byli v tom „vzdělaném světě“ ne hnojem kultury, ne mrtvým materiálem pro jeho dovedné ruce, ne živlem inferiorným, na nějž on, „vzdělaný svět“, má darwinovské právo silnějšího, nýbrž abychom v něm sami byli platným a důstojným činitelem, musíme nabyti přesvědčení, že je prvou toho podmínkou duchovná neodvislosť. Ten „vzdělaný svět“ sám není jednotný a jednolitý. On podobá se řetězu, složenému ze mnoha článků. My můžeme buď býti takovým článkem, anebo — ničím.

Nejsme li sami dosti silnými, je li nám třeba spojovati se s nějakým „světem“, můžeme to učiniti jen se světem stejnorodým, se světem slovanským. Námitka, že svět slovanský stojí vzdělaností níže, než onen „svět vzdělaný“, nepatří k věci. Vždyť ještě se neblíží konec světa, nejsou uzavřeny knihy dějin, není dokázána nemožnosť toho, aby Slovanstvo vstoupilo do popředí „vzdělaného světa“ a hrálo v něm náčelnou úlohu!

Možná, že by Jezberovo působení pro jednotu slovanského písma bylo zapustilo hlubší kořeny, kdyby v ně nebylo vpadlo r. 1863 povstání polské, jež sympatie české rozdělilo. Příznivci Poláků neviděli ve snaze Jezberově ráz obecně slovanský, nýbrž speciálně ruský, a bojovali proti němu méně důvody, než posměchem. Na konec Jezbera byl nucen opustiti vlasť a vystěhovati se na vždy

do Ruska. Ve zmíněných „Slovech k povyjasnění“ na str. 54. těmito slovy činí závěrek: „Spor o potřebě jednoho písma všeslovanského mám už za rozřešený a ukončený: to však, co ještě dále zejmena čeští posuzovatelé a spisovatelé proti touze a snaze mé napíšou, budu sepisovati v tichosti, abych to budoucímu pokolení slovanskému k posouzení zachoval“. Posledním pokusem Jezberovým je „První československý slabikář písmem slovanským“, vydaný r. 1865.

Zdálo by se, že tisícileté jubileum kyrillo-metodějské mohlo úplně paralysovati, ne li převážiti dojmy polského povstání proti Rusům. Jezbera na to počítal a již roku 1861 vydal otevřený list ke všem duchovním, učitelům a znalcům slovanských nářečí, jímž je vyzýval, aby památku apoštolů slovanských uctili přijatím kyrillského písma pro český jazyk. Stejný návrh učinil r. 1863 Chorvátům Filipovič, patrně pod vlivem působení Jezberova.

Valná leta, od té doby uplynulá, neospravedlnila tak jisté očekávání Jezberovo. Podobá se, že on své naděje zakládal na ústavném životě, jenž tehdy v Rakousku byl nastolen. Předpokládal, že ústavou Slované rakouští stali se plnými pány svého duchovného rozvoje a že tedy může být otázkou jen krátké doby, aby jeho radám porozuměli a uznali, že nevyhnutelně musejí podle nich se zachovati. Názor ten dosud je v Rusku obecný. Žádný Rus nepochopí, žeby v ústavném státě bylo možno, aby národ nerozhodoval o svých kulturných potřebách. Pokud jim nebude jasno, že konstitučný život v Rakousku je

tak zařízen, aby tato nemožnosť byla možnou, stále nám budou zazlívati, že cestou zákonodárnou ničeho nečiníme pro kulturné sblížení s nimi.

Konstituce rakouská spíše může býti pokládána za příčinu, že snaha Jezberova vzbudila v Čechách mnohem širší odpor, než souhlas. Příčina tato, přičtena k sympatiím s polskými povstalci, rušila účinek velehradského jubilea. A tak možno říci, že čistě kulturná snaha Jezberova již tehdy rozbila se o úskalí politiky. Již ta zkušenosť učí, že kulturné snažení Slovanů těsně souvisí s politickým a že musíme vyhledávati ten stav, ve kterém by kultura slovanská volně rozkvetala z půdy, politikou podle potřeby připravené.

Nadešel rok 1866, rok války „bratrů s bratry", v níž Slované rakouští pomáhali prohrávati těm „německým bratrům". Poražené Rakousko cítilo, že němectví jeho zadána krutá, snad smrtelná rána. Ono uvyklo tak illusi, že je státem německým, i myšlence, že mu duch německé historie svěřil veliké poslání na slovanském „inferiorném" východě, že mu ani ve snu nenapadlo, žeby mělo nyní dáti se jinými drahami, obrati si jiné dějinné úkoly. Rakouské němectví, nedoufajíc v prvé době po své porážce, žeby „bratrská" ruka, která je včera rdousila, mohla se zas v lásce ovinouti kolem jeho šije, hledalo spojence doma a našlo jej v národě maďarském. Němci a Maďaři rozdělili se o panství v Rakousku a r. 1867 vznikl dualism.

Slované rakouští vesměs nepochopovali a na díle dosud nepochopují účel a význam dualismu. Slované uherští, unášejíce se sny o konstitučné svobodě, uvěřili Maďarům, že jim o nic jiného nejde, než o svobodu všech, a uzavřevše s nimi separátné vyrovnání, odtrhli se od Slovanů cislajtánských a uznali dualism. Slované cislajtanští, navyklí ve bdění i snění mysliti na prospěch a spásu Rakouska, jižto spatřovali a dosud spatřují ve federalismu, pokládali dualism za konečné zlomení centralismu a za prvý krok k federaci na tom základě, na kterém došly splnění tužby Maďarů, na základě státoprávném. Slované brojili proti dualismu, ale pokládali jej za stav přechodný, nikoli za stav trvalý. Uznávali za nutno proti němu bojovati a demonstrovati, ale neznamenali při tom, že již nejsou čekateli rovnoprávnosti, ale čekateli národní i politické odvislosti, jež přijíti musí, budou li Němci rakouští a Maďaři za jedno, vpraví li se náležitě do úkolu svého spojenství a dovedou li z dualismu důsledně vyvoditi všecky důsledky. Nesjednocení rakousko-uherští Slované, nemající spolu styků, neznající se vzájemně, vychovaní frásemi platonické lásky slovanské, jíž ústa oplývala, jež ale nekotvila hluboko v srdci, byli najednou ke všemu ještě rozděleni dualismem. Rozvedeni jsou jako vojsko, ve kterém se zmahá duch odporu. Bylo li mezi nimi do dualismu málo pospolitosti, může ji po dualismu býti ještě méně. Slované rakousko-uherští ani netušili, jak budou dualismem oslabeni, a dosud jim nejde na rozum, že právě tím dualism dosahuje svého

cíle. Patrno to z věčného blouznění o slovanském Rakousku, jež zdá se býti dědičnou psychosou, neboť zachvacuje syny jak otce. Nepředstavujíce nic jednotného, Slované rakousko-uherští nemohou utvořiti žádný jednotný, jednolitý stát. Oni si mohou poskytovati vzájemnou pomoc, dobývajíce práv svým národnostem, oni mohou utvořiti několik poloneodvislých menších států, federativně spolu spojených, avšak jednolitý slovanský stát by neutvořili ani pak, kdyby neměli mezi sebou živlů cizorodých, které je vzdalují, a kdyby těsně spolu hraničili. Strašáky slovanského Rakouska opevnění dualismu nepadne.

Slované rakousko-uherští demonstrovali proti dualismu poutí na národopisnou výstavu moskevskou r. 1867. Pouť jejich jiného účelu neměla a jiného významu nenabyla. Jejich slovanské vědomí nebylo jasné, do Ruska se žádným určitým programem nešli aniž jej odtud přinesli. Jinak bylo se Slovany balkánskými, zvláště se Srby. Když slovanští hosté představili se dne 26. května v Petrohradě carským manželům, car Alexandr II. děkuje jim obrátil se zvláště k Srbům, kteří mu podali adresu a pravil jim: „My jsme vždycky pohlíželi na Srby jako na své bratry a já se naději, že, bohdá, díla vaše v nejbližší budoucnosti dočkají se příznivějšího obratu. Přeju vám, aby vaše přání brzo se naplnila.“ Obrat ten nastal o deset let později a car Alexandr II. i ruský národ získali si oň neskonalou zásluhu.

Vůdci českých poutníků do Moskvy byli Palacký a Rieger. Odjeli tam přímo z Paříže, kde častěji bývali návštěvou u polského básníka Bohdana Záleského. Jistá česká dáma, Palackému velmi blízká, zrazovala je od cesty do Moskvy, vpravujíc se do položení Poláků. Rieger do moskevské pouti valné chuti neměl, ale Palacký stál důrazně na svém, odmítaje nalehání české dámy tónem stále umírněným a klidným. Konečně však jej vytrvalost její do té míry rozmrzela, že se nevrle obrátil a bez obalu krátce odpověděl: „E, dlouhé vlasy, krátký rozum!“ (Ed. Jelínek, Slovanské návštěvy, str. 34.).

Maličkost tato je charakteristická pro nastrojení mysli, s jakým oba čeští vůdcové ubírali se do Moskvy, i pro dojmy, které tam do sebe vssáli a které měly rozhodný vliv na jejich slovanské přesvědčení. Palacký byl typem toho Čecha, ve kterém láska k individualitě vlastního národa je v stálém rozporu s ideály slovanskými. V něj se již za mladých let vkořenily předsudky proti ruské vládě, jížto zpříma činí výčitky, které proti ní má. Vládě ruské vytýká, že k Čechům ani platonické lásky nemá a bratříčkuje se s našimi nepřáteli. „Děsnou mohutnost“ ruské říše bůh ví proč považuje za příčinu našich utrpení. Je proti jednotvárnosti politické i kulturné, společný spisovný jazyk slovanský pokládá za pouhý sen. Avšak ruský národ miluje a to nejen pro příbuzenství, ale raději pro úplnou identitu ducha ruského i českého co do víry a náboženství, aspoň se stránky subjektivné. On ve své

cíle. Patrno to z věčného blouznění o sl… pouti, nýbr… kousku, jež zdá se býti dědičnou psyc… sku nabyl pře… chvacuje syny jak otce. Nepředstavuj… národu 60milli… Slované rakousko-uherští nemohou … mocností světovou… notný, jednolitý stát. Oni si mo… ný onen „panslavis… mnou pomoc, dobývajíce práv sv… hni od dávna tak ná… hou utvořiti několik poloneod… rativně spolu spojených, av… jim odplacovati měl by neutvořili ani pak, kd… li více páchati ono zlé cizorodých, které je vzd… r jsou zvyklí. Slyšel jsem ničili. Strašáky slovans… touha hojných zuřivcův nepadne.

… piklhauby i honvedi počnou … mezi námi, nebude v Rusích

Slované rako… chtěl dusiti cit a hlas — — lismu pouti na n… nepotřebí.“ (Doslov k Rad… Pouť jejich jin… Pouť do Moskvy nevyhladila z duše byla. Jejich sl… federativného Rakouska, ne tedy žádným urči… Rakousko samo tím, že „založilo v sobě nesli. Jinak … dospotismus plemenný, jenž ve státě různo… Když slova … konstitučním co politický nesmysl nemůže trohradě … trvání“, zbavilo jej naděje o trvalém za… obrátil s… rakouské: ne proto, „žeby ona nebyla ne… pravil ji… Němcům a Maďarům dáno zmocniti se v ní své br… (Tamtéž str. 301). Naproti tomu celý další život bližší … pokáním za smrtelný hřích, který spáchal vám. … do Moskvy a který chce smýti robským slouzením o des… mu. Na cestě, kudy se od slovanské myšlenky vzda… získ… dospěl postupně k tomu, že ji nejprve křivě vy… potom pak i zjevně proti ní pracoval.

oskvy je v dějinách slovanské
ležitým. Nemůže tedy být
kterak tam představitelé
slovanské názory.

1. června odpovídal na dávné
vytýkajícím Slovanům, že nemají
ovného. Je to nedostatek, ale pří-
storii. Slované museli se po mnohá
Němcům, museli celou Evropu hájiti
aďary, Turky. Jak mohli tedy závoditi
s ostatními národy západní Evropy? Řeč-
mlhavě dí, že „veliká naše budoucnosť" jest
stezkou, kudy dojíti lze cíle dávno žádaného.
iké budoucnosti" své Slované dospějou, spojí li se
polek „duchem a láskou", když budou míti vůli, dosíci
Odporučuje Slovanům ne jednotu, ale „rozmanitosť
harmonii", jako prý bylo u starých Řeků. Dva mo-
enty zvláště jsou v člověku samém, síla totiž a krása.
ly docíluje se jednotou, krásy harmonií. Souměr a lad
působení všech údů činí tělo krásným. „I lípa slovan-
á, kdybyste všechny větve otesali a nechali pouhý
men, byla li by krásnější? Každý kořen ať se drží své
dy, ve kmenu lípy musí býti celek i jednota, avšak
koruně i rozvětvení život a květ i krása."

Fráse tyto, mluvené v duchu Kollárovy nauky o vzá-
mnosti, došly ohlasu jak u Čechů, tak u jiných Slo-
nů, jimž nemohlo se nelíbiti, když přirovnáni byli ke

politické závěti neomlouvá se z moskevské pouti, nýbrž hrdě prohlašuje, že jest jí povděčen. V Rusku nabyl přesvědčení, že „veřejně mínění jednolitého národu 60millionového časem svým stane se jistě mocností světovou. Tuť pak uskuteční se teprv pověstný onen „panslavismus“, kteréhož nepřátelé naši všichni od dávna tak náramně se lekají, ne proto, že by jim odplacovati měl zlým za zlé, ale že jim nedovolí více páchati ono zlé na Slovanech, kterému od věkův jsou zvyklí. Slyšel jsem a věřím, že jakmile vyplní se touha hojných zuřivcův Německých i Maďarských, a piklhauby i honvedi počnou železem a krví apoštolovati mezi námi, nebude v Rusích pána dosti mocného, aby chtěl dusiti cit a hlas — — Však toho dopovědíti ani nepotřebí.“ (Doslov k Radhostu, str. 309). Pouť do Moskvy nevyhladila z duše Palackého docela plán federativného Rakouska, ne tedy Rusko, nýbrž Rakousko samo tím, že „založilo v sobě jednostranný despotismus plemenný, jenž ve státě různojazykovém a konstitučném co politický nesmysl nemůže míti dlouhého trvání“, zbavilo jej naděje o trvalém zachování říše rakouské: ne proto, „žeby ona nebyla nemožná, ale že Němcům a Maďarům dáno zmocniti se v ní panství.“ (Tamtéž str. 301). Naproti tomu celý další život Riegrův je pokáním za smrtelný hřích, který spáchal pouti do Moskvy a který chce smýti robským slouženim dualismu. Na cestě, kudy se od slovanské myšlenky vzdaloval, dospěl postupně k tomu, že ji nejprve křivě vykládal, potom pak i zjevně proti ní pracoval.

Pouť Slovanů do Moskvy je v dějinách slovanské myšlenky momentem velmi důležitým. Nemůže tedy být od místa, připomeneme li si, kterak tam představitelé českého naroda tlumočili své slovanské názory.

Rieger řečí svou dne 1. června odpovídal na dávné i nové úšklebky Němců, vytýkajících Slovanům, že nemají společného jazyka spisovného. Je to nedostatek, ale příčina jeho vězí v historii. Slované museli se po mnohá leta brániti proti Němcům, museli celou Evropu hájiti před Tatary, Maďary, Turky. Jak mohli tedy závoditi ve vzdělanosti s ostatními národy západní Evropy? Řečník velmi mlhavě dí, že „veliká naše budoucnosť“ jest jedinou stezkou, kudy dojíti lze cíle dávno žádaného. A „veliké budoucnosti“ své Slované dospějou, spojí li se vespolek „duchem a láskou“, když budou míti vůli, dosíci jí. Odporučuje Slovanům ne jednotu, ale „rozmanitosť v harmonii“, jako prý bylo u starých Řeků. Dva momenty zvláště jsou v člověku samém, síla totiž a krása. Síly dociluje se jednotou, krásy harmonií. Souměr a lad v působení všech údů činí tělo krásným. „I lípa slovanská, kdybyste všechny větve otesali a nechali pouhý kmen, byla li by krásnější? Každý kořen ať se drží své půdy, ve kmenu lípy musí býti celek i jednota, avšak v koruně i rozvětvení život a květ i krása.“

Fráse tyto, mluvené v duchu Kollárovy nauky o vzájemnosti, došly ohlasu jak u Čechů, tak u jiných Slovanů, jimž nemohlo se nelíbiti, když přirovnáni byli ke

košaté, bohaté, libovonné koruně slovanské lípy. Musí nás nemalým podivením naplniti, že i výborný slovanovědec Josef Perwolf nazývá „příjemnou rozmanitosť v harmonii všem požádaným idealem slovanským“ (Slovanský sborník, 1885, str. 119). My právem nazvati můžeme tu „rozmanitosť“, která se jiným zdá rozháranosti a pramenem veškeré slabosti Slovanů, přirozenou nutností pro dobu nám dohlednou, pro dobu, kteráž je vykázána za působiště našemu pokolení, avšak libovati si v ní jako ve stavu žádoucím a idealně krásném nesmíme, nechceme li hřešit i na pravdě i na budoucnosti Slovanstva, již Rieger vystavil za společný náš cíl, neoznačiv blíže, jakými prostředky a cestami k němu dospěti lze. Že prý „duchem a láskou“. Nová fráse, neboť nemohou se milovati osoby, které nikdy v žádných stycích nebyly a neměly příležitosť, aby si lásku skutkem dokázaly. Láska beze skutků mrtva jest. Dříme li vzájemná láska v instinktu slovanských národů, jest věcí slovanských politikův, aby o ní nehorovali způsobem básníkův, nýbrž aby ji uvedli na půdu společných interessů. Pouhá láska nedělá ani historii ani státy.

Bůh to suď, jak může někdo v slovanské rozdrobenosti spatřovati cosi krásného! Zdaliž je krásným položení nás Čechů, kteříž ani nežijeme ani nejsme mrtví, nýbrž jako proletáři mezi národy ze dne na den se protloukáme a každému zítřku hledíme vstříc dejme tomu s nadějí, ale také s obavou, v jednom pak i ve druhém případě s nejistotou! A s jinými neruskými Slovany jest

nejinak, s některými ještě hůře. V položení našem bylo by věru správnější, kdybychom jednotu aspoň zásadně neodmítali. V tomtéž okamžiku, kdy naši poutníci ubírali se do Moskvy, postavila se na našich hranicích síla sjednoceného Německa, a té Rieger neviděl, nebezpečí, které nám v ní vzešlo, necítil, a vynášel rozdrobenosť Slovanů jako krásu.

Kdo káže Slovanům zásadu literárné „rozmanitosti“ a dává jim při tom za vzor staré Řeky, jakoby u nich bylo bývalo taktéž, zapírá historickou pravdu. Slované rádi pozorují svou podobu v zrcadle starých Řeků. Je li taková podobnosť mezi oběma národy skutečně (o čež se nepřeme), je pak charakteristické, že právě ze života starých Řeků Slované neučí se tomu, za jakých podmínek jedno řecké nářečí, attické, opanovalo nejen v Řecku, nýbrž rozšířilo se daleko do cizích zemí a do jiných dílů světa. Attické nářečí rozšířilo se záhy v Řecku proto, že Atheny byly nejmocnějším městem řeckým, že byly sídlem bohatství a osvěty, střediskem obchodu a průmyslu, dále že největší část slavných spisovatelův, i básníkův i prosaiků, z Athen, aneb aspoň z Attiky pocházela, a nářečí attické jich přičiněním dosáhlo výtečnosti a uhlazenosti neobyčejné. Již za dob polopenézské války občané jiných obcí mnoho si zakládali i na nápodobení athenských mravův i na známosti attické mluvy. Vítězné voje Alexandra Velkého proklestily mu dráhu až k řece Gangu, tak že bylo tehdy rozšířeno od západu Evropy až k Indii, od paty Haemu až k vodopádům Nilu.

Poctivě vyslovil české stanovisko v otázce společného spisovného jazyka slovanského Palacký ve své odpovědi deputaci studentů moskevské university, jež ho přišla přivítati. Pravil: „My prozatím nemáme velké potřeby jednoho společného spisovného jazyka; avšak až vyučování ruskému jazyku bude pojato do programu našich škol, potom už snadno každý Rus porozumí Čechovi a každý Čech Rusovi.“

Ostatně o moskevské pouti ani zástupci Jihoslovanů, kyrillice užívajících, nebyli souhlasného mínění o potřebě a ve skutek uvedení společného spisovného jazyka. Bulhar Bogorov byl pro ruštinu, Srbové Miličevič a Vladan Đorđevič pro kollárovskou vzájemnost.

Martin Hattala započal r. 1871 uveřejňovati v „Osvětě“ stať „O všeslovanském jazyku a písmě“, v níž pokračoval r. 1872; protože ale práce tato zůstala nedokončena, nevíme, jaké jest poslední mínění páně Hattalovo. On klade velikou váhu na krásu jazyka a v té příčině klade na prvé místo srbštinu. Jinak se mu zdá, že žádné z hlavních nářečí slovanských nevyhovuje tak jak jest a beze změn všem požadavkům společného spisovného jazyka.

Slyšme již také o naší otázce mínění znalce mimoslovanského, o jehož neutralitě nemůže býti pochybnosti — oxfordského professora dra. K. Abela, jehož stať „O možnosti společného spisovného jazyka pro všechny Slovany“ vyšla r. 1885 v lipských „Sprachwissenschaftliche Abhandlungen“.

Ze slovanských abeced nejlépe se hodí slovanským jazykům azbuka ruská. Kdyby ji přijali Čechové, Poláci a Chorvaté, zbavili by se pobočných znaků, jichž upotřebují k označení některých zvuků, které mají s Rusy společné, pro něž ale nemají v latince zvláštních značek. Pobočné znaky v abecedě polské, české a chorvatské jsou břemenem pro tisk a zdržují písmo. Bylo by tedy záhodno, aby Poláci, Čechové a Chorvaté přijali od Rusů ty písmeny, kterých se jim nedostává, aneb aspoň zaměnili je podobnými v kyrillovském vkuse. Aby se stalo obráceně a kyrillovci aby přijali abecedu latinskou, bylo by naprosto nevhodné z příčin linguistických i praktických. Latinská abeceda k označení mnohých slovanských zvuků přispůsobena býti může jen pomocnými znaménky nad řádkou nebo pod řádkou, což činí polské a zvláště české písmo tak kudrnatým přes to, že nový jeho pravopis je správnější.

Jiná věc je s pravopisem. Společný pravopis nedá se snadno zavésti v rozličné, byť i příbuzné jazyky. Slovanská nářečí jsou si blízka a mají mnoho společných kořenů, pročež přání, aby slova, majicí stejný zvuk, byla i stejně psána, jeví se úplně přirozeným. Avšak úplná shodnosť všech slov byla by jen v těch případech, ve kterých stejně znějí nejen kořeny, nýbrž i koncovky. Kořen možno psáti stejně, ne však zakončení. Společné písmo a pravopis měly by za následek nejen grafické, nýbrž i linguistické, národní a politické přetvoření.

Celý nový jazyk možno snáze přijati, než svůj dosavadní na polovic změniti. Přijati nový jazyk znamená osvojiti si nový svět myšlenek, jenž, jakmile stal se přirozeným, naplňuje všechen duch jazyka; polovičná přeměna spůsobuje zmatek a dává místo nepřátelství proti novotě. Většinu lidí a národů možno přivésti ku změnění jazyka mnohem dříve, než li se myslí. Zařiďte jen, aby na tom jazyku denně čítali nebo slýchali a poněkud sami jím hovořili; jinak jest ovšem tento process nekonečný. Něco neznámého, co spočívá v jazyku a dělá jej částí našeho já, organickou silou působí ve prospěch starého jazyka, pokud jest převaha na jeho straně; jakmile však těžiště přesunulo se na druhou stranu, tatáž přirozená síla tíhne k jazyku novému.

Týž učenec soudí o otázce společného spisovného jazyka slovanského následovně: Při posuzování, který ze slovanských jazyků mohl by se státi společenským (Gesellschaftssprache) Slovanů, musíme vycházeti z předpoležení, že nářečí, které má sloužiti druhým za literárný jazyk, je bohatší toho neb těch, které ním mají podčiněny býti jako dialekty. Proto možno v úvahu bráti jen jazyky ruský, polský a český, jež bohatstvím slov, syntaxí a vypracovaným slohem na tolik vynikají nad ostatní příbuzná nářečí, a vládnou starodávnou, rozmanitou a cennou literaturou, že ani srbský, ani chorvatský, ani slovinský, ani slovácký, ani lužický, ani maloruský a bulharský nemohou býti pokládány za jich soupeře. Avšak polština a čeština již proto méně se do-

poručují, že spolu se slovačinou a lužičinou jsou jediní představitelé západní větve slovanských jazyků. Kromě toho česká a polská literatura jsou většinou římské a tím spůsobem nejsou po mysli ohromnému počtu Slovanů neřímských.

Zbude tedy jazyk ruský jako jediný možný kandidát na stolec společného spisovného jazyka Slovanů.

Rozumí se samo sebou, že Rusové, kteří otázku společného písma nebo jazyka slovanského přetřásají, nemohou než dospěti k soudu, že písmem tím může býti pouze písmo ruské a jazykem pouze jazyk ruský. Výminkou jest jen Giljferding, jenž byl pro to, aby oddílná slovanská nářečí přijala po spůsobu novosrbském přispůsobenou sobě kyrillici a fonetický pravopis, kterýžto nápad dlužno hned odmítnouti. Kdyby Slované rozhodli se přijati kyrillské písmo, museli by přijati pravopis etymologický, neboť jen ten by je jazykově sblížil, jen on by odčinil ty různosti často již oko urážející, které v jazyky slovanské vneseny byly abecedami cizími, neslovanskými. S hlediska obecně slovanského nelze schvalovati fonetický, a k tomu za každou cenu, pravopis Vuka Karadžiče; ovšem ale kdyby šlo o to, aby jej přijali Chorvaté, kteříž upotřebují stejného se Srby spisovného jazyka a liší se od nich jen latinským písmem, otázka by stála poněkud jinak a Chorvaté byli by oprávněni, aby se literárně úplně se Srby sjednotili, nezůstávajíce na půl cesty jako dosud.

Z ruských hlasův o literárné otázce všeslovanské má pro nás největší důležitosť mínění A. S. Budiloviče, jehož spis o této otázce byl koncem r. 1890 ve Slovanském spolku petrohradském odměněn cenou 1000 rublů, jež byla vypsána r. 1888 na oslavu 900leté památky pokřestění Rusi. Spis Budilovičův dosud nevyšel tiskem, avšak náhledy Budilovičovy o literárné jednotě Slovanů nejsou novinkou; pročež, nemajíce nové jeho práce, právem sáhnouti můžeme k jeho řeči „O literaturné jednotě národů slovanského plemene", již měl ve slavnostném shromáždění řečeného spolku dne 11. května 1875.

Budilovič praví, že společný spisovný jazyk Slovanů, byv založen sv. Kyrillem a Metodějem, nikdy neumřel a trvá do nynějších dob, byť ho všichni Slované neuznávali. Mnozí nepoznávají starý všeslovanský jazyk v nové jeho podobě proto, že lidé často si matou formu s obsahem, podstatné s vedlejším, nepoznávají ve starci někdejšího jinocha a při synovi nechtí uznávati rodových znamení a rodových práv otce. Všeslovanský jazyk nevyhynul, nýbrž leda se pozměnil účinem doby a rozličných vlivů. On zestárl, ale spolu s ním stojí jeho prvorozený syn, dědic jeho síly a slávy, následník jeho panovničích práv. Dědicem tím jest jediný jazyk ruský, neboť jen on rozvinul se na půdě staroslovanského jazyka. Dlouho nářeči bulharské a srbské také se rozvíjely pode vlivem tohoto literárného starešiny slovanského, avšak posléze jediný ruský národ zůstal věrným chranitelem podání slovanské minulosti nejen v oblasti církevní, nýbrž i literaturné,

a tím dobyl svému literaturnému jazyku historického práva na název všeslovanského. Mimoruských literatur slovanských je celkem devět. Jsou větší menší, ale všecky dohromady obsahují pouze 30 millionův obyvatelstva, kteréžto počet v našich dobách jedva dostačuje k důstojnému udržování jednoho, a při tom nikoli prvořádového literaturného jazyka, jakým jest na př. italský, zatím co číselná síla jazyků světových, jako jsou: francouzský, německý, anglický, ruský značně převyšují tuto číslici. Spisovné jazyky mimoruských Slovanův objeví se ve světle ještě nevýhodnějším, připomeneme li, že značná část intelligence těch národností píše, uči, soudí a spravuje v jazykách cizích: německém, italském, maďarském, tureckém, rumunském, řeckém. Co však se týče jazyka ruského, budoucnosť jeho je dostatečně zabezpečena již nyní četností obyvatelstva, obšírností území, silou ruského státu a konečně tisíciletým stářím našeho literaturného jazyka. Jazyk ruský i ve svém nynějším položení nebojí se žádného zápasu, žádných náhod. Svou silou vniternou i vněšnou rovná se každému druhému světovému literaturnému jazyku. Otázka literárné jednoty slovanské je proň otázkou síly a rozvoje, avšak ne otázkou života. Pravda, že literaturný jazyk 90 millionů Slovanů byl by ještě mohutnější, ještě nepřemožitelnější, avšak i 60 millionů mladého, smělého, duchovně nerozdílného a nadaného národa dosti jest, aby jazyku ruskému zabezpečena byla úloha jazyka světového . . . . I v daném případě zkušenosť světové historie může dáti poučení, že lite-

raturné jazyky nesestavují grammatikáři, nýbrž že je utvářejí národové a to nikoli umělým sbíráním elementů různých nářečí, nýbrž vítězstvím jednoho z nich nad ostatními v boji o život. Prodlením času literaturný jazyk ovšem přijímá do sebe mnoho živlů ze všech ostatních nářečí, kterým stal se společným orgánem, avšak to nevadí tvrzení, že každý literaturný jazyk byl prve nářečím jistého místa a žádný nevznikl čistě teoreticky z hlavy kteréhokoli grammatikáře. A tak zůstavme stranou myšlenku o utvoření nového všeslovanského jazyka a obraťme svoji pozornosť na mínění a pokusy, jak by se dal úkol ten vznésti na jeden ze jsoucích a nyní živých jazyků slovanských.

Názory prof. Budiloviče na věc jsou prohloubením názorů Štúrových. S oběma se ve stejných příčinách shodujeme i neshodujeme.

Boj o jazyk, jakožto hlavní příznak národnosti, dostoupil znenáhla u menších slovanských národností té ostrosti, která musela míti za následek buď obrat na lepší nebo na horší, dojista pak musela porušiti status quo. Slované, zasypávaní urážkami, potupami a křivdami, snižovaní, podceňovaní, dráždění chvastáním o „světovosti“ jazyka odpůrcův a bezvýznamnosti nářečí slovanských, ohrožení hrozbami, je li s nimi zle, že bude ještě hůře, až do úplného jich vymizení a splynutí s národností protivníků, počali, jakž bylo přirozeno, šikovati se ku společné obraně svého jazyka v jednu fallanx a nej-

mocnějšího člena své rodiny naznačili svým duchovným vůdcem. Co se perem nevyřídilo za půl věku, praxe života rozřešila v několika letech. Slované poznali, je li jim nezbytně třeba světového jazyka, což jim odpůrci nejen rozumovými důvody, nýbrž i bolestnými ranami dokazovali, že nemusejí pro něj choditi k nepřátelům, majíce jej mezi nářečími své slovanské rodiny.

Nestor uherských Rusů, Adolf Ivanovič Dobrjanský, ve své rozpravě, vydané r. 1888 ve Varšavě pod názvem „Vzgljad na vopros ob obščeslavjanskom jazykě“ pohlíží již na otázku společného jazyka slovanského jako na rozřešenou v teorii a přistupuje k positivným návrhům, co by každý ze slovanských národů měl ve prospěch společného jazyka učiniti.

Dobrjanský nejprve požaduje od Rusův, aby jazyk svůj očistili od německých a romanských slov, jichž do něho od počátku XVIII. stol. zavedli množství. Ruština, podrobí li se takové očistě, mnohem více Slovanům se zalíbí, než nyní. Taková cizí slova jsou: frejlina (baryšňa), junker (barič), Petěrburg, gubernator (pravitelj), gubernia (oblasť), general (vojevoda), major (tysjackij), kapitan (sotnik) a pod. Dále: feldmaršal, gofmaršal, oberprokuror, policejmejstěr, buchgaltěr, galstuch a pod. Kromě toho mají odvrhnouti slovesa romanského původu s koncovkami německého způsobu: agitirovať, utilizirovať a pod. Pod vlivem německé výslovnosti píšou v cizích slovech z místo s ve slovech: gimnazia, dualizm, vandalizm a pod. Autor pevně doufá, že Rusové naznačenou očistu svého jazyka

učiní skutkem, „neboť Slované jsou nikoli národní směsi, jako národové anglický a romanští, jimž ve smyslu etnologickém nic není cizího, nýbrž jsou aspoň tak čistým národem jako Němci.“ Ruský jazyk sám sebou jest bohat slovy i formami, staroslovanský taktéž, v nářečích slovanských pak jest mnohé, čeho možno i dlužno použiti. Za věc pro duchovné sblížení Slovanů nad míru důležitou autor pokládá, aby Rusko založilo všeslovanskou akademii. — Myšlenka o všeslovanské akademii v Rusku je zvláště charakteristická, porovnáme li ji s myšlenkou Kopitarovou, jenž blouznil o takové akademii ve Vídni. Obě patrně illustrují process, který se v myslích slovanských odehrál od počátku tohoto věku. Dnes už by nikomu ani ve snu nenapadlo zakládati všeslovanskou akademii ve Vídni a chtíti zde zřizovati středisko duchovného života Slovanstva.

Slovanstvo roztřiďuje podle státní a politické samostatnosti, jimiž jest určen poměr jazyků slovanských k ruštině jakožto společnému pojítku. Rozeznává: 1. Slovany, žijící v ruském státě; 2. Slovany v samostatných státech, spojených s Ruskem, jako je Černá Hora a Bulharsko; 3. Slovany v samostatných státech s Ruskem nespojených, jako je Srbsko; 4. Slovany v neslovanských státech, jako je Rakousko, Německo a Turecko.

Do 1. kategorie patří ruští Poláci. Jejich jazykové poměry radí upraviti tak, aby polský jazyk panoval v nižších a středních školách, při čemž by se vyučovalo ruštině teoreticky i prakticky a mimo to srovnavací gra-

matice rusko-polské. Polština jako úřadní jazyk měla by místo v obecni a okresní správě a v nižších soudech; výše by se jí upotřebovalo všude, kde by šlo o autentické objasnění věci, avšak psala by se kyrillicí. V samosprávě měst a vsi panovala by polština, rovněž i v životě rodinném, k němuž autor počítá i poesii.

2. kategorie: Černá Hora a Bulharsko. V nižších školách učili by se žáci srovnávati jazyk srbský nebo bulharský s ruským a tím by se přiučovali tomuto. Ve středních školách přibral by se jazyk staroslovanský a historie a řečtina přednášely by se po rusku. Ve vyšších školách přednášely by se po rusku: historie, slovanská literatura a všechna odvětví slavistiky, slovanské právo a bohosloví kromě těch oddílů, kde by se účelnější ukázala staroslovanština. V životě soukromém, veřejném i ve státní správě plně by panoval jazyk srbský nebo bulharský.

3. kat., Srbsko. Všude, kde ve stycích se Slovany dosud užíváno jazyka francouzského, nastoupil by ruský. V nižších školách staroslovanské čtení. Ve středních: ruská i staroslovanská grammatika. Ve vyšších: slovanská literatura, slavistika vůbec, slovanské právo přednášely by se po rusku. V bohosloví dogmatika po rusku, ostatní předměty staroslovanštinou.

4. kat. A. Slované v Německu. O nich nelze již mluviti; jediným prostředkem, aby se zachránili, bylo by, aby se vystěhovali do Ruska, Rakouska nebo Srbska, ale k tomu se jim nedostává mravní síly. B. Slované

v Turecku. Turci by společnému jazyku slovanskému nekladli překážek, ale překážka nesnadno překonatelná vězí v nedostatku škol a učitelů. Učitelé by museli hleděti k tomu, aby se naučili společnému jazyku slovanskému a svou znalost jeho sdělili se žáky podobnými spůsoby, jako nahoře. C. Slované v Rakousku. α. Poláci a Chorvaté. Tyto dva kmeny mají v Rakousku ze všech Slovanů nejvýhodnější položení. Od Poláků, jejichž jazyk panuje ve státním i veřejném životě starodávných ruských království haličského a volodimírského, ve velkovojvodství krakovském i v českých vojvodstvích osvětimském a zatorském, autor neočekává, že by něco učinili ve prospěch společného jazyka slovanského, ač i u nich pozorovati lze obrat k lepšímu. Od Chorvatů žádá, aby kyrillici zjednali rovnoprávnou platnost s písmem latinským ve všem životě státním i veřejném, v akademii nauk, v nižších, středních i vyšších školách. Ve středních školách učilo by se jazyku staroslovanskému a ruskému, na universitě přednášela by se všechna odvětví slavistiky a slovanské právo po rusku.

β. Čechové. Kmen československý má v Čechách nižší i střední školy, museum, polytechniku i universitu, ačkoli přítomnost německé university v Praze stále musí připomínati Čechům, že v příčině vysokých škol nestojí na pevných nohách. Střední školy na Moravě a ve Slezsku, pokud jsou české, jsou stále ještě pode vlivem Němců, jenž může se rozšířit i nazpět do Čech. Položení Čechů jeví se ve všech směrech vrátkým. Od Čechů,

nadšených pro duchovnou jednotu Slovanů, bylo by možno žádati, aby v nižších školách naučili se rusky číst a psáti a srovnávati češtinu s ruštinou. Ve středních školách jazyk ruský a staroslovanský byly by povinnými předměty. Na universitě přednášela by se slavistika a slovanské právo po rusku.

Od Rusů rakouských a Slovákův autor nežádá ničeho: od prvých proto, že beztoho vedou za svůj jazyk zoufalý boj, a od druhých, že mají ruce ve všech směrech svázané a jsou beze všeho účastenství ve státním i veřejném životě.

Od Slovincův a Srbův uherských žádá, aby do středních škol zavedli ruštinu za povinný předmět, při čemž by Srbové jako pravoslavní učili se ještě staroslovanskému čtení a psaní v nižších školách.

Aby se jazyky slovanské sblížily s ruštinou, spisovatel radí: 1. aby nebyla nová slova tvořena, nýbrž brána, kde jich zapotřebí, ze společného jazyka; 2. aby výrazy nově skované, nebo z jiných, sousedních slovanských nářečí přijaté, pokud se ještě neujaly, byly zaměněny těmi, kterých užívá ruština; 3. aby z dialektických synonym byla dávána přednost těm, která jsou společna i ruskému jazyku, třeba byla méně užívána; 4. aby kyrillice jakožto slovanské písmo byla všude uváděna v život, kde jen to možno; 5. aby ve stycích mezislovanských užíváno bylo ruštiny.

Navržený plán, jak by se společný jazyk u rozličných kmenů slovanských zavedl, je pokrokem slovanské

pospolitosti proto, že rozeznává rozličné potřeby a situace jednotlivých kmenů, podle čehož musejí být rozličné i požadavky, jim kladené. Jinak i tento návrh je víc akademický než praktický.

Je dosti podivno, že poslední ruský návrh v jazykové otázce slovanské netýkal se společného jazyka, nýbrž jen písma. Byl to návrh A. Krivcova, jenž na jaře r. 1890 vybídl předsedu petrohradského Slovanského dobročinného spolku, aby svolal všeslovanský sjezd, který by se usnesl, aby ruské písmo bylo přijato za všeslovanské. Sjezd se neuskutečnil.

Tím jsme podali kus historie snahy o rozřešení otázky společného jazyka a písma slovanského. Nešlo nám o to, abychom obraz vyvedli ve všech podrobnostech a zaznamenali každé mínění, které o té otázce proneseno bylo u všech slovanských kmenů. Úmyslem naším bylo ukázati, že otázka tato není nová, že hlavy Slovanův od počátku tohoto věku bez přestání se jí zabývají, že zenáhla se tříbí a dozrává v úsudku slovanském. Třeba se nepodobalo, že bude rozřešena brzo také prakticky, je pokrokem znamenitým, že všichni téměř Slované shodují se již o její teorii.

Není sporu víc o to, že kyrillské písmo nejlépe se hodí pro vyjádření slovanských zvuků. Glagolice, kterou někteří horlitelé před padesáti lety stavěli na roveň kyrillici, úplně ustoupila s pole. Zbývá jen kyrillice a latinka. Latinka se zhostila nedůstojných předsudků proti kyrillici, uznala, že kyrillice má větší právo, aby Slované

ji upotřebovali. Dnes už by ani malé dítě netroufalo si říci o kyrillici, že kazí oči. V českém národě jest asi málo lidí, kteří se počítají ku třídě vzdělané a kyrillice neprosto neznají. Co se týče otázky, kterak by čeština psáti měla písmem kyrillským, v tom u nás panují děsné zmatky, které ukazují, jak radikálný převrat znamenalo by pro český jazyk přijatí kyrillského písma. Převrat byl by ještě úplnější, když by s kyrillským písmem přijat byl i etymologický pravopis. Kyrillice s pravopisem fonetickým, jako jest u Srbů, neměla by pro Slovany latinkou píšící žádného účelu, neboť spůsobem tímto odpadla by ohromná výhoda sblížení slovanských nářečí na nejstaršim a tedy nejpřirozenějším základě. Přijatí kyrillského písma místo latinského nedá se porovnati se záměnou švabachu za latinku. Tato záměna měla za důvod, že latinka je písmo hezčí, úhlednější, čitelnější. Přijatí kyrillice znamenalo by daleko více než pouhé vystřídání liter. Ono by znamenalo nejen změnu v zevnějšku psaného jazyka, nýbrž dalekosáhlou revoluci vniternou ve prospěch starších tvarův a staršího pravopisu. Samohlásky přehlasované psaly by se nepřehlasovaně. To by spůsobilo nesmírnou nejistotu ve psaném užívání jazyka. Aby jazyk takový převrat šťastně přestál, národ by aspoň po dobu jednoho lidského věku musel žíti v nerušeném zátiší, byt a pokojný, pravidelný rozvoj musely by mu být úplně zabezpečeny. V podobném dějinném zátiší český národ nežil a na své exponované posici sotva se ho kdy dočká. Mnohem spíše musí nadáti se, že i v budoucnosti

musí choditi z boje do boje, jako bylo v jeho minulosti, a že jeho boje budou tím těžší, čím on sám bude dospělejší a sebevědomější. My tedy nemůžeme jinak, než býti v otázce přijatí kyrillského písma nejvýš opatrni a přátelé naši národnosti v Rusku museji naše rozpaky lojalně uvažovati.

Dlužno pomnívat i toho, že písmo švabašské z české literatury dosud úplně nevymizelo. V odlehlejších končinách Moravy, ve Slezsku českém i pruském vesničtí čtenáři dosud raději chápou se české knihy, tištěné švabachem, latince dosud nepřivykli. Slovenské „Národni Noviny“ vypočetly před několika lety, že uherští Slováci spotřebují českých knih švabachem tištěných, v Čechách už dávno z upotřebení vyšlých, ročně asi za 5000 zl. Vidno z toho, že každá změna písma jen velmi zvolna se ujímá. Každý lid je ve svých zvycích konservativný. Z lůna lidu nebude dán podnět k opětné změně abecedy. A spisovatelé nepíšou pro sebe, nýbrž pro lid. Kdyby se čeští spisovatelé usnesli, že od nynějška psáti budou kyrillicí, zdaž by čtenářstvo, kterému by byla novinkou, dychtivě po jich knihách se pachtilo? Změna písma nedá se zavésti bez pomoci škol. V tom chybuje i Dobrjanský, jenž přece je znalcem poměrů rakouských, když myslí, žeby Slované rakouští mohli se v nynějším svém položení toho domoci, aby mládež byla v jejich školách s písmem kyrillským obeznamována. Evropské státy nyní nestarají se školstvím jen o vzdělání a zásobení potřebnými vědomostmi mládeže, nýbrž provozují ve školách

svou politiku, dávají mládeži vštěpovati názory i předsudky, které jejich politiku podporují a cepují si tak útlé děti, aby si z nich vypěstovaly muže po své chuti a mysli. Tak si vede již i mladé a malé Bulharsko. — České školství je spravováno z Vídně a vídenská vláda není přítelkyní kyrillice ani v těch zemích, kde kyrillice povždy byla domovem, jako v Haliči a Bosně. Od učitelů českých nemůže se žádati, aby dítky soukromě s písmem kyrillským obeznamovali, neboť nemají ani té svobody jednání a politického smýšlení, jako každý jiný občan. Je li český učitel potahován a pokutován za to, že se dal od svých spoluobčanů zvoliti za volitele do sněmu, co by se s ním stalo, kdyby před dítkami sobě svěřenými sňal roušku tajemství z toho „pekelného“ písma ruského a pravoslavného?

V našem dosavadním položení není jinak a nebude jinak, nezmění li se politické okolnosti tak, jak by si toho všichni rakouští Slované vroucně přáli. Jestliže přece znalosť kyrillského písma ve vzdělaných kruzích valně jest rozšířena, toho zásluha náleží ne škole, nýbrž jejich slovanskému vědomí a soukromé píli. Na soukromou píli v té příčině nemůžeme počítati u těch vrstev národa, které se trudně živí prací rukou svých, a slovanská myšlenka musí vstoupiti v národ v takové podobě, aby ji celé massy i každý jednotlivec mohli v sebe vssáti.

Pokusíme se nyní vytknouti české stanovisko v otázce společného jazyka slovanského.

U nás nikoho není, kdož by neuznával, že ruskému jazyku náleží mezi nářečími slovanskými přednost právě tak, jako ruskému národu. Také již vymírá to pokolení, které bylo vychováno v domnění, jakoby západoevropská civilisace byla čímsi absolutně dokonalým a nepředstižným, tak že všichni národové světa musejí se jí podrobovati nebo podrobováni býti. Za našich dnů jen ještě od starých pánů, kterým mozek zkornatěl, časem slýcháme, že český národ má poslání, aby byl pionýrem západní civilisace na slovanském východě. Nikoli! Úkolem naším jest, abychom tuto českou baštu obhájili proti návalu moderného barbarství, jež ve skutečnosti není o nic ušlechtilejší a civilisovanější, než když se ještě přiodívalo volskými kožemi. Jen že tenkráte ti barbaři byli k sobě spravedlivější, stavíce se důstojností pod koně, jež podle svědectví Tacitova za důvěrníky bohů pokládali, sebe pak toliko za sluhy jejich.

Nám je zcela jasno, dospějou li Slované někdy k jednotě spisovného jazyka, že tím jejich společným jazykem nebude a býti nemůže žádný jiný kromě ruského. Pro věc tak jasnou nebudeme uváděti důvodů nových, dosti je těch, které již byly nahoře zaznamenány. Podle našeho názoru naplnila se již slova Šafařikova, která roku 1826 napsal Kollárovi: „Které ze slovanských nářečí a která ze slovanských abeced stane se všeslovanskou, to rozhodne nikoli pero, nýbrž meč: potoky krve vyryjou značky písmen a tam, kde nejvíce krve poteče, vznikne společný slovanský jazyk i abeceda“. Ruští vykladači,

i sám Budilovič míní, že tu Šafařík měl na mysli boj ducha. Slova jsou příliš zřetelná a není potřebí vykládati je hledaně. Šafařík ovšem slovy uvedenými nemyslil, že Slované sami spolu povedou všeobecnou, chaotickou, bratrovražednou válku o společný jazyk, jímž pak bude nářeči toho kmenu, jenž ostatní své bratry povalí a podáví. Udalosti samy opatřily slova Šafaříkova výkladem. Od té doby, co byla napsána, Rusko přemohlo dvojí velké povstání polské, odolalo koalici celé Evropy, rozbilo říši tureckou, před níž se druhdy třásal evropský západ i jih, osvobodilo jihoslovanské národy a stalo se rozhodčím o míru i válce v Evropě — toť přece tolik zásluh a slávy ruského meče, že Slované nemohou býti v pochybnostech, že jen z Ruska vyjde ten Alexandr Veliký, který jim dá jednotu spisovného jazyka. Ohromnými pokroky v práci míru jen Spojené státy nad Rusko předčí. Ono je za panování cara Alexandra III. spravováno duchem slovansko-národním, což ostatní kmeny slovanské naplňuje nadějí, že Rusko bude pamětlivo své náčelné úlohy v jejich kole. Avšak tím vším úloha Ruska dosud není skončena a proto otázka společného spisovného jazyka slovanského nemohla dospěti dál, než k rozřešení čistě teoretickému.

Slovanstvo nemá žádné příčiny lekati se úspěchův a pokroku Ruska. Nechť se Ruska straší nepřátelé Slovanstva, ono každý jeho krok na dráze kulturného i historického rozvoje vítati může pouze s netajenou radostí. Slovanstvo uznává tu pravdu, že existence Ruska jest

ochranou existence jeho. Vzrůstá li síla a moc Ruska, rozmahá li se jeho vliv a význam, zvětšuje se tím samým bezpečnosť všech slovanských kmenů. Avšak oni nemohou a nesmějí spolehati se ve všem všudy jen na Rusko a sami založiti ruce v klín. Oni nemusejí trvati na svých posicích a zmužile jich hájiti, oni musejí pokračovati v historické působnosti svých předků, vystříhajíce se ovšem jejich poznaných chyb, které plynuly z nevědomého i vědomého, z nuceného i dobrovolného přisluhování cizím pánům, cizím interessům, cizímu duchu.

Oni se dosud nemohou a nesmějí vzdáti svých literatur ve prospěch literatury ruské, svých literárných jazyků ve prospěch společného spisovného jazyka ruského. Ruštině přirozeně náleží místo jazyka mezislovanského. Slované musejí sobě heslem učiniti, že každý z nich, kdo činí nárok na název člověka vzdělaného, má ruštiny mocen býti ve slově i písmě. Učenci slovanští jsou povoláni k tomu, aby se ponořili do proudu vědeckého ruchu ruského a publikovali po rusku ta svá díla, pro která by doma nenašli ani vydavatele ani obecenstva a která dosud zanášeli do literatury německé.

Naproti tomu dlužno uznati za právo a věc nespornou, že myšlence společného jazyka slovanského neodporuje žádná literárná práce v každém ze slovanských nářečí, pro kterou je ve kmenu toho nářečí dosti půdy. Spisovatel píše pro obecenstvo. Má li obecenstvo, má i působiště. Spisovatel práhne po tom, aby byl čten a

vnímán, jako kazatel si žádá, aby byl slyšen. Sestupuje li se kolem něho menší nebo větší kruh obecenstva, dobývá li si chvalné pověsti či dokonce slávy, vše to jsou věci druhého stupně. Prvou jeho starosti vždycky bude, aby bezprostředně účinkoval na mysli a srdce lidu sobě nejbližšího, vůli jeho zušlechťoval, cit povznášel, obzor jeho rozšiřoval. Idealný jeho duch se nese za dobrem a krásnem. Malé literatury nemohou přinésti svým pěstitelům světovou slávu, avšak sláva je polní tráva a spisovatel, má li vědomí zásluhy, vidí li, že má své obecenstvo, které mu rozumí a slovem jeho se spravuje, opovrhne prázdnou fanfárou slávy.

Národové, mající světové literatury, nikdy nepochopí, proč existují také literatury malé. Právě tak nikdy nepochopí sedlák, proč bůh stvořil také chalupníka. Ale velká literatura má také svá období rozkvětu a úpadku, a rozkvět její neroste vždy rovnoměrně se vzrůstem státní moci. Světovosť velkých literatur zakládá se právě na moci a zahraničném významu jich států. Německá literatura prožívá nyní periodu úpadku a s ní i německý mrav a duch. Nicméně význam německé literatury je stále světový, ano je větší, než byl za života Schillera, Göthea, Lessinga — za doby nesjednocenosti a politické malomoci německých států a státečků. Historie Řeků, Římanův a nejnověji též Francouzův učí, že kulturný jejich význam trvá i po politickém úpadku, ano i rozpadu států; avšak význam ten je pak pouhým reflexem. Právě tak svět, který nám na obloze hvězdou září, může vy-

hasnouti a světlo zůstane po něm ještě jistou dobu. My nepřejeme sobě ani Rusku, aby podobně na nás mělo jen mrtvý účinek.

Abychom si s Rusy rozuměli: pouhou fysickou velikostí neimponují nám ani národové, ani literatury. Fysickou velikostí nechť sami se těší, libo li jim. My ruský národ milujeme ne proto, že je veliký, že je ho desetkrát nebo dvanáctkrát více, než nás, nýbrž proto, že je náš příbuzný, náš starešina. Kdybychom se měli pouhé fysické velikosti kořiti, museli bychom stále v prachu ležeti před Němci, jejichž velikosti hmotnosť pořáde se nás citelně dotýká, kdežto této vlastnosti ruské velikosti naprosto pro nás není. Nás k Rusku nesou plemenné, slovanské ideály a nutno říci, žeby Rusové jenom taktně jednali, kdyby nám při každé příležitosti neukazovali na svou velikosť a ponechali také trochu pole velikosti našeho národního idealismu; to vědomí máme, že mohou nadejíti doby, kdy budeme moci státi se velikému Rusku prospěšnými jak v bajce ona myš lvu. Prostý Černohorec říká: Kromě bohatství jsem každému králi roveň. A tak můžeme říci též my: My se nemůžeme velkým národům vyrovnati počtem, mocí a silou, ale ctí nezůstáváme za žádným národem největším.

A mohli bychom si jen přáti, aby nám velikosť Ruska byla bližší, aby zasahovala do našeho života a pronikala a protýkala jej všemi směry. Nám je velikosť Ruska dosud skazkou, pohádkou, a dokud tento poměr bude trvati, nebude možno mluviti o hlubším kulturném

účinku Ruska na nás. Rusové nám vytýkají, že v Berlíně mnohem více lidí umí rusky, než v Praze. Je li tak, je to následek realných interessů, které Rusové a Němci spolu mají. Mezi námi a Rusy jich téměř naprosto není. U nás ani ruskou knihu není možno koupiti bez prostřednictví Německa (Lipska). Aby měl jeden národ kulturný vliv na národ druhý, k tomu je třeba na tisíce poměrův a svazkův osobných i hromadných, hmotných i duchovných. Kulturný vliv zračiti se musí ve všech směrech a vztazích života, v názorech, vkusu i náklonnostech. Kulturný vliv je následkem kulturné převahy — a my jsme dosud kulturné převahy Ruska nepocítili právě tak, jako jsme nepoznali tlaku jeho hmotné velikosti. „Obrovské pokroky“ Ruska staly se frází, která již ani jemu není milá. Pokroky ty jsou skutečné, jsou očividné, ale jsou přece dosud jen počátky, třeba že mnohoslibnými, z nichž možno tušením představu si učiniti o tom, jakého významu Rusko si dobude, až bude kulturně nad Evropou vévoditi. My Slované potom takovou převahu Ruska ochotně uznáme a dáme se od ní podmaniti.

Aby ideál společného spisovného jazyka slovanského přestal býti jen v teorii rozřešeným a stal se skutkem, k tomu bude zapotřebí ještě trochu času, jehož Slovanstvo nesmí tratit, majíc bližší cíle a úkoly, kterých dosíci a které splniti musí především, a pro které již nyní je dostatečně podmínek.

Nesmíme se v teoriích utopiti a nemíti oči pro skutečnost vedle sebe. Ve spisovných řečech slovanských

pozorujeme, že postupným rozvojem literatur spisovné jazyky literatur menších přibližují se ku svým nejpříbuznějším literaturám větším. Tak se maloruština přibližuje velkoruštině, slovenčina češtině, slovinčina chorvatštině čili srbštině. Co se týče poměru slovenčiny k češtině, zdá se nám, že čeština může se s ním úplně smířiti od té doby, co Martin Hattala učinil konec anarchii, která v grammatice i pravopisu spisovné slovenčiny zavládla za Štúra, grammatiku i pravopis upraviv tak, že se octly na dráze pravidelné. Který Čech poněkud sleduje literárnou činnosť Slovákův, je předsudků prost a hlavně má na paměti, že Čechové nemohou Slovákům dáti české školy a že Slováci, nechtějí li se pomaďařiti, mohou psáti jenom svým rodným nářečím — ten už nebude mluviti o literárné roztržce československé. Literatura slovenská jest pobočnou literaturou české a vzájemný poměr obou poskytuje nám příklad v malém, kterak literárná otázka slovanská vůbec chce býti rozřešena.

Skutečnosť tato, každému patrná a nepopiratelná, při tom bezděčná, ukazuje podle našeho mínění, jak sama příroda přeje si upravení slovanské otázky v době nejbližší: ukazuje, že každá z hlavních větví slovanských má se nejprve v sobě sama skonsolidovati, vlastní program si utvořiti a jestliže v skutku si žádá, by Slovanstvo se sjednocovalo, zhostiti se nejprve hříchu nesjednocenosti, který na sobě páše, aby pak očistěna a povznešena, nikoli poskvrněna a vědomím rozháranosti a nicotnosti zdrcena, předstoupiti mohla před tvář veškerého

Slovanstva. Dokud každá z národností slovanských nepočne se v sobě jednotiti, spory a různosti v sobě vyrovnávati, předsudky vyhlazovati, není oprávněna mluvit o jednotě slovanské, neboť ideu její jen ústa hlásají, aniž ji v sobě chová srdce.

Někteří našinci sami toho vinu mají, že ruské veřejné mínění oddává se bludu o brzkém uskutečnění literárné jednoty slovanské všeobecným přijatím ruského jazyka. Bývá již tak, že lidé domnívají se, že toho, o čem oni nevědí, skutečně není. Na mluvě ruských listů, když zahovoří o naší otázce, bývá pozorovati, že skoro nemají ani tušení, žebychom také nějaké literatury měli a byli mívali. Z okolnosti této netřeba vytloukati žádného kapitálu. Aby Rusové o našem položení, o našich snahách, tužbách, potřebách, konečně i o naší práci nabyli správnějšího poučení, o to nejdříve my sami musíme se starati, jsouce při tom svědomití a upřímní a varujíce se spůsobovati nedorozumění nová, kde stará chceme vykořeniti. Rusko již na škole kadetů v Petrohradě zavedlo dějiny slovanských národů za řádný předmět. — Ono, jsouc úplným pánem své vůle a svých činů, zavede obeznamování se světem slovanským i na školách středných, jakmile uvidí toho účelnosť. Ruch slovanský nesmí se odstrašovati tím, že dosud je málo Rusů, kteří jsou o věcech slovanských náležitě zpraveni. To vše může se v Rusku změniti v několika letech, kdežto Slované nesamostatní nebudou v té příčině moci s Rusy závoditi, odkázáni jsouce jen na soukromou píli.

Rusy charakterisuje, že dychtí po pravdě a vš
ji vyhledávají: v životě i v umění. To musí Slovan
býti jako zákonem, aby Rusům o sobě vždycky prav
oznamovali. Jistý Čech, jenž před několika lety při
do Petrohradu, líčil zástupcům veřejného mínění, že čes
literatura je v položeni beznadějném, že celou její roč
produkci skoupil by za nějakých 20 zl. Jak daleko vzd
šil se pravdy, ukážou data o české literatuře, vzatá z „Če
ského katalogu bibliografického za r. 1889“, jejž sestavi
L. K. Žižka a Bohuslav Fojt. Tu jest vykázáno: d
encyklopedických, slovníkův a děl kuriosních 21, boh
slovi, kázaní, knih modlicích 94, filosofie 10, státní věd
právnictví, politiky, sociologie, národního hospodářst
statistiky 83, *lékařství*, lékárnictví a zdravotnictví 6
věd přírodních 33, vychovatelství, vyučovatelství, školst
učebnic, methodiky a těsnopisu 58, spisů pro mlád
a *knih obrázkových* 150, staroklassické literatury 1
dějepisu, místopisu, zeměpisu, cestopisu, národopisu 10
dějin písemnictví, kulturné historie, rozprav literárnýc
životopisů 50, počtářství a účetnictví 14, průmyslnict
technologie, měřictví, stavitelství a t. d. 39, domácího
polního hospodářství, lesnictví, rybářství, vinarství, z
hradnictví 68, tělocviku, hasičství a vojenství 8, jazyk
vědy, učebnic novějších i starších jazyků 52, krásné
písemnictví 355, divadelních her, operních textů, bese
ků atd. 88, esthetiky, obrazův, uměleckých předmět
a učebných pomůcek 38, spisův obsahu různého
kalendářů 48. V celku vydáno r. 1889 českých sp

1499. Vedle toho vykazuje oddělení pro hudbu 217 děl a rubrika časopisecká 438 rozmanitých časopisů. Veškerých publikací českých vydáno tedy v onom roce 2154. R. 1882 „Slovanský katalog bibliografický“ vykázal všech českých publikací 1368.

Byť literatura česká nebyla cedrem na Libánu, přece je stromkem, který roste, prospívá, kořeny zapouští, korunu rozkládá, a to v poměrech politicky nejvýše nepříznivých. Číselně objasněný vzrůst české literatury je možný pouze tím, že má kyprou půdu v českém lidu, jenž jest jediným její mecenášem. Strom, který se má k světu a ovoce nese, hospodář nekácí.

Shrneme na konec svůj soud o otázce společného jazyka slovanského v několik sad:

1. otázka ta v nynějším své stadiu dospěla k tomu přesvědčení Slovanů, že jen ruská literatura může nabyti významu všeslovanského;

2. kollárovská teorie o čtyrech hlavních a rovnoprávných jazycích slovanských a povinnosti každého slovanského vlastence ty jazyky a jich literatury znáti ustoupila poznání, že úkol tento je v praxi nesplnitelný a že Slované, vyhražujíce si paritu ve cti, musejí se shodnouti na tom, že jen jeden z nich může býti náčelníkem, jen jedna literatura hlavní a obecně slovanskou;

3. Slované uznávají ruský národ za svého náčelníka a jeho jazyk za ten jazyk slovanský, se kterým soupeřit nechtějí;

4. povinností výše vzdělaného Slovana jest osvojiti si ruský jazyk ve slově i písmě a lojalně se podrobovati jeho světovému významu;

5. masse lidu národností slovanských tato povinnost ukládána býti nemůže;

6. jazyk ruský má intelligenci slovanské býti jazykem společným na místě jazyků cizích, zvláště německého;

7. vědci slovanští mají díla taková, se kterými by se utíkali do literatury cizí, spisovati a vydávati jazykem ruským;

8. jazyk ruský nemá býti na ujmu jazykům a literaturám slovanským na jejich přirozené půdě;

9. otázka o společném spisovném jazyku slovanském nemá jen ráz kulturný, nýbrž i politický;

10. Slované vědomi sobě toho, zavrhují všecky teorie a učení, které by je mohly podněcovati k jakémukoli soupeření s Ruskem;

11. od Ruska navzájem Slované očekávají, že bude podporovati jejich politické snahy a že jim bude i příště osvobození přinášeti v mezích, které jsou vytčeny myšlenkou slovanskou a samokázní, tím podmíněnou.

5.

Náboženská stránka otázky slovanské.

Jestliže národové slovanští dosud jen málo si vyjasnili otázku společného sobě písma a jazyka, tož ještě mnohem méně vytříbilo se jejich mínění o otázce polo-

žené. My Čechové velmi neradi se dotýkáme náboženské stránky otázky slovanské. Jedni jsou mezi námi, kdož pokládají za jakési zpátečnictví, když někdo o náboženství jen zavadí. Domnívají se, že otázky náboženské jsou na vždy odbyty a že se pro ně nerozpálí ani osvícený člověk, ani pokročilý národ. Druzí, pamětlivi jsouce běd, do kterých národ český uvrhly náboženské spory a války, lekají se všeho, co by obracelo pozornost národa českého k otázkám náboženským. Postrádá li otázka slovanská náboženské stránky, je zbytečno lekati se něčeho, což není ničím; avšak v opačném případě lekání nepomůže a neprospěje, neboť tremou žádná otázka se nezodpoví. Třetí vděčně uznávají nepopíratelné zásluhy nejednoho katolického duchovního o rozvoj myšlenky slovanské a majíce vědomí aneb aspoň tušení, žeby katolictví lehkým bylo nalezeno, kdyby bylo váženo na váze slovanské myšlenky zároveň s pravoslavím, považují za lepší jmenem jednoty otázku tuto tutlati.

Avšak otázka zažehnávaná znova a znova dere se v popředí. Nemůže jinak býti, neboť otázka slovanská, zvolna dozrávajíc, sama se tlačí ku svému rozřešení. Strom, který vzrostl ze semena vámi zasazeného, který se vkořenil a vámi pěstěn dospěl k tomu stupni vývoje, kde má kvésti a ovoce nésti, pokvete a ovoce přinese již ze síly vlastní, leda byste jej na pahýl oklestili a vymítili. Proti myšlence slovanské jako myšlence nevystupuje žádný slovanský národ, a činí li to sem tam některý jednotlivec nebo frakce, je to obecně uznáváno

za snahu protinárodní. Z té okolnosti samé následuje, že nadejíti musí okamžik, kdy národům, spojeným v myšlence slovanské, bude nezbytno vziti na přetřes svou otázku náboženskou, a to nejen po stránce bohoslovné a mravní, nýbrž i po stránce politické. Vypustivše střelu z luku, více ji nazpět nepřivoláte ani nepřičarujete. Lekáte li se, že dosáhne cíle, za kterým byla poslána, lekáte se pozdě, pozdě litujete, ona již poletí a doletí třeba proti vaší vůli. —

Slované uznávají Rusko za svou hlavu, za svého vůdce. Avšak ruský národ je všecek proniknut myšlenkou náboženskou a pro veliké osvobozovací dílo, které provedl v letech sedmdesátých na Balkáně, nadchl se ideou náboženskou, kteráž se u něho ztotožnila s ideou národní. Veliká zásluha, které si tím ruský národ vydobyl o osvobození Slovanů z cizího jarma, je zajisté toho hodna, aby Slované s pietou pohlíželi k mravní vzpružině, která byla pobudkou tak ohromného a slavného díla. Na druhé straně ruský národ nabyl ze zkušenosti s osvobozeným Bulharskem poznání, že jednota víry není poutem tak mocným, aby činila zbytečným úvazek politický. Naučení, které z toho plyne, je pro slovanskou myšlenku drahocenné. Až Rusové zapomenou mrzutostí, za které toto naučení vykoupiti si museli, dospějou k přesvědčení, že jim historie vtiskla do ruky klíč ne více ku částečnému, nýbrž k úplnému rozřešení otázky slovanské. A potom krátké jejich sklamání nahrazeno bude úspěchy všestrannějšími a nepochybnými.

Ústup ruské diplomacie r. 1878 z Balkánského poloostrova měl za nevyhnutelný následek, že tam, odkud Rusko ustoupilo, počal se tlačiti německý „Drang nach Osten“. Jakoby historie potvrditi chtěla správnosť učení slavjanofilův o spřežení germanoromanském, zrovna současně dosedl na trůn papežský podnikavý Lev XIII., jenž obrátil římskou propagandu proti Slovanům balkánským. Protože k podobné propagandě nejlépe se hodí národové jednokrevní, Lev XIII., aby Slovany katolické pro svůj účel získal, dal jim r. 1881 „grande munus“, jimžto zásadně povolil slovanský obřad v církvi katolické. Nám se v proudu rozpravy ještě udá tento „veliký dar“ po zásluze oceniti. Prozatím jen o to nám jde, abychom konstatovali, že na katolické Slovany znova vznesen úkol, aby svoje pravoslavné bratry pomáhali obraceti ve služebníky Říma.

Skutečnosť neodčiní, kdo před ní oči zavírá. Řím organisuje katolické Slovany proti Slovanům pravoslavným. Ačkoli se to děje opatrně a pořád jakoby pod křídlem myšlenky slovanské, již církev římská právě tak pro sebe vykořistiti hledí jako její germanské dvojče, dožili jsme se již úkazů tak surového římského fanatismu ve středu svém, že si snadno představiti můžeme, jakou úlohu katolické Slovanstvo by hrálo, kdyby se jím dalo říditi. Připomínáme jen neslýchaně frivolný a cynický článek pražského „Čecha“, orgánu českého katolického duchovenstva, jímž v letě 1890 osopil se na Rusy pro to, že z jejich lůna vyšel návrh na svolání všeobecného

slovanského sjezdu. Článek „Čecha“ byl naplněn onou temnou zběsilostí, kterou se vyznamenávali španělští inkvisitoři a která předky naše katanovala v dobách protireformace.

Výbojné choutky katolické církve jsou zřejmy. Ona se šikuje, chystá se k postupu a ku srážce před našima očima. Nám nelze neviděti, že otázka náboženská jest i u nás a že je třeba zaujati naproti ní určité, uvědomělé postavení dříve, než nám přeroste přes hlavu a než budeme naproti ní malomocni. Horliví bojovníci Říma prahnou po činech. Zašly ovšem doby křižáckých válek, oni nemohou být iniciátory tažení proti pravoslavnému Slovanstvu, nemohou se bíti v prvých řadách a mohou jen jedno z dvojího: buď připravovati půdu svým germanisujícím spojencům, anebo zavěsiti se na ně jako kořistníci. Tato odvislosť od okolností dlouho jim trvá a činí je netrpělivými. Ačkoli národ český dosud vyhýbal se otázkám náboženským a ničím nezavdal klerikálům příčinu, aby proti němu vystupovali, přece dožil se v čase nejnovějším toho, že klerikálové od něho se oddělují, jen svých úzkých interessů dbají a hotovi jsou pracovati v národě proti národu. Kroky ty nedají se vysvětliti vniterným položením v národě českém. Svobodomyslní živlové klerikálům ani stéblo v cestu nekladou a konservativci nabízejí se jim ke každé službě, vzdají li se plánu utvořiti vlastní tábor. Tím arci klerikálové od svého úmyslu odvráceni nebudou a stane se, že zbytky staročeské strany rozmnoží a posílí frakci klerikálů. Klerikálové ukazují,

že jejich vlastní cíle jsou jim dražší, než ideály národa. Tu jest na čase, aby také národ promyslil, na čem s klerikály jest a jak by se měl ku snahám jejich zachovati.

Akce klerikálů není lokálně česká, neboť čilý ruch, jaký se jeví mezi nimi, má původ svůj v politice Vatikánu. Kdyby šlo jen o to, abychom se dorozuměli s katolickými duchovními, kteří jsou společného s námi národního původu a v našem středu mají svá místa, možná, žeby se toho dosáhlo velice snadno. Vímeť, že přemnozí Čechové, které osud zanesl do legionů katolické církve, upřímně se svým národem cítí, mají živý smysl pro jeho utrpení minulá i přítomná, nadychují se nejslavnější epochou českých dějin jako my a představují si lepší budoucnost svého národa jako my. Mužové tací jsou v nižším duchovenstvu našem hojně zastoupeni. Smýšlení jejich je známo i za hranicemi a český katolický kněz získal si pověst náboženského snášelivce a nikoli fanatika. Ve světě slovanském tato vlastnost českého katolického kněze je po zásluze oceňována. Kdyby polští kněží vynikali stejnou vlastností, byla by nyní bída polského národa o polovici menší; polovice, která by zůstala, byla by ta, kterou zavinila šlechta.

Před volbami do vídeňské říšské rady roku 1891 všichni katoličtí a uniatští biskupové Cislajtanie společným pastýrským listem snížili se na volební agitátory, aby své ovečky nadháněli vídeňskému centralismu a odvraceli je od krásných a vznešených snah národních. — Současně s nimi đakovský biskup J. J. Strossmayer vy-

dal svůj zvláštní pastýrský list, ve kterém vyslovuje ději, že „sen“ jeho o církevné jednotě Slovanů napl ještě v tomto století. Oba pastýrské listy odhalují strategický plán generálů Říma. Chtějí oslabiti nár horlivosť katolických Slovanův, aby ji pak obrátiti m proti pravoslavnému Slovanstvu, jež jest vyhlídnut nejbližší kořisť Říma. Je sice pravda, že katolictví rývá pravoslavné církve Slovanů balkánských, avšak sud u těchto Slovanů nikde nevystoupila snaha sjedn se u víře se Římem. Tím méně lze to říci o pravos ném velestátě slovanském, o Rusku, jež lpí na pr slaví s plným přesvědčením a se vší duše vroucn Slované pravoslavní nepřejou si sjednocení v lůně cí římské, jež sama přání takové chová a projevuje. Cí katolická nemůže tedy doufati, žeby přání její splnil mírnou cestou. Věří li přece v jeho uskutečnění a t lhůtě tak krátké, je patrno, že počítá na zdárné výsl výboje, který by v době naznačené podniknut byl pravoslavnému Slovanstvu a hlavně proti Rusku.

Takový a ne jiný smysl mají všecky „sny“ o n ženské jednotě Slovanů.

Avšak snad víra katolická je lepší pravoslav naši pravoslavní bratři hřeší proti spáse svých duš zatvrzele setrvávají v bludech víry své a nechápo dychtivě podávané jim ruky římských biskupů? Pr slavní tvrdí, že prvotná církev Kristova jen u nich chovala se ryze a neporušeně. Je li tak, proč by pr slaví mělo ustupovati katolicismu? Jistý francouzský

sovatel o Rusku, chtěje býti duchaplným, nazval Rusy „pohany mezi křesťany“, aby tím naznačil, že víra Rusů je tak pevná, hluboká, houževnatá, jaké u katolíků západu nikdy nebylo a zvláště nyní není. Jakž ale může slabá víra bojovati proti víře silné, skalopevné? A proč, jakým právem a za jakým účelem by tento boj podstupovala?

Právem žádným, ale za účelem politickým. Církev katolická nemůže zapomenouti svých světovládných tradic. Ona nemyslí spokojiti se nynějším svým položením a nemůže přivyknouti myšlence, že doba světské moci papežů na věky zašla. Ona chce ukázati, že dovede světovou politiku provozovat i z Vatikánu a nepotřebuje k tomu ani Říma, ani papežského území. Katolická církev je v naší době ku svým členům shovívava. Trpí jim vlažnost, zamhuřuje oči nad jejich nevěrou a spokojuje se, když třeba dosti povrchně podrobují se její formám.

Kdyby z hrobů povstaly nesčíslné oběti římského fanatismu a viděly snášelivost moderných následovníků papežových, ani by se k nim neznaly. Kdyby ožili Petr Arbuez a Ignác z Lojoly, zdaž by hned nejali se snášeti hranici pro ty, kdož neubírají se jejich stopami? Ale hněv jejich by pominul, jakmile by se dorozuměli. Poznali by, že církev římská jejich duchu se nezpronevěřila, nýbrž jen taktiku svou dočasně změnila a poměrům ji přispůsobila. Katolická církev, strojíc se k výboji do zemí pravoslavných, uznává za dobré nevzbuzovati v sobě samé rozbroj a odboj, aby se těm, koho „sjednocovati“ hodlá,

zdáti muselo, že v její lůně panuje jen duchovná spokojenosť a blaho.

Zatím o naše duchovné blaho pečuje — hle, jak! V Poznaňsku a Horním Slezsku, kde slovanská národnosť je nejmalomocnější, propůjčuje kazatelnu i zpovědnici nejsurovější germanisaci. Spojila se s Bismarkem, jenž na vysídlení poznaňských Poláků vymohl stomillionový úvěr. Poláci z antagonismu naproti Rusům, jimž pravoslaví skutečně jest náboženstvím národním, ode dávna žijou v illusi, že jejich národním náboženstvím jest katolictví. A když jest národnosti jejich v Poznaňsku nejhůře, když už je zde takořka v posledním tažení, církev katolická je opouští a uzavírá přátelství s protestantskou vládou německou. Národní cit poznaňských Poláků je rozerván: šlechta jejich koří se pokorně trůnu Hohenzollernů a prodává své statky kolonisačné komissi, hierarchie chabě se podrobuje vyšší vůli ředitelů německého státu i římské církve a učí nešťastné Poláky, že prospěchy církve od nich vyžadují, aby přemohli v sobě bolesti smrtelné hodinky a nepůsobili „národní“ církvi své zbytečné nepříjemnosti; nižší duchovenstvo aspoň v lepší čá[illegible] své cítí s národem, trpí a národně umírá s ním, [illegible] vydatného léku, kterým by mu život udrželo. [illegible] přání umírajícího je svaté. Poláci poznaňští ne[illegible] nižšího více, než aby uprázdněný stolec sv. [illegible] obsazen byl Slovákem jejich původu; to však [illegible] záměrům německé vlády a papežské stolici přání [illegible] je bližší než úpěnlivé prosby dokonávajícího

slovanského lidu. O splnění těchto proseb stolice papežská a trůn německý dohodnouti se nemohou, avšak bez velkých nesnází smluví se o to, aby do Poznaně opět byl uveden řád jezovitský — ne snad k vůli tomu, aby germanisaci pomoci katolické církve bystře postupující zadržel, nýbrž za tou příčinou, aby ve prospěch německého státu přemáhal ruch socialistický, jejž mezi Poláky německý stát sám podporuje politikou, která Poláky ochuzuje a odnárodňuje zároveň.

Přeskočme na slovanský jih. Zde katoličtí duchovní jako vynikající vlastenci chorvatští na mnohá leta před okupací Bosny a Hercegoviny byli nadšenými pionýry balkánské politiky Rakouska. Vláda rakouská, pokud této agitace k svým účelům potřebovala, mlčky trpěla, aby její propugnátoři získávali pro ni katolické Slovany tureckých provincií za Sávou vějičkou idey velkochorvatské. Jakmile okupace byla provedena, idea velkochorvatská byla schována do arsenálu osvědčených, ale pro tu chvíli nepotřebných zbraní a místo její zaujala prozatím idea velkomaďarská. Bosenští františkáni, kteří ve vlasti své udržovali víru katolickou od tureckého opanování, ale měli tu chybu, že se příliš s národem stotožnili, museli hned po okupaci vážené a zasloužené místo své postoupiti duchovním osobám a řádům, nemajícím tolik národního fanatismu. Aby Chorvaté neupadli následkem zklamání v reakci, udržuje se mezi nimi kahancový plamínek myšlenky o slovanském obřadném jazyku. Myšlenka ta má hojné přívržence i mezi Slovinci. Avšak současně chor-

vatský katolický biskup ve Splitu, Nakič, zapovídá ve své diecezi jakoby na vlastní vrub slovanskou bohoslužbu, odebírá chrámům obřadné knihy glagolické. To se děje v Dalmacii, ale na Černé Hoře touže dobou potkáváme se s opatřením právě opačným. Papežská stolice uzavírá prostřednictvím Strossmayerovým a Černou Horou konkordát. Černá Hora dovoluje, aby v Baru zřízeno bylo pro její poddané albanské národnosti katolické arcibiskupství, ale klade si podmínku, aby katolíkům černohorským povolen byl staroslovanský obřad s kyrillskými knihami; papežské stolici se zdá, že by pak mezi katolíky a pravoslavnými Černé Hory nebylo téměř žádného rozdílu a po opětném zprostředkování biskupa Strossmayera vláda černohorská přistupuje na kompromiss takový, že katolíci černohorští budou sice směti užívati národního jazyka v církvi, ale s glagolicí.

Jaké to odpory! Kolik tu rozličných měřítek a praktik! Z Dalmacie glagolici vymitají, na Černé Hoře ji zavádějí. Prvá země je dobře katolická, zde možno národnosti uzdu přitáhnouti; v druhé zemi je katolictví novinkou a výminkou, tam politická chytrosť káže povolovati ústupky, avšak jen potud, pokud by neznamenaly náboženské sblížení s pravoslavnými, kteréžto sblížení je nejkrásnějším „snem“ téhož biskupa Strossmayera, jenž tu prostředkuje proti takovému sblížení.

V Makedonii a Bulharsku katolická propaganda podává si bratrsky ruku s propagandou protestantskou a spojenými silami pracují, aby pravoslavné „schismatiky“

aspoň zdemoralisovali, když by se nedali obrátiti na „víru pravou“. Sotva ubohé obyvatelstvo těch zemí dožilo se toho, že Turci přestali jim dokazovati jataganem a kůlem pravost víry Mohamedovy, nabízejí se jim jiné dvě víry jako jediné pravé a spasné. Totě lovení duší, nikoli však apoštolování a prostý Slovan balkánský, maje před sebou na vybranou několik „jedině pravých věr“ přirozeně pojímá nedůvěru ke všem z nich a zůstává při zděděné víře pravoslavné. Katolicism, je li s protestantismem o samotě, pokládá jej za kacířství, jakmile ale jde o pravoslaví, tu katolicism uznává protestantism za bratra a táhne s ním na pravoslaví. Názor slavjanofilů, že protestantism je katolicismu bližší než pravoslaví, je tím prakticky potvrzen jako správný.

Dotčená již papežská bulla z roku 1881, nazvaná „grande munus“, prohlásila prvoučitele slovanské Kyrilla a Metoděje svatými celého katolického světa a dovolila, aby v slovanských zemích v den 6. července, jim zasvěcený, směla býti konána bohoslužba jazykem slovanským, Tím byl jazyk slovanský uznán jazykem bohoslužebným od samého neomylného papeže. Ale když učiněny nejmenší pokusy k praktickému použití tohoto práva, církev katolická vynasnažila se, aby je v nic uvedla v samých počátcích. Avšak i při tom zabraňování věci, kterou dovolila, církev katolická přidržuje se rozličných praktik podle toho, jak se vidí její politice účelným.

Kanovník Tkalčič v Záhřebě připravil ke dni kyrillomethodějskému r. 1881 slovanskou mši a vydal ji pod

názvem „Misa v prazdnik ss. Kyrila i Methoda“ v Záhřebě 1881. Tkalčič použil slovanských bohoslužebných knih pro Dalmacii, jež tištěny byly v Římě. Arcibiskupská konsistoř záhřebská otištění knihy takové nemohla zapověděti, avšak protáhla věc tak, že schválení bylo uděleno příliš pozdě, teprve v předvečer svátku. Ale protože bohoslužba slovanským jazykem byla již ke dni tomu připravena, purkmistr záhřebský prosil papeže telegraficky, aby dovolil na základě své bully podle knihy, konsistoří schválené, odsloužiti slovanskou mši. Dovolení papežské přišlo ještě v čas také po telegrafu a tak dne 6. července 1881 sloužena byla za ohromného účastenství lidu slovanská katolická mše.

Příklad Záhřeba způsobil velkou sensaci po všem Chorvatsku a všude konaly se přípravy, aby svátek kyrillometodějský roku následujícího byl ve všech chrámech chorvatských oslaven slovanskou mší. Biskup Strossmayer vydal všem farářům své dieceze okružník, kterým odporučoval, aby kyrillometodějskou mši sloužili jak možno nejslavněji.

Zvěst o tom nezůstala bez účinku v Čechách. — Někteří katoličtí duchovní čeští, opatřivše si bohoslužebnou knihu Tkalčičovu, také chtěli zavésti kyrillometodějské mše. I obrátili se na pražského arcibiskupa o dovolení. Arcibiskup na žádosti tyto neodpovídal. I vypravil se jeden duchovní do Prahy, aby mu prosbu osobně přednesl, ale v předsíni arcibiskupově řekli mu:

„Žádejte cokoli, jenom ne slovanský obřad, k tomu arcibiskup nikdy svolení svého nedá“. Tím věc skončila.

Ale ani v Chorvatsku nebylo pak lépe. Arcibiskup Michajlovič, známý maďaron, zvláštní kurrendou zapověděl duchovním své arcidieceze sloužiti v den kyrillometodějský slovanskou mši a přinutil biskupa Strossmayera, aby odvolal zmíněný příkaz.

Tím spůsobem to, co papež veřejně i soukromě dovolil, zakazuje hierarchie, jemu podřízená. Papež v korrespondenci s biskupem Strossmayerem vyslovil se o tomto předmětě, že slovanská bohoslužba katolická nikdy de facto nebyla zničena a že toliko per usum vyšla z užívání; že však tomu, aby byla obnovena, staví se na odpor rozliční faktoři, kterým je třeba vyhověti.

Těmito faktory byli všichni živlové v Rakousku, kteří se obávali, žeby katolický obřad slovanský dal křídla národnímu vědomí rakousko-uherských Slovanů. To by podle našeho názoru nebylo žádným neštěstím ani pro rakouskou říši, ani pro nadvládu německo-maďarskou, ani pro katolickou církev, avšak bylo by těžkou ranou pro myšlenku slovanskou, neboť Slované katoličtí, jak tomu všecky známky nasvědčují, ochotně oddali by se bludu, že slovanským obřadem dosáhli „národní církve“ a politika katolické církve ve spojení s politikou těch činitelů, kteří zmařili kyrillometodějskou mši a které nesluší tu jmenem uváděti, dovedla by toho, co se jí dosud podařiti nemohlo: sjednotila by katolické Slovanstvo v jeden tábor, jejž by postavila v příkrou protivu

k Slovanstvu pravoslavnému. Princip germano-romanský získal by tím proti principu slovanskému dobrovolníky slovanského původu, kteří by se zaň bili v prvých řadách a nevyhnutelně by museli býti zničeni, neboť octli by se mezi dvěma těžkými žernovy, mezi dvěma historickýma protivama, z nichž by je za překážku považovati musela i ta, které se zpronevěřili, i ta, které by se vtírali jako živel cizorodý a nespolehlivý.

Že „grande munus" nebyl katolickým Slovanům podán upřímně přes to, že sám papež osvědčil dějinnou oprávněnost slovanského obřadu, toho je důkazem, že církev katolická za Lva XIII. ve slovanských kostelech více latinisuje, než za papežování předešlého. Po r. 1863 vešlo v našich kostelech v obyčej, že jen mše bývala sloužena po latinsku a drobnější obřady i modlitby byly konány jazykem národním. Za Lva XIII. církevní latina jazyk národní úplně vytiskla. Vidno, že skutky nynějšího papeže nejsou v ladu se slovy a sliby. Kyrillometodějské jubileum na Velehradě r. 1885 mělo býti sebráním katolického Slovanstva, jež přilákal „grande munus". Když ale přihlásilo se k velehradským slavnostem i Slovanstvo pravoslavné, z ničehož nic bylo úřadně konstatováno, že v okolí Velehradu objevily se nakažlivé nemoci, pro které další putování na Velehrad musí býti zakázáno. To znamenalo, že církev katolická chce se „sjednocovati" s církví pravoslavnou nikoli na půdě své, nýbrž na půdě její, jinými slovy, že církev katolická myslí jenom na takové sjednocení se svou pravoslavnou církví, které by

bylo na újmu této, a jen s tou podmínkou chce s ní obcovati a sbližovati se.

Velehradská pouť otevřela oči mnohým katolickým Slovanům, kteří doufali, že „grande munus“ ukáže se něčím jiným, než planým slovem a léčkou na ně. Od té doby volání po národní bohoslužbě u katolických Slovanů víc a víc umlká a jen zřídka ještě ozývá se u těch z nich, kteří jsou politicky méně vyspělí. Je li třeba ještě pádnějšího důkazu, že církev katolická na zavedení slovanské bohoslužby do opravdy nepomýšlí, nabudeme ho, podíváme li se do Ruského Polska. Tam Vatikán nemůže se vymlouvati na státní moc a na cara, že slovanské bohoslužbě nepřejou, neboť ruský stát ukládá ji přímo za podmínku upravení poměrů katolické církve v Ruském Polsku. Papežská stolice podmínce této vyhověti nechce a proto vyjednávání mezi Petrohradem a Vatikánem po celá leta bezúspěšně se vleče.

Je třeba, aby katoličtí Slované jasně viděli a neuzavírali se poznání té skutečnosti, že papežská stolice nikdy jim národní obřad v praxi nezavede, a kdyby přece poměry a ohledy na svůj prospěch byla k tomu přinucena, aby jej zavedla aspoň částečně, učiní tak ne k vůli katolickým Slovanům, nýbrž k vůli sobě a k vůli tomu, aby katolické Slovany k sobě připoutala a postavila je v protivu se Slovany pravoslavnými; jakmile pak by se poměry změnily v neprospěch Slovanů, církev katolická bez váhaní jim odejme, co jim dala. — V pravdě tedy

„grande munus“ jeví se darem nejen malým, nýbrž dokonce nebezpečným.

Katolická církev je stále tatáž a právě v té nezměnitelnosti zásad, cílův i prostředků jest její síla. Poměr její ke slovanské národnosti je týž, jako byl za Kyrilla a Metoděje. Novodobí Wichingové jmenují se Schwarzenbergové, Schönbornové, Fürstenbergové. Kdyby se nyní mezi námi vyskytl duchovní toho genia, té božským nadšením posvěcené vůle, toho národního přesvědčení a toho v pravdě křesťanského ducha jako byli slovanští apoštolé, tito noví Wichingové budou jej pronásledovati týmž nezměnitelným nepřátelstvím, kterým Wiching IX. stol. uštval Kyrilla a Metoděje. Vždyť se událo teprve nedávno, jakoby včera, že olomoucký arcibiskup přikázal českému duchovnímu sobě podřízenému, aby se vzdal mandátu na říšské radě, jen proto, že jeho dobré národní smýšlení vedle nenárodní politiky vládních Čechů poněkud ostře se odráželo. Co by bylo následovalo, kdyby tento duchovní nebyl se podrobil, kdyby se byl srážce se svým církevním představenstvem nevyhnul a smělým čelem proti němu se postavil, aby obhájil své dobré přesvědčení? Není pochyby o tom, co by se stalo: Wiching Fürstenberg byl by všemi spůsoby podal důkaz, že slovanské národní snahy naprosto se nedají směstnati s tendencemi katolické církve. Chce li jednotlivec oba tyto směry spojiti v sobě, vchází ve vniterný rozpor sám s sebou. Tento rozpor vznikl by i v národě, kdyby se dal svésti myšlenkou, aby toto spojení v sobě uskutečnil.

Národ český rozporem tímto dosud zachvácen není, a to proto, že jazyk svůj za světější pokládá, než církev; avšak do lůna duchovenstva jest už zanesen a nemůžeme zatajiti, že velká část duchovenstva českého zvláště na Moravě rozhoduje ve prospěch církve, jemuž prospěch jazyka a národností podřizuje.

Mnozí našinci zmíněnému vniternému rozporu snaží se uniknouti blahým doufáním, že církev katolická dříve nebo později přece zavede národní obřad a tím okončitelně přivede u katolických Slovanů smír mezi ideou národnosti a ideou víry. Nestačí li důkazy uvedené, aby klamnou tuto naději rozptýlily, připomeneme nepopíratelnou dějinnou skutečnost, že církev katolická záhy se zpronevěřila příkazu Kristovu: „Jděte do celého světa a učte všecky národy“, že ona už v minulých dobách své největší moci pasovala některé jazyky za privilegované, jimž jazyky neprivilegované dávala v šanc a že jazyky neprivilegované, jako jsou zejmena slovanské, nemohou se nadít od ní záštity. Ona bude s rozhodnutím váhati a nebude svévolně odnímati národům útěchu, která jí nepůsobí žádné škody; avšak když nebude zbytí a okolnosti ji k rozhodnutí donutí, potom církev katolická vždycky rozhodne proti národním snahám a požadavkům. Agitace rakouských biskupů před říšskými volbami roku 1891 dokazuje to nezvratně.

Avšak národovci musejí sobě vyjasnit i to, žeby zavedení slovanské bohoslužby u katolických Slovanů nikterak nerovnalo se zřízení národních církví. Pojem ná-

rodní církve předpokládá více, než národní jazyk v bohoslužbě. Předpokládá, že národu je vyhrazeno právo záležitosti církve spravovati a upravovati. Národní církev nevyhnutelně musí míti vlastní hlavu (musí být autokefalná) a samosprávu, při níž i laikové mají účastenství a vliv. Pěkný příklad toho všeho podává národní pravoslavná církev uherských Srbů, která koná pravidelné sněmy ve lhůtách tříletých, kde zasedají volení poslanci stavu duchovního i světského a rozhodují o všech věcech církve kromě dogmatických. Vliv duchovenstva v národní církvi se neumenšuje, naopak spíše rozšiřuje, neboť občanstvo na vzájem dělí se s ním o správu kulturných záležitostí světských, o správu školství, což nesmí připustiti tam, kde církev národní není, kde má své vlastní cíle a interessy, které občanstvo nemůže za své přijati právě tak, jako církev nenárodní neztotožní se s cíli a prospěchy občanstva. Otázka konfessionálné školy v národní církvi odpadá, neboť škola taková rozumí se v ní sama sebou. Národní církev je pak pevnou oporou národnosti a tvoří neméně důležitou stránku její, než jazyk. Jako ten, kdo má dvě nohy, pevněji stojí než ten, kdo má toliko jednu — tak i národnost, jejíž podstatu kromě jazyka tvoří i víra, je postavena jistěji a pevněji. Uherští Srbové jsou pouze zlomkem svého národa a přece díky instituci své národní církve národnost jejich odolává spojenému nepřátelskému vlivu Maďarův i Němců, mezi něž uherští Srbové jsou vklínováni. Všecky znemravňující pokusy, kterými Maďaři snaží se podrýti tuto národní církev,

ukazuji se na konec marnými; jich účinek jeví se na jednotlivcích, ale nikoli na celku. Charakteristické jest že podle přísloví „ryba hnije od hlavy“ demoralisaci podlehají hlavy, ale nikoli věřící.

Kdo myšlenku o národní církvi české domysli, shodne se na tom, žeby dokonce nebyla zřízena pouhým zavedením české bohoslužby. Ona by musela po zavedení národní bohoslužby ještě odtrhnouti se od Říma a nabyti práva voliti si ze svých členů svou hlavu a spravovati se autonomně. Nutno činiti rozdíl mezi národní církví a unií. Unie má sice národní obřad, ale uznává papeže za nejvyšší hlavu a tím stává se čímsi kusým, prostředným, neslaným a nemastným, co nemůže obstáti uprostřed dvou jasně vyslovených a dvou sebevědomě hájených zásad.

Příklad církevní unie měli jsme i doma v Čechách. Naše církev pod obojí nebyla ničím jiným. Jakmile naši předkové prohlásili, že se podrobují papežské autoritě, když jim povoleny budou jisté zvláštnosti, kompaktáta, ukázali se v reformátorském boji slabší stranou a věc nemohla jinak skončiti než jich úplným vytištěním s pole. Církev katolická ve skutečnosti kompaktáta nikdy nepovolila, nýbrž toliko je trpěla, odkládajíc její zlatinisování na dobu sobě příznivější. Osud církve podobojí budiž národu našemu poučením a výstrahou pro všechny budoucí časy. Kdyby se někdy rozhodl změniti víru (možnost ta vyloučena není, vždyť Římu dosud páchneme husitstvím a možná, že on sám dříve nebo později

český národ z nynější náboženské apatie vyruší), musí voliti takové vyznání křesťanské, které by jej z kruhu římské organisace na dobro vymklo; protože pak síly českého národa s dílo takové nejsou, musel by své církevní neodvislosti zabezpečiti tak mocnou politickou ochranu, která by byla s to bezpečně jej ukryti pod svými křídly před dalšími útoky a podkopy Říma.

Osud vlastní unie církevní podobá se na vlas osudu české církve podobojí. Vznik unie i celá její historie podávají jasný obraz praktik římsko-katolické politiky. Unie měla v očích Říma ten účel, aby proň získala křesťany pravoslavné. Počátky její padají do doby státní unie polsko-litevské r. 1386, jež měla za účel sjednotiti všecky Litviny a Rusy s Poláky co do jazyka i víry a udělati z nich jeden národ. „Jagajllo“ — praví Kojalevič — „čili lépe řečeno polské duchovenstvo rozhodlo se činiti pravoslavným ústupky. Oni žádali od nich nikoli přímého přechodu v latinstvo, nýbrž jenom přiznání nad sebou moci papežovy, neurčujíce však, v čem že musí se jeviti podrobení se papeži.

Objasníme podstatu unie historickými fakty.

Vitovt, veliké kníže litevské, zanášel se také myšlenkou o sjednocení církve západní a východní. Představoval si to šlechetněji než Jagajllo, jenž sice pravoslavné do unie vábil, ale zároveň ustanovil, že jen katolíci mohou býti v království polsko-litevském šlechtici a státními hodnosty. Vitovtovi zalíbilo se české husitství, jež považoval za most mezi oběma církvemi. R. 1413 pozval

k sobě mistra Jeronyma Pražského, aby se s ním poradil o krocích, které by třeba bylo učiniti ku sjednocení církví. Z rozmluv s Jeronymem Vitovt poznal, že učení českých opravců je křesťansky čistější než učení římské. Názory Jeronymovy až nápadně se shodovaly s učením církve pravoslavné, což Vitovta upevnilo v přesvědčení, že Čechové nalezli cestu k upravení a sjednocení veškeré církve křesťanské.

R. 1429 sjelo se na dvoře Vitovtově mnoho křesťanských knížat, aby porokovali o potřebě společné obrany proti Turkům a o způsobu, jakým by se dalo dosíci sjednocení církve. Hlavními hosty Vitovtovými byli: císař německý Sigmund, kníže moskevské Vasilij Vasiljevič, král dánský, velmistr řádu německých rytířův a vyslanci papežský a byzantský. Císař Sigmund vyzýval přítomné mocnáře a vyslance, aby pracovali ku sjednocení obou církví a vyslovil se, že církev pravoslavná čistotou svého učení v ničem neustupuje církvi latinské. Rozdíl viděl jen ve věcech vedlejších: pravoslavní duchovní rozeznávají se od katolických pouze bradou a manželským svazkem, jenž jest ochranou jejich čistoty.

R. 1431 moskevský metropolita Isidor, Řek, odebral se do Říma a na církevní sněm ve Florencii, kdež o své újmě podepsal tak zv. „Florentinskou unii“, kterou sjednocení východní církve se západní prohlášeno. Odtud odebral se do Kyjeva, kdež chtěl unii uvésti v platnost, avšak Rusové ho vyhnali. Z Kyjeva jel do Moskvy, jež ho rovněž nepřijala a úřad jeho zatím jiným rukám svěřila.

Král polský Vladislav III. a kníže litevské Kazimír zasazovali se, aby pravoslavné získali pro unii. Kazimír, domnívaje se, že unie proto neprospívá, že po zákonu Jagajllovu uniatům jako pravoslavným zabráněn jest přístup k hodnostem a do stavu šlechtického, zrušil tento zákon r. 1457 a vydal jiný smyslu opačného. Když ale ani tento prostředek se neosvědčil a pravoslavní trvali při své víře, opovrhujíce výhodami za odpadnutí od ní, Kazimír rozmrzev se jal se pravoslavné pronásledovati.

Jako v 15. století husitství, tak ve stol. 16. protestantství našlo mezi Poláky mnoho sympatií. Sám král Sigmund II. August přál protestantství, poskytoval ochranu protestantským kazatelům. Úmyslem jeho bylo oslabit katolictví i pravoslaví a vsunouti mezi ně náboženství třetí. V tom stáli při něm zvláště mocní Radziwillové. Favorisované protestantství mělo skutečně velké úspěchy na Litvě a v západní Rusi, kde obyvatelstvo, násilím z pravoslavných obrácené na katolíky, vidělo v nové víře prostředek, kterým se může z lůna nemilé katolické církve pohodlně vybaviti a zachrániti před popolštěním. Mniši opouštěli kláštery, kněží počali se ženiti, ano i dva katoličtí biskupové přijali vyznání protestantské, jež vůbec jevilo mnohem větší přitažlivost na katolíky, než na pravoslavné. Plán králův se nezdařil, neboť pravoslaví nepokládalo protestantství za svého odpůrce, nýbrž za spojence proti katolictví. Vyznavači obou náboženství nejednou spolu spolek uzavřeli na vzájemnou obranu proti katolíkům. Zlořády v katolické církvi panující přičinily se

k tomu, že se znechucovala vlastnímu táboru. Znamenitý tehdejší polský myslitel, Modřevský, s velikou horlivostí navrhoval, aby se utvořila národní polská církev s polskou bohoslužbou, ukazuje při tom na církev pravoslavnou jako na vzor.

Sigmund II. August vida, že protestantství nesplnilo úkol, kterým je obmyslil, hledal opět pomoc své politice u katolictví, jež mu jí neodepřelo, vyslavši do Polsky řád jezovitský. Dokonav r. 1569 státní splynutí Litvy s Polskou, prohlásil, že tato unie má býti pomocnicí unie církevní, která by s katolickou církví sjednotila všecky „dissidenty“, protestanty i pravoslavné. Šlechtu litevskou získal pro své plány tím, že ji srovnal v právech se šlechtou polskou, zůstavuje obratnosti polských státníků, že dovedou všechny nejvyšší úřady v Litvě zachovati Polákům.

Prvé počátky působení jezovitů v Polsku a v západní Rusi Kojalovič (Litovskaja cerkovnaja unija, Petrohrad, 1859, str. 37.) líčí následovně. Jezovité postarali se nejprve, aby se mysli utišily a k nim se naklonily. Přicházeli jako pokorní mniši, jako dobrodějové nešťastných za morové rány, jako horliví hlasatelé slova božího a nezištní vzdělavatelé jinochů. Ale zlo, zakryté škraboškou svatosti, počalo se objevovati a přinášeti hořké ovoce. Jezovitská škola znenáhla naplnila se žáky; jezovitská kázaní, disputace, procestvi, divadelní představení přivabovaly větší a větši tlupy lidu. Žáci poslouchali lekce jezovitů, lid vnímal jejich kázaní, kochal se jejich

divadly, a zatím všichni, kdož poněkud uvěřili tomu, co viděli a slyšeli u jezovitů, vraceli se od nich jako zcela jiní lidé. Dobří, družní občané přicházeli domů jako nepřátelé svých bližních a kazimírové. Každé slovo, každý skutek jezovitů rozlíval v nich žluč proti všem jinověrcům. Pod tím vlivem jezovitů rozvila se strašná nesnášelivosť ve věcech víry a pokojný dotud katolický lid změnil se v kruté pronásledovatele všech jinověrcův a nejhorlivější rozšiřovatele latinstva.

Jezovité vrhli se nejprve na protestantství a když s ním byli skoro hotovi, s neúmornou chutí pustili se do „víry chlopů“, jakž nazývali pravoslaví. Pověstný Petr Skarga napsal knihu o jednotě církve (1577), v níž brojil proti ženění pravoslavného duchovenstva a proti užívání slovanského jazyka v bohoslužbě. Podle něho znalosť řečtiny a latiny je podmínkou vzdělanosti. Řekové proto ponechávají pravoslavným Slovanům národní jazyk v bohoslužbě, aby je udržovali v nevědomosti. Bez latiny nelze si mysliti ani kolej, ani akademii. „U katolíků jest jedna víra, jeden jazyk (latinský) a Polák může mluvit o víře s Indianem.“

Takovými a podobnými důvody jezovité působili na lid, aby jej získali pro své záhubné zásady. Na aristokraty šli mnohem zchytraleji a nepozorovatelněji. Jezovité vtírali se do aristokratických domů jako učitelé a duchovní rádcové, líčíce hlavně na duše ženských a mládeže a na měšce starých. Za krátkou dobu svého působení získali pro latinskou církev nepřednější rody šlechty pro-

testanské a i některé šlechtické rody pravoslavné. Mezi prvými byli: synové Radziwilla Černého, Lev Sapěha, Ivan Čartoryjský, Samuel Sanguško, Januš Jaslavský; mezi druhými: Januš Ostrožský a j.

Politického významu a vlivu na státní záležitosti říše polsko-litevské jezovité nabyli za království Štěpána Báthoryho, jenž měl v plánu veliké tažení proti Turkům a k tomu účelu výborně se mu hodili jezovité jako verbíři a podněcovatelé křesťanského fanatismu proti mohamedánskému. Druhým plánem jeho bylo zabrániti vzrůstu moskevského carství a rozšířiti zeměmi, ruským lidem obývanými, avšak ještě k Rusku nepřipojenými, říši polskou. Báthory úspěšně válčil s Ivanem Hrozným. Jakmile mu odňal některý kraj, hned do něho uváděl jezovity, pravoslavným chrámy odnímal i se záduším a svémocně odevzdával je jezovitům. Z Říma byl k němu poslán jeden z nejzkušenějších jezovitův, Antonín Possevin, jenž jakožto papežský legát stále byl při Báthorym, ve všem mu byl rádcem a stal se jeho nejdůvěrnějším přítelem.

Ivan Hrozný, jsa Štěpánem Báthorym do tísně vehnán, vzal útočiště ku lsti a skutečně podařilo se mu obelstíti i papeže i jezovity. Tvářil se, jakoby se chtěl sjednotiti s latinskou církví, avšak jen tehdy, když věc bude vyjednána přímo mezi ním a papežem; při tom sliboval, že se súčastní obmýšleného tažení všeho křesťanského světa proti Turkům. Possevin jal se prostředkovati o mír mezi Ivanem Hrozným a Štěpánem Báthorym. Ivan Hrozný, dosáhnuv míru, na sjednocení církví dále ne-

myslil. Jezovité po této zkušenosti poznali, že pravoslavnou církev nedostanou pod papežskou tiaru jinak, než stálým oddrobováním, a proto tím větší úsilí obrátili na na sjednocení západní Rusi se Římem. Štěpán Báthory, přesvědčiv se o ceně přátelství jezovitů, na sklonku svého života značně k nim ochladl.

Plán unie podařil se jezovitům teprve r. 1596 za nástupce Báthoryova, Sigmunda III. Švédského, jenž byl od nich vychován a na polský trůn uveden. Unie měla býti přechodným stupněm do lůna latinské církve. Unie záležela v tom, že slovanský jazyk při obřadech byl trpěn za cenu uznání papeže hlavou církve, což latinská církev považuje za podstatu církevní jednoty. Stolice papežská přiosobila si právo jmenovati uniatům biskupy, majíc při tom na mysli, že jimi bude ustanovovati osoby sobě povolné, které budou k tomu pracovati, aby znenáhla všecky zvláštnosti unie přestaly, t. j. aby byly na ten stupeň přivedeny, kdy uniaté národního bohoslužebného jazyka buď sami se vzdají anebo bez obtíží možno bude jim jej odňati. Aby toho cíle spíše dosáhla, církev latinská za uniatské biskupy pravidelně dosazovala lidi zkažené, kteří by záhubným vlivem svým církev sobě svěřenou demoralisovali a příkladem světského, rozkošného života lákali k Římu vyšší stavy pravoslavné. Mezi pravoslavnými hierarchy zkázou mravů nejvíce pověstným stal se lucký biskup Terlecký, jenž na veřejném soudě zodpovídati se musel ze zločinu zprznění. Avšak středné a nižší vrstvy pravoslavného obyvatelstva osvědčily znova starou věrnost

svému vyznání a všechno pronásledování, které zakoušeti musely od jezovitův a Poláků, jen je ve víře utvrzovalo. Pravoslavní počali zakládati „církevní bratrstva“ na ochranu víry a odpor jejich proti unii brzy dospěl takového stupně rozhořčení, že mezi kozáky maloruskými a dněprovskými počaly se jeviti vážné nepokoje. Exarch Nikifor, vyslaný z Cařihradu do západního Ruska, aby tam uspořádal rozháranou pravoslavnou církev, byl na podnět jezovitův uvržen do žaláře a v něm hlady umořen. Pravoslavné duchovní, kteří nechtěli přistoupiti k unii, král trestal vyhnanstvím. Církevní bratrstva prohlášena za revolučné spolky a jako s takovými jimi zatáčeno. Katolíci a uniaté odňali pravoslavným i velechrám kyjevský „Sofijský sobor“, když i kyjevský metropolita Michal Rogoza k unii se přidal.

Povstání kozáckého hetmana Nalivajky Polska přemohla. Nalivajka spálen ve Varšavě v měděném býku; Malá Rus obsazena královským vojskem; obyvatelé zbaveni všech práv; chrámy pravoslavné jednak obráceny v uniatské, jednak pronajímány židům. Žid nájemce měl u sebe klíče chrámové a bral peníze za každou církevní službu a výkon, při nichž býval přítomen, aby si smích tropil. Kněží katoličtí a uniatští v průvodu polských žoldnéřů jezdili od jednoho pravoslavného chrámu ke druhému, aby kázali unii; do vozů si zapřahali pravoslavné sedláky.

Stejná nevole sblížila pravoslavné s protestanty; od těchto oni se vzdělávali a vzdělanosť rozšiřovali. Takovou působností proslavil se zvláště kníže Konstantin Ostrožský, u něhož v Ostrogu sestoupila se celá učená

společnosť, jež vydala mnoho knih na obranu pravoslavné víry, taktéž mnoho knih bohoslužebných a zvláště slovanskou bibli.

V době této, koncem 16. a počátkem 17. století, mezi Poláky a Rusy nebylo ještě té nenávisti, která později tak strašně se rozmohla a stala se nevyhojitelnou ranou na těle slovanském a počátkem národního neštěstí a státního úpadku toho z obou národů, který podlehl nešlechetným svodům jezovitů. V době té ruský trůn osiřel a trůn polský byl několikrát za sebou uprázdněn. Poláci chtěli si po smrti Štěpána Báthoryho zvoliti za krále Fedora Ivanoviče, syna Ivana Hrozného. Mnoho hlasů se proň na sněmu prohlásilo. Starosta Liatovický pravil: „Kdyby síla moskevského cara spojila se s polskou silou, on by mohl i Turku přímo pohlednouti v oči.“ Gorajský z lublinského vojevodstva pravil: „Jmeno Němce jest u nás všech v nenávisti; car moskevský jest panovnik silný, nám všem na prospěch, platná záštita před Tatary a Turky, a já radím zvoliti jej za krále, chcete li službu prokázati otčině.“ Ještě dříve Poláci chtěli svojí korunou ověnčit Ivana Hrozného, později Borisa Godunova. S druhé strany opět Rusové za doby samozvanců nabízeli trůn carský Vladislavovi, později IV., synu Sigmunda III.

Málo by bylo řečeno, kdyby příčina toho, že Poláci a Rusové tehdy se nesrozuměli, svedena byla na náboženskou různosť; ji naopak dlužno spatřovati toliko v jezovitských snahách o odstranění této různosti a zavedení jednoty. Bezvládí, které bylo v Rusku v prvém

desítiletí 17. věku, bylo jezovitům kalnou vodou k hojnému rybolovu. V Rusku nastrčili uprchlého kaluděra Grišku Otrepěva, aby se vydával za syna Ivana Hrozného a za pravého dědice ruského trůnu. Některé polsko-ruské velmože získali, aby jej uznali a slíbili mu poslušnosť. Sandomírský vojvoda tak věřil ve zdar jezovitských úkladů, že poběhlíkovi zasnoubil svou dceru, krásnou Marinu. Nebylo mu divu, neboť král Sigmund III. vzal na sebe úlohu, že Lžidimitrijovi dopomůže na moskevský trůn a všechny Rusy přinutí k unii. Lžidimitrij skutečně prohlášen ruským carem a byl jím jedenáct měsíců. Marina Mniškovna ve slávě vjela do Moskvy v průvodě nesčíslného polského panstva, jež hned po její svatbě se Lžidimitrijem počalo hráti pravou svoji úlohu — úlohu posádky, a chovalo se tak, jakoby Moskvy nebyla dobyla jezovitská lesť, nýbrž jako kdyby oni ji byli vzali útokem a nyní vítězstvím opilí mohli si dovolovati každou hanebnosť.

V okamžiku tak osudném, kdy jezovité domnívali se již být u cíle, vystoupil u Rusů význačný rys jejich národního charakteru: věrnosť pravoslavné víře — a již přelud, jezovity vykouzlený, rozplynul se v nic. Lžidimitrij až do příchodu Mariny vystupoval všude jako pravoslavný. Rusové všichni: bojaři, vojsko i lid byli u sebe přesvědčeni, že mají mezi sebou samozvance, ale po vymření rodu sv. Vladimíra neměli dědice trůnu a bez cara býti nemohli. Dovedli mlčeti k tomu, že na carský trůn zasedl dobrodruh, zvláště když jevil ne jednu dobrou

vlastnosť; ale když žena jeho začala v Moskvě zjevně dělati latinskou propagandu, pravoslaví nepřijavši, rázem vzniklo proti němu spiknutí, Lžidimitrij jest ubit a Poláci v bytech svých povražděni.

Jezovité nezoufali. Našli brzy jiného dobrodruha, jenž vydával se za téhož nepravého Dimitrija. Naučili ho vypravovati, že za vzpoury nebyl zavražděn, nýbrž útěkem se zachránil, a místo něho na onen svět poslán jakýsi Němec. Hrdá Marina Mniškovna, nemohouc se rozloučiti s titulem moskevské carice, tvářila se, jakoby dobrodruh byl skutečně tím, za koho se vydával. Také Lžidimitrij II. jest ubit. Rusové nabízeli carský trůn polskému králeviči, přijme li pravoslavnou víru. Zapomněli na všecka příkoří, na všecky rány, které jim Poláci z návodu jezovitů zadali, chtěli k platnosti přivésti své národní příbuzenství s nimi a vstoupiti s nimi v těsný svazek politický s jedinou podmínkou: aby byli ponecháni při víře svých otcův a na potvrzení toho aby jejich car Polák přijal pravoslaví. Sigmund III. nepřivolil. Pokládalť za jisto, že s pomocí svých spojenců získá moskevský trůn ne pro syna, nýbrž pro sebe, a to bez podmínky a bez jakéhokoli ohraničení latinské propagandy. Tu teprve ruský národ položil jezovitům i Polákům rozhodné veto. Poláci sevřeni jsou v Moskvě, kde mezi nimi nastal takový hlad, že byli přinuceni jísti lidské maso. Jmena patriarchy moskevského Hermogena, kupce Kozmy Minina Suchorukého, knížete Požarského a sedláka Ivana Susanina zasloužila si nesmrtelné úcty ruského národa.

Ruský stát, ruská národnosť a pravoslavná víra odolaly spojeným silám latinské církve a Poláků. Rusové od té doby rostou a Poláci střemhlav upadají.

V stejnou dobu podařilo se jezovitům uštvati český národ a ochromiti český stát. Svedení jimi Poláci i na této straně těžko se prohřešili proti bratrskému národu, se kterým od časů nejstarších, polobáječných žili v přátelství, jež někdy ochabovalo, ale brzy zas mohutnělo. Poláci, porazivše s pomocí Rusův a částečně i Čechů Němce u Grunwaldu, učinili tímto všeslovanským vítězstvím úvod k nesčetným porážkám Němců v Čechách. Poláci sympatisovali s učením Husovým, husitství mělo mezi nimi horlivé přívržence, ačkoli i fanatické odpůrce. Jiří Poděbradský, aby učinil možným spojení obou západo-slovanských států pod jednou dynastií, sám dynastie nezaložil a Čechům poradil, aby po jeho smrti nabídli korunu králi polskému. Slovanské vědomí jak v Čechách, tak v Polště za naši doby ještě ani z daleka nedostoupilo toho stupně rozvoje, na jakém bylo až do vymření Jagajllovců do zvolení Ferdinanda I. Habsburského za krále českého a hlavně od té doby, co řád jezovitský počal hospodařiti v obou sesterských zemích. Kdyby jezovitům nebylo se podařilo Čechy a Poláky rozdvojiti a sílu polskou obrátiti naproti pravoslavnému Rusku, kdyby Poláci byli Čechům pomáhali brániti jejich svobodu vyznání, jazyk a státní samostatnosť, nebylo by v Čechách došlo ke katastrofě bělohorské. To se může právem předpoložiti, neboť síla Poláků byla tehdy ještě

veliká. Kdyby Poláci byli osidla jezovitská prohlédli a roztrhali aspoň ještě po vítězství pravoslavného Ruska nad hnusnými úklady jezovitů, kdyby byli upustili od dalšího „sjednocování“ Rusů s církví latinskou, kdyby se byli zhostili latinského fanatismu a spravovali se na místě jeho citem národního příbuzenství ke svým slovanským sousedům na východě i západě, byl by se process úpadku Polsky zastavil hned v počátcích, Polska byla by se vrátila na dráhu přirozeného, národního rozvoje a nebyla by se dožila v době nedlouhé svého státního zničení.

Roku 1618, když Čechové zahájili povstání proti Habsburkům, snažili se Polákům rozjasniti charakter tohoho zápasu nejen náboženský, nýbrž i politický a národní. Čeští stavové hned na počátku povstání obrátili se ku knížeti Janušovi Radziwillovi, protestantu, nejvyššímu číšníkovi velikého knížectví litevského, a vykládali mu nutnosť povstání na obranu nejen víry, nýbrž i práv a privilejí českého státu proti věrolomným utlačovatelům. Obracejí se k němu jako k vynikajícímu vyznavači evangelia, vypovídají mu svůj zármutek, své žaloby, dovolávají se společného původu od bratra Čecha a Lecha a žádají, aby bratři, soukmenovci a spojenci na vzájem si pomáhali. Ale uši Poláků byly již zaneseny hnojem jezovitského fanatismu. Král Sigmund a přísně katolická strana v Polsku pohlíželi na české věci se stále rostoucí nechutí. Mnozí polští katoličtí pánové, duchovní i světští, byli hotovi ku všelikým úsluhám Habsburkům, a sám

starý hejtman Žolkevský, zvěděv o korunování nového českého krále Bedřicha, vyjádřil se, že Polákům nepřináší cti ani potěšení, pohlížeti na to vše s rukama v klín složenýma; bůh že ví, co ti kacíři zamýšlejí. Král Sigmund a Poláci viděli v Češích spíše „kacíře“, jež třeba vyhladiti, než „Slovany“, které třeba zachrániti od Němců. Interessy římského papeže a německých Habsburků byly pro tohoto krále důležitější, než interessy obou západoslovanských národů vůbec a Polsky zvláště. Polský král-jezovita a jeho fanatičtí stoupenci v Polsku nepochopili a pochopiti nemohli hrozná, v skutku prorocká slova Čechů, že hrozí strašné nebezpečí jejich národu, jednokrevnému s Poláky, že četní jeho nepřátelé svolávají veškeren katolický svět na vyhlazení Čechův, aby mohli pohltit jejich život i statky a vzrůsti z jejich záhuby.

Král Sigmund r. 1619 svolal senátory a chtěl je získati pro pomoc císaři proti Čechům. Senátoři rozhodně od toho zrazovali a mezi jinými důvody uvedli, že Poláci byli od starodávna v přátelských poměrech s Čechy a nemají ani nyní žádné příčiny podnikati proti nim něco nepřátelského. Z polských stavů žeby sotva kdo souhlasil s tažením proti Čechům. Dále že třeba uvážiti, že Čechové nevedou jen spor o náboženství, nýbrž o starodávná práva Českého království. Na prvém místě jde tu o svobodnou volbu krále. Kdyby polští stavové pomáhali, aby české koruně odňato bylo toto staré právo, mohlo by časem i jejich právo na svobodnou volbu krále bráno býti v pochybnost a možná i za své vzíti.

Nemoha král Sigmund získati polské stavy pro válečnou pomoc císaři proti Čechům, dovolil aspoň císarským agentům verbovati v jeho zemích pověstné bandy „Lisovčíků". Krakovské vojevodství proti tomu protestovalo, ale král Sigmund vyvlekl se výmluvou, že Lisovčíci nepotáhnou na Čechy, nýbrž na Turky. Oni však vpadli do Slezska a Moravy a strašně tu řádili. Byli v Polsku také lidé, které takové podporování ubiječů českého národa naplňovalo hořkostí a kteří předvídali, co z toho i pro Poláky pojde. Kníže Zbaražský vyjádřil se, zvítězí li císařství, u nás bude víra katolická, ale také nevole německá. Avšak bylo již pozdě; latinský fanatism už příliš bujel v polské společnosti. Vydávány polské pamflety na Čechy, v nichž tupeni jsou na př. tak: Čechové sice mají společný s Poláky původ od bratrů Čecha a Lecha, avšak oni se odcizili polské rytírskosti a chrabrosti; oni jsou národ ve všem podobný Moskvě a zvrhli se na hanbu všech svých soukmenovců; jejich znak není lev, nýbrž škorpion; u nich má svůj domov Mars a vraždíti jest jim rozkoší, jak okázali za válek husitských; oni jsou oslojedové, opilci, přátelé pohanů, měšec Jidášův atd. Tito polští fanatikové radovali se z porážky českých „kacířův" a psali jim potupné, rouhavé nápisy náhrobné.

„Bolno a protivno jest", píše jeden z novějších historiků polských, Karel Jarochovský, „že Polsko bylo nepřítomno při obrovské tragedii, která se odehrávala na tak blízkém jevišti soukmenového národa. Kdyby

Polsko bylo tehdy mělo opravdu velikého státníka, umějícího prozírati v budoucnosť polského národa, české povstání bylo by mu otevřelo široký obzor a zavdalo podnět k velikým záměrům. Čechové, kteří ještě v předvečer bělohorské bitvy ucházeli se o přispění Poláků, byli by zajisté raději zde sobě krále vybrali, než aby se honili za Němcem Bedřichem a Emanuelem Savojským. Připojiti se k českému hnutí, opanovati je a říditi ve vlastním prospěchu, jemuž prospěch české věci nebyl na odpor, značilo totéž, jako získati ztracené Slezsko, zaujati v srdci Evropy prvořádové položení, zbudovati v jejím středu veliký slovanský stát, který by vlastní silou a polohou byl zabezpečen proti všelikým změnám a rozmarům osudu. Uskutečnění takové myšlenky na závadu býti mohlo v tehdejší Evropě jediné Španělsko, ale ani ono nebylo by mu zabránilo. Polský král mohl se rázem státi panovníkem Čech, Moravy, Slezska a Lužic. Avšak krátkozraký byl král, krátkozrací byli státníci, krátkozraká byla společnosť. Kormutlivá a bolná úloha Polsky v době, kdy mohla býti tak skvělou, neporozumění českému povstání a neumění z něho kořistiti, jest jednou z největších a nejosudnějších chyb polské politiky, která později na samých Polácích vymstila se nejstrašnějším způsobem. Chyba tato byla ztrestána již téhož r. 1620 porážkou pod Cecorou, kterou Polákům připravili Turci, později osamocením a bezpomocností Polsky uprostřed západního Slovanstva, konečně ztrátou Slezska na věčné časy, jež ve století následujícím osvojil si Bedřich II.“

Historický fakt, že v tétéž době, co Čechy padly, Polska upadati počala, Rusko pak, ukázavši se silnějším vojsk latinské církve, položilo pevný základ své nynější mohutnosti, zasluhuje bedlivého uváženi a hlubokého promyšlení každého Slovana, zvláště pak Čecha a Poláka. Tehdy historie podávala západním Slovanům poslední příležitosť k utvoření mocné středoevropské říše. Polsko bylo by se stalo jádrem říše takové, neboť Čechy, Polskem od záhuby spasené, byly by podle něho zaujaly položení, které by nepřipouštělo sokovství. Nyní jest pozdě bycha honiti, avšak pozdě je také chovati podobné plány do budoucnosti. Již tehdy historie ukázala Čechům i Polákům, že jejich naděje mohou se pnouti jen k tomu jejich bratru, který nad rozvalinami jejich slávy a moci vznesl se vlastním křídlem ke slunci, jako fénix z popelu vzlétající.

Takové výsledky pro Slovanstvo měly na počátku 17. věku snahy jezovitův o sjednocení „schismatických“ Rusův a „kacírských“ Čechů s církví latinskou. Na ně padá prvá vina, na ně padá naše klatba.

Úžasy, kterými vítězové bělohorští dokonávali sjednocení Čechů s církví latinskou v letech následujících, z paměti potomků bělohorských mučenníků nebudou vyhlazeny nikdy. Který Čech, mající v prsou cit pro svou krev, živě neprocítil všecka ta muka, kterými strádali jeho předkové pro věc poctivou a spravedlivou? Avšak obraťme [illegible] své na východní stranu Slovanstva a sledujme

dále spůsob, jakým jezovité a jich ubozí nástrojové „sjednocovali“ pravoslavné s církví latinskou.

Poláci pokračovali ve válkách naproti moskevskému arství. Aby měli v kozácích spojence, ulevili pravoslaví a Malé Rusi a soustředili jezovitskou horlivosť na Litvu, olyň a ruskou Halič. Hetmanem kozáckým byl hrdinný onaševič Sagajdašný, jenž úlevy ony na Sigmundu III. vzdoroval. On stále pracoval o zničení unie, avšak jimi prostředky, než jezovité a Poláci ji rozšiřovali: al učené knihy na obranu pravoslaví, posílal na sněm dosti a žaloby na polské pány pro utlačování národa, kládal ústavy pro vzdělání pravoslavného duchovenstva, ložil v Kyjevě „církevní bratrstvo“ a vymohl, že 5 rázdněných pravoslavných stolic biskupských bylo obsazeno. Při tom byl králi polskému věren a nevzdával se děje, že Poláci sami časem vymaní se z rukou jezotských a nebudou pak svobodu pravoslavné víry omezovati.

Zatím však už uniatský metropolita Josef Rutský 613—1637) pracoval o to, aby svou církev úplně předl do lůna církve latinské. Věnoval svou péči hlavně onastýrům, jež přeměňoval podle katolických řeholí řád basiliánský. Kláštery takto přetvořené obohacoval atky, odňatými pravoslavným. Do noviciátu basiliantých klášterů přijímal schvalně i katolíky, jednak aby ocováním s uniatskými druhy zviklávali přichylnosť jich k zachráněným církevním zvláštnostem, jednak aby n neušla výnosná místa, na která mniši basiliáni dosa-

zováni. Čím víc unie blížila se katolicismu, tím větší mezera byla mezi ní a pravoslavím.

Volynský poslanec Drevinský na sněmu polském r. 1620 takto líčil poměry svého kraje: Už ve větších městech chrámy zapečetěny, církevní jmění rozchváceno, v monastýrech není mnichů, tam skot zavírají, děti mrou nekřtěny, nebožtíky vyvážejí z města bez pohřbu jako zdechliny, muži se ženami žijou bez kněžského požehnání, národ umírá bez udělení svátosti. Tak se děje v Mohylevě, Orše, Minsku. Ve Lvově neuniat nesmí do cechu býti zapsán. Stůně li pravoslavný, duchovní nesmí veřejně k němu jíti, aby jej zaopatřil svátostmi umírajících. Ve Vilně dovoleno pravoslavného nebožtíka vyvézti toliko tou branou, kudy z města vyvážejí nečistotu .... Dvacet let na každém sněmu slzavě prosíme a doprositi se nemůžeme, abychom ponecháni byli při svých dosavadních svobodách".

Jezovitům pomáhali pravoslavné pronásledovati rytíři, kteří se vrátili z Moskvy po zmatcích lžidimitrijovských a jejich odraní žoldnéři. Sváděli s pravoslavnými pouličné rvačky, napadali pravoslavná procesví, házeli po nich kamením, chrámy drancovali a církevní nádoby a roucha židům zašantročovali. U všech soudův a tribunálů nahromadilo se nesčíslné množství náboženských processův. Jezovité naváděli katoliky a uniaty, aby své zásluhy před bohem rozmnožovali falešným udáváním a křivým svědčením, že pravoslavní tupili římsko-katolickou víru. Obvinění byli posazováni do žalářů, okováni řetězy, na mu-

kách donucováni k přiznání, že jsou vinni, a kdo na mučidle duši nevypustil a proseděl několik let v hnusném žaláři, dověděl se, když byl propuštěn na svobodu, že mu zatím všecko jmění bylo skonfiskováno. Byl mrzákem, žebrákem a kromě toho postibla jej „infamie“, t. j. byl zbaven občanské cti. Položení pravoslavných bylo tak strašné, že kancléř Lev Sapěga, ba sám metropolita Josef Rutský, obávajíce se, aby se jich nezmocnilo všeobecné zoufalství, umírňovali horlivosť uniatského biskupa Josafata Kunceviče, vychovance jezovitů, zběsilého fanatika, jenž násilnostmi svými všecka města své dieceze do krajnosti podráždil. Sapěga zejmena v listu svém Kuncevičovi ukazoval na hrozivé smýšlení pravoslavného obyvatelstva a kozáků, jež bude tíže upokojiti, vzplanou li pomstou, než bylo hněv jejich vyvolati.

R. 1623 polskému sněmu podána byla žádosť všech pravoslavných západní Rusi, v níž pravili: „V Bělorusku, Orše a Mohylevě biskup polocký Josafat Kuncevič zapečetil už před pěti lety naše chrámy, jež nám dosud otevřeny nejsou. V Polocku a Vitebsku nesmíme míti k bohoslužbě ani chrámův, ani soukromých domů. Obyvatelé tamní v neděle a svátky, aby nezůstali bez boží služby, vycházejí za město do polí a zde ji konají a to bez duchovního, protože ho nedovoleno míti ani v městě ani poblíž města. Chudý lid, nechtěje se vzdáti víry, vozí děti na křest dále deseti mil, při čemž mnoho dítek umírá nekřtěno pro velikou vzdálenosť a namahavou cestu. Právě tak daleko dlužno jezdit na oddavky. Mnoho je

takých, kteří po celý život nemohli být u správy boží. Ale což je horší všeho, což je zhovadilosť neuvěřitelná, že v tom též běloruském Polocku týž odpadlík biskup polocký (Kuncevič), aby učinil příkoří tamnímu obyvatelstvu, poručil nedávno vykopati vedle chrámu pohřbená těla zemřelých a hodil je na požrání psům jako mrchy. A podobné nezákonitosti a útisky, podobnou nevoli, horší nevole turecké, trpíme po všech vojvodstvech a okresech. My ruský národ, neprovinivše se ničím ani proti Jeho Veličenstvu, králi polskému, ani proti vlasti, již po dvacet a osm let na každém sněmu přednášíme své stesky, pláčeme, prosíme o milosrdenství a spravedlivosť, než nemůžeme jich dosíci: nic neurychluje tak oslabení a úpadek států, pravil král Báthory, jako násilenství a pronásledování víry."

Když nepomáhaly výstrahy, pravoslavní o něco později počali již vyslovovati přímé hrozby. Maloruští kozáci zřejměji a zřejměji vystupovali na obranu pravoslavné víry a ruské národnosti. Čím nebezpečnější kvašení v lidu bylo, tím větším fanatismem rozpaloval se Josafat Kuncevič, nestaraje se ani o zájmy státní, ani o svou hlavu a přímo vyhledávaje smrť mučennickou. Pro ni si přišel do města Vitebska, kde pravoslaví dosud nejméně úhony doznalo. Chodil svémocně z jednoho pravoslavného chrámu do druhého a sloužil v nich latinské mše. Jinde pravoslavný lid před podobným násilím uniatského apoštola utíkal a chrámy takové pak prázdnými nechával, za poskvrněné je pokládaje. Ve Vitebsku pra-

voslavní věřící shromažďovali se kolem Kunceviče a repotem i hrozbami dávali mu na jevo, že míra jejich trpělivosti je vrchovatá. Ale přece trvalo déle roku, nežli Kuncevič obyvatelstvo Vitebska přinutil k nejhoršímu. Ráno v neděli dne 12. listopadu 1623 jáhen Josafatův uviděl pravoslavného duchovního, an šel za město konati boží službu. Jáhen běžel za ním z biskupského domu, počal jej bíti a s pomocí sluhů svého pána vtáhl jej do biskupského domu a zavřel v kuchyni. Kojalovič (Litovskaja cerkovnaja unija, II., 132) vypravuje, co následovalo: Ihned zvony na radnici a na věžích chrámových začaly zvonit na poplach. Lid přivalil se k biskupskému domu, rozbil vrata, pobil služebnictvo Josafatovo, na to se vedral v jeho komnatu a počal jej klacky mlátiti do hlavy. Bezvládného vytáhli na dvůr a znamenajíce v něm ještě jiskru života, počali do něho střílet z ručnic. Biskupský dům byl vydrancován, Kunceviče ještě mrtvého tloukli, smýkali po ulicích, kladli na jeho tělo jeho ubitého psa a ženy s kojenci u prsou sedaly na ně a zpívaly písně. Posléze vyvlekli ho na vysokou horu nad řekou Dvinou a shodili ho do ní.

Věst o smrti Kuncevičově rychle se roznesla. Nebyla katolíkům napomenutím k mírnosti, nýbrž ještě více jejich krvežiznivost podnítila. Do Vitebska přijeli královští sudí, kterým nešlo o vypátrání pravých pachatelů, nýbrž jen o zastrašení všeho obyvatelstva bezohlednou přísností, jež zasahovala každého, kdo jim do rukou padl. Rutský, papežský nuncius, katolická i uniatská strana, král Sig-

mund — všichni se shodovali jako jeden muž, že všichni „schismatikové“ bez rozdílu musejí býti trestáni a vyhlazeni. Město zbaveno magdeburského práva. Papež Urban VIII., jenž už před smrtí Kuncevičovou posílal do Polska list za listem a přesvědčoval polskou vládu, že musí schismatiky a zvláště kozáky rubati napořád, psal počátkem r. 1624 králi Sigmundovi, že prokliná každého, kdo by meči bránil, aby se omočil v krvi pravoslavných. Josafata Kunceviče vřadili mezi mučenníky za víru, sestavili legendy o jeho „svatém“ životě a smrti i zázracích jeho ostatků. Kdo nechtěl hrdlem propadnouti, nesměl ani slovem o nich pochybovati. Pronásledování pravoslavných zvýšeno na stupeň největší krutosti a rozprostřeno i na Malou Rus, jejíž ochrance, hetman Konaševič Sagajdašný, nebyl už mezi živými. Na tisíce pravoslavných násilím obráceno k unii, avšak přece ještě daleko bylo do úplného jich převedení pod církevní pravomoc papežovu a ještě dále do utišení nebohého obyvatelstva, jež poznávalo, že není již pro ně jiné spásy, než bude li přijato v poddanství moskevského carství. Celá západní Rus o to prosila cara Michala Feodoroviče, jenž ale prosbám takovým vyhověti nemohl, neboť říše ruská ještě se nezotavila po zmatcích lžidimitrijovských; ale myšlenka tato již nezanikla a pořád víc a víc uzrávala.

R. 1632 zemřel neblahý král Sigmund III., za jehož čtyřiceti a pětiletého panování bylo k unii a katolictví obráceno 200.000 pravoslavných Rusů. Syn jeho Vladislav IV. chtěl ve své zemi oslabiti jezovitskou stranu a

opříti se o domácí síly polské a západoruské. Ale v Polsku již ani králové ani sněmy neměli té moci, aby svá usnesení uvedli v skutek. Vláda nebyla s to učiniti přítrž pronásledování pravoslavných, ani chrániti pravoslavné chrámy a monastýry před loupežnými nájezdy zdivočilých učenníků Lojolových a luzy, jež za nimi se hrnula, chtiva loupeže a kořisti.

V Lucku r. 1634 žáci jezovitské koleje a polští řemeslníci, popuzeni kněžími, vrhli se na monastýr pravoslavného bratrstva, zbili a zmrzačili obuchy a cihlami kaluděry, učitele, žáky i žebráky, mající tam útulek, vyloupili pokladnu bratrstva, načež, obdrževše od otců jezovitů požehnání, drancovali domy, zmrzačovali hospodáře a několik lidí ubili do smrti. Podobně dálo se všude. Opilí šlechtici přepadali pravoslavné chrámy, vraždili popy, odnášeli chrámová náčiní, mešná roucha a zlaté i stříbrné glorioly z obrazů svatých, a co naloupili, propíjeli v krčmě u žida. Židovky se parádily v náprsenkách z církevních rouch.

Sigmundova smrť zastavila kozácké povstání pod hetmanem Tarasem Bulbou, jenž byl přilákán do Varšavy pod záminkou, že požadavkům kozáků bude povoleno a řádná smlouva o to sepsána, a když do pasti vlezl, byl uvržen do žaláře a ukrutnou smrtí utracen. Kozáci doufali, že nový král přinese jim úlevu, ale on při nejlepší vůli ničeho zmoci nemohl. A tak už r. 1637 vypuklo nové povstání kozáků pod hetmanem Pavljukem Bajunem, přezvaným Polorus, protože byl synem křtěného

Turka. Pavljuk podobně jako Taras Bulba dal se obelstít, byl jat, odvezen do Varšavy a tam ukrutnou smrtí pokutován, jako jeho předchůdce. Povstání jeho chtěl vésti nový hetman Ostranica, ale neměl zdaru.

Kozáci, majíce práci i s Turky a Tatary, neměli dosti síly naproti Polákům. Na to jezovité a Poláci počítali. Poražení a zajatí kozáci byli na varšavském náměstí kolem lámáni, špicemi prorážení, kladivy utloukáni, za živa z kůže dřeni, čtvrceni. Kozácké děti upalovány před očima otců, dříve než na tyto došla řada. Ženám a dívkám kozáckým uřezávali prsy a bili jimi do tváře muže, stojící na popravišti před nejstrašnější smrtí. Ano i děti za živa v kotlech vařili a smolnými loučemi roztrhávali ženám prsy. Kozáci zbaveni všech práv. Pod trestem smrti zakázáno jim plaviti se po řekách a moři. Zbraně jim odňaty, lodice spáleny, za správce jim dáni polští komisaři, kteří měli úplné právo nad jejich životem i smrtí. Na pozemcích sobě pobraných kozáci museli konati Polákům robotu. Za nejmenší neposlušnosť byli trestáni na hrdle. Kromě roboty museli ještě odváděti poplatky za každé téměř hnutí. Chtěl li dáti dítě pokřtít, kozák musel dříve koupiti si od polského pána dovolení. Rovněž tak, chtěl li dceru provdati, ale tu musel k poplatku dáti nádavkem dceřinu česť. Útrapám unikl jen ten, komu se podařil útěk do říše moskevské. Posléze r. 1654 na všenárodní radě v Pereslavi poltavské gubernie za přítomnosti moskevských vyslanců stalo se usnesení, že Malá Rus připojuje se k moskevskému hosudárstvu. O to hlavní

zásluha náleží hetmanu Bohdanu Chmelnickému, jenž usnesení to až do r. 1686 hájil svým molodeckým mečem naproti Polákům, kteří konečně byli donuceni vzbouřené území Rusku odstoupiti. Po celou tu dobu, trvavší bez mála čtvrť století, Malá Rus byla jevištěm neustálých bratrovražedných bojů, které s obou stran vedeny s neslýchaným ukrutenstvím. Teprve za těchto bojů zakotvila se v srdcích obou slovanských soukmenovců vzájemná nenávist tak hluboko, že dosud platí za nevyhladitelnou. Která z obou stran je vinnější? Zajisté ta, která napadati počala. Na stranu napadanou padá vina jen potud, pokud vystupovala z mezí obrany a napadatele zbytečným krve prolévání nápodobila. Kdo požár založil do střechy sousedovy, není oprávněn klnouti mu, že i jeho vlastní střechu zachvátil. Ale hlavními a pravými vinníky nesčíslných vražedných řeží mezi Poláky a Rusy jsou ti, kdož napadateli vtiskli zbraň do ruky a popudili ho, aby ji vetknul do hrudi svého bratra. Tím vinníkem je církev papežská a její apoštolové. To třeba míti na paměti každému, kdo mluví o sporu polsko-ruském a hledá proti němu lék. Otevřená rána na těle slovanském, nejtěžší překážka rozvoje slovanské myšlenky, může být odstraněna teprve tehdy, až bude zlo úplně poznáno, až nebude tajen jeho původ a najde se obratná ruka, která by nebezpečný, zastaralý vřed nehojila po babsku měkkými placičkami a nakuřováním, ani ho bezcitně nedrásala, ruka, která by vedena byla přesvědčením, že musí houževnatý bolák prořati a hnis v něm nahromaděný vy-

mačkati radikálně, ku které však by i pacient mohl míti onu důvěru, jakou každý nemocný podporuje snahu a umění lékařovo.

Obyčejně se mluví o sporu polsko-ruském tak, jako kdyby byl povstal teprve ode včíra, a jako kdyby příčiny jeho nebyly jiné, leč ruský despotism a polská milovnosť svobody. Opakují to za časté mimorušti Slované sami, nevědouce ve své naivnosti, že papouškují agitačnou formuli zásadných, odvěkých nepřátel všeho národa slovanského, nepřátel, kteří nenávidí Rusa, jenž jim odpor klade, ale k Poláku, jenž jim slepě věří a pro jich záměry hlavu svou nasazuje, aspoň jsou bezcitni. Co dali jezovité Polákům za to, že se k vůli nim zničili? Snad aspoň kulturnou převahu? I tato stránka jejich působnosti zasluhuje bedlivého povšimnutí. Dokud se v Polsku nezmocnili rozhodujícího vlivu na záležitosti státní i osvětné, jezovité uváděli Poláky v omyl, aby se jim zdálo, že k nim přinášejí vyšší stupeň vzdělanosti. Jezovité už r. 1579 založili jezovitskou universitu ve Vilně; r. 1620 dostali do svých nešťastných rukou vysoké učení v Krakově; tou dobou měli v Polsku 163 koleje. Ale všechny ty ústavy zakládali ne k vůli vzdělání Poláků, nýbrž pro to, aby opanovali jejich mysli a dali jejich duševnému životu svůj směr Jakmile toho dosáhli, literatura polská, jež nedávno před tím měla věk svůj zlatý, klesala pode tmářstvím jezovitským tak střemohlav, jako státní moc a blahobyt národa. Obrat k lepšímu nastal teprve, když do Polska vnikly u prostřed minulého století prvé pa-

prsky světla, jež ve Francii rozžehli encyklopedisté. Literatura, zbavena balvanů jezovitských, které ji dusily, rychle rozkvetala a rozvila se netušenou krásou, ale moc státní a politická Poláků zůstala zlomena.

Poláci musejí dospěti k poznání, že největšími jejich škůdci byli a jsou jezovité. Až se navrátí na zdravý, národní základ, až zhostí se neslavné úlohy, která z nich dělá sekyru na cizím toporu, až si nebudou tajiti, že historický princip, za který na Rusy se hnávali, je právě tak antipolský, jako antiruský, potom otázka polskoruská dozraje a nadejde chvile jejího řešení ve smyslu slovanském. Dokud to se nestane, nebude možno právem ukládati Rusům, aby své chování a svou taktiku naproti Polákům změnili, neboť žádný vítěz nerozváže přemoženému spoutané ruce, dokud mu není podána záruka, že ty ruce nerozmáchnou se naproti němu k nové ráně ihned, jakmile budou uvolněny. Ne Rusové Polákům, nýbrž Poláci Rusům musejí dáti zadostučinění, musejí duši svou očistiti ve svatém plápolu slovanské myšlenky, musejí se obroditi duševně i společensky; oni musejí se navždy vzdáti bláhového snu, žeby neruské Slovany mohli pod praporem latinského nebo německého „panslavismu“ sešikovati a vésti proti Rusům, musejí si přiznati to, co jiným Slovanům jest už dosti jasno: že, chtějíce, aby Rusko chránilo je, sami musejí chrániti Rusko.

Než opustíme půdu sjednocování pravoslavných Rusů s církví latinskou, popatříme ještě na nynější položení uniatské církve haličsko-ruské, abychom se přesvědčili,

zdaž unie s Římem části ruského národa skutečně nepřinesla prospěch a blaho. Snad ony hrůzy násilného apoštolování pro náboženskou jednotu s Římem na vždy jsou zaklopeny kamennou deskou historie a nemohou nikdy více z hrobu povstati právě tak, jako nemohou se opakovati války náboženské. Snad se poměry ustálily, mysli utišily a Řím se přičiňuje, aby hříchy, které spáchal na ruském obyvatelstvu, smazal v nové době svědomitou a horlivou péčí o skutečné duchovné blaho toho krutě zkoušeného slovanského lidu.

Církev latinská udržela ruský národ v Haliči v unii, ale unii tu dosud nepřestává podkopávati, aby úplně učinila místo latinskému katolictví. Podkopnou práci provádí tak, že v úřady archijerejské hledí dostati lidi zkažené aneb od sebe odvislé, že zanedbává vzdělání duchovenstva, že v něm šíří nevážnosť k povolání, které si mezi věřícími obralo, že věřící massu jednak udržuje v nevědomosti, jednak v ní vzbuditi chce náhled, že jest unie cosi nižšího úplně latinské církve a že k unii jen prosťáci se hlásí. Nejlepší biskupové Rusův uniatův, jako byl arcibiskup Grigorij Jachymovič (1849—1863), kteří mají snahu povznésti své stádce, dělají to s úmyslem, aby k unii lákali Rusy nesjednocené. Avšak tací Jachymovičové jsou bílými vranami mezi vyšším uniatským duchovenstvem. Nižší duchovenstvo nebývá lepší, než jeho představení a jestliže v posledních letech opravňuje ku pochvalnějšímu vysvědčení, je zásluhou pravoslaví a národní myšlenky ruské, že tento pokrok se děje. Když

arcibiskup Jachymovič úřad svůj nastoupil, bylo mu bojovati s pravou ohavností spuštění mezi haličsko-ruskými uniaty. Duchovní dostávali svěcení, aniž uměli obřadů konati. Mnozí všecky obřady odbývali na jedno brdo, při všech odříkávali stejné modlitby atd. Někteří sobě z boží služby dokonce žerty tropili. Byly na př. případy, že duchovní mezitím, co u oltáře četl evangelium, zočil v chrámě polského pána nebo „intelligenta“, kterému se chtěl zavděčiti v posměch uvedením své víry, i začal s posvěceného místa zpěvavě křičeti: „Neopomeňte, pane, zavítati pod mou nehodnou střechu na kalíšek šnapsu!“ Parodie a travestie na uniatské obřady skládala i vesnická mládež. Měl li pop u sebe hosty v tu dobu, kdy měl v chrámě sloužiti mši, stávalo se nezřídka, že některý z rozjařených hostů šel jej „podestat“ a dělal při oltáři hokusy pokusy, které mu do zmatené hlavy přišly. Arcibiskup Jachymovič, jsa synem vesnického duchovního, měl od malička příležitosť poznati tyto ohavnosti a když postoupil za správce uniatské církve, pokládal za svou povinnosť napravovati je v mezích úplné věrnosti římské církvi a oddanosti vídenské vládě. Nicméně jezovité obviňovali ho v Římě, že chce v Haliči zavésti „šizmu“, a Poláci ve Vídni, že chce haličskou Rus připraviti pro Rusko. Když Jachymovič ani denunciací se nezalekl a sestavil kolem sebe komisi pro otištění uniatského obřadu, náhle zemřel dne 29. dubna 1863. Protože současně podobných náhlých úmrtí událo se mezi haličskými Rusy víc, vznikly pověsti, že Jachymovič byl otráven.

Jezovitský vliv v haličské Rusi rozmahá se týmž poměrem, jakým roste podnikavosť katolické církve. Spis „Galickaja Rus v evropskoj politicě“ následovně charakterisuje snahy nynějšího pokolení jezovitů: „V názorech jezovitů na haličsko-ruskou otázku jeví se rozličné snahy: katolicko-ultramontánská, aby uniatský obřad přiblížil se latinskému; národně-polská, aby haličská Rus sjednotila se národně s Poláky, a sociálná, aby kladen byl odpor demokratismu ukrajinofilského živlu. Pod záminkou „zachránění unie“ agitují mezi sjednocenými Rusy pro odstranění julianského kalendáře, pro zavedení celibátu u haličsko-ruského duchovenstva, ano i pro zničení haličsko-ruské církve. Byť projekty vycházely z lůna krakovské strany stančíků, nejsou jich vzdáleny ani ostatní polské živly. Ale žádný z obmýšlených plánů dosud nebylo možno provésti pro houževnatý odpor všeho ruského obyvatelstva bez výminky. Ultramontánsko-jezovitská strana ustanovila se tedy, že bude k tomu pracovati a ostražitě bude připravovati půdu svému vlivu na záležitosti haličsko-ruské církve a tím i na haličskou Rus. Za tím účelem založen byl r. 1880 ve Lvově internát „zmrtvýchvstanců“, jenž má připravovati duchovní osoby, mohoucí někdy sloužiti pánům té strany. Šťastnou náhodou byla pro jezovity událost, že protoigumen basiliánského řádu, Kliment Sarnický, jenž pro nemravné chování a rozchvácení monastýrského jmění byl r. 1881 pohnán před soud mitropolity Sembratoviče, zajel si do Lvova a tam se dal pod ochranu jezovitů, aby svou

osobu spasil a jezovitům zároveň odevzdal ve správu veškeren basilianský řád. Hned na to vyšla papežská bulla „Singulare praesidium“ a nařízení vídenské vlády, kterými basilianské monastýry haličsko-ruské vydávají se v ruce jezovitů.“

Za odměnu této zásluhy o sjednocení církve tento ctihodný Sarnický byl jmenován professorem uniatského semináře ve Lvově, aby měl příležitosť uniatské církvi vychovati více sobě podobných duchovních. Jakého stupně demoralisace uniatské církve haličsko-ruské již dosáhla, jak jezovité dovedli svému vlivu podčinit i národní myšlenku, toho důkazem jest, že přemnozí haličtí Rusové již se s jezovity smířili, že výše cení jejich zchytralosť a energii, než vlastní lepší přesvědčení a hlásají, že haličtí Rusové musejí si vypěstovati vlastní, národní jezovity....

Není li nakreslený obraz náboženského sjednocování pravoslavných Slovanů s církví latinskou postačitelným k nabytí přesvědčení, jak před bohem i lidmi mrzkým a slovanské budoucnosti nebezpečným toto dílo jest, můžeme jej doplniti, věnujeme li také trochu pozornosti stykům latinské církve s pravoslavnými Jihoslovany. Hojné poučení o nich podává kniha „Die Verfassung der orthodox-katholischen Kirche bei den Serben in Österreich-Ungarn“ od Radoslava Radiče, vyšlá ve Vršci 1877 a Francouza Emila Picota dílo o Srbech uherských, jež vyšlo v srbském překladě r. 1883 v Novém Sadě.

Když Uhři r. 1202 opanovali Srbsko, papež Innocenc III. ihned jal se domlouvati králi Emerichovi, aby je

hleděl církevně s Římem sjednotiti. Papež staví Srby pod správu arcibiskupa koločského a svěřuje mu úkol sjednocení i právo mu dává, aby je vyprostil z církevné pravomoci patriarchy cařihradského. Papežové na oko nikdy nebyli proti slovanské bohoslužbě, šlo jim pouze o unii s Římem a teprve potom, když dosáhli unie, odstraňovali slovanskou bohoslužbu. Proto Innocenc III. nenavádí krále Emericha, aby zrušil pravoslavné kláštery ve své říši, ale jen se dotazuje, nebylo li by záhodno ustanoviti jim biskupa, který by sice byl pravoslavný, avšak bezprostředně podčinil se papežské stolici, a míní, žeby snad ještě lépe bylo, kdyby jim dán byl za představeného některý latinský opat. Naposled papež od Emericha žádá, aby velikému županu srbskému, Vukovi, dovolil přijati od papeže korunu, jakožto závdavek na unii.

Řehoř IX. nařizuje r. 1229, aby král uherský ze všech sil se staral, aby pravoslavní Slované na pravém břehu Dunaje (ve Sremu, bývalém arcibiskupství Metodějovu, nynější diecezi biskupa Strossmayera) byli obráceni na obřad latinský a přinuceni k poslušenství církve římské. Roku pak 1232 dává rozkaz, aby dvě bulharské diecéze, nesjednotí li se biskupové jejich s Římem, podčiněny byly biskupství sremskému.

R. 1288 papež Mikuláš IV. nabádal královnu srbskou Jelenu, aby syny své Štěpána a Uroše, jakož i cara bulharského přiměla, aby se sjednotili s Římem.

Uhry nejprve přiznávaly se k učení kyrillometodějskému. Ještě počátkem 13. stol. byl tam jediný římský

klášter, kdežto pravoslavných bylo mnoho. Šarolta, matka krále Štěpána Svatého, jakož i její švakři Gejza, Blažej a Ladislav byli vyznání kyrillometodějského. Štěpán Svatý s počátku přál vyznání tomuto a založil pravoslavný ženský klášter ve Vesprýmu, a kromě toho v Římě hospital a klášter pro „řecké mnichy“ v Jeruzalémě. Ale brzy z politických příčin obrátil jinak, stal se pronásledovatelem přívrženců východní církve, odnímal jí kláštery a dával je latinníkům. Jeho nástupce Petr (1037—1041) upadl pro přílišné nadržování papismu a katolickému duchovenstvu, jež houfně přicházelo z Němec a Vlach a zemi zaplavovalo, v takovou nenávisť u svého národa, že byl trůnu zbaven a ze země vyhnán, načež na trůn povolán vnuk sv. Štěpána, Ondřej, jenž byl se před stranou papežskou do pravoslavného Ruska utekl. Ondřej založil u Vyšegradu pravoslavný klášter sv. Ondřeje, a manželka jeho Anastasie, dcera ruského knížete Jaroslava, ženský pravoslavný klášter v Tormově. Král Ladislav Kumánec přiznal se působením srbského arcibiskupa Savy II. veřejně k pravoslaví. Když Ladislav umřel, papež Mikuláš IV. r. 1291 poslal do Uher svého legáta, aby „pilně a svědomitě vyšetřil, zdali Ladislav v lůně sv. církve, či mezi Tatary, byzantinskými kacíři a jinými toho druhu bestiemi zemřel.“

Panovníci uherští z rodu Arpádova byli v mnoha příbuzenských a přátelských svazcích se dvory byzantinským, srbským, bulharským a ruským, které byly vesměs vyznání pravoslavného. Proto nebylo papežům snadno

přiměti je k bezohlednému vystupování ve prospěch „jednoty církve“. Staří historikové uherští dosvědčují, že zejmena Srbové Uhrám veliké úsluhy prokázali jak ve válkách, tak při správě země. Tak byl Srb Jan I. Uroš za krále Štěpána II. (1114—1131) palatýnem země. Palatým Běluš či Beli Uroševič (1141—1161) též byl Srb. Jeho sestra Jelena byla manželkou krále Bely II. Slepého a proslavila se tím, že sama, protože choť její všecky panovničí funkce vykonávati nemohl, státní záležitosti obstarávala a to velmi rozumně; když pak ovdověla, byla vladařkou země až do zletilosti syna svého Gejzy II. Srbové, vynikajíce nad Uhry vzdělaností, stali se jim do jisté míry nevyhnutelnými. Proto sjednocovací záměry papežů neuspívaly tak rychle, jak si přáli.

Až teprve král Ludvík I. důrazně se podjal díla, jež naň papež vznesl. R. 1353 dal mu papež Innocenc VI. titul „generálného kapitána všeho křesťanstva“. S titulem tím „daroval“ mu všecky země „kacířův a pohanů,“ a Ludvíkovi zbývalo jen si jich dobyti. Zatím však papež také s carem srbským Štěpánem Dušanem Silným vyjednával. Car se tvářil, jakoby chtěl unii přijati a poslal k papeži poselství. Papež ochotně poslal mu svého legáta. Car přijal jej sedě na trůně a podal mu nohu k políbení, aby persifloval etiketu, obvyklou při stolci papežském, jíž nejmocnější panovníci katoličtí se podrobovali; dvořanům pak svým car Dušan pod trestem oslepení zakázal býti přítomnu mši legátově. Rozezlen touto urážkou papež vyzval krále Ludvíka, aby podnikl proti kacírskému caru

srbskému křižácké tažení. Na cestu mu dal papežské požehnání a „licentiam pro conversione haereticorum ad fidem rectam“ — „licenci“ na obracení kacířů na víru pravou. Ludvík skoro každého roku podnikal tažení proti Srbům, ale zdaru neměl. Vodil s sebou glagolské kněze, kteří uznávali jednotu církve a konali obřad slovanský dle způsobu římského, a kde se mu podařilo na chvíli místo nějaké obsaditi, honil pravoslavné na mši glagolskou a dával je i znova křtíti; jakmile však odtáhl, obyvatelstvo glagolitány vyhánělo, ku staré víře své se navracelo, a jsouc prý beztoho tvrdohlavé, bylo po těchto protivenstvích „horší nežli prve.“ R. 1366 Ludvík poručil Benediktu, nadžupanu krašovskému, aby pochytal srbské kněze, jich ženy a dítky, a násilím je dal od glagolitánů z Dalmacie přišlých vyučovati pravidlům církve římské. Ale ani tyto prostředky nevedly k touženému sjednocení.

Bitvou na Kosově poli (1389) byla od Turků zničena nezávislosť srbského státu. Turci ponechávali národy přemožené při domácí správě, při materském jazyku i zděděných zvycích, ano i při náboženství, spokojujíce se poplatky. Po vymření Nemaničů stali se knížaty („despoty“) srbskými potomci Vuka Brankoviče, jenž cara Lazara Turkům na Kosově zradil. Prvým z nich byl Djuro I. Smederevac, jenž vládu nastoupil r. 1427. Djuro Smederevac kupčil srbskými zeměmi a srbským národem v pravo v levo. Sultánu Muradovi dal do haremu svoji dceru Maru, aby se s ním spříznil a mohl svobodněji šachrovati s Uhry, jimž prodal Bělehrad a Mačvu, začež obdržel

od nich mnoho statků v Uhrách. Statky ty byly tak rozsáhlé, že mu již prvý rok vynesly 50.000 dukátů. Ale kraje, ve kterých se nalézaly, byly málo zalidněny a Djuro Smederevac, aby je zalidnil, jal se lid srbský do Uher lákati předstíráním, že tam budou žíti svobodně. Vojanský lid srbský toužil po odvetě a doufal, že pod uherskými prapory snáze žádosť odvety ukojí, než ve staré domovině. Uhrům zas osadníci srbští proto byli vítáni, že je chtěli postaviti na prvou ránu proti Turkům a že je znali jako lid chrabrý a lehkověrný, který se dá hravě k tomu přiměti, aby za Uhry hlavy nasazoval a jiné odměny za to nebral, kromě polichocení, že je lepším junákem, než Turek. Srbové Uhrům věřili tím spíše, že věřili v pevnosť svazků náboženských a pokládali každého, kdo se křížem žehnal, za svého spojence a bratra.

U nás na západě jsou rozšířeny děsné lži o tom, kterak Turci chovali se ku křesťanům. Lži tyto úplně odporují historické pravdě a mají původ jedině v agitaci katolické církve a těch států, které s Turky po staletí vedly kruté boje a za tím účelem hleděly křesťanské národy rozpáliti fanatismem naproti Turkům, když se jim nedostávalo té vrozené statečnosti a toho umění válečného, kterým vynikali tehdejší Turci. Jho turecké bylo od začátku až do konce rázu hmotného, idealných statků národa se nedotýkalo. Pronásledováni Srbů pro víru nastalo v Turecku teprve, když hromadným stěhováním vylidňovali zemi, což bylo až za Černojevičů.

Bartenstein, ministr Josefa II., jenž pro svého panovníka sepsal „Kurzer Bericht von der Beschaffenheit der zerstreuten zahlreichen illyrischen Nation in den k. k. österreichischen Erblanden“ (vytištěný v Lipsku 1802) napsal o poměrech srbského národa pod tureckým panstvím: Turci jim nebránili svobodně víru vyznávati, a protože tam o aristokracii nikdo nic neví a rovněž žádný obyčejný občan nemusí za aristokrata státní berni platiti, jako bylo na př. v Uhrách obyčejem, Srbové měli v této příčině v Turecku mnohem výhodnější položení, než v Rakousku. Také jest vidno, žeby Srbové nikdy nebyli opouštěli své statky a majetky v Turecku a nebyli by se s nasazením života vydávali v největší nebezpečí, kdyby byli zvěděli nebo věděli, že jim v zemích křesťanských panovníků zbraňováno bude v tom, čeho pokojně požívati mohli pod Turky. Bylo jim ovšem za těžko přihlížeti k tomu, jak jejich ženy a dcery sloužiti musejí zvířecím chtíčům tureckých pacholkův, avšak to vše nedá se porovnati s věčným ztrácením svobody vyznání a svědomí, o kterou se v nové vlasti museli obávati den co den, bez přestání, a to jak od krále, tak od veškeré maďarské aristokracie.“

Čím hlouběji stát turecký upadal, tím více rostla libovůle a svévole mocných jednotlivcův a tím krutější byl stav ráje. Nicméně Gilferding ještě r. 1859 podivil se náboženské svobodě pravoslavných Srbů tureckých a napsal o ní ve své „Bosně“ toto: „Přijdeš li do Turecka, překvapí tě ta svoboda národního života, zachovavší se

pod strašným materialným útiskem ve všem, co se týká duchovných děl národa. Pravoslavní při každé příležitosti ukazují, že věc víry a církve jest jejich vlastní věcí. — Svoboda národního života křesťanů ve věcech duchovných je ten paprsek světla, který stále probleskuje tmou, zastírající turecké Slovany, a který snad ukáže jim cestu ke znovazrození. Totě šťastná stránka tureckého jha. Musulmanský výboj postavil víru a církev kromě světských podmínek; jediným jich hajitelem byl národ, neboť kdežto všecky vnější okolnosti vábily jej k odpadlictví, národu bylo hrdinným a záslužným skutkem hájení víry a církve, čímž jestě více upevnil se svazek národa, víry a církve. Duchovenstvo zůstalo úplně slito s národem, pročež při všem nedostatku vzdělání má tam tak obrovný a blahodárný vliv na věřící, kteří vidí v duchovním člověka, žijícího s nimi jeden život, sdílejícího s nimi žal i radosť. Pravoslavný Srb je proniknut bezmeznou a zároveň svobodnou a uvědomělou oddaností víře a církvi, on zůstal věren pravoslaví, nedav se svésti ani pokušeními panujícího náboženství, ani jiným učením."

Obojí toto svědectví zajisté může pokládáno býti za věrohodné. Nikdo nebude ani Bartensteina ani Gilferdinga podezřívati, že přílišná láska k Turkům zakalovala jasnosť jich úsudku. Dlužno tedy v prospěchu historické pravdy očistiti Turky od surové nesnášelivosti náboženské, jež u žádné církve není tak přílišná a nezměnitelná ve všech dobách, jako bylo, jest i bude u církve latinské.

Týž despot srbský Jiří Brankovič, o němž už byla řeč, sám musel na sobě zakusiti tuto nechvalnou vlastnost církve římské, jížto a její světským knížatům pronajímal sebe a svůj lid za zbrojnoše proti Turkům. Dali mu sice titul „knížete svaté římské říše německého národu“ a „říšského barona maďarského“, ale když přišel do Vídně k císaři Sigmundovi žádat o pomoc proti Turkům, Sigmund, jenž několik let dříve byl prohlásil pravoslavným Rusům a Litvínům, že víra jejich je čistší latinské, přivolal „bratra dvorního bohoslova“, známého františkána Kapistrána, aby se s „kacířem“ Brankovičem hádal o víře; když pak Kapistrán nad Brankovičem důvody svými zvítěziti nemohl, císař Sigmund rozhněval se na „tvrdohlavce“ a pomoc mu odepřel. To by zajisté nebyl učinil, kdyby jeho římský fanatism nebyl urputnějším nepřítelem pravoslaví než islamu.

Po bitvě varenské vítězové Turci ještě byli k Srbům tak milostivi, že jim ponechali aspoň stín samosprávy. Zbavivše Brankoviče hodnosti despotské, přenesli ji na Michala Abogoviče. Brankovičové nedovedli činiti rozdílu mezi Maďary a Turky; sebe trpčí zkušenost nebyla s to jim otevřít oči. Převáděli dále srbský lid do neobydlených pustin uherských. Radič charakterisuje maďarskou politiku naproti Srbům: „Srby do Uher lákali, aby zde krváceli pro cizí, nesnášelivý papežonský národ a stát a konečně dali se přetvořiti v „jobadě“ (otroky) papežského kleru a pergamenové šlechty; to byly vůdčí myšlenky a vroucí přání tehdejší Maďarie, pokud se týkaly chrabrého,

ale „kacířského“ národa srbského“. Tyto úmysly uherští magnáti neostýchali se r. 1481 veřejně na sněmu vysloviti a učiniti je předmětem sněmového usnesení.

Magnáti hýřili na svých hradech a bláhoví Srbové pro nic a za nic prolévali na hranicích Uher proudy své krve, aby je Turci nemohli přebřísti a Uhry sobě podmaniti. Turkům podařilo se to po bitvě moháčské přece. Srbové varovali krále Ludvika II. před touto bitvou a i touto radou osvědčili svou věrnosť k národu, od něhož doufali, že konečně pozná své chyby a hříchy a uzná pravoslavné za své křesťanské bratry. Naděje byly marny a Srbové mohli u Moháče toliko své hlavy klásti za věc maďarskou a katolickou. Když Turci Uhry opanovali, Maďaři užívali bojovnosti srbské naproti protestantům. „Zatím co Srbové“, praví Radič, „na podnět Rakouska a pro interess a libosť papežské církve bezúčelně se bili s protestanty v Uhrách a Sedmihradech a každý jejich postup zdržovali, kuli papežští zelotové, jezovité a jezovitští ministři ve Vídni plány, jak by srbským kacířům připravili stejný osud, jako protestantům. Jejich náboženství a národnosť šlapali nohama, papežská propaganda směla bez závady postupovati proti nim podle práva o kacířích, srbské chrámy byly bořeny nebo v římské přeměňovány, ano ani hroby oněch junáků, kteří za dynastii krev svou cedili a po přestálých útrapách a trýznich zemřeli, bohaprázdná ruka neušetřila. Nemajíce toho dosti, vyháněli srbský lid z celých krajů, které byl zatím zkultivoval, jeho půdu skonfiskovaly šlechta a římské klá-

štery, a Srbové museli ustoupiti do krajů zpustošených anebo nevzdělaných. Srbské duchovenstvo, ode dávna trn v oku papismu, zůstalo li věrno víře svých otců, bylo rozsudky papežských tribunalů, císarských generálův a maďarských úřadníků v okovy vrháno, bez milosrdenství mrskáno, mučeno a konečně zákeřně vražděno.“ Slovák Čaplovič, katolík, dotvrzuje to slovy: „Všemi útrapami, jaké jen mysl lidská vymysliti může, nutili pravoslavné duchovenstvo srbské, aby přijalo unii. Duchovní, kteří se zdráhali tak učiniti, byli v pouta jímáni a do žalářů metáni, kde po většině hladem a žalem umírali. Mezi mnohými, kteří svou stálost ve víře pravoslavné životem zaplatili, sluší jmenovati lepavinského igumena Kondratija, jenž právě v tom okamžiku, když vstupoval do chrámu svého monastýra, aby tam pobožnost vykonal, byl na samém prahu chrámovém zastřelen dvěma ranami z pušek vojáků, kteří ho stíhali. Přemnozí duchovní byli na rozkaz generála Petazzyho krutě zbiti a do žaláře uvrženi, kde zakusili celou stupnici muk.“

Pravoslavný monastýr Marča byl násilím přinucen k unii a připojen k záhřebské diecezi. Pravoslavný lid se tomu protivil a biskupa Gabriela Miokiče za to, že uznal unii, za živa zazdil. Nicméně bylo pokračováno v násilném „sjednocování u víře.“ Za uniatského biskupa v Marči ustanoven kardinálem Koloničem r. 1678 Pavel Zoričič, jemuž uloženo, aby ročně dodával do záhřebského semináře šest „sjednocených“ alumnů. Zoričič musel své pravoslavné ovečky, které o unii nechtěly slyšeti, konej-

šiti lžemi, že od pravoslaví neodstoupil, což dokazoval tím, že obdržel vysvěcení v Moskvě. Když ale přece se prozradilo, čím je, zmocnilo se lidu takové rozhořčení proti němu, že se musel spasit útěkem. R. 1727 marčský biskup Rafael Markovič prohlásil sebe i svou diecezi za „sjednocené“. Nepokoje se opakovaly. Generál Haller byl vyslán, aby je utišil. Činil to s obvyklým ukrutenstvím, prohlásiv, že „tam, kde unie jednou kořenem se zachytila, i vzduch jest unifikován, a každý, kdo ten vzduch dýchá, musí být uniatem.“

Nemaje dosti muk, kterými pravoslavné trýznil, navrhnul vídenské vládě, aby smíšená manželství pravoslavných prohlásila za únos a trestala „pravoslavné kacíře“ pro zprznění.

R. 1690 přešlo do Uher 40.000 srbských rodin, jež vedl patriarcha pečský Arsenije Čarnojevič. Císař Leopold I. získal je pro vystěhování manifestem, v němž jim sliboval ochranu, nezkrácenou svobodu vyznání, svobodnou volbu vojvody a po válce vniternou organisaci, kteráž by úplně je uspokojovala; za to žádal od nich, aby s jeho vojskem bojovali proti Turkům, k čemuž Srbové vždy byli ochotni. „Nuže vzhůru za víru a spásu, za opětné dosažení svobody a bezpečnosti; vstupte bez bázně do našich zemí; opusťte své krby domácí a polní práci, vyzvěte své bratry, aby příklad váš následovali, chopte se této příležitosti, již vám sám bůh poskytuje a jež nikdy již se nevrátí, chopte se jí, je li vám milo blaho vaše, synů vašich a drahé vaší vlasti!“

Podobné sliby učinil Srbům císař Karel VI. Patriarcha Arsenije IV. Jovanovič chystal se r. 1737, že poslední zbytky srbského národa na půdu uherskou převede. Turci se o tomto plánu dověděli dříve, než byl proveden, vystěhovalce přepadli a většinu jich pobili. Patriarcha sám jedva ušel zajetí a do Rakouska přešel. Krátce na to nastalo takové pronásledování Srbů v nové vlasti, že učinili povstání, které rychle se šířilo. Císař, aby zjednal pokoj, vydal list, v němž přiznával Srbům staré svobody a dosvědčoval, že „honba na kacíře," již proti nim zahájila římská propaganda, byla jim na „nesnesitelnou příkoř a škodu."

Zbývá zmíniti se, že oba patriarchové Arsenije III. i IV. byli otráveni, onen při hostině u kardinála Koloniče dne 28. října 1705, tento pak na podnět neznámo čí od petrovaradínského felčara r. 1748. Krátce před tím Arsenije IV. psal vídeňské vládě, aby národ osvobodila od neustálého pronásledování maďarských magnátův a jezovitů: „Buď nás chraňte před nespravedlivými násilnostmi maďarských stavův a zjednejte platnost privilejím nám uděleným, anebo dopřejte nám svobody, abychom se buď sami bránili, anebo se odebrali, kam bychom chtěli, protože nám nelze dvojí víru vyznávati a víry své odříci se nechceme." Radoslav Radič praví, že příčinou smrti Arsenijovy byli jezovité, proti nimž hlavně ostrý jeho protest byl namířen, protože pravoslavné nutili světiti katolické svátky, zapovídali jim budovati chrámy atd.

Svobody Srbů byly pořád víc a víc ukrajovány. Ve „dvorní deputaci," jež měla jejich záležitosti spravovati, zasedali jezovité, ale žádný Srb. Nedopuštěno jim novou vlast si založiti, jak jim slibováno. Byli zváni jako vítaní hosté, když pak přišli, pokládáni jsou za vetřelce. Od počátku našeho věku pronásledováni jsou od Maďarův i pro svou národnost. R. 1840 vydali Maďaři zákon, aby na příště nevedli matriky v jazyku srbském, nýbrž maďarském. Dle téhož zákona směly jim za duchovní správce dosazovány býti jen osoby jazyka maďarského znalé. Sněm r. 1847 se usnesl, aby staroslovanská bohoslužba byla zastavena a maďarskou nahrazena. Za tím účelem měly býti staroslovanské církevní knihy do maďarštiny přeloženy. Neslýchané křivdy byly příčinou povstání proti Maďarům. Patriarcha Rajačič tak o tom napsal: „Naše dítky byly klány jako na jatkách, dospělí po celé dni mučeni a na to po tuctech věšeni, naše města a vsi byly až do poslední žebrácké chatrče plundrovány a vypalovány, naše chrámy olupovány, a na oltářích, což Turci nikdy nečinili, zhovadilosti páchány, mrtvoly z hrobů vyrývány a metány na požrání psům a prasatům."

R. 1850 zřízeno k nalehání papežského nuncia ve Vídni, Vialy Prely, římskouniatské biskupství v Lugoši, odkudž pak vycházela čilá agitace, která hlavně na venkovské obyvatelstvo působila a nejnepěknějších prostředků se neštítila. Tak na př. biskup lugošský Alexander Dobra uspořádal r. 1856 velkolepý kvas, na nějž pozval mnoho

pravoslavných; když je vínem opojil, přinutil je, aby podepsali listinu, že se obracejí k unii.

Truchlivý, ano zahanbující obraz, kterak latinská církev „sjednocovala“ pravoslavné Slovany, dolíčíme krátce dle spisku nazvaného „Prepiska o unii dalmatinskog episkopa Venedikta Kraljevića sa austrijskim pravitelstvom“, jež vyšla v Bělehradě r. 1863. Synové pravoslavné víry v Dalmacii již za republiky Benátské snášeli mnoho útisků. Pronásledování bylo kruté a mělo za účel vyhladiti pravoslavnou víru. Pravoslavná víra v Dalmacii byla pronásledována hlavně od počátku stol. XVIII. Tehdejší pravoslavný biskup dalmatský, jmenem Filadelfia, Řek rodem, byl ochoten zaprodati Římu svoje stádce. Pravoslavní Dalmatinci žalovali na to ruskému caru Petru Alexějeviči, načež Petr obrátil se písemně na dože Kornelia a žádal jej, aby ničemného biskupa sesadil a jiného hodnějšího dosadil na jeho místo. Nabádaje dožete k náboženské snášelivosti, car ukazuje mu na Rusko a dává mu je za příklad: „Katolíci, kteříž v našem carstvu obývají, mají úplnou svobodu vyznání a náboženských obřadů.“

Současně obracel se k republice černohorský vladyka Danilo, prose, aby pravoslavnému obyvatelstvu Boky Kotorské dala svobodu vyznání. Učinil to tím právem, že Boka spadala pod jeho pastýrskou pravomoc.

Když Francouzové opanovali Dalmacii a Boku Kotorskou, nabízeli černohorskému vladykovi Petru I. 200.000 fr. ročního důchodu, jestliže se vzdá své duchovní pravomoci nad Bokou. Mitropolit zamítl i peněžitou pomoc

i velikou hodnosť srbského patriarchy, která mu papežskými chytrostmi nabízena byla s podmínkou, že se podčiní tak zvanému náměstku sv. Petra.

Na to francouzská vláda zjednala si dobrodruha Benedikta Pačauricu, ze Srbska vyhnaného, a učinila jej pravoslavným biskupem Dalmacie s tím úkolem, aby pravoslavnou víru kazil a podrýval a věřící do unie převáděl. Když pak Dalmacie dostala se Rakousku, císař František I. a jeho ministr Saurau sami vzali do rukou dílo sjednocení pravoslavných Dalmatinců. František I. chtěl všecky pravoslavné ve své říši sjednotiti s Římem a nelitoval k vůli tomu ani práce, ani peněz. To je dokázáno tajnou korrespondencí mezi vládou vídenskou a biskupem Kraljevičem, jak se přezval onen Pačaurica. Dopisy tyto zachoval potomstvu Andrej Ličinič, jenž byl djakonem Kraljevičovým.

V celé Dalmacii nebylo ani jediného pravoslavného chrámu, aby v něm katolici nepostavili svůj oltář; lepší chrámy pravoslavným prostě odňali a sobě přisvojili. — V Risnu byly jen dvě rodiny latinské; pravoslavné obyvatelstvo města vlastním nákladem stavělo si chrám, ale rakouská vláda rozkázala, že v něm musí býti postaven latinský oltář. V Kotoru, kde jsou dvě třetiny pravoslavného obyvatelstva, všecky chrámy pravoslavným odňali a katolíkům dali, a pravoslavným ponechali jedinou kapli, kde se jedva směstnati mohlo 50 lidí.

Do r. 1848 bylo v Dalmacii zákonem zapovězeno, aby se pravoslavný stal soudcem anebo podobným úřad-

níkem. Pravoslavní byli pronásledováni všude a za každým krokem, aby byli přinuceni vzdáti se své víry a přistoupiti k unii.

Když se prozradilo, že biskup Kraljevič pravoslavné prodal katolíkům, zrazení spikli se na jeho život, ale on z nebezpečí vyvázl. Strůjci spiknutí uprchli do Turecka. Rakouská vláda nařídila nejpřísnější vyšetřování. Zatčení byli odsouzeni na 20 let do žaláře, ano i na do smrti. Protosyngel Cvietkovič za to, že nechtěl přijati vyšší hodnosť a pracovati v Boce Kotorské proti pravoslavné víře ve prospěch papismu, byl držen 4 leta ve vyšetřovací vazbě v Zadru, načež odsouzen na 20 let do žaláře; když vyšel ze žaláře, byl poslán do vyhnanství, kde ztrávil 13 roků.

Pravoslavným dávána byla roční pense, když od víry odpadnou a přijmou unii. Mnozí tací podplacenci po letech opět se vraceli ku své prvotné víře, snad proto, že byli již považováni za dostatečně sjednocené a v papeženství pevné a z té příčiny vyplácení pense jim zastaveno. Ale největší část pravoslavných byla ve své víře nezvratna.

Tak chmurný obraz poskytují dějiny sjednocování pravoslavných Slovanů s církví katolickou. Obraz tento stále se doplňuje novými boji a žalnými zkušenostmi, že církev katolická ani nyní neukrocuje svoji výbojnosť. Mohli bychom obraz doplniti přehojnými daty a příklady z doby přítomné, avšak zúmyslně nechceme sáhati k materialu, který dosud není historicky probrán a zjištěn.

Pravoslavným Slovanům náleží chvála, že vždy se vyznamenávali snášelivostí ke každému náboženství a a zvláště k vyznáním křesťanským. Oni vždy stáli v reservě a obraně. Jestliže v obraně své neklesli, slouží jim ku cti a nikoli k hanbě. Jestliže rány, které v sebeobraně vraceli, katolíky také bolely, na to jako útočníci právem naříkati nesmějí. Kdo rozsévá vítr, klidí bouři a jestliže bouře hromem bije, ten, kdo ji na sebe přivolal, sám je svým vinníkem. Pravoslavní Rusové i ke svým sousedům pohanům bývali snášelivi. Náboženská snášelivost Rusy ani v našich dobách neopustila. Do nedávna pravoslaví bylo pronásledováno na vlastní půdě ruské říše, v baltických guberniích, kde Němci luteráni bránili pravoslavným chrámy stavěti, obřady konati a do své církve obrácence přijímati. Mezi uráločudskými a sibirskými pronárody Ruska je dosud mnoho pohanů. Pravoslavná církev mezi ně vysílá missionáře, kteří je obracejí na křesťanství poučováním, ale nikdy násilím. Státní moc pravoslavného Ruska nikde dílo missionářů nepodporuje hmotným nátlakem.

Černohorský kníže Danilo učil své Černohorce: Černohorci, kdo se jakkoli křížem znamená, každého považujte za bratra! Podobné slovo nikdy nevyšlo z úst žádného katolického knížete, zvláště šlo li o Slovany.

Katoličtí Slované, jsou li skutečně nadšeni myšlenkou slovanské pospolitosti a chtějí li upřímně, aby svůj poměr ke Slovanstvu pravoslavnému spravedlivě a normálně upravili, musejí tyto věci bedlivě a v čas uvážiti.

aby je události nezastihly bludu oddané a nezapřáhly je v službu tendencí, Slovanstvu nepřátelských.

Slovanstvo pravoslavné ovšem želí, že veškeren slovanský národ nekráčí společně ve šlépějích svých prvoučitelů sv. Kyrilla a Metoděje; neželí toho však pro samu skutečnost náboženské různosti ve Slovanstvě, nýbrž pro neblahé následky, které tato různosť má na osudy Slovanstva. Ruský národ je proniknut pravým náboženským citem, kterého šetří u vyznavače každého náboženství, i nekřesťanského. Cit náboženský, je li hluboký, čistý, vroucí a mravný, fanatismu prostý, sbližuje všecka vyznání. Kdyby katoličtí Slované měli podobně vyvinutý a prohloubený náboženský cit, nebylo by mezi nimi a jejich pravoslavnými bratry žádných náboženských sporův a otázek.

Není pravda, naopak je kleveta, že Rusové stojí naproti Slovanům nepravoslavným na podobném stanovisku náboženské jednoty, jakou církev latinská chce připraviti jim a že kladou Slovanům nepravoslavným za podmínku nevyhnutelnou, aby přijali pravoslaví. Rady podobné mají v ústech Rusů ráz čistě akademický. Jestli že však Rusové svou pravoslavnou víru, která jest jim svata, která pomohla utvořiti jejich stát a národní charakter, milují a svatě chovají i proti všeliké úhoně chrání, jednají tak náležitě, že jim to schvalováno býti může. Pravoslaví je částí podstaty ruského národa a státu, ono jest jejich nerozborným základem a železnou obručí jejich celistvosti a jednolitosti i mohutnosti. Jen nepřítel Ruska může

Rusům doporučovati, aby opustili půdu pravosloví; při ohromném pak významu Ruska pro veškeré Slovanstvo, při významu takovém, že právem říci lze: Kdyby nebylo Ruska, nebylo by Slovanstva, musejí i Slované neruští a nepravoslavní spatřovati životný svůj prospěch v tom, když pravoslaví bude bezpečno a neporušeno.

A nyní dospěli jsme k tomu, co je pravým a vlastním úkolem Slovanů nepravoslavných naproti pravoslavným. Úkolem jejich není odvraceti je od víry otců, která jest jim draha a svata; úkolem jejich není sjednocovati je s církví latinskou a tím podrývati jejich základy národní i státní; avšak úkolem jejich jest dáti výhost daremným předsudkům proti pravoslaví; chovati k němu úctu jako k tomu náboženství, které jediné zasluhuje názvu národního náboženství Slovanův; míti vědomí, že pravoslaví jest nesplněnou závěti Kyrilla a Metoděje a tají v sobě dějinný program veškerého slovanského národa, jenž jest načrtán působnosti těchto největších dobrodinců Slovanstva a největších jeho světců; a posléze jest úkolem jejich mařiti všecky plány a akce, které směřují k porušení a podkopání pravoslavné víry a z nich, Slovanů nepravoslavných, chtějí si udělati bořicí berany. Slované katoličtí dosti se proti svým pravoslavným bratrům prohřešili, že na ně útočívali jako najatí vojáci nesnášelivého a výbojného jezovitismu. Oni jsou povinni nejen v zájmu slovanské myšlénky, nýbrž i k vůli své mravní hodnotě stavěti se na odpor všem snahám, namířeným proti pravoslaví. Zvláště ti z katolických Slovanů,

kteří ku své víře nejupřímněji lnou, musejí za svou věc pokládati, aby katolicism očistěn byl od jezovitského fanatismu a vládobažnosti římských papežův a tak se vrátil k původnímu učení Kristovu, s nímž panovačnost Vatikánu naprosto se nesnáší.

Toť jest nejmenší požadavek, který myšlenka slovanská ukládá Slovanům katolickým. Požadavek náboženské snášelivosti jen jim může býti uložen, protože jen oni této vlastnosti postrádají. Nesnášelivostí v širším slova smyslu jest i zúmyslné chování nespravedlivých, ano bláhových předsudků naproti pravoslaví, jež jezovitský fanatism za dlouhého svého řádění zaštěpil v duše všeho katolického světa, tak že se nová pokolení již takořka s nimi rodí. Předsudků těchto není prosta ani ta část západoslovanské intelligence, jež se domnívá, že nad náboženské předsudky se povznesla a jež hlásá svobodu svědomí pro každého.

O masse českého národa aspoň v Čechách možno tvrditi, že předsudky proti pravoslaví podjata není. Český člověk, o podstatě pravoslaví nejméně poučený, jakýmsi zděděným instinktem spatřuje v pravoslaví zachovalejší, konservovanější křesťanské vyznání, než li je katolictví, a pravoslavné nazývá „starověrci".

O obřadech pravoslavných Palacký vyslovil se ve svém „Doslovu", že svou délkou a formou neodpovídají mysli české, jež dává přednost obřadům prostším, které více ducha jímají, než oko. Ale pobožné účastenství, které prostý lid český v Praze jeví pro pravoslavné obřady

v ruském chrámu pražském, nepotvrzují výrok Palackého. Neváháme z plna přesvědčení povědĕti, že pravoslaví jak obsahem, tak formou je české mysli příjemné. Příjemno je české mysli, že obřady pravoslavné konají se jazykem slovanským, příjemno jest jí, že laikové v církvi pravoslavné připouštěni jsou k její správě, příjemno jest jí, že duchovní pravoslavní celibátem, jenž ostatně v církvi katolické znamená pouze závazek nevcházeti v řádné manželství, netvoří v obyvatelstvu odrůzněnou společnost, neméně příjemný jest jí mužně důstojný zevnějšek pravoslavného duchovního, avšak nejpříjemněji se jí dotýká, že pravoslavná církev neuznává dogmat o papežské neomylnosti, čehož také Palacký dotýká se v „Doslovu“ řka, že ví, že „oddanost česká k stolici římské není nepřemožitelna, i že známé dekrety ze dnův 8. Dec. 1864 a 18. Juli 1870 ji nikterak nepřimnožily ani upevnily“. Učení katolické církve o přimátě papežově nad celým světem křesťanským a učení o světské moci papežově vždycky se Čechům protivilo. Husité nazývali katolíky „papeženci“ a známo jest, jakou potupou bylo toto jmeno. Boje, které Čechům kdy bylo s papeženstvím podnikati, nechuť jejich k církvi katolické tak prohloubilo, že nemohla býti zahlazena ani exekucemi pobělohorskými, ani úžasným úpadkem české národnosti v 17. a 18. stol. Nic tak jasně to nedokazuje, jako to, jak čeští sedláci, dávno násilím pokatoličení, zachovali se po vydání tolerančního patentu r. 1781. Památku o tom zachoval sedlák karabáčník Vavák ve spisku dosud nevydaném, jemuž dal

titul „Reformací“. Jsou to protokoly jednání mezi komisary císaře Josefa II. a českými sedláky na Poděbradsku, kteříž „všichni se vyznávali, že v katolické víře až do r. 1781 živi byli a žádnou příčinu odstoupiti od ní nemají, nyní k víře helvetský že se přiznávají a pro lámání chleba, žádného však jsem neslyšel, aby byl řekl, pro spasení své duše“. Jezovitská ukrutenství dovedla českého sedláka přinutit, aby zevně přijal víru papežskou; ale jakmile byla mu císařem dána a zaručena svoboda, ku které církvi se chce přihlásiti, přihlašoval se k nejbližší sobě církvi nekatolické, o níž neměl jasného ponětí; přihlašoval se tedy k ní jen proto, aby se vymanil z lůna církve katolické.

Podle názoru pravoslavného učení o svrchované moci papežově nad celým křesťanským světem vzniklo z ducha pýchy, kteráž plodí ducha panovačnosti a sobeckosti. O učení tom nebylo slýcháno mezi křesťany od samého počátku její a po všecky časy obecných sněmů. Nastoupili papežové, kteří zbohatli, moci nabyli, od ducha lásky křesťanské a církevního bratrství odpadli, kteří nechtěli pokládati se za rovné s druhými biskupy, nýbrž vyhledávati počali nadvládu nad nimi všemi, nade všemi církvemi a posléze nad celým světem křesťanským. Tehdáž vymyslili si učení o svrchovanosti papežské, jakoby Kristus byl ustanovil papeže za svého náměstka na zemi nad celým křesťanským světem, tak že on může učiti a souditi všechny, ale jeho nikdo, ani sám všeobecný církevní sněm.

Nebudeme se dále zabývati rozdíly mezi církvemi pravoslavnou a katolickou, nýbrž přestaneme již na vytčení hlavního, jejž také Strossmayer za takový uznává.

Katolická církev ve své agitaci naproti pravoslaví nejraději sahá k takovým prostředkům, kteréž nejméně sluší kterékoli náboženské společnosti. Ona neštítí se všemi způsoby, ústně i písemně rozšiřovati o své pravoslavné sestře holé nepravdy, na žádném faktu nezaložené, nepravdy, které zná a které přece zlomyslně roztrušuje. Takovou nepravdou je bájka o „caesaropapismu“, kteráž má za účel zohyzditi pravoslavnou církev ruskou v očích římských katolíků klevetou, že hlavou její jest laik a že ona spravovati se musí vůlí panovníka, jež i ve věcech církve se týkajících jest neomezena.

Aby tento nechvalný způsob boje aspoň v českém národě byl učiněn nemožným, jeví se nám býti povinností objasniti, kteraký je v Rusku poměr mezi státem a církvemi.

Od počátku století XVIII. počala se v Rusku šířiti zásada úplné svobody náboženského vyznání, tak aby víra žádného člověka neměla vlivu na jeho poměry v občanském životě. Ze svobody vyznání vyplývá právo osoby víru měniti, aniž by změna víry mohla pro ni míti neblahé následky v poměrech občanských. Svoboda vyznání předpokládá úplnou rovnosť náboženských společností v poměru ke státu a zrušení všelikého náboženství státního. Církev římská, majíc v Rusku málo půdy, pokládala svobodu vyznání v Rusku a své na roveň postavení

s pravoslavím za etapu pro svou propagandu a hierarchie její ukazovala snahu porušiti rovnosť s pravoslavím ve prospěch převahy katolicismu. To vedlo ku prohlášení pravoslaví za náboženství státní, vedle čehož zaručena všem křesťanským jinověrným i pohanským věrám svoboda vyznání i konání obřadů. Pravoslaví bylo právem prohlášeno za ruské náboženství státní, neboť ono dalo počátek civilisaci ruského národa a těsně souvisí s celou jeho historií. § 41. základných (osnovných) zákonů ruských ustanovuje, že „imperator, zaujímající ruský prestol, nemůže vyznávati jinou víru kromě pravoslavné". § 35. ustanovuje, že mužský člen carského rodu, mohoucí míti právo na následnictví trůnu, nemůže vstoupiti s osobou nepravoslavné víry v manželství jinak, než když tato osoba přijme pravoslaví. Při tom ale každá víra jiná, křesťanská jako nekřesťanská, požívá ochrany nejvyšší státní moci a jest nedotknutelna naproti světským úřadům.

Ruský stát uznává, že každá církev má tvořiti pro sebe zvláštní svět. Církev má svoje dogmata, jejichž autoritu stát uznává, pokládaje ji za věc duševného života lidí. Stát nezasahuje a nesmí zasahovati do dogmatické a obřadné stránky věr, avšak musí bdíti nad tím, aby nebyla prohlašována dogmata, odporující požadavkům mravnosti a společenského pořádku.

Prvenstvo pravoslavné víry v Rusku obsahuje dále právo přesvědčovati v hranicích státu ty poddané, kteří k církvi pravoslavné nepřináležejí, že víra pravoslavná je lepší a spasnější; právo chrániti každého ruského podda-

ného, který by jinou víru opustil a pravosl
všem, kdož by jej od tohoto úmyslu a
odvrátiti; právo připojovati k sobě dítky
manželstev, kde jedna strana je pravoslavn
pravoslavná. Dítky pohozené a nalezenci n
vodu křtí se dle obřadu pravoslavného. P
jinou víru než pravoslavnou jest bez podl
zeno. Kdož působí v Rusku k tomu, al
získal k odpadlictví, propadá přísným trest

Ostatní křesťanská vyznání mohou př
křesťany nepravoslavné a nekřesťany, avš
jednotlivý případ potřebují zvláštního dovo
stva vnitra.

Podle § 43. osn. z. samodržavná n
správu pravoslavné církve ruské pomocí sv
jenž od ní byl zřízen. Avšak ani car sám
sv. synodem není hlavou církve. Car j
ochrancem a strážným okem pravoslaví, avš
nemá žádného vlivu ani moci. Tak ustano
reglement z r. 1721 a v tom smyslu je zr
osn. zák. Tím činí se „caesaropapism“ na
ným. Caesaropapismu v Rusku nikdy ani n

Každé nepravoslavné křesťanské vyzná
ličná náboženství jinověrná (židovské, mo
pohanská mají v Rusku svou církevní sprá
chovnou vlastí“. Církevní správa povinna je
dotyčná víra byla neporušeně zachována a
osoby aby přesně vykonávaly své služby a

něž aby jmění církve a náboženské společnosti bylo dobře spravováno. Státní moc ponechala každé „duchovné vlasti“ jistou disciplinárnou moc ve věcech víry i služby. Kromě toho státní moc zachovává v organisaci církevní správy každého vyznání ta pravidla, kterých vyžadují pravidla daného vyznání, pokud to neodporuje bezpečnosti státu. Správy veškerých nepravoslavných a jinověrných vyznání jsou pod dozorem ministerstva vnitra.

Rozkolníci smějí svobodně vykonávati společné modlitby a bohoslužby podle svých obřadů, pokud tím nejsou porušována pravidla veřejného pořádku. Vláda ze zásady nezasahuje do správy rozkolnických sekt. Matriky rozkolníků vede policie.

Nejvyšší instancí protestantských vyznání jest „generalný synod“, jenž nemá práva měniti dogmata a může toliko vládě navrhovati, kterak by učení i svobody protestantských církví přesněji mohly býti plněny.

Bully, encykliky a pastýrské listy římské stolice nemohou býti v Rusku publikovány a v platnosť uváděny bez carského svolení.

V armensko-gregoriánském vyznání rozhodování o dogmatech, vykonávání bohoslužby a obřadů přináleží arménsko-gregoriánskému synodu.

Pro otázky o pravidlech a obřadech víry židovské zřízena při ministerstvu vnitra zvláštní „rabínská komise“.

Podobně mohamedáni mají svou správu, kteráž jest pod dozorem vlády; zapovězeno jest jim obraceti se v otázkách víry k cizím vládám.

Sibiřští pohané mají svobodu vykonávati bohoslužbu podle svých obřadů a obyčejů. Samojedové mohou míti místa k vykonávání pobožnosti bez zvláštního povolení úřadů.

Jmenování nebo potvrzení osob ať duchovních nebo světských, které mají státi v čele správy daného vyznamenání, zůstavuje se carovi nebo vládě.

Pohané mohou volně přestupovati k jinému pohanskému vyznání. Křesťané nepravoslavní mohou přijati pravoslaví, avšak není jim dovoleno odpadati od víry křesťanské ku kterékoli víře nekřesťanské.

Mají tedy všecka nepravoslavná vyznání v pravoslavné říši ruské úplnou svobodu svědomí, avšak nemají svobody propagandy, čehož je církvi latinské nejvíce žel. Výbojnost a nepokojnost této církve jest největší překážkou, že osud národa polského pod ruským žezlem dosud je nezávidný. Církev latinská nejen že se nevzdala svých záměrů naproti pravoslavnému Rusku a ostatnímu pravoslavnému Slovanstvu, nýbrž v době přítomné sbírá se k novému rozběhu na pevnou hradbu, kterou je Rusům národní pravoslavná církev. Pravoslavná církev pomáhala tvořiti ruský stát a položila základ charakteru ruského národa. Čím Rusové jsou, jsou pravoslavnou věrou. Bráti jim tuto víru, podrývati ji — to může jenom nejhorší nepřítel Ruska. Kdyby povolilo ruské pravoslaví, celý ruský stát ocitl by se na písku. Kdo činí nárok na název ruského vlastence, musí pravoslaví ve svaté úctě

chovati. V Evropě u žádného národa nevidíme, žeby náboženství tak srostlo s jeho duší a tak tvořilo část jeho podstaty, jako jest u Rusů. I jest pochopitelno, že ředitelé ruského státu ve všem tak ohromnou váhu kladou na pravoslaví. Celá historie ruského národa dokazuje, že pravoslaví jest mu posvátným palladiem. Za takových okolností je pochopitelno, že pravoslaví je draho a vzácno i těm Rusům, kteří nejsou právě náboženskými horlivci.

V těch případech hlásí se k pravoslaví jejich vlastenectví. A proto ruské pravoslaví stojí nevývratně pevně, proto jest ono skalou, kterou brány pekelné nepřemohou, že vyznavači jeho nemají pro ně pouze interess náboženský, nýbrž i národní a politický. Ochabne li jeden interess, drží ještě druhý a třetí, čehož u římského katolicismu není, neboť on jest náboženstvím kosmopolitickým a národním ani býti nechce, ani nemůže.

Ohražujíce se jmenem slovanské myšlenky proti latinské propagandě mezi pravoslavnými Slovany a proti jezovitskému pokrytectví, jež tuto propagandu haliti chce pláštěm náboženského sjednocení pod tiarou římského papeže, nepíšeme tyto řádky nikterak za účelem opačným, totiž abychom dělali propagandu pravoslavnou. Stojíme na stanovisku úplné náboženské svobody, a to nám bylo pohnutkou, abychom upozornili všecky věrné Čechy, kteří se cítí zároveň Slovany, že latinská propaganda pod všemi škraboškami, kterými si svou pravou tvárnost zakrývá, usiluje o to, aby našim pravoslavným bratrům svobodu vyznání odňala. Při tomto díle Slované západní, po vět-

šině katolíci, nesmějí napomáhati, nýbrž musejí je mařiti a proti němu protestovati. Úkol ten přináleží hlavně nám Čechům, kteréž s Rusy sbližují tradice kyrillometodějské i husitské.

* * *

6.

Kapitola závěrečná.

V posledním desetiletí slovanská myšlenka u Slovanů západních byla vykládána naskrze jen tak, jakoby měla za účel pouze kulturné sblížení aneb jednotu. Naši národní odpůrci nedali se touto skromnou formou nenáviděného a obávaného „panslavismu“ mýliti a projevovali při každé příležitosti a všude, že kulturné slovanství jest jim tak málo po chuti jako politické. Oni chtějí, aby Slovanů nebylo, a jestliže již jsou a nedají se rázem smazati s povrchu zemského, byli by nejraději, aby byli rozdrobeni v prvky, aby bylo mezi nimi tolik stran, kolik lidí, tolik „národů“, kolik obcí a právě tolik literatur. Neplní li Slované dosti rychle toto zbožné přání, chovají se k nim nepřátelsky. Spravujíce se heslem „principiis obsta“, v samém zárodku zlo nič, vidí celé nebezpečí v každém sbližování, sdružování a spojování Slovanů, byť se dálo v míře nejmenší. Kdo z Čechů se přičiňuje o národní probuzení na Moravě, ve Slezsku nebo na Slovensku, kdo žádá pro Čechy vídenské českou školu, ano kdo jen o to se zasazuje, aby české národnosti nebyla odní-

mána rovnoprávnosť, základnými zákony říše rakouské zaručená, je Němcům a Maďarům celým „panslávem“. A takových případů je nesčíslné množství. Zvláště Maďaři nikdy se nerozpakují státi se směšnými, dotkne li se jen lehynce jejich ucha slovo „panslavism“. Celé slovenské město Tisovec bylo před několika lety ve vyšetřování pro „panslávský“ rejd, z něhož stalo se podezřelým proto, že si chtělo zříditi obyčejný hasičský spolek. Z toho následuje, že kdekoli se tři Slované sejdou, dopouštějí se zločinu „panslavismu“.

Slované západní nemohou ustupovati před obviňováním z „panslavismu“ dále, než dosud ustupovali. Stojí za uváženou, není li za takových okolností již čas, abychom upustili ode vší neupřímnosti, jež by konečně na nás samých mohla se ztrestati, neboť by nám nedovolila dohodnouti se o tom, co chceme, a není li již třeba dáti odpůrcům na vědomí, že jsme sobě milejší, než oni. Ohlížejme se nejprve na sebe, a potom teprve na odpůrce. Armáda musí býti sorganisována a vycvičena dřív, než nepřítel přikvapí. Ona se musí připraviti na každý případ, i na případ míru. Kdyby však připravena nebyla, tím spíše by jí hrozilo nebezpečí války.

Všichni Slované bez výminky jsou ohroženi a ohrožováni. Rusové mezi nimi jsou nejmocnější a nejpevnější, avšak mnohé věci nasvědčují tomu, že ani jim dána není jistota, že je nestihne osud Slovanů západních a jižních. Osudu tomu propadnou, nebudou li bdělí a nedovedou li opásati se na svém nejcitlivějším boku, na straně evrop-

ské, řadou uspokojených a duchem slovanským proniknutých národností slovanských. Společné nebezpečí Slovanů je známo pode jmenem „Drang nach Osten“. Společné nebezpečí je zároveň společným interessem, společným pojítkem.

V této společné potřebě kryje se jádro slovanské myšlenky. „Drang nach Osten“ dotírá na nás po souši i po moři — cestou kulturnou i materialnou. Kdybychom se postavili na odpor jenom nájezdu kulturnému, sami bychom si uchystali prohru, neboť nepřítel vpadl by do naší tvrze branou nestřeženou.

Nečiňte rozdílu mezi kulturnou a politickou stránkou otázky slovanské, tak jako protivníci naši ho nečiní.

Politické stránce otázky slovanské Slované nejraději se vyhýbají. To jest ovšem nejpohodlnější, ale zdaž může Slovany dovésti k cíli?

Vyhýbají se jí pro cizí strachy, na něž Slované obyčejně více se ohlížejí než na strachy svoje. Zdá se však, že již nadešla doba té národní a politické zralosti Slovanů, kdy poznají, že se především obávati musejí o kůži svou vlastní.

Je pochopitelno, že nepřátelé Slovanstva, kteří se dějí na př., nazývají li se Moravané a Slezané Čechy, kteří všemi silami odvracejí a zamezují sjednocení Slovanů jednoho a téhož kmenu, ještě neskonale horlivěji o to usilují, aby se Slované neruští dorozuměli se Slovany ruskými. Když už všecky prostředky, kterých za

tím účelem upotřebují, selhaly, zažehnavači slovanské shody sahají ke strašáku, jejž obyčejně nazývají carismem, ale také ruskou despocií, tyrannií, vládou ruské knuty. Strašák tento dosud ukazoval se nejvydatnějším. „Carismu“ odříkali se nejpřednější buditelé národního slovanského vědomí na západě i jihu, zaonačujíce vždy věc tak, jakoby sympatisovali s „dobrým lidem ruským“, činíce při tom přísný rozdíl mezi tímto lidem a spůsobem vlády nad ním. Sympatisovati s obyvatelstvem a příkře zamítati ne tu vládu, která je dočasně spravuje, nýbrž ze zásady a bez podmínky zavrhovati sám spůsob této vlády, znamená tolik jako podněcovati občanstvo proti jeho zákonité vládě. Tak si vedouce Slované nesmějí se diviti, že ruská vláda chovala se k jejich snahám více méně lhostejně. U nás je rozšířena pověst, že ruský vyslanec ve Vídni, Novikov, roku 1871 překazil hohenwartovské vyrovnání s Čechy, a cituje se jeho výrok, že „Rusko potřebuje, aby Slované rakouští byli nespokojeni a jejich nespokojenost aby oslabovala říši rakouskou“. Nevíme, zakládá li se tato pověst na pravdě, anebo byla smyšlena o několik let po Hohenwartovi, když agitováno v Čechách pro obeslání vídenského parlamentu. Avšak sám tehdejší neomezený vůdce českého národa, Palacký, vylučoval spůsob vlády ruské ze svých sympatií k ruskému národu. A přece jen ruská vláda a nikoli ruský národ mohla r. 1871 pronésti závažné slovo do našeho osudu. Zdaž právem můžeme přátelskou službu očekávati od toho, koho nohama rukama odstrkujeme? A přece Palacký

náleží k těm českým vlastencům, kteří slovanské myšlence zůstali věrni až do posledního svého dechu.

Věc je v tom, že neruští Slované pohlíželi a skoro vesměs dosud pohlížejí na Rusko brejlemi evropského západu. Jim se zdá, že ruská forma vlády neliší se ničím od bachovského absolutismu a jako se jim protiví každá vzpomínka na Bacha, tak nechtějí ani myšlenkou zavaditi o „carism“. Jsou u nás ovšem také jednotlivci, kteří se mnivají, že pojem carismu učiní českému lidu lahodnějším, budou li dokazovati, že bachovský absolutism byl vlastně dobrodiním rakouských národů. A naopak také v Rusku jsou lidé, kteří jsou do ruské jedinovlády, „samoděržaví“, tak zamilováni, že v něm spatřují lék na všecky společenské neduhy západu a tedy také neruského Slovanstva. Protivu k nim tvoří ti Rusové, kteří západu evropskému bez podmínky se klaní proto, že je spravován konstitučně a mají illusi, že konstituce sama mění každý stát v pozemský ráj.

Dlužno míti na paměti, že historický rozvoj Ruska jest jiný, než zemí západních. Konstituce je dítkem feudalismu, ona je kompromissem mezi nejvyšší vládní mocí a stavy ať jednotlivými nebo spojenými. Konstitučný život na evropském západě vyvíjel se od těch dob, co králové byli nuceni děliti se o vládní moc se šlechtou a duchovenstvem a musí přirozeně dospěti k zastoupení dělnictva v zákonodárných sborech a ku všeobecnému hlasování. Po této dráze stoupáme i my západní Slované. Na ní zastaviti se nelze, nýbrž musíme kroky své zby-

střiti, abychom nebyli mezi posledními, kdož tudy dojdou cíle. Avšak už dosavadní zkušenosti konstitučného života naučily nás, abychom se na konstituci dívali střízlivě. Každá forma vlády je toliko nádobou, a lidé nejedí nádoby, nýbrž obsah jejich. Všecky konstituce mají při svých přednostech i velké nedostatky, ano některé státy mají konstituce sdělané zúmyslně tak, aby práva národa byla zkrácena. Avšak i tam, kde je konstituce nejvýbornější, národ může upadati, v rozvoji se zdržovati, může se demoralisovati, ano může pod rouškou její konati na obyvatelstvě brutálnosti nejšerednější. Příklady z přítomnosti máme v Srbsku za Milana Obrenoviče, Bulharsku a v Uhrách.

Kdyby však všecky konstituce šmahem byly vzorné a přinášely jen štěstí národům, tím ještě nikterak řečeno, že každá jiná forma vlády musí býti špatná, záhubná, zavržitelná, zvláště jestli se přirozeně vyvinula z jiných podmínek a za jiných okolností.

Ruskému samoděržaví základ byl položen tím, že moskevští carové s pomocí lidu přemohli údělná knížata, městské republiky i bojary, a že hned na počátku přisvojili si takovou moc, aby vůle jejich ve všem platila neomezeně. Mezi vítězi a přemoženými nebylo žádného formalného aktu, žádného kompromissu, žádného dělení se o moc a kořisť. Oligarchická vláda několika bojarů v letech 1538—1546 navždy zprotivila národu podobný režimu a vyvolala potom krutou reakci se strany Ivana Hrozného, jenž prvý dal si jmeno cara. Car byl rozhněván

nepořádky v zemi a bídou národa a ze všeho vinil bojary. On vzdal se opory bojarův a hledal oporu u národa. Nejbližší jeho důvěrníci byli z chudých rodů; car nehleděl na jich rod, nýbrž na upřímnosť a věrnosť. Svolav r. 1550 „zemský sobor", pravil k národu: „Buďte velké mysli, nelze napraviti minulého zla, mohu vás toliko chrániti od podobných útisků v budoucnosti — od nynějška já jsem váš sudí a ochrance". A car dostál v slově. Bojaři byli nespokojeni, že byli zbaveni svého dřívějšího významu ve státní správě a že car je k nim tak přísný a nedůvěřivý. Kladli mu odpor, jejž car přemáhal. Odpor jej dráždil a stupňoval jeho energii v ukrutenství. Byl to zápas živelných sil. Jedna musela zvítěziti, druhá padnouti. Zvítězila síla carská a padla bojarská. Síla carská odtud roste a bojaři nikdy již nedovedli položiti základ k feudálné šlechtě dle vzoru západního.

Petr Veliký dal samoděržaví formu. On zrušil „bojarskou dumu", jež po celé 17. stol. byla sborem sluhů samoděržavného cara, a z vlastní neomezené moci dal původ přemnohým zřízením občanským, vojanským i duchovním, která dosud trvají. On prvý nazval se „samovládným" a „samoděržavným".

Kateřina II. prohlásila zásadu, že Rusko podle své povahy musí býti neomezenou monarchií.

V století XIX. nejednou byla v Rusku přetřásána otázka, nebylo li by dobře přispůsobiti se státním pořádkům na západě. Ruch tento byl zvláště čilý za Ale-

xandra II. Car Alexandr III. učinil v té příčině konec všem rozpakům, ohlásiv ruskému národu: „Hlas boží velí nám státi bodře při kormidle vlády s důvěrou a pravdu samoděržavné moci, jižto jsme povoláni upevňovati a ochraňovati pro blaho národa proti všem útokům a podkopům“.

Samoděržaví dalo Rusku řadu mohutných a plných charakteru panovníkův, ono za šťastného a slavného panování Alexandra III. znova se osvědčilo jako ten způsob vlády, který jediný dáti může Rusku vniterný pokoj a zjednati mu respekt sousedů.

Ruský národ přivykl věřiti v takové náboženské posvěcení carovo, a nikde na světě nepotkáváme se s takovou otevřenou, srdečnou oddaností a upřímnou věrou národa v božské ustanovení mocnáře „bařušky-cara“, jako v Rusku. V tom nejeví se nějaká patriarchalná nekulturnosť, nýbrž tradicí utvrzená víra národa ve svého vůdce. Víru tuto v národě upevňovali všichni panovníci svou pečí a svými zásluhami oň, jakož i nezvratným setrváváním na zásadě jedinovlády. Celý pokrok ruského státního života vzešel z vlastní iniciativy carů. Carové zrušili nevolnictví, ustálili právní poměry, zbudovali na nerozborném základě mohutnosť Ruska v mezinárodním položení, carové hájili ruskému národu jeho duchovný poklad, pravoslavnou víru.

Má tedy carism hluboký historický a lidský význam a není naprosto jakousi theokratisací samoděržavné moci ruských panovníků.

Ruský car sice neříká „všecka moc pochází z lidu“, ale drží se pravidla: všecka moc spočívá na lidu. Není národa, který by s tak úplnou důvěrou odevzdával se vedení svého cara a není státu, kde by panovník podobně se staral o všechny potřeby všeho národa a ukájel je z vlastního podnětu. Konst. Aksakov praví: Rusko je země úplně samobytná, docela nepodobná státům evropským. Rozdíl vidí se na prvý pohled. Všecky evropské státy založili dobyvatelé. Nepřátelství jest jejich počátkem. Vladař tam přicházel nevítán a ozbrojen, a násilně upevňoval své panstvi nad pokořenými národy. Naproti tomu ruský stát nebyl založen dobyvatelstvím, nýbrž dobrovolným uznáním ruského panství. Proto nikoli nepřátelství, nýbrž mír a shoda jsou jeho zásadami. Vládní moc jevila se u nás býti žádoucí, nikoli nepřátelskou, nýbrž ochrannou, a upevnila se národním souhlasem. Na západě však vládní moc jevila se hrubou silou a utvrdila se bez vůle a přesvědčení pokořeného národa. V Rusku národ poznal a pochopil nevyhnutelnost státní moci v zemi a ona jevila se z vůle a přesvědčení národa. Oddéliv od sebe státní správu, národ ruský ponechal si společenský život. Nežádaje si panovati, národ náš sobě žádá žíti, rozumí se nikoli jen ve smyslu animalném, nýbrž lidském. Nehledaje svobody politické, hledá svobodu mravní, svobodu ducha, svobodu společenskou — svobodu národního života uvnitř sebe.

A. Kirějev napsal o samoděržaví: Po našem poněti car jest jedinovláda, neomezený papírovým kontraktem, svázaný pouze symbolem pravoslavné víry, jejž pronáší

při svém korunování na cara. Odpověden je před svým svědomím, před bohem. Za to musí bez podmínky ztotožňovati své zájmy se zájmy svého národa, povinen je znáti nejen jeho hmotné potřeby, nýbrž což jest ještě mnohem důležitější, rozumět i jeho mravním potřebám, cítiti zápal pro jeho ideály, sloužit jim a vše obětovati pro jich uskutečnění. On musí býti nejlepším, nejsilnějším představitelem ideálů národa. Avšak k vůli tomu, aby neupadl do chyby, aby byl úplně věrným představitelem svého národa, car musí mít možnosť neustále stopovati jeho mysl, národ pak musí míti možnosť přiváděti ke sluchu carovu vše, co pokládá za nutné pro své blaho.

Týž spisovatel polemisuje dále se Slovany, kteří se domnívají, že Rusko jim teprve potom bude moci pomoci, až v něm bude samoděržání zrušeno, a dokazuje, že právě jen samoděržaví může jim přispěti, aby se domohli přiznání svých práv na samostatný rozvoj své národnosti. „Samoděržaví je nebezpečno pouze těm, kdož žádajíce přiznání práv své vlastní národnosti, současně snaží se udržeti pod svým jhem jiné národnosti, mající právě taková nepopíratelná historická práva na samostatný národní život, jako jejich utiskovatelé. Strach, který pojímá západ při slově „samoděržavný car“, vysvětluje se historií západu, kde jest uznáno takořka za axiom, že zápas mezi panovníkem a národem je zjevem normálným ... Kdyby ruský národ byl tázán, komu nejvíce důvěřuje, komu chce dáti svůj osud v ruce, on by

bezmála jednohlasně ukázal na svého cara. Tomu na západě nevěří a snad ani věřiti nemohou; u nás ale na štěstí nepodlehá to žádné pochybnosti.“

Ústavná půda, na které stojí neruské Slovanstvo, a samodržavné zásady Ruska nedají se spojiti. Blaho Slovanstva ale vyžaduje, aby se rozvíjelo na svých přirozených základech, neboť každé odtržení od nich znamená nebezpečnou katastrofu. Ukázali jsme z předu, že Slovanstvo nedá se spojiti v jeden stát; k tomu dodáváme, že nikdy nebude ani to možno, aby v rozličných státech bylo spravováno jednakou formou vlády. Myšlenka slovanská musí se přispůsobiti této historické podmínce. Ona vyžaduje jako v otázkách kulturných i v otázce politické vzájemné porozumění a zejmena na straně západního Slovanstva odstranění nemoudrých předsudků o formě ruské vlády.

Oč tedy jde — otáže se na konec čtenář — v čem tkví slovanská myšlenka, ta myšlenka hrozná a strašidelná, když dopouští volnosť v jazyku i víře a když vylučuje sjednocení v jeden stát pod jednou vládou?

Rozevřeme li knihu dějin Slovanstva, přesvědčíme se, že největším hříchem Slovanův nebyla ani různosť věci ani různosť literárných jazykův, ani různosť států, nýbrž to, že bez ustání na vzájem se potírali a s nepřáteli se spojovali proti vlastní krvi. Osudná tato vlastnosť byla vykořisťována všemi jinokrevnými činiteli, s kterými Slované přišli do styku, a tím Slovanstvo prodlením věků

rozeštváno tak, že stěží lze nalézti pojítko mezi ratolestmi jednoho slovanského národa, neřku svazek, který by spojoval všecky.

Myšlenka slovanská musí míti za účel odstraniti chyby, kterých se Slované dopouštěli v minulosti. Ona neodporuje nárokům na samostatnosť jednotlivých slovanských národův, ale samostatnosť tato nesmí býti na škodu druhých Slovanů. Jeden slovanský kmen nesmí druhý vháněti do takové tísně, kde by mu nic nezbývalo, než ohlížeti se po pomoci cizí. Pak ale žádný kmen slovanský a žádná strana slovanská nesmějí se utíkati o pomoc k živlům neslovanským a ještě méně samy se jim za pomocníky nabízeti, když na jejich bratry nepřátelsky táhnou. Zločinné tažení Milana Obrenoviče na Bulhary r. 1885 budiž poslední podobnou skvrnou v dějinách Slovanstva.

Na půdě vzájemnou láskou urovnané snadno bude řadu otázek slovanských nejprve zjednodušiti a potom řešiti tak, aby z toho měl prospěch i celek, i části.

DATE DUE

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
STANFORD, CALIFORNIA

D 377.3 .H64 C.1
Ruskoceske kapitoly /
Stanford University Libraries